CRISTIAN GHINEA

CINE A FĂCUT ROMÂNIA

RĂSCRUCILE NOASTRE

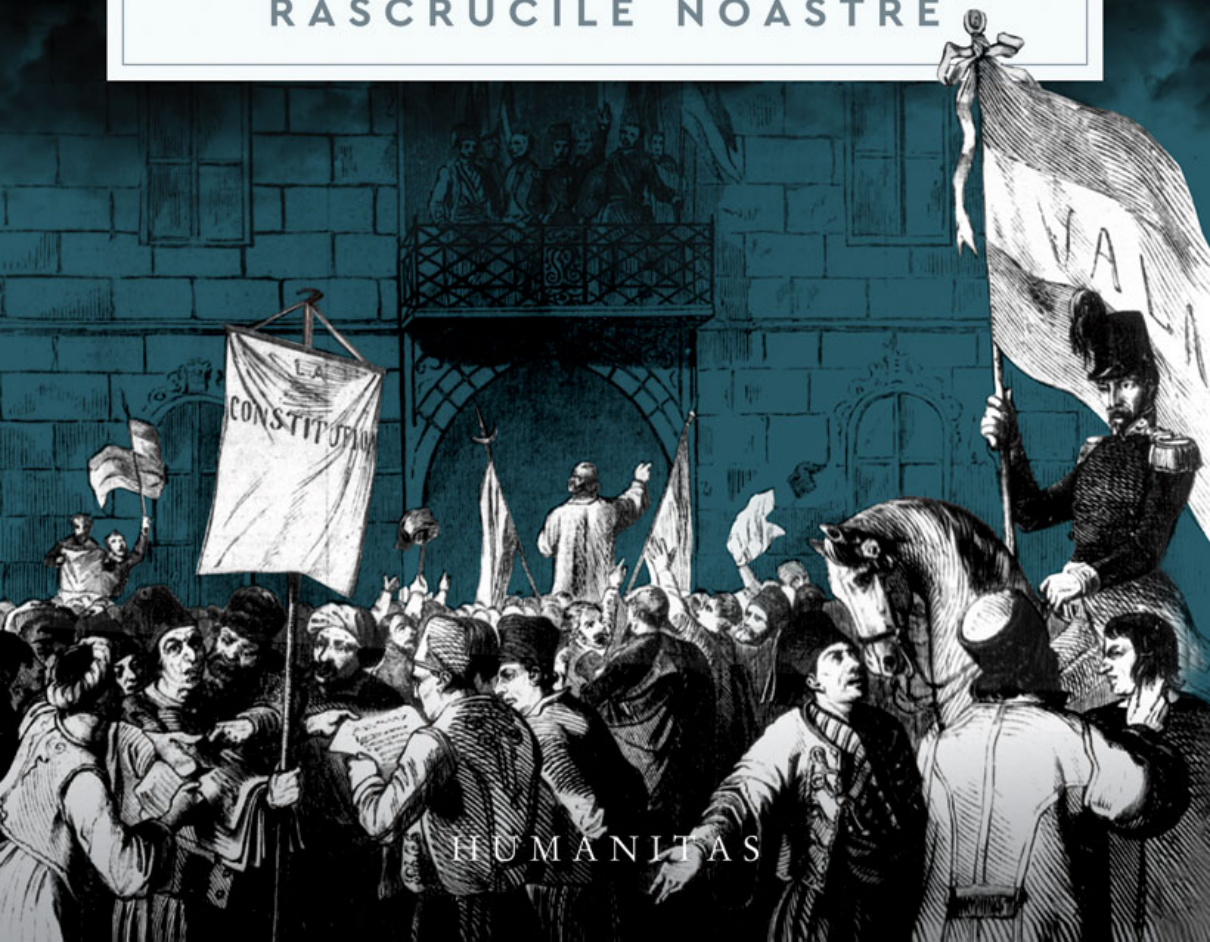

HUMANITAS

FRIEDRICH NAUMANN
FOUNDATION For Freedom.

Acest proiect a fost realizat cu sprijinul financiar
al Fundației Friedrich Naumann pentru Libertate România.

Fundația Friedrich Naumann pentru Libertate nu este responsabilă
pentru conținutul materialului. Opiniile exprimate sunt exclusiv
ale autorului. Acestea nu le reflectă obligatoriu
pe cele ale Fundației Friedrich Naumann pentru Libertate.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Cristian Ghinea a lucrat și scris 15 ani la *Dilema (veche)*, a făcut un master în politici europene la London School of Economics, având o bursă câștigată de la guvernul britanic, cu promisiunea că va organiza un *think tank* românesc dedicat Uniunii Europene. Când a revenit, a pus pe picioare Centrul Român de Politici Europene. În 2012, a publicat la Humanitas cartea *Eu votez DNA: De ce merită să apărăm instituțiile anti-corupție*. În noiembrie 2015 a devenit consilier de stat și în martie 2016 ministru al fondurilor europene pentru șase luni. Apoi a fost deputat USR, europarlamentar și din nou ministru pentru opt luni. A coordonat și negociat Programul Național de Redresare și Reziliență (PNRR). În prezent, este coordonator de politici publice al USR.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

CRISTIAN GHINEA

CINE A FĂCUT ROMÂNIA

RĂSCRUCILE NOASTRE

HUMANITAS
BUCUREȘTI

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Redactor: Alexandru Anghel
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Alina Dincă
DTP: Dan Dulgheru

Tipărit la Livco Design

© HUMANITAS, 2023

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Ghinea, Cristian
Cine a făcut România: răscrucile noastre /
Cristian Ghinea. – București: Humanitas, 2023
ISBN 978-973-50-8100-3
94

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723 684 194

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Cuprins

Introducere. „Ce fel de sânge vă curge din vene?“ 9

Partea întâi
VISUL ROMÂNESC ȘI EPOCA SA

1. Zarva 17
2. Cine erau pașoptiștii? 26
3. Lumea de dinaintea lor 31
4. În gura imperiului 43
5. Impactul revoluției de la ’48 55
6. De ce nu e și la noi ca în Occident? 66
7. Unde s-a gripat prima modernizare a României? 84
8. Degringolada interbelică 104
9. Mituri despre modernizarea României în comunism 120
10. Trendul negaționist și cea mai bună epocă istorică a românilor 132
11. Două veacuri de proiecte eșuate. Câteva concluzii 151

Partea a doua
RĂSCRUCILE NOASTRE: UN PROIECT LIBERAL DE ȚARĂ

12. Liberalismul modernizării sau noul liberalism românesc 161
13. Naționalismul liberal – ne luăm țara înapoi! 177
14. Economia capitalistă: blocaje și ameliorări 189
15. Statul ca serviciu public. Societatea își ia instituțiile înapoi 219
16. Misiunea antifeudală continuă 236
17. Finalizarea decomunizării și urgența desecurizării 248
18. Uberizarea serviciilor publice. Educație și sănătate altfel 278
19. Autonomizarea tuturor românilor 299
20. Acționari la lumea liberă 336

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Pentru fiul meu, Tudor

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

INTRODUCERE

„Ce fel de sânge vă curge din vene?"

Cartea aceasta e despre modernizarea României. Despre salturi de modernizare din trecut, dar, mai ales, despre salturi de modernizare care s-au oprit pe drum sau au luat-o pe arătură.

Povestea mea începe cu primul moment istoric de modernizare a României. Și o să-l discut mai mult, poate, decât v-ați fi așteptat de la o carte scrisă de un om politic. Ideea acestui lung detur istoric mi-a venit când Mihail Șora a pus pe Facebook una dintre înjurăturile primite: „Vă e frică să ajungă un Român cu sânge de Român la putere? Dacă nu vă supărați, ce fel de sânge vă curge din vene. De evreu sau de Român?", l-a întrebat domnul Stariu George pe Mihail Șora.

Ideea din spatele acestei mârlănii era o interogație asupra românității sale. Prezumția de (ne)românitate plutește în aer. Desigur, omul cu înjurătura se considera român sadea. Ba, mai mult decât atât, și român exclusiv. El luase în stăpânire românitatea și, cu seninătate, îi dădea cu ea în cap domnului Șora. Fără să realizeze cât de fascistă este această atitudine și ce trădare comite față de România visată de cei care au făcut-o. Acest fapt mărunt a fost un impuls crucial pentru a scrie această carte în acest fel.

Citind postarea amuzată a bătrânului filozof, am rememorat multele înjurături primite de mine. Care aveau același substrat: că ar fi ceva nerom ânesc în ce mă privește. Dacă aș face o statistică a înjurăturilor primite ca persoană publică, aș zice că un sfert îmi pun la îndoială românitatea. De ce nu aș fi eu pe deplin român? Nu doar că sunt român etnic, dar sunt genul de român descendent din patru bunici țărani sadea, din sate românești, din Buzău și Dâmbovița. Deci nici măcar prezumția de urbanitate multiculturală nu mi se poate aplica. Nu că am vreun merit legat de asta, s-a întâmplat.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Români pentru cei care au făcut România erau cei care doreau să fie, care se regăseau într-un proiect superb de națiune eliberată. Dar Dumnezeu a făcut ca eu, în mod particular, să fiu reprezentativ și pentru o tipologie de român care echivalează țăranul cu românitatea adevărată, curată, „nespurcată" de greci, evrei, maghiari, nemți sau mai știu eu ce. Nu doar că sunt prin naștere român etnic, țăran, ortodox, dar sunt și credincios, heterosexual, omnivor și ușor supraponderal. Deci aș avea un dosar impecabil de „românitate" verde și prin prisma stilului de viață. Și, totuși, mulți alți români îmi pun la îndoială exact românitatea. Nu îmi dau viză de românitate. De ce?

Presupun că din cauza opțiunilor mele politice. Sunt un liberal, cred în capitalism, în libertate, urăsc și comunismul, și fascismul, nu mă emoționez la colectivisme, nu înțeleg prin patriotism doar să te închini în fața unui steag, ci și musai să cureți o pădure de gunoaie, altfel nu ești patriot. S-ar zice că românismul meu e știrbit cumva de liberalismul meu, de europenismul meu, de credința mea în individ și de o lipsă de răbdare și intoleranță pe care le manifest față de totalitarisme. S-ar zice că „bunul" român este opusul tuturor acestor caracteristici ale mele, de care, de altfel, sunt foarte mândru. Doar că nu e așa. E chiar pe dos. Bunul român, fără ghilimele, este cel care continuă visul celor care au făcut România.

Mă uit uneori la profilurile celor care îmi neagă românitatea. Oameni drăguți, care dau citate inspiraționale de genul: „Zâmbește în fiecare dimineață și viața îți va zâmbi înapoi", au mustață, burtică, nepoței în brațe, icoane în spate, își rup din timpul lor pentru a-mi spune nu doar că sunt „tâmpit", „prost", „loază", „lepădătură", „parazit", „sexo-marxist", „globalist", „homosexual", știți, apelativele banale într-o dezbatere de idei contemporană, ci și trădător neromân. Pare că un curent de gândire a pus stăpânire pe românitate. Ei bine, cartea asta are un ocol istoric atât de lung și pentru că vreau să clarific aceste lucruri.

Noi suntem români. Noi, cei relaxați în românitatea noastră. Noi, cei cărora ne-ar crăpa obrazul de rușine să le zicem unor maghiari români să se care în țara lor. Noi, cei care luăm europenitatea ca pe o completare naturală a românității noastre. Noi, cei care ne învățăm copiii că nu e frumos să spui „țigan". Noi, cei care ne luăm țara înapoi. Și ne vrem și naționalismul înapoi, pentru că noi suntem naționaliști așa cum erau naționaliști și liberalii care au făcut România. Cartea aceasta e despre cum România există ca proiect liberal european, un proiect de modernizare pentru binele oamenilor din

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

această țară. Deturnările tribaliste (ceea ce se numește greșit „naționaliste“), interesate, etatiste, socialiste, colectiviste au sufocat acest vis al nostru, al românilor. Acestea sunt mișcări sectante care au trădat românismul. Mârlanul care îl înjura pe Șora era, în esență, un trădător al României. Nu ne justificăm locul în românitate. Ne luăm înapoi ceea ce e al nostru. Țara.

> România creată în numele unei idei fu destinată a înfățișa democrația în Europa orientală, misiune căreia i-a rămas credincioasă de la început până acum [...]. În Răsărit ea e, într-adevăr, singura țară în stare a înțelege legea cea nouă (revoluția) deoarece aceasta e legea întru care s-a născut.

Am citat din Ion Brătianu.[1]

Totul se reduce la întrebările: Cine a făcut România? Și ce este România?

Ei bine, România este un vis politic al unei elite liberale, pro-europene, modernizatoare, profund nemulțumită de ce a găsit în țara ei și profund decisă să o schimbe potrivit unor modele de dezvoltare mai bune, pentru oamenii acelei țări. Fără acest vis, România nu exista așa cum o știm. Nu putem spune exact ce ar fi fost în locul ei. Foarte probabil, puteau fi niște gubernii rusești ținute în subdezvoltare. Sau o singură țară, dar înghițită. Puteau fi niște țări diferite prezente pe acest teritoriu – pentru că și Unirea a fost parte din acest vis. Puteam fi niște provincii rusești mereu prinse între răscoale și colaborare cu centrul, cum au fost istoric Ucraina, Georgia, Cecenia. România însăși a fost un proiect politic conștient de alungare a imperiului rusesc conservator, care se instalase aici în prima parte a secolului al XIX-lea. Aici s-a dat o bătălie între spațiul de idei liberale al Revoluției Franceze și spațiul reacțiunii, reprezentat de Imperiul Rus. A câștigat primul, pentru că Rusia fost înfrântă în Războiul Crimeii.

Această parte istorică vine cu poveștile acestor oameni care au avut un vis liberal, european, antirusesc, pentru că era modernizator. Ei au făcut România. Noi, liberalii, suntem proprietarii de drept ai proiectului politic numit România. Și trebuie să o spunem, să o asumăm. România este proiectul politic al unora care, la vremea lor, au vrut să aducă realitatea la aspirații. Proiectul România a început ca proiect de „țară ca afară“. Acesta este patriotismul lor și trebuie să redevină și al nostru.

---

1. E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, Minerva, București, 1997, p. 88.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Au fost ironizați ca fiind bonjuriști; azi li s-ar zice „hashtagiști". România a fost și este un proiect de țară ca afară. A fi naționalist-tribal, a fi anti-european, a fi autoritarist, a fi protocronist înseamnă o trădare față de spiritul care a făcut România posibilă. Nu zic că totul era bine în România veche, dimpotrivă, zic că România pașoptistă a fost oprită din drumul spre modernizarea ei chiar curând după ce a fost creată, că, apoi, spiritul nostru public a fost deturnat de curente anti-liberale care au trădat visul românesc. Mai spun și că suntem în pericol să repetăm această istorie.

Această carte este o perspectivă liberală a României moderne. Și o încercare de a vă convinge să scriem împreună istoria viitoare. Modernizarea României este un proces în curs, care se poate opri din aceleași cauze de care s-au lovit anterioarele tentative de modernizare.

În a doua parte a cărții, în spiritul noului liberalism românesc, vă propun schițele unui proiect de țară, adaptat vremurilor și vieților noastre. Teoria mea este că trăim, în ultimii 15 ani, într-un *boom* de modernizare fără precedent în istoria noastră. Îndeobște, nu îl conștientizăm sau, mai rău, spațiul public este dominat de alte subiecte: de o nostalgie paradoxală după un comunism care ne-a dus în subdezvoltare. Cei care conștientizează schimbarea o pun pe seama unei nebuloase „integrări europene". Ceea ce este corect, dar e doar jumătate de explicație. De fapt, eu spun că acest puseu de modernizare fără precedent în istoria noastră vine din adoptarea pachetului liberal economic și politic, care stă la baza fondării Uniunii Europene. Deschiderea pentru investiții internaționale, integrarea în lanțurile de producție ale pieței unice europene, interzicerea *de facto* a protecționismului, comerțul liber, drepturile politice, domnia legii, toleranța, predictibilitatea – toate aceste elemente au fost adoptate pe sub radar, prin ceea ce numim îndeobște „integrare europeană". Ele sunt elementele aceluiași pachet liberal care a fondat România modernă, Izlazul prelungit în post-modernitate. Dar acest puseu de modernitate nu e nici stabil, nici ireversibil. Ne place să credem asta pentru că explicația cu „integrarea europeană" pare că ne-a plasat istoric într-un cadru din care nu putem să deraiem. Dar putem. Noua economie, care a transformat România în 15 ani într-un motor industrial al Europei (da, veți vedea cifre și dovezi) se poate gripa dacă nu îmbunătățim și ameliorăm politicile publice. Da fapt, sunt câteva răscruci pe care le avem de traversat ca țară pentru ca modernizarea României să continue și să ajungem, în fine, „o țară ca afară", adică

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

o țară modernizată cel puțin la nivelul mediilor din țările Uniunii Europene. Aceste răscruci, despre care veți citiți pe larg în a doua parte a cărții, reprezintă agenda de bază a noului liberalism românesc sau liberalismul modernizării:

– recuperarea valorilor naționale civice care au fondat România și respingerea tribalismului care deturnează deciziile și bunurile publice;
– abandonul populismului economic sistemic, care a permanentizat anemia bugetară, închiderea risipei bugetare, reformarea statului român, care manifestă retard sistemic și e o frână pentru orice tentativă de a urmări obiective moderne de politici publice;
– furnizarea de bunuri publice la nivel decent pentru un stat european, mai ales protecția mediului;
– impunerea egalității în drepturi și obligații ca principiu practic de distribuire a resurselor publice și limitarea feudalismului care se manifestă plenar;
– reforma serviciilor secrete, interzicerea prin lege a activității lor în presă, politică, afaceri și administrație și un control parlamentar real;
– uberizarea serviciilor publice – reașezarea educației și sănătății pe baze financiare în linie cu media europeană, dar și deschiderea la competiție, autonomie la nivelul școlii și a comunității și control al calității din partea clienților (pacienți, părinți);
– autonomizarea categoriilor vulnerabile – politici anti-sărăcie, rurale și de pensionare menite să extindă aria libertății la aceste categorii care sunt ținute dinadins în poziții de servilism de către rețelele politice;
– regândirea participării României la lumea liberă, ca acționar matur și deplin, în viitorul război rece care se conturează între democrațiile liberale și lumea autarhiilor conservatoare.

Nu este o listă exclusivă și reprezintă o schemă de analiză. Nu o luăm de la zero, ci construim pe ce am început și ca practică politică, și ca practică guvernamentală. Poate vă așteptați de la cineva care a fost de două ori ministru să scrie mai mult decât teorie și aveți mare dreptate, asta și fac. Veți găsi multe referințe și memorialistică din activitatea mea de demnitar. Temele alese sunt inevitabil cele

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

cu care m-am intersectat. Și ca ministru, dar și ca fost coordonator a trei programe de guvernare ale USR, negociator pentru programul comun de guvernare al fostei coaliții și participant aproape permanent din partea USR la ședințele coaliției PNL-USR-UDMR. Partea istorică și partea teoretică ale acestei cărți s-au sedimentat în capul meu în ultimii 20 de ani, am scris câteva mii de editoriale și rapoarte în activitatea publicistică și publică în jurul cam acelorași idei. Detaliile legate de demnitățile publice vin să completeze, dar și să asigure o cheie de verificare cu realitatea dură a prezumțiilor teoretice pe care le aveam din afara politicii. Am pornit să scriu cartea imediat după ce acel guvern din care am făcut parte a căzut. Mi-am propus să o scriu în două luni. Un an și jumătate mai târziu, încă lucram la ea. A căpătat proporții și s-a dus în direcții neașteptate. Ce trebuia să fie o introducere istorică scurtă a devenit o privire de ansamblu, care plasează actualul val de modernizare într-o perspectivă, cred eu, nouă. Cum se întâmplă, introducerea se scrie ultima. Închei cartea cu aceeași emoție cu care am apăsat butonul „send“ când am încărcat PNRR-ul în sistemul informatic al Comisiei Europene. Mulțumiri Editurii Humanitas pentru răbdare.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Partea întâi
VISUL ROMÂNESC ȘI EPOCA SA

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

1. Zarva

De unde a început modernizarea României și cum.
Proclamația în 22 de puncte și revoluționarii de la 1848

9 iunie 1848. Ziua cea mare. Popa Radu Șapcă, însoțit de alți doi preoți, oficiază slujba religioasă în fața unui grup mare de oameni. Apoi, Ion Heliade Rădulescu ia cuvântul și citește Proclamația de la Islaz în fața sătenilor și a militarilor, adunați în număr mare pe Câmpia Libertății, cunoscută în restul timpului ca islazul comunal. Deviza sub care au fost strânse punctele revendicative ale revoluționarilor era: „Respect la proprietate. Respect la persoane", iar înflăcărarea și patosul s-au simțit de la un capăt la altul, căci fraze ca acestea nu erau puține:

> Fraților români, timpul mântuirii noastre a venit; popolul român se deșteaptă la glasul trâmbiței îngerului mântuirii și își cunoaște dreptul său suveran.

Textul citit a fost rezultatul unei munci de echipă, între Bălcescu și Heliade Rădulescu. L-au scris în limba română, folosind alfabetul chirilic, și a devenit actul constitutiv al unei noi lumi, instituite și legitimate apoi prin Revoluție. Oamenii au așteptat să afle ce le propuneau acești tineri boieri revoluționari și, mai ales, voiau să știe cum o să le schimbe viețile această revoluție.

Acesta este momentul în care ia naștere primul proiect concret de țară, actul fondator al statului român. Liberal, modernizator, european.

Organizația secretă „Frăția" plănuise această revoluție cu ceva timp în urmă, ca să fim și noi în rândul lumii – toată Europa trecea prin revoluții. Parisul căzuse în mâinile revoluționarilor, împăratul fugise din Viena, la Frankfurt primul parlament german dominat de liberali făcea o nouă Constituție, acceptată apoi de împărat cu inima îndoită. Țara Românească rămăsese de căruță. Frații Brătianu – cel mare, Dumitru, cel mai mic, Ion – și alți studenți români

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

fuseseră pe baricade la Paris, în februarie. Tineretul român – Ion C. Brătianu avea 27 de ani – primise cuvântul revoluționar al unui ditamai ajutorul de primar al Parisului, care salutase România jună: „Voi aveți a face lucruri mari, pentru că sunteți avangarda Europei întunată către Răsărit“[1]. În martie, revoluția eșuase deja în Moldova, dacă revoluție poate fi numită adunarea unor boieri la Iași care făcuseră o petiție cuminte.

Oricum, Vodă din Moldova i-a arestat pe timizii moldoveni, cei care au reușit să scape au fugit la Cernăuți, în Imperiul Habsburgic. De unde un os de boier, Mihail Kogălniceanu, educat la Berlin împreună cu feciorii domnului, a emis o proclamație cu adevărat liberală, cu adevărat modernizatoare, cu adevărat revoluționară. Dar era prea târziu pentru revoluția din Moldova. Se apropiau rușii, Vodă controla ferm situația.

În tot acest timp, în Valahia părea că nu se întâmplă mare lucru. Dar pe dedesubt era o fierbere. „Frăția“ a apăsat butoanele. Conspirația a devenit revoluție.

Islazul era atunci un mic port comercial la Dunăre, parte din Oltenia istorică. Azi este o comună din județul Teleorman, care își sărbătorește ziua localității pe 9 iunie. Trebuiau să se întâmple mai multe ridicări populare, dar prin celelalte părți, oamenii lui Vodă Bibescu le-au împiedicat. La Islaz, dorobanții care păzeau portul erau conduși de Nicolae Pleșa[2], simpatizant revoluționar. Țăranii se adunaseră în număr mare, s-au spus rugăciuni, li s-a promis că vor primi pământ și că nu vor mai fi bătuți. Chiar așa, că nu vor mai fi bătuți! Islazul a fost momentul când o mică conspirație a primit legitimarea populară. De acolo au plecat spre București. Orașele se predau în drumul lor, unul după altul. Peste încă două zile, Proclamația a fost citită și la București, unde domnitorul Gheorghe Bibescu a semnat-o public și a acceptat formarea unui guvern provizoriu. Apoi a fugit din țară, știa că urmau să vină rușii, care îl ținuseră într-o lesă scurtă în toți anii domniei sale.

Prima măsură a fost să-l pună formal pe mitropolit șef al guvernului provizoriu. Dar adevărații organizatori și motoarele guvernului erau cei doi secretari: C.A Rosetti și Ion C. Brătianu, poreclit

1. A.D. Xenopol, *Istoria partidelor politice în România*, Librăria Stănciulescu, București, 1920, p. 239.

2. Sau Pleșoianu mai apare ca variantă la Costin Murgescu, *Mersul ideilor economice la români*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Firfiricul[1]. Și așa intră poporul nostru, târziu și chinuit, în scena istoriei democrațiilor liberale: cu șeful Bisericii pus de formă în fruntea guvernului. În 1938, peste fix 90 de ani – o fărâmă la scară istorică – părăsim aceeași scenă printr-o dictatură regală, dar tot cu șeful Bisericii pus de formă în fruntea guvernului. Dar multe se vor fi întâmplat în fărâma asta de timp.

Ce își propuseseră prin Proclamația de la Islaz? O misiune explicită de a face o țară așa cum existau și în alte părți. Își doreau „o țară ca afară" și concepuseră un program concret de modernizare a societății românești. Proclamația avea 22 de puncte, care schimbau radical orânduirea și sistemul socio-politic.

Primul punct vorbea scurt și sec despre independență:

1. „Independința administrativă și legislativă a popolului român, pe temeiul tractatelor lui Mircea și Vlad V, și neamestec al nici unei puteri din afară în cele din întru ale sale."

Mai departe se referă la democrație, libertăți civile și desființarea societății feudale.

2. „Egalitatea drepturilor politice."
3. „Contribuție generală."
4. „Adunanță generală compusă de reprezentanți ai tutulor stărilor societății."
5. „Domnul responsabil ales pe căte cinci ani și căutat în toate stările societății."
6. „Împuținarea listei civile – ardicarea de ori-ce mijloc de corrumpere."
7. „Responsabilitatea miniștrilor și a tutulor foncționarilor în foncția ce ocupă."

Toate astea ni se par banale acum, dar atunci ele însemnau transplantarea, cu câteva zeci de ani întârziere, unor idei care schimbaseră Europa. „Contribuție generală", adică toată lumea să plătească impozite, însemna pur și simplu abolirea unui privilegiu boieresc de a nu plăti taxe – care era o trăsătură de bază a acelei societăți. Când vorbim despre scutiri de impozite nu vorbim doar despre boieri. Privilegiul se scurgea în jos, fiecare dorind o bucățică. Fiecare boier

1. E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, Minerva, București, 1997.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

are zeci de „scutelnici“, oameni care sunt scutiți să plătească impozit la stat, în schimbul unor servicii pe care le prestează pentru patron. Și nu sunt deloc puțini. În Valahia, la 1819, din 194.000 de familii ne-boierești, 76.000 erau scutite total sau parțial de impozite. În Moldova, avem cifre din județul Iași, unde, la 1848, erau 7.939 de familii care plăteau impozite și 10.000 de familii de scutelnici, deci mai mulți erau cei scutiți decât cei care plăteau impozite.[1]

Punctele de la 2 la 7 din Proclamația de la Islaz însemnau, practic, desființarea feudalismului. Fără excepții de la taxare, egalitate politică, parlament reprezentativ pentru toate „stările“, clarificarea a ce este avut public și ce este avutul personal al domnului, responsabilitatea demnitarilor. Toate astea propuneau o schimbare majoră și răsturnarea unei lumi.

Apoi, la următoarele puncte, erau trecute în revistă drepturile civile:

8. „Libertate absolută a tiparului.“
18. „Desființarea pedepsei degrădătoare cu bătaiea.“
19. „Desființarea, atât în faptă, cât și în vorbă, a pedepsei cu moarte.“
20. „Așezăminte penitențiare unde să se spele cei criminali de păcatele lor și să easă îmbunătățiți.“

Mai cereau armată națională (pct. 11), ambasador la Constantinopol „dintre Români“ (pct. 15) pentru că reprezentantul țării în capitala Imperiului din care făcea parte era un fel de șef *de facto* al domnului (și, deseori în epoca de până la 1821, îl înlocuia din funcție când era mazilit, fiecare schimbare costând foarte scump pentru că scaunul se cumpăra).

Punctul 12: „Emancipația mănăstirilor închinate“.

Averea mănăstirilor închinate ocupa cam 10-12% din teritoriul celor două țări. Nici ele nu plăteau taxe către stat. Dar, ca să schimbi acest obicei, însemna să te pui rău nu doar cu șeful suprem al Bisericii, Patriarhul de la Constantinopol, ci și cu sultanul și cu țarul rus: cu sultanul pentru că banii mergeau *de facto* în împărăția lui, și cu țarul pentru că, potrivit tratatelor, el era ocrotitorul formal al

1. Neagu Djuvara, *Între Orient și Occident: Țările române la începutul epocii moderne (1800–1848)*, Humanitas, București, 2002, p. 75.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

ortodocșilor din Imperiul Otoman, deci și al structurilor bisericești care erau proprietarii acestor pământuri.

Punctul 13: „Emancipația clăcașilor ce se fac proprietari prin despăgubire".

Punctul 14 cere „Desrobirea țiganilor prin despăgubire". Prin despăgubire însemna că statul îi va compensa pe proprietari pentru pierderea „proprietății".

Punctul 16 se referă la educație universală, inclusiv pentru fete: „Instrucție egală și întreagă pentru tot Românul de amândouă secsele".

Punctul 21: „Emancipația Izraeliților și drepturi politice pentru orice compatrioți de altă credință".

Eliberarea romilor, încetățenirea evreilor, educarea fetelor.

Punctul 22: Convocarea unei adunări constituante care să formalizeze toate acestea într-o constituție.

Aceste 22 de puncte respiră un aer cu totul modern pentru țara de atunci. Câteva puncte referitoare la suveranitate și armată, dar, în rest, o reașezare radicală a societății pe bazele iluminismului liberal. Un întreg program de societate. Acest document nu a apărut de nicăieri, este sinteza unor frământări de decenii. Cea mai bună descriere a sa a dat-o Keith Hitchins în a sa monumentală istorie a românilor:

> Proclamația de la Islaz a fost un program caracteristic pentru intelectualii liberali europeni de la 1848, datorită accentului pus pe libertățile individuale, încrederii în bunele instituții și prevederilor sale privind un rol sporit pentru cetățean în treburile publice. Dar nu au fost simple împrumuturi ale românilor din experiența europeană apuseană. Principiile pe care Comitetul revoluționar le exprima cu atâta forță își pot regăsi sorgintea în Memorandumurile boierilor reformatori, în Proclamația lui Tudor Vladimirescu, în Constituția cărvunarilor, în planurile cercului format în jurul „Daciei literare", în aspirațiile boierilor liberali din Adunările legislative ale celor două principate. Proclamația de la Islaz avea în vedere probleme specifice Țării Românești și avansa soluții rezultând dintr-o tradiție îndelungată a gândirii sociale și politice autohtone înrâurită de contactele pașoptiștilor din Țara Românească cu ceea ce acceptau a fi principii universal valabile.[1]

1. Keith Hitchins, *Românii: 1774–1866*, Humanitas, București, 2013, p. 297.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Revoluția reală și imediată a fost mai efemeră și mai bleagă decât Revoluția ca fenomen istoric. Din iunie până în septembrie, un guvern revoluționar a condus Țara Românească. Tot ce se întâmpla era atât de fragil, încât e cumva simbolic să zici că „a condus", a fost mai mult o zarvă schimbătoare. Efervescența schimbărilor de moment rămâne uluitoare: desființarea rangurilor boierești, eliberarea robilor romi, crearea gărzii naționale, desființarea cenzurii, crearea de comisii care să meargă la sate să explice țăranilor Revoluția, ba chiar și organizarea de alegeri pentru delegații care urmau să voteze apoi membrii adunării. Guvernul provizoriu a organizat alegeri pentru o adunare unde urmau să fie 250 de deputați, câte unul la 10.000 de locuitori. Alegerile urmau să aibă loc în două etape. Toți locuitorii alegeau delegați, care apoi alegeau deputații. Fiecare 25 de familii de țărani urmau să aleagă un delegat, apoi circa 12.000 de delegați urmau să vină la București pentru a vota deputații. Se organizează alegeri pentru delegați în câteva județe.

Pictorul Rosenthal[1] îi scrie lui C.A. Rosetti despre ordinea în care țăranii se prezintă la vot și aleg dintre ei.[2] Vom vedea mai apoi cât de radicală era schimbarea asta. În două luni, oamenii ăștia se apucaseră să rezolve o problemă pe care regimul din România a amânat-o apoi rușinos până după Primul Război Mondial. Acești pașoptiști au fost, prin excelență, generația care a avut încredere în oameni, în

1. Acest Rosenthal era un evreu austriac care a ajuns în Principate ca pictor de portrete ale boierilor. Apoi a plecat la Paris, unde a frecventat cercul tinerilor studenți români și unde a devenit prieten bun cu C.A. Rosetti. Arestarea pașoptiștilor aduce un moment simbolic în care evreul Rosenthal, cetățean austriac, cere să fie îmbarcat pe vaporul turcesc care era și închisoare, dar este refuzat pentru că pașaportul său austriac îl proteja: cetățenii marilor puteri nu puteau fi arestați sau judecați de autoritățile locale. Fuge de-a lungul Dunării împreună cu soția lui Rosetti, Maria, ca să ajungă vaporul de pe mal. În exil, o pictează pe Maria în tabloul România Revoluționară. Sigur știți acest tablou, e parte din iconografia națională – este o tânără doamnă care se uită în zare, cu păr negru și lung, îmbrăcată în ie și înfășurată în tricolor. Această Maria Rosetti este de fapt Mary, o scoțiancă îndrăgostită de Rosetti și apoi de România. Faptul că România Revoluționară în ie și cu tricolor era o scoțiancă pictată de un evreu austriac e cu totul și cu totul reprezentativ pentru epoca asta luminoasă, când naționalismul și liberalismul erau frați gemeni din instrumentarul iluminist. Rosenthal nu apucă să vadă România unită: când revenea spre noua lui țară încă nenăscută, e arestat și moare sub tortură în Austria, în 1851.

2. Cristian Preda, *Rumânii fericiți: Vot și putere de la 1831 până în prezent*, Polirom, Iași, 2021.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

popor, în schimbare. Cum zice Lovinescu, ei au „scoborât visul și utopia în uliță“[1].

Dar… Și acest „dar“ care urmează este piatra de moară a istoriei noastre. Rețineți acest gând.

Pașoptiștii s-au încurcat la problema agrară: unii voiau să dea pământ țăranilor mult și gratis, alții doar puțin și cu multe despăgubiri. Au făcut o Comisie a Proprietății din care făceau parte țărani și boieri de prin județe, care discutau unii cu alții, unii boieri cerându-și iertare pentru situația nedreaptă, țăranii neștiind ce să creadă în general. Această situație ține tot de spiritul luminos al lui ’48: credința că, dacă pui oamenii să vorbească, vor găsi o soluție de compromis când e vorba ca unii să primească ceea ce au alții.

Doar că nu așa funcționează politica sau guvernarea, de fapt. În înțelegere cu marii boieri fugiți în Transilvania, scandalizați doar pentru că se discută despre pământ, coloneii Odobescu și Solomon au arestat întreg guvernul la doar câteva zile după formare. Și putea fi acela finalul, dacă poporul din București, așa gloată cum a rămas el în istorie, nu lua cu asalt pușcăria, eliberând guvernul și punându-l la locul lui. Șeful formal al guvernului, Neofit, auzind că vin rușii, s-a gândit să își asigure spatele și i-a scris țarului să vină și să îndrepte „asupra-ne mila și îndurarea care ne lipsește tocmai în momentul când am întâmpinat cu cea mai mare distrugere primejdioasele principii ale răsculaților“[2].

Dar, după decenii în care rușii le fuseseră șefi în provinciile românești, care teoretic erau ale lor, turcii au avut și ei o tresărire de orgoliu. Așa că au venit ei mai întâi. Așa de mare era frica de Rusia, încât revoluționarii s-au divizat în două tabere. Una îl avea în frunte pe Ion Ghica, care susținea o politică de apropiere de Turcia pentru a face față Rusiei. De altfel, primul trimis al sultanului, Soliman Pașa, a lăsat armata la Giurgiu și a venit la București doar cu o mică delegație. A acceptat înlocuirea guvernului provizoriu cu o locotenență domnească aprobată de el, un fel de remaniere guvernamentală blândă. Aici apare disputa între revoluționari. Ceilalți, radicalii în frunte cu Brătianu, adună poporul pentru a respinge această soluție, dar mișcarea lor nu a prins. Surprins de atitudinea pașnică a celor care erau în acel moment niște rebeli, Soliman acceptă o nouă Constituție și, drept urmare, i se adresează o scrisoare de mulțumire

1. E. Lovinescu, *op. cit.*, p. 87.
2. A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 267.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

semnată de 90 de notabili. Între care și radicalii Brătianu și Rosetti. Doar că Rusia protestează la Constantinopol și îl acuză pe Soliman de „atitudine împăciuitoare“, cum ar fi spus comuniștii mai târziu. Speriat că, dacă nu face el ordine în țară, vor intra rușii și o vor face, Sultanul îl înlocuiește pe Soliman cu Fuad Efendi. Acesta vine la București cu tot cu armată. Acesta este momentul când are loc lupta din Dealul Spirii între turci și pompieri.

Rușii vin și ei, oricum, la finele lui septembrie. Turcii arestează guvernul și îi trimit în exil, în imperiu, iar unii dintre ei sunt eliberați de vameșii austrieci pentru că Mary Rosetti, soția scoțiancă a lui Rosetti, împreună cu pictorul evreu Constantin Rosenthal urmăreau vaporul de pe mal și au atras atenția austriecilor că depășise granița. Armata, care abia se formase, se retrage în Vâlcea, sub conducerea generalului Magheru. Sfătuit de consulul englez cum că nu are nici o șansă în fața rușilor, trece însă munții la Sibiu. Așa se încheie vâlvătaia revoluționară. În următorii opt ani, Rusia și Turcia reinstituie Regulamentele Organice, iar pașoptiștii îndură un exil umilitor. În acest interval, conflictele mocnite din cele două luni vor izbucni în valuri de ură cumplită și iremediabilă. Heliade Rădulescu îl acuză pe Bălcescu că a cheltuit în interes propriu din fondurile Guvernului provizoriu, Ion Ghica îi ia apărarea, exilul se împarte în tabere certărețe[1]. Bălcescu moare sărac lipit la Palermo, de unde deducem că chiar nu furase banii respectivi, dar dihonia dintre ei nu mai dispare vreodată. Și totuși, totuși, azi toți sunt statui și bulevarde, pentru că ideile lor au fost mai puternice decât dihoniile lor.

Pentru că exilul nu e finalul, e doar sfârșitul începutului.

Istoria României de atunci până la fatidicul an 1938 va fi despre cum se vor pune în aplicare aceste puncte din programul pașoptist. Anul 1878, adică trei decenii mai târziu, cam cât a trecut de la Revoluția din decembrie 1989 până azi, găsește Principatele unite, cu domn din dinastie străină, independență, cu armată respectată, cu una dintre cele mai liberale Constituții din Europa, cu coduri civile, comerciale și o grămadă de instituții moderne, căi ferate, poduri etc. Aproape toate punctele Proclamației de la Islaz s-au bifat. Complotiștii de la 1848 vor fi fost prim-miniștri, miniștri, parlamentari, ambasadori – ei reprezintă statul acum. Se vor certa îngrozitor unii cu alții. Cel mai cinstit, mai drept și mai coerent cu sine însuși dintre ei toți, C.A. Rosetti, va fi în 1881–1882 ministru

1. Costin Murgescu, *op. cit.*

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

de interne. Va da un ordin către jandarmi să înceteze să mai bată țăranii. Același ordin fusese dat cu 20 de ani mai devreme de prim-ministrul Kogălniceanu. Același care scrisese proclamația revoluționar-liberală din Moldova la 48.

Totuși, bătaia țăranilor continuă.

În Primul Război Mondial, veniți să asiste armata română retrasă în Moldova, ofițerii francezi conduși de Berthelot sunt mirați că soldații țărani erau bătuți de ofițeri. „Nu mai bateți soldații!" a fost parte din reforma care a schimbat în câteva luni armata, făcând-o să reziste la Mărăști, Mărășești, Oituz. Nu se știe dacă ordinul acesta a fost respectat în întregime, nu văd de ce ar fi fost mai respectat decât ordinul lui Kogălniceanu sau ordinul lui Rosetti. Acest punct de la Islaz a fost trecut de mai multe ori în legi sau în ordine, dar pare că niciodată nu a ajuns să fie pus și în practică. Tot citind istoria României moderne îți vine să urli: dar încetați dracului odată să-i mai bateți pe țărani!

Drama istoriei moderne a României vine și din faptul că punctele Proclamației de la Islaz au fost aplicate doar parțial sau numai pe hârtie. Iar efectele s-au simțit în profunzime: modernizarea a fost mult întârziată, reformele mereu făcute doar pe jumătate. Neîncrederea în oameni, în români, ca ființe primordial raționale, a dus la situația absurdă în care trebuia să existe un „tătuc", individual sau colectiv, care știa mai bine și decidea pentru ei, căci ei erau prea proști, prea mulți, prea… țărani ca să decidă pentru viața și țara lor. Statul a fost pus mereu mai presus decât poporul.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

2. Cine erau pașoptiștii?

Erau burghezi, agenții capitalismului global, care dăduse buzna în Principate, zice Ștefan Zeletin într-o carte altfel admirativă față de ei.[1] Totuși, dacă te uiți la ei nu prea sunt niște burghezi care au ceva de vândut, îi răspunde[2] E. Lovinescu, și el un mare admirator al pașoptiștilor. Sunt mai degrabă fii de boieri și intelectuali. Zeletin aplica o schemă de analiză, Lovinescu aplică bunul-simț observațional. Ideile lor i-au făcut pe pașoptiști revoluționari, nu faptul că aveau ceva de vândut, zice Lovinescu.

Christian Tell era născut în Brașov, emigrat apoi în Muntenia, ajunge căpitan în armata… turcă luptându-se cu rușii. Se „boierește" prin căsătorie și intră într-o familie de boieri mici din Oltenia. Este unul dintre cei trei fondatori ai Frăției, alături de Nicolae Bălcescu și Ion Ghica. Un pribeag militar, un boier mic și un boier foarte mare. Ei trei au adus chibriturile care au aprins vâlvătaia.

Tell a ajuns general în Revoluție, urmat de un exil plin de sărăcie în Franța, apoi în Chios și la Smirna. În 1857, s-a întors din exil și s-a implicat în mișcarea unionistă, care a făcut posibilă alegerea ca domnitor a lui Alexandru Ioan Cuza. A avut mai multe funcții politice: parlamentar, ministru în două guverne diferite. Carol I l-a prețuit mult.

Boierii mari nu au lipsit dintre revoluționari. Deși cei mai mulți de soiul lor s-au opus și au luat calea exilului spre Brașov, așteptând să vină rușii să le salveze lumea. De fapt, au făcut mai mult decât să aștepte, au scris memorii insistente către țar. Rusia a fost mereu salvarea forțelor politice care au dorit blocarea modernizării României, încă dinainte să existe România modernă.

---

1. Ștefan Zeletin, *Burghezia română*, Humanitas, București, 1991.
2. E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, Minerva, București, 1997.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Boierimea mare a dat cei mai mari opozanți, dar și stâlpi ai revoluției. Nu e nimic neobișnuit aici. Și în varianta originară a poveștii, în 1789, în Franța, a fost un marchiz care a dat citire legii de abolire a rangurilor nobiliare – Louis Michel le Peletier, marchiz de Saint-Fargeau. Iar Declarația drepturilor omului care proclama că toți oamenii sunt egali a fost bazată pe proiectul unui alt marchiz, mult mai celebru: La Fayette. La noi, cei mai celebri sunt membrii familiei Golescu. Dacă mergeți pe la Gara de Nord pe bulevardul Dinicu Golescu, veți vedea ceea ce eu consider cea mai spectaculoasă statuie despre schimbare pe care o are Bucureștiul. Sus, pe soclu, în picioare este bătrânul boier Dinicu, în haine orientale, iar la bază sunt patru busturi ale fiilor și nepotului, îmbrăcați altfel, după altă modă, din alte timpuri.[1]

Ștefan Golescu a făcut studii în Elveția, înainte să ajungă maior în 1836. După ce a luat parte la revoluție și a fost membru în guvernul provizoriu, a trăit și el exilul, care s-a încheiat în 1857. A ocupat în timpul domniei lui Cuza funcțiile de ministru și prim-ministru. Fratele său, Nicolae Golescu, cam la fel, tot școală în Elveția, tot ofițer, apoi ministrul de interne în guvernul provizoriu. Exilat, unionist, ocupă funcții înalte ca reprezentant al aripii liberale muntene sub Cuza, apoi intră în locotenența domnească de după detronare, devine prim-ministru, președinte al Senatului. Vărul lor Alexandru G. Golescu este trimis de guvernul provizoriu ambasador la Paris, capitala lumii lor. Vicepreședinte al comitetului unirii, care a făcut România, și el prim-ministru sub Carol. Fără doar și poate, Goleștii au fost o familie fabuloasă.

Tot os de mare boier era și Ion Câmpineanu, un revoluționar *avant la lettre*. În 1833, a fost ales deputat de Brăila în adunarea pur boierească instituită de Regulamentul Organic. A cerut să se respecte litera Regulamentului, consulii ruși interveneau în Principate mai mult decât aveau dreptul, oricum mult. Se ajunge la prima criză constituțională românească, domnul suspendă adunarea organizată de Câmpineanu să îi reziste. Xenopol zice că „Opoziția condusă de Câmpineanu începu a critica actele Domnitorului făcute cu prea mare plecare către consulul rusesc, precum și amestecul acestuia prea pe față și adânc în afacerile țarei“[2]. O fi fost el mare boier și deputat, dar a supărat Rusia… așa că a plecat în surghiun.

1. Ștefan Cazimir, *Alfabetul de tranziție*, Humanitas, București, 2006.
2. A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 163.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Dar pașoptiștii nu erau toți mari boieri, aș zice că cei mai mulți ca număr erau mici boieri, cărora schimbările veacului le dădeau o șansă – vom vedea mai încolo că secolul al XIX-lea a fost în mare parte o luptă ca boierii mici să aibă și ei drepturi pe lângă cei mari. Ce va aduce 1848 nou e ideea că nu doar boierii, ci și restul sunt oameni cu drepturi. Și români. De fapt, că au drepturi pentru că românii au drepturi. Naționalismul pașoptist ne-a în-„dreptățit", ne-a ridicat pe toți la rangul de români egali în drepturi.

Ion Heliade Rădulescu era un *self-made man*. Fiu de polițist din Târgoviște. Mai în vârstă decât ceilalți revoluționari, proprietar de gazete și de tipografie, nu doar că a scris Proclamația de la Islaz, dar a și multiplicat-o. Un colos pre-revoluționar și un perdant post-revoluționar, nemaigăsindu-și locul în lumea pe care o ajutase să se nască. El a introdus alfabetul latin în ziarele sale înainte de adoptarea oficială, treptat, câteva litere pe an, în amestec cu alfabetul chirilic, ca să nu piardă cititorii neobișnuiți cu noile slove. În guvernul provizoriu de după răsturnarea lui Gheorghe Bibescu a ocupat funcția de ministru la culte și la instrucția publică. Este cu o generație mai vârstnic decât restul revoluționarilor și se ceartă cu ei crunt în exil, cum ziceam mai sus. Acolo, în exil, devine izolat și conservator, pierde contactul cu istoria, face campanie publică împotriva aducerii lui Carol I în țară. Rolurile se schimbă în timp: pragmaticul Heliade devine un izolat, radicalul Brătianu devine pragmaticul prin excelență.

Rolul vechi al lui Heliade, de educator al maselor, de șef de gazetă semi-oficială și de creier al partidei de idei este preluat de Constantin A. Rosetti. El era descendent al unei vechi familii boierești, între timp sărăcită, așa că s-a bazat toată viața pe ce producea din scris. Cum ziceam, motorul guvernului revoluționar, alături de Brătianu. Va avea cu acesta o prietenie care se va sfârși spre finalul vieții, din motive de tactică politică. Este considerat în epocă, pe nedrept, radical. El se luptă pentru linia populară din 1848 pe când partidul său se oprise, negociase un echilibru instabil cu conservatorii.

Dinastia Brătianu era o familie de boieri mici-mijlocii, înainte ca Revoluția să îi scoată în prim-plan. Dimitrie a fost mereu mai visător și rolul de cap al familiei a fost luat de fratele mai mic, Ion. „Firfiricul" de la 1848 a devenit, spre finalul vieții, „Vizirul" – 12 ani de domnie ca prim-ministru. Dar asta doar după ce Carol I i-a arătat cine era șeful și care îi erau limitele. Altfel, a fondat o mașinărie de guvernare, numită ulterior PNL, care a dominat România pentru

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

câteva zeci de ani, puterea în partid transmițându-se în interiorul familiei până în 1948.

Tot din boierimea mică venea și Bălcescu. El este excepția care confirmă regula longevității pașoptiștilor.[1] În general, cei care erau tineri de 20–30 de ani la revoluție au trăit să conducă România pe care ei au făcut-o. După înfrângerea revoluției, Bălcescu se exilează la Paris, unde încearcă să coaguleze forțele revoluționare europene aflate în exil, pentru a se organiza într-o confederație europeană. Cu un pașaport eliberat la Paris, încearcă să pătrundă în Țara Românească, însă autoritățile îl opresc. Era bolnav și dorea să-și revadă mama, în vârstă și suferindă și ea. Din cauza tuberculozei care îl chinuia de mai multă vreme, moare la scurt timp de la încercarea de a se întoarce în țară, la Palermo, la vârsta de 33 de ani. Nu a apucat să vadă România unită sau codul civil adoptat. Asta l-a ferit să fie unul dintre fondatorii regimului „burghezo-moșieresc" și l-a făcut un preferat al propagandei comuniste, care mereu a avut o dificultate în a explica cum cei care au adus poporul în istorie nu erau nici muncitori și nici țărani, ci boieri și intelectuali și apoi stâlpii societății capitaliste.

Eufrosin Poteca era fiu de țărani, probabil primul asemenea exemplar care a studiat în străinătate. Pentru că învăța bine, a înaintat în studii pe linie bisericească. Eforia școlilor a decis să trimită patru studenți la studii, el a primit o bursă să meargă la Paris și la Pisa. Prenumele Eufrosin îl ia după ce se călugărește. Om al bisericii toată viața, are însă poziții ferme legate de nevoia de modernizare și de schimbare a instituțiilor statului, este vocal și radical în privința mai multor subiecte arzătoare, cum ar fi educația, renunțarea la privilegii, numirea unor oameni capabili în funcțiile de conducere. Vorbește despre egalitate și rolul țăranilor în bunul mers al societății. Este certat din țară că în loc să își vadă de învățătură, că de asta îl ține țara pe banii ei la studii, el învață prostii iluministe. Dar nu îi trece. Rămânerea în urmă a românilor în raport cu celelalte neamuri este „împotriva firii omenești, împotriva voiei lui Dumnezeu"[2]. Era voia lui Dumnezeu ca românii să se ridice și să revină în familia popoarelor europene. Din cauza ideilor sale, generalul Kiseleff îl va demite în 1830 din funcția de arhimandrit al Mânăstirii Gura Motrului. În

1. Ioan Stanomir, *Așteptând revoluția: Pașoptismul și vocile sale*, Humanitas, București, 2019.

2. Constantin Schifirneț, *Formele fără fond, un brand de țară*, Comunicare.ro, București, 2007, p. 16.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

1850, dorește să devină episcop, dar alegerile pentru funcție se trafichează pe mulți galbeni, pe care el refuză să îi plătească.[1] Nu ajunge episcop. Rămâne la mănăstire, unde are un fiu dintr-o legătură omenească cu soția unui preot. Fiul acesta va fi tatăl lui Constantin Rădulescu-Motru, filozof, președinte al Academiei Române, care a murit sărac și marginalizat după epurarea Academiei de către comuniști. O poveste de familie care își așteaptă un romancier.

Sigur ar merita mai mulți asemenea portrete. Am ales doar câteva nume care au devenit străzi, bulevarde și statui. Aș putea organiza un tur al Bucureștiului mergând doar pe străzile cu numele lor. Azi ne plimbăm pe Bulevardul Kogălniceanu, dăm de statuia lui Heliade, apropiată de cea restabilită în Piața Universității a lui Brătianu însuși, continuăm, în stânga, cu Bulevardul Bălcescu care se continuă cu Bulevardul Magheru. Undeva în stânga sunt două străduțe, una Nicolae Golescu și alta Christian Tell, la drept vorbind toată familia asta Golescu și Tell ar merita niște străzi mai mari. Undeva, la mijloc, în Bulevardul Magheru dă marea stradă Câmpineanu și, puțin mai în față, unde e o reprezentanță Vodafone, marele Bulevard Bălcescu – Magheru se întâlnește cu strada C.A. Rosetti. Strada lui Rosetti se continuă frumos, ca în viață, cu strada Maria Rosetti. Nu doar că trăim în România făcută de oamenii ăștia, călcăm pe străzile lor.

Avem, în cazul pașoptiștilor, o ciudată amnezie a simbolurilor golite de sens. Le-am păstrat străzile, le-am păstrat statuile, pe unele dărâmate de comuniști chiar le-am pus la loc. Avem o generație de părinți fondatori cocoțați pe soclu, dar ideilor lor, valorile lor, visurile lor pentru România nu le citim, nu le cultivăm. Dacă o facem totuși, nu le răspândim ca venind de la ei. Nici măcar nu ne mai dăm seama că le aparțin. Credem că le-am inventat după 1989, că le-am reimportat pe sol gol când am repornit europenizarea post-comunistă. E ca și cum americanii ar fi construit memorialul lui Lincoln fără să știe ce zicea sau ce făcuse Lincoln. Democrația, naționalismul creator de drepturi, drepturile înșele, încetățenirea tuturor, educația ca șansă a tuturor, comerțul liber, modernizarea, europenitatea – toate acestea sunt ideile părinților fondatori ai proiectului românesc. Fără ele, România nu avea sens atunci. Și nu are nici acum. Străzile și statuile trebuie să ne spună ceva despre noi, altfel sunt goale de sens. Nu sunt convins că ne mai amintim de ce am numit străzile după ei.

1. Constanța Vintilă-Ghițulescu, *Evgheniți, ciocoi, mojici: Despre obrazele primei modernități românești, 1750–1860*, Humanitas, București, 2014.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

3. Lumea de dinaintea lor

E greu să ne imaginăm astăzi lumea pe care acești oameni o voiau schimbată. Transilvania era parte din Imperiul Habsburgilor și pe o traiectorie paralelă de modernizare. Mai mult de 100 de ani, Principatele Valahia și Moldova au fost unul dintre teatrele majore ale războaielor imperiale în trei: rușii, austriecii și otomanii. Asta a avut efecte devastatoare pentru modernizare și dezvoltare economică, lucru de care Transilvania nu a avut parte. Din 1829 până în 1856 situația s-a stabilizat oarecum prin faptul că Rusia își impusese puterea în fața Turciei și trata Principatele ca pe coloniile sale, fie în pregătire să fie încorporate imperiului, fie state permanent vasale care să permită ajungerea la strâmtori.

Iar în interior vorbim de o lume încremenită fix în epoca în care în vest explodau motoarele modernizării: capitalism, comerț plus iluminism. E greu să ne imaginăm și cât de departe păreau Principatele astea într-o lume despre care azi vorbim ca fiind prima globalizare. Liberalismul anglo-saxon și francez – ideile simple de cetățean, de egalitate în drepturi, de proprietate, comerț liber au ajuns în Principate întâi pe filieră grecească și doar la câteva zeci de ani după Revoluția Franceză.

Cum frumos zice Xenopol: „Noua alcătuire mintală era productul unei ușoare adieri ce ajunsese până la noi, din uraganul dezlănțuit departe în Apus“[1]. Suntem înainte de descălecarea studențimii române la Paris. Atunci lucrurile s-au accelerat. Deocamdată, vorbim de „ușoare adieri“ venite de la românii din Transilvania care trec munții și întemeiază școli sau venite pe filieră grecească – greaca era atunci limba dominantă în școală și administrație. Marea enciclopedie

1. A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 58.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

franceză, această Wikipedia, plus Twitter, plus televiziunile epocii sale, ajunge în România comandată de principele Ipsilanti via Istanbul. Domnul refuză să plătească, pentru că pe vapor se furaseră câteva exemplare, negustorul se plânge sultanului.[1] Din păcate, Xenopol, cel care relatează incidentul, nu spune și ce a decis padișahul, dar ce poate fi mai haios și mai relevant decât faptul că „luminile" ajung în Valahia via imperiul Otoman, la comanda unui fanariot și cu incident de furt?

Și nu suntem noi într-o situație specială. Ideile și simbolurile se răspândesc din Franța în toate direcțiile. Mai multe țări adoptă tricolorul și dezvoltă teorii complicate despre ce înseamnă culorile. Ideea de tricolor însăși a fost creată accidental în Franța de marchizul revoluționar La Fayette, care comanda noua miliție revoluționară a Parisului, numită pompos Garda Națională. Culorile medievale ale orașului, roșu și albastru, au fost combinate de La Fayette cu albul care era culoarea tradițională a Bourbonilor și puse într-o cocardă pentru ca membrii miliției sale să se recunoască între ei.[2] Totul se întâmpla într-o săptămână liniștită a Revoluției Franceze, când părea că regele și poporul parizian urmau să se împace și să trăiască în armonie, sub protecția marchizului. Tricolorul roșu-alb-albastru a rezistat și decapitării regelui, și marii terori, și dictaturii napoleoniene. Apoi, când imperiile conservatoare s-au unit să întoarcă timpul înapoi, a rămas simbolul paneuropean al schimbării. Filofrancezi fiind, pașoptiștii au făcut un tricolor cât mai apropiat de cel original francez. Și asta nu e nici o rușine sau vreun motiv de a fi mai puțin mândri de tricolorul nostru, pentru că, prin această apropiere și localizare, oamenii ăștia încercau să aducă aici niște idei: națiunea compusă din cetățeni egali, fără privilegii feudale, libertate, dreptate, educație. „Dreptate și Frăție". Nu e nimic mai simplu, mai relevant și mai cuprinzător. Dreptate și Frăție. Doar imaginați-vă ce însemnau astea în lumea lor. Nu sună mai bine decât să ai povești tâmpe despre holde galbene și albastru cer senin? Asta am învățat eu la școală despre tricolor când eram mic.

Oamenii nu vor cer senin de la stat, ăla există de la Dumnezeu. Oamenii vor dreptate și vor să fie parte egală a națiunii. Acesta este un obiectiv politic, lăsați cerul senin. Roșu, galben și albastru este

1. A.D. Xenopol, *op. cit*.
2. Mike Dunkan, *Hero of Two Worlds: The Marquis de Lafayette in the Age of Revolution*, Hachette Book Group, New York, 2021.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

simbolul intrării într-o lume a cetățenilor cu drepturi, și pentru asta trebuie să ne fie drag tricolorul, acum, în 2023. *Liberté*, *égalité*, *fraternité* devin Dreptate și Frăție. Pașoptiștii nu aveau angoase legate de actul de a se inspira sau a copia, a prelua. „Formele fără fond" sunt mofturi și sensibilități care apar mai târziu. Atunci era totul de schimbat și totul de făcut, de ce să pierzi vremea cu astfel de probleme, când Dreptate nu era, și Frăție nu se putea în feudalism?

Mai ales că, în lumea de dinaintea lor, părea că nu se schimbă nimic. După un secol de agitație și război, se instalase o pace rusească înfricoșător de neschimbătoare. Prima tentativă de domnie care iese din tiparul istoric feudal are loc cumva, prin accident, în Moldova în 1822, când Ioniță Sturza ajunge domn, sprijinit de mica boierime care a profitat de faptul că marii boieri erau refugiați din calea războiului, în Bucovina. Atunci se face un proiect de constituție inspirat în mod evident din schimbările din Franța, dar cu ambiții limitate. Practic, micii boieri voiau să fie egali cu marii boieri. Proiectul prevede respectul proprietății, libertatea individului, libertatea comerțului, egalitatea în fața legii, ocuparea demnităților publice nu în funcție de rangul familiei și de rangul boieresc, ci de „vrednicie recunoscută"[1]. Vrednicie recunoscută s-ar traduce acum prin meritocrație sau funcție obținută pe merit. Ceva atât de absurd în lumea aia unde funcțiile se dădeau doar pe boierie (aveau acces doar marii boieri) și doar pe bani (condiție cumulativă – uneori prima condiție era ocolită prin corupție, deci mai mulți bani). Acest text constituțional ar trebui studiat la școală, căci este un moment cu adevărat important, când un stat european are o elită capabilă să pună pe masă un proiect de țară cu adevărat modernizator.

Dar nu avem obișnuința să ne mândrim cu filonul nostru liberal modernizator, deci textul ăsta a fost pierdut pur și simplu. Xenopol a citit despre el în scrisorile dintre boieri și l-a descoperit apoi întâmplător în podul consulatului rus din Iași. Ulterior, E. Lovinescu analizează și el textul și observă că e o traducere aproape exactă a Declarației drepturilor omului din 1789, actul de naștere al Revoluției Franceze. Doar că e mai greu să ghicești din prima, pentru că e într-o limbă română încă nefrânțuzită, am spune azi, de la începutul modernizării. Cum limba și realitatea pe care o exprimă sunt legate, vedem de fapt că limba noastră s-a modernizat natural odată ce conceptele noi sunau bizar în hainele vechi. „Vrednicie recunoscută" nu

1. A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 87.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

e singura expresie în care limba se chinuie să exprime idei noi cu concepte vechi. Ceea ce am numi azi egalitate în fața legii, cu o expresie atât de familiară încât e greu să ne imaginăm că nu ar fi românească, atunci se zicea: „Înaintea pravilei să fie socotiți toți deopotrivă și fără deosebire". Doar că traducerea din franțuzește se oprește la jumătate, pentru că partea cu „toți cetățenii" mai are de așteptat. Cum zice Lovinescu, se dorea un cadru modern, constituțional pentru „egalizare în privilegii"[1]. La 1822, boierii mici voiau egalitate cu cei mari, iar ideea de „toți cetățenii" avea să fie importată și proclamată abia în 1848.

Acest document a rămas în istoria noastră, așa puțin cum a rămas, drept „Constituția cărvunarilor", care e de fapt un nume de batjocură ce face referire la carbonarii italieni, o organizație secretă, din care se va inspira ulterior „Frăția". Doar că boierii ăștia de la 1822 nu se ascundeau deloc, au făcut un proiect, l-au prezentat domnului Ioniță Sturza, care era gata să îl accepte. Totul în ciuda marilor boieri refugiați în Bucovina și care scriau memorii la Poartă și la țar ca să oprească asemenea grozăvie. Și, da, vodă nu l-a adoptat, și acțiunea a murit. Acesta este un *modus operandi* al Rusiei de-a lungul unui secol: intră cu bocancii în politica internă pentru a omorî orice idee de schimbare și pentru a proteja *statu-quo*-ul. Atât de rău a afectat intervenția rușilor balanța de putere între boierii mari și boierii mici și domnitor, încât Ioniță Sturza, potrivit consulului francez citat de Xenopol, încerca să întârzie plecarea armatei otomane din țară pentru că, inevitabil, asta însemna întoarcerea boierilor mari și a influenței rusești.

Bărbații lasă anteriul, copiii divorțează de părinți, boierii devin domni

Dar asta nu înseamnă că lumea lor nu se schimba. O făcea natural, așa cum lichidul ia forma vaselor pe care le umple.

Și primele decenii ale secolului al XIX-lea au fost spectaculoase din acest punct de vedere. Românii începuseră să călătorească, să se îmbrace ca la Paris sau ca la Londra și să vorbească cu franțuzisme, iar această modă a fost ironizată de literații epocii. De la îmbrăcăminte la felul în care își purtau părul și maniera de a vorbi, totul era

1. E. Lovinescu, *op. cit.*, p. 35.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

influențat de ce se întâmpla prin alte părți. Cosmopolitismul vremurilor avea și o latură comică, căci să vrei cu orice preț să fii în tendințele timpului însemna să amesteci lucruri greu de pus laolaltă. Mai ales când venea vorba despre reprezentanții mai puțin școliți, pentru care modernitatea devenise un fel de legitimare socială. Să ne amintim de celebrul personaj al lui Vasile Alecsandri, coana Chirița, și de ale sale „furculision, fripturision".

Ștefan Cazimir îl citează pe I. Ghica: „În ziua când cineva îmbrăca caftan de boier mare, era trimis acasă cu alai, călare pe cal domnesc. Acolo îl aștepta berber-bașa al curței, care-l rădea, însemnând cu briciul pe unde să lase să-i crească barba". Și continuă: „În 1831, când Obștească Adunare a Moldovei urma să dezbată Regulamentul Organic, iar un tânăr ofițer controla în pragul sălii documentele participanților, logofătul Teodor Balș, ridicându-și cu o mână barba albă ce-i trecea de brâu, a exclamat măreț: Iaca biletul de intrare!"[1] Dar lumea asta moare spectaculos. Acești boieri pentru care îmbrăcatul caftanului era un eveniment public cu spectacol încep să facă același spectacol, de data asta dând anunț la ziar că trec la hainele Europei: „D. Marele vornic Grigore Filipescu scrie, la «Înștiințări din lăuntru», *Curierul românesc* din 17 august 1830 – ca să dea dovadă a veacului în care ne aflăm și a simțămintelor sale celor civilizate și nesupuse la prejudecăți, la 15 ale acești luni lepedând hainele cele purtate până acum, au ras barba și au îmbrăcat hainele Evropii civilizate"[2].

Ca să dea dovadă a veacului… Lumea asta în care boierul se recunoștea cu tot cu rang prin lungimea bărbii își rade barba și își leapădă hainele. Hainele orientale arătau imediat și de departe cine ce este, ce loc ocupă în ierarhia strictă a lumii premoderne. Fiecare treaptă de boierie avea veșmântul său și forma sa distinctă de acoperământ al capului, cu caftanul arătând cea mai înaltă treaptă – caftanul e acea pălărie uriașă ca un clopot întors la care mă uit în poze și nu înțeleg cum stătea pe cap, dar bănuiesc că boieria se ținea cu efort. În schimb hainele europenești egalizează, sunt profund ireverențioase față de această ordine, pentru că ele vin dintr-o idee subversivă, care a schimbat lumea: oamenii sunt egali.

A. Russo povestește că boierul este confundat cu vizitiul său: „Un mare boier moldovean, ieșind într-o zi pe străzile Iașilor îmbrăcat în

1. Ștefan Cazimir, *op. cit.*, p. 25.
2. Ștefan Cazimir, *op. cit.*, p. 30.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

haine nemțești, se trezea apucat brusc de mâneca surtucului și auzea un glas țipându-i în ureche: „«A! ce dracul!… Domnule… parcă ești surd… de când te strig!… hai degrabă să dregi trăsura, că așteaptă boieriul să iasă la Copou!…». Boieriul se întoarsără cu o vorbă latâ și curată moldovinească… iar vezeteul, înspăimântat, se dipărta mârâind în dinți: «Pas de cunoaște acum care-i boier și care nu-i, dacă s-a nemțit și stăpânul meu!… » Vezeteul luasă pe boier sade de carătaș! O, egalitate! iată faptele tale…!"[1].

O, egalitate, cum se zbat secole de obișnuințe sub hainele cele nemțești!

La început, puțini plecau în străinătate. Tatăl Goleștilor de mai sus, Dinicu, cel cu statuia impresionantă cu el boier și băieții lui domni descrisă mai devreme, a plecat printre primii. Merge în Occident și scrie o carte despre ce vede acolo. Consemnează mereu amintiri de acasă, deplânge soarta țăranilor care nu au cu ce încălța copiii și care împart o căldare la mai multe familii, pe când țăranii nemți au cizme în picioare. Dinicu exprimă o năzuință simplă: „Va veni vremea întru care patria mea, nu zic în puțini ani, să se sămuiască întocmai cu orașele cele mari ce am văzut"[2].

Lumea accelerează, în tot acest timp se întâmplă revoluția industrială, capitalismul e motorul primei globalizări. Ce făcea Dinicu ca întreprindere excepțională – un boier cu caftan în lumea nemțească – în următoarea generație devine o banalitate pentru cei din starea sa.

Este și epoca marilor tribuni ai schimbării, ai oamenilor cu proiecte majore. Ion Heliade Rădulescu refuză să fie polițist ca tatăl său pentru că vrea să educe națiunea: „M-am făcut apostat din casa părintească, care îmi propunea înainte protecții, slujbe, chiverniseli, și m-am pus în mijlocul zidurilor celor dărâmate ale Sfântului Sava, un biet dascăl cu câțiva leușori pe lună, încongiurat de câțiva școlari săraci, hotărâți și fanatici în prietesugul meu și în cugetul și alegerea lor"[3]. Boierii cei mari își trimit fiii la Paris și ei vin de acolo cu ideea ciudată că ar vrea să muncească, ceea ce provoacă scandal în societate și leșinuri în familie, că doar se știe că ești boier pentru că nu muncești și nu plătești taxe. N. Kretulescu face facultatea de medicină la Paris și se întoarce dorind să fie… medic. În 1839 îi face

1. Ștefan Cazimir, *op. cit.*, p. 42.

2. Citat în Constanța Vintilă-Ghițulescu, *Evgheniți, Ciocoi, Mojici: Despre obrazele primei modernități românești, 1750–1860*, Humanitas, București, 2013, p. 15.

3. Ștefan Cazimir, *op. cit.*, p. 66.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

o vizită domnitorului Alexandru Ghica: „Primindu-mă cu cea mai mare amabilitate, prima întrebare ce mi-a adresat într-un mod familiar a fost că «ce idee am avut ca să învăț medicina, că nu e de mine, că s-o las în lături și să urmez cariera părinților și moșilor mei»“[1]. O bătrână boieroaică leșină când vede numele familiei pe firma unei librării deschisă de un nepot. La Iași, prin 1847, rudele lui Matei Millo, neîmpăcându-se cu ideea de a avea un actor în familie „tocmesc oameni să îl fluiere la intrarea în scenă“[2].

Tensiunile dintre vechi și nou încep să-și facă simțită prezența și în sânul aceleiași familii. Mihail Kogălniceanu îi scrie tatălui o scrisoare furioasă când e întemnițat pentru ideile revoluționare: „Când după trii săptămâni de necaz, de nedreaptă închisoare, așteptam de la părintele meu un cuvânt de mângâiere, iată ce mi-ai scris în răvașul din 8 noiemvrie: și după asemine, nu se putea în alt chip decât a suferi aceasta. O, tată! tată! Cumplit ai fost pentru mine și nu știu pentru ce“[3]. Și când te gândești că bătrânul boier își dăduse fiul la Paris la studii împreună cu beizadelele domnului. Dar consulul rus a intervenit îngrijorat că vor învăța acolo fiii domnului ideile Revoluției, așa că Domnul fu nevoit să îi mute la Berlin, mai conservator, mai de încredere. Mihail se mută cu ei. Degeaba, tot liberal se întoarce. D. Bolintineanu, oprindu-se și el asupra fenomenului, îl sintetizează într-o formulă memorabilă: „Fiii divorsau de părinți“ (Cuza-vodă și oamenii săi)“[4].

În 1846, vodă Bibescu face o vizită la Câmpulung și oficialii urbei îl desemnează pe tânărul boier Aricescu să compună discursul de bun venit. El refuză, dar Dimitrie Aricescu, tatăl, insistă. Doar că asta contravine credinței tânărului, care scrisese și publicase deja versuri împotriva lui Bibescu, iar ce i se cerea acum era cu totul împotriva lucrurilor pe care le credea. Dorința tatălui de a-l convinge și circumstanțele atenuante pe care i le găsește fiului rebel, în încercarea de a-l absolvi de păcatele politice, sunt și comice, și înduioșătoare: „Vodă, îmi răspunse tata, va vedea prin aceasta pocăința ta și-ți va ierta greșeala; și mie îmi dai prilej a mijloci iertarea ta, încredințându-l c-ai fost amăgit de Eliad, care v-a întors creierii la toți“[5].

1. *Ibidem*.
2. Ștefan Cazimir, *op. cit.*, pp. 66–67.
3. Ștefan Cazimir, *op. cit*., p. 68.
4. *Ibidem*.
5. Ștefan Cazimir, *op. cit*., p. 69.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Argumentul cum că Heliade Rădulescu le-a sucit mințile, și ei, naivi, s-au lăsat influențați e atât de uman, în ultimă instanță. Un fel de „n-a fost el de vină, ci anturajul".

Doar că momentul de la Câmpulung nu s-a încheiat cu *happy end*. Oda scrisă de tânărul Aricescu cu prilejul vizitei lui Vodă era mai mult o satiră, și, culmea aroganței, autorul folosise alfabetul latin, și nu pe cel oficial, chirilic. Vodă își arată, așadar, nemulțumirea.

De altfel, epopeea trecerii de la alfabetul chirilic ține tot de ceea ce pare natural și inevitabil abia după ce s-a întâmplat. Am în bibliotecă câteva zeci de ziare scrise în URSS în limba română cu slove chirilice și mă amuz din când în când să le descifrez. Românii de atunci obișnuiți cu literele chirilice aveau dificultăți inverse.

S-au dus lupte serioase pe frontul limbii. Dorința păstrării alfabetului chirilic s-a manifestat puternic printre mai-marii vremurilor. Ion Heliade Rădulescu și ai lui păreau o gașcă de nebuni cărora nu le păsa de tradiție, nu aveau nimic sfânt și își puseseră în cap să distrugă munca înaintașilor. Începuseră prin eliminarea câtorva litere, deci prin simplificarea alfabetului, pentru a face mai ușoară învățarea lui la școală.

Exact asta li se reproșează, iar Cazimir exemplifică cu un fragment savuros: „Inițiativa lui Heliade [...] va aprinde mânia mitropolitului Grigore, în același timp președinte al Eforiei școlilor [echivalent cu ministrul educației azi – C.G.]: «Cine sânteți voi – începu a striga –, să cutezați a strica limba românească și a vă atinge de legea și de credința pravoslavnică? ce sânt eresurile acestea? [...] unde mai e Alfa și Omega, dacă voi, nelegiuiților, ați lepădat pe omega? S-a dus și legea, și credința de când s-au dus acele vremi pe când niște oameni ca d-alde voi era arși de vii. Surghiun am să vă fac pe toți câți ați ieșit din acel cuib al dracului, unde dascălul vostru Lazăr a clocit ouăle Satanei»"[1].

Lazăr cel din cuibul dracului este Gheorghe Lazăr întemeietorul de școală, cel care are statuie vizavi de Universitate, lângă a lui Heliade. Născut din țărani ardeleni, student la Viena, respins de ierarhia bisericească ortodoxă din Transilvania, fugise în Valahia aducând cu el toate ideile Școlii Ardelene, cei care cu o generație înainte de ce povestim noi aici au pornit drumul latinizării, redescoperind originile romane ale neamului și argumentând de aici că românii ar trebui să aibă drepturi și să fie recunoscuți ca cetățeni. Azi

1. Ștefan Cazimir, *op. cit*., p. 93.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

tindem să uităm ideea asta simplă – că latinitatea noastră ne leagă prin Apus de o lume a drepturilor și a libertăților și că ce descopereau acești ardeleni la Roma nu era o cercetare academică abstractă, era o activitate de lobby și bătălie politică, cu un scop practic imediat: păi cum fără drepturi dacă suntem urmașii Romei? De altfel, prima carte în română cu alfabet latin apare în Transilvania în 1779, o carte de rugăciuni[1], cu decenii înainte ca discuția să prindă greutate la București.

Lazăr și apoi Heliade îi învățau pe copiii de această parte a munților, din principatele turcești în proces de anexare la Rusia, că ei sunt latini și ar trebui să scrie cu litere latinești. Consulii ruși au ignorat revistele și ziarele românești, scrise cu chirilice, câtă vreme ei credeau că româna este tot o limbă slavă (Xenopol dezvoltă ideea), dar au devenit atenți și au început să le interzică atunci când au aflat cu surprindere că viitorii lor supuși se cred latini. Mitropolitul Grigore, care arunca blesteme, nu era un popă nebun, ci chiar *establishmentul* care vedea pericolul. El se plânge lui vodă și cere să fie interzișsi. Spre norocul lui Heliade, postelnicul Mihalache Ghica, fratele lui Vodă, îl convinge pe acesta să îi lase în pace. Așa că domnul Ghica face o declarație fermă *avant la lettre* de separare a bisericii de stat: „Prea-sfinția ta să te amesteci și să fii chiriarh numai în cele bisericești; în cele politicești și în ale oblăduirii nu voi să am tovarоși; șade și rău, părinte, să-ți pui mintea cu copiii“. Faptele se petreceau în 1823. Erau încă doar niște „copii“, *establishmentul* era sigur de sine.[2]

Revenind la slove, ani mulți au trecut și cele chirilice încă dominau. Prin 1835–1839, Heliade începe să bage în ziarul său *Curierul românesc* primele litere latine, de unde rezultă un alfabet de… tranziție, de unde și numele cărții lui Ștefan Cazimir, din care citez aici. Se înlocuiesc P și C cu R și S, iar la minuscule з cedează locul lui z. Se inițiază totodată diferențierea literelor mici (mult mai vagă în scrisul chirilic): M/m, N/n etc.

Trecerea se face treptat, ca să nu-i dezorienteze cu totul pe cititori. În noiembrie 1844, Heliade le cere votul cititorilor *Curierului* pentru ca gazeta să fie scrisă cu alfabet latin. Scorul este copleșitor: 616 voturi pentru, 27 împotrivă. O victorie importantă, așadar. Acesta este omul care a contribuit la nașterea Proclamației de la Islaz.

1. Keith Hitchins, *Românii: 1774–1866*, Humanitas, București, 2013.
2. Stefan Cazimir, *op. cit.*, p. 94.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Pentru a înțelege mai bine frământările din epocă, partizanatele care se iveau de o parte și de alta, satira lui Bolintineanu din *Slovele chiriliene* zice: „Vorbește lui Rosetti, cu cinste și cu bine/ Să nu ne facă nouă această rea rușine!/ Căci la din împotrivă o să vă supărați: Vom spune scopu-i negru la domnii abonați/ Și vom scula asupră-i bătrânele rugine / Și toți neprocopsiții în litere latine./ Vom spune la toți ăia ce nu știu judeca/ Că vreți cu papistașii chiar legea a strica,/ Că sunteți răi spre lege, familie, avere,/ Cu talian Mazini în strânsă perechere".

Slovele chirilice amenință cu contrarevoluția, cei care le atacă pe ele, literele strămoșești, atacă legea, familia, averea – un fel de sexo-marxiști s-ar fi zis la TV atunci, dacă ar fi existat.

Cuvintele se depreciază. Simandicos însemna atunci pur și simplu cinstea familiei, un însemn de status social mai degrabă premodern, unde individul este judecat prin neamul său. Așa cum ifos însemna pur și simplu rang[1]. Cuvinte banale capătă note peiorative, fie pentru că realitatea pe care o descriu s-a perimat ea însăși, fie pentru că a venit un echivalent franțuzesc care suna mai stilat. Cartier este numele prestigios al mahalalei, care ajunge să semnifice astfel un cartier rău famat. Schimbarea asta subtilă s-a făcut atunci, odată cu valul masiv de cuvinte franțuzești – ce era turcesc era privit de sus, ce era franțuzesc, cum am zice azi, era *cool*. De unde însemnau același lucru, treptat s-a schimbat și era de bine să stai în cartier, și de rău să stai în mahala.

Prin 2010, la Chișinău, m-a întrebat un taximetrist în ce mahala mergem și inițial m-am speriat – străin de oraș, estic obișnuit că în regiune taximetristul poate profita de străini, m-am gândit că omul vrea să mă ducă într-o mahala. Limba română de la Chișinău, despărțită la 1812, a ratat multe dintre franțuzismele devenite comune dincoace: mahala încă însemna cartier pur și simplu. Așa cum odaie înseamnă pur și simplu cameră – aici s-a arhaizat, acolo mai vezi anunțuri cu „vând apartament cu două odăi". Dar tot mai puține. Limba română de la Chișinău se schimbă rapid sub influența spațiului lingvistic comun, deci se franțuzește întârziat sau sare direct spre englezisme care vor ajunge (sau nu) și la București. La Chișinău, *spicher*, pronunțat fix așa, este președintele parlamentului, un import logic din engleză care înlocuiește două cuvinte lungi cu unul scurt.

1. Constanța Vintilă-Ghițulescu, *op. cit.*

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Cea mai bună concluzie pentru transformările prin care trece societatea românească în această perioadă îi aparține tot lui Alecu Russo:

> În 16 ani de la 1835 până la 1851 mai mult a trăit Moldova decât cele cinci sute de ani istorici de la descălicarea lui Dragoș, la 1359, până în zilele părinților noștri… Părinții noștri au deschis ochii în leagănul strămoșesc; oamenii de la 1835, care inaugurează generația de față, au răsărit din larma ideilor nouă. Ochii și gândul părinților se învârteau la răsărit, ai noștri sunt țintiți spre apus: deosebire de la cer până la pământ.[1]

Toate aceste situații anecdotice spun mai mult decât niște istorii amuzante. Fiii de boieri nu se mai simt confortabil în poziția de a se bucura de privilegiile rangului și atât. Își doresc altceva, iar pentru asta acționează. Pun la bătaie formația lor, educația și experiența studiilor în străinătate de care au avut parte, pentru a revoluționa lumea de acasă. Și, mai ales, înțeleg timpul în care trăiesc și importanța implicării lor și a deciziilor politice, cu ajutorul cărora pot moderniza societatea românească.

Nu e ca și cum lumea noastră se oprise în loc și aștepta revoluția pașoptistă ca să fie modernizată. Lumea noastră se schimba, dar prea încet față de lumea mare care accelera nebunește. Și mai ales, în afara elitei care circula, se vedea prea puțin. Modernizarea înseamnă și standardizare, și reguli birocratice care par venite de pe Lună unei populații care nu avea contact cu statul direct, ca indivizi. Pentru că nu existau ca cetățeni, ci doar ca membri ai unei comunități sătești, care până de curând fusese vândută ca atare, cu tot cu sufletele trăitoare acolo. Totuși, modernitatea înseamnă cetățenie, deci acte și proceduri. Actele civile încep a fi eliberate inițial prin biserică, adică certificate de naștere și cununie. În 1843, marele vornic Barbu Știrbei, șeful Departamentului Treburilor Dinlăuntru, ministrul de interne cum ar veni, este exasperat că ceva banal în Europa nu se prinde de noi și țăranii fac focul sau dau la copii să se joace cu actele civile moderne:

> Bileturile ce se slobod din partea preoților Bisericilor pentru cei ce se nasc și se căsătoresc, toți lăcuitorii orășani și săteni din staturile Europei, fiind pătrunși de folosul sfârșitului, pentru care li se dă la mână niște asemenea acturi trebuincioase la multe împrejurări le primesc cu toată mulțumirea [...]. Pe la noi, dimpotrivă, lucrurile stau nu rău, ci foarte rău, oamenii arată

1. E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, Minerva, București, 1997, p. 13.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

dispreț și refuză să primească hârtia, iar când sunt obligați s-o primească unii dintr'înșii le leapădă, alții le dă drept jucărie copiilor, alții lipesc ferestrele cu dânsele, iar alții, în sfârșit, le ard.[1]

Tot atunci se dă prima legiuire prin care țăranii sunt obligați să scoată gunoiul în afara satelor în loc să îi dea foc, ceea ce provoacă incendii și poluare. Iată o problemă nerezolvată până astăzi.

1. Constanța Vintilă-Ghițulescu, *op. cit.*, p. 217.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

4. În gura imperiului

Am tot făcut aluzii la Rusia până acum și cred că e momentul să luăm problema în piept.[1]

E greu să ne imaginăm astăzi cât de tare apăsa prezența Rusiei pe grumazul Principatelor și pe traiectoria lor spre modernitate. Sunt două motive pentru această limitare a noastră. Primul ține de mândrie. Ne place să învățăm istoria noastră ca și cum trăim cumva în vid. Străinătatea există doar ca să ne facă rău și să o înfrângem din când în când în bătălii eroice, fără nici un context istoric. Mai ales epoca asta despre care vorbim este plină de găuri în imaginarul popular pentru că nu prea are voievozi glorioși. Deși ce se întâmpla aici pe la 1800 e mult mai relevant pentru cum arată România astăzi decât ce se întâmpla aici pe la 1400. La 1800, se instala rămânerea în urmă față de procesul accelerat de modernizare a Vestului – vom avea un capitol imediat despre asta.

Nu ne place să ne gândim că am fost câmp de bătaie între câteva imperii. Din cei 145 de ani între 1683 și 1829, un sfert au fost ani de război duși în Principate între turci, ruși și austrieci[2]. La asta se adaugă ani mulți de ocupație militară de către Rusia sau Austria. După 1829, urmează incursiunea amintită de la 1848, apoi războiul din Crimeea are un front și aici. Practic, în memoria colectivă a acestui popor, o ocupație rusească, la fiecare generație sau mai des, era ceva obișnuit.

---

1. Vezi și episodul cu acest subiect de pe canalul meu de YouTube, Mogul TV, sub titlul „De câte ori ne-a invadat Rusia?“.

2. Vladimir Zincenco, *Războaiele! România și Rusia, aliați și inamici*, Neverland, București, 2022.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Al doilea motiv pentru care uităm asta e că noi, generația mea, suntem primii din istoria modernă a României care trăiesc în altă realitate istorică, una cu totul neobișnuită în istoria noastră: de 31 de ani nu avem graniță comună cu Imperiul Rus. Ce s-a întâmplat acum 31 de ani? A apărut Ucraina. Ucraina și Rusia au reintrat spectaculos în viața noastră odată cu invazia rusă acolo, dar, altfel, să fim cinstiți, ignoram și pe cel mai mare vecin al nostru (Ucraina) și pe cel mai mare inamic istoric al nostru (Rusia), acum aparent o țară îndepărtată.

Dar ce căuta Rusia în Principate atât de des? – vă puteți întreba legitim. Dacă punem întrebarea așa, înseamnă că noi considerăm situația curentă – un stat român independent, european, în proces de modernizare – un dat istoric, și atunci ne mirăm ce căutau rușii aici. Am putea pune și altfel întrebarea: Cum se face că am scăpat să fim parte din Imperiul Rus? E o întrebare absolut îndreptățită.

Poate că ni se pare normal să vorbind în acești termeni despre Ucraina, nu despre România. Din nou, este o perspectivă istorică inversă în timp. Ucraina a căzut în ghearele Imperiului doar puțin înainte să fim în același pericol. Aceste multe bătălii din Principate erau parte din procesul de expansiune a imperiului țarist care în acea epocă avea loc pe două fronturi de-a lungul Mării Negre, cu scopul de a ajunge la Constantinopol: pe la noi și prin Caucaz. Uitați-vă la hartă și gândiți-vă la imperiu ca la un clește care strânge Marea Neagră prin două părți, cu vârful țintind strâmtorile.

În 1654, Ucraina era parte dintr-un animal politic foarte ciudat, care se numea Republica polono-lituaniană. Înainte, aceasta fusese parte din Lituania. Da, Lituania s-a întins până la Marea Neagră! Să ne ferească Dumnezeu să se apuce lituanienii să-și dorească Lituania Mare. La un moment dat, Lituania s-a unit cu Polonia și polonezii au luat Ucraina la ei, în interiorul Republicii polono-lituaniene. Acest stat era cel mai întins din Europa la momentul său de glorie, se vedea ca fiind cel mai democratic și se lupta pentru întâietate culturală cu Apusul. Polonezii au făcut greșeala istorică să vrea să îi catolicizeze și să îi asimileze pe ucraineni. Limba actuală ucraineană seamănă mai mult cu poloneza decât cu rusa.

Au avut loc mai multe răscoale. Cea mai mare a fost cea condusă de hatmanul cazac Bohdan Hmelnițki în 1654. Bogdan a semnat un tratat cu Rusia. Prin tratatul de la 1654, Rusia spunea că Ucraina va fi o țară autonomă, nu se va băga în treburile sale interne, va respecta toate libertățile căzăcești, iar Biserica Ortodoxă Ucraineană

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

nu va fi supusa Moscovei, va fi supusă doar patriarhului cel mare de la Constantinopol. Rusia nu și-a respectat promisiunile. Tratatul în 1654 este sărbătorit de ruși ca o mare uniune între Ucraina și Rusia, iar de către ucraineni ca o mare nenorocire, o mare trădare. Numele lui Bohdan Hmelnițki este blestemat de către patrioții ucraineni. „O, Bohdan, copilul meu, dacă aș fi știut te-aș fi sugrumat în leagăn." Asta îi zice maica Ucraină în versuri hatmanului, în poezia romantică a lui Taras Șevcenko, cel mai mare poet ucrainean, un fel de Eminescu al lor. Dacă aș fi știut că semnezi cu rușii, te-aș fi strâns de gât în leagăn – cum sună metafora asta!

În următorii 50 de ani, ucrainenii și-au dat seama că au scăpat de dracul și au dat de tac-su. A avut loc o răscoală după alta. În 1708, Ivan Mazepa, hatmanul de atunci, s-a aliat cu Suedia, care era în război cu Rusia. Bătălia de la Poltava, care este în Ucraina de astăzi, a fost câștigată de ruși și a fost o mare victorie. Drept răzbunare pentru că își voiau libertățile înapoi, rușii omoară 30.000 de civili cazaci ucraineni.

De altfel, acest Mazepa este până azi o obsesie a propagandei rusești. A fi mazepist e o altă insultă pentru patrioții ucraineni, cum sunt și „banderovist" sau „nazist". În epocă, răscoala sa a produs impresie în Europa – războaiele ruso–ucrainene au început devreme să fie o senzație continentală. Mazepa a fost făcut celebru de Voltaire în epoca luminilor, cu o poveste în care el, polonez fiind, este prins cu nevasta altui nobil, legat dezbrăcat de un cal și alungat. Calul fiind din Ucraina, ajunge aproape mort de foame și frig pe meleagurile natale ale… calului. Unde e salvat de țărani. Apoi e ales hatman. Atât de *cool* era povestea, încât s-a răspândit, Byron a scris un poem despre Mazepa cu varianta asta. Doar că e falsă. Omul era ortodox, boier ucrainean, care atunci erau amestecați cu polonezii, și asta era o bârfă de la curtea polonă, preluată eronat de Voltaire.[1]

Între Mazepa și Hmelnițki stă soarta Ucrainei, ale cărei elite au oscilat mereu între a se răscula și a participa la proiectul imperial rus, ignorând faptul că ucrainitatea lor este o problemă la transformarea imperiului în stat național rusesc. Războiul actual din Ucraina este ultima zbatere a Imperiului.

Deci, pe partea asta a cleștelui, Ucraina e înghițită și Imperiul ajunge la noi. De cealaltă parte, pică în următoarea sută de ani cecenii,

1. Thomas Prymak, „Voltaire on Mazepa and early eighteenth century Ukraine", *Canadian Journal of History*, 47, 2012.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

georgienii, armenii, tot Caucazul. Să vedem ce urmează în următoarea sută de ani la noi.

La 19 ani după alianța dintre Hmelnițki și Rusia avem primele alianțe între domnitori români și țar: Ștefan Petriceicu al Moldovei și Grigore Ghica al Munteniei trec de partea polonezilor într-un conflict cu turcii și apoi caută protecție la țarul Alexei Romanov. Dar Petru cel Mare este cel care stabilizează granița Rusiei aproape de Moldova și de atunci contactele devin permanente. E drept că marea așteptare a unui protector creștin care să-i apere de sultan e înșelată destul de rapid. Neculai Costin, fiul mult mai celebrului său tată, Miron Costin, povestește ultragiat nu doar că Petru nu ținea postul cel creștinesc – ceea ce e cu totul credibil, având în vedere că țarul modernizator al Rusiei trata ortodoxia ca pe o pacoste și a desființat patriarhia rusească cât a fost domn, renunțând să numească un patriarh. Dar nu asta a stricat relațiile cu moldovenii, ci faptul că, la primul ospăț dat de Petru pentru vizitatorii de peste Nistru, aceștia s-au trezit a doua zi furați de bunurile lor: „N-au scăpat fără pagubă mai nici un boier și nefurat de Muscali, cui pistoale, cui rafturi, cui epângele, nice boier, nice slugă“[1]. Astfel încât Xenopol ajunge să zică că nici n-am luat bine contact cu rușii și a și apărut o partidă antirusească condusă de Iordache Roset și mai sus pomenitul Neculai Costin.

Dar momentul-cheie eu zic că a fost la Stănilești. Acolo am avut un noroc istoric chior, am scăpat la mustață să fim înghițiți de imperiu. În 1711, s-au bătut rușii cu turcii, și noi, sau măcar moldovenii, am fost aliați cu rușii. Însă, spre norocul nostru, am luat bătaie. În Moldova domnește Dimitrie Cantemir, un fiu de domn crescut la Stambul, perfect integrat în cultura turcească, pe care turcii îl trimit ca să aibă pe cineva sigur aici. Dimitrie se aliază totuși cu Petru cel Mare împotriva turcilor. În 1711, semnează Tratatul de la Luțk. Petru promite că Moldova va fi independentă de-a pururea, condusă de dinastia Cantemireștilor, că nu se va amesteca în treburile noastre interne și totul va fi bine și frumos. Petru vine la Iași cu alai. Urmează bătălia cu turcii care are loc la Stănilești pe Prut, unde turcii, spre surpriza tuturor, îi bat pe ruși și pe moldoveni. Și așa am pierdut bătălia care ne-a salvat țara. Rusia a mințit în mod repetat asupra acestui gen de garanții pe care le acordase lui Cantemir. El nu avea de unde să știe, dar va fi și acesta un tipar.

1. Citat de A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 17.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

În 1783, ca să se apere de Persia, Georgia a semnat un tratat cu Rusia prin care ar fi trebuit să rămână o țară liberă, sub protectoratul Rusiei. Dinastia locală ar fi trebuit să conducă în continuare. După doar 13 ani, Rusia a anexat Georgia. Când Rusia încerca să se extindă prin Țările Române, încă nu începuse expansiunea în Caucaz. La momentul Stănilești, nici Crimeea nu fusese încă cucerită, nordul Mării Negre abia urma să devină Noua Rusie, cea pe care o consideră Putin azi parte sacră din Rusia eternă. Așa e că nu mai pare atât de ridicolă întrebarea: cum de am scăpat să nu fim parte din Imperiu?

Xenopol a lansat la noi această perspectivă asupra bătăliei de la Stănilești: „Căci atingerea mai îndelungată și mai adâncă a românilor cu rușii fusese înlăturată prin nenorocirea lui Petru de la Stănilești“[1].

Și, odată ajunși în zonă, urmează acel secol de care vorbeam, de războaie permanente. Ba doar se luptă în Principate, ba le ocupă de-a dreptul, dar fără excepție rușii le jefuiesc. Moldova este ocupată în 1739. Mai târziu, din lunga domnie a Ecaterinei II, prietena de condei a lui Voltaire și vedetă de serial pe Netflix, memoria colectivă a românilor reține cei cinci ani de ocupație, 1768–1774, în care armata rusească impune biruri mai grele decât turcii, întreaga aprovizionare se face pe spinarea populației locale și, pe lângă toate astea, ofițerii ruși confiscă animalele și alte bunuri peste cerințele oficiale, animale și bunuri pe care le vând negustorilor de la Odesa și astfel se îmbogățesc. Povestea se repetă la fiecare ocupație. Ofițerii ruși aduc cu ei haine occidentale, dar și corupție și obiceiul spolierii pentru interes personal, de se vaită săracul Zilot Românul: „Cine cuteza să zică că ofițerul, om împărătesc, era necinstit și mâncător săracilor“[2].

Până la urmă, din acest război rușii iau Crimeea și austriecii se autoservesc cu o bucată din Moldova, iau Bucovina. Moldova istorică începe să se deșire. Noi ocupații militare: 1787; 1806–1811. Din nou un mare război ruso–turc. Și de data asta Rusia este decisă să anexeze cu totul Moldova și Valahia. Nu există un destin predefinit al României. Pur și simplu am avut noroc: Napoleon, în nebunia lui, fără nici o legătură cu Țările Române, a invadat Rusia. Rușii s-au panicat și au renunțat să mai ceară și Valahia, și Moldova întregi, au cerut doar Basarabia. Am fost la câteva zile și o trădare a negociatorului turc să nu pierdem Basarabia atunci. Sau invers: am fost

1. A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 17.
2. A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 22.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

la mustață să fim anexați. Scriu acest text când Putin sărbătorește pe un stadion invazia în Ucraina. Sau încearcă să sărbătorească, pentru că nu merge bine. Un stadion plin aplaudă cum un tip, mare cântăreț pop, cântă o melodie rusească foarte cunoscută care zice așa:

Ucraina, Crimeea, Belarus și Moldova,
Aceasta este țara mea.
Sahalin și Kamceatka și munții Urali,
Aceasta este țara mea.
Krasnodar, Siberia și regiunea Volga,
Kazahstan, Caucaz și Balticele de asemenea,
Aceasta este țara mea.

Deci asta este țara lor: Moldova, Crimeea, Ucraina. Asta învață ei la școală. Peste tot este țara lor. Până unde se întinde Rusia? Până unde vrea ea. Vi se pare absurd un scenariu în care înlocuiți „Moldova" cu „România"? De ce?

Și totuși, cum de am scăpat? Teoria mea e că exact ce ne-a făcut să fim călcați în picioare în atâtea campanii militare a fost tot factorul care ne-a salvat: intersecția a trei imperii. Ca orice joc în trei, această situație a dus atât la instabilitate, cât și la reechilibrări imprevizibile. Constanta era conflictul ruso–turc, pentru că rușii erau puterea în ascensiune și voiau ceva de la turci, capitala lor în speță. Austriecii interveneau, ba de partea turcilor, ba de partea rușilor. Și, când factorul austriac nu a mai fost de ajuns, a intervenit factorul Vest – Anglia și Franța se temeau de o Rusie prea puternică și intrau în joc. Treptat, echilibrul instabil a făcut ca Austria să se mulțumească cu Transilvania și Principatele să fie co-administrate de ruși și de turci, cu factorul rusesc din ce în ce mai puternic. De asta doreau unii pașoptiști să menajeze turcii și să lupte cu rușii: nu era o întâmplare, ci finalul unui tipar istoric. Tratatul de la Kuciuk Kainargi a pus capăt în 1774 unui alt război de șase ani. Țarul a căpătat prin ambasadorul la Constantinopol drept de apărare a supușilor creștini din imperiu. Acesta va fi cuiul lui Pepelea care va extinde influența rusească în Principate.[1]

În 1787, turcii și austriecii erau în aceeași echipă, în 1789, austriecii au ocupat Valahia și se pregăteau să o anexeze. Izbucnirea Revoluției Franceze a făcut ca împăratul austriac să se grăbească cu pacea și a renunțat la anexare. Cum Ecaterina II a Rusiei era ocupată

1. Keith Hitchins, *Românii: 1774–1866*, Humanitas, București, 2013.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

cu expansiunea de cealaltă parte a Mării Negre, în Caucaz, nici Rusia nu a anexat nimic, și principatele s-au întors la turci. Tratatul de la Iași a lăsat însă consuli ruși la București și Iași, care aveau să înceapă a se comporta ca viceregi.[1] Au urmat războaiele din 1806 și 1811, între ele Principatele fiind ocupate de ruși.

Românii nu sunt rusofobi, românii sunt pățiți

Cum ziceam mai sus, toate aceste perioade de ocupație însemnau noi prilejuri prin care sentimentele românilor față de ruși să devină și mai negative. Entuziasmul din vremea lui Cantemir s-a stins câte puțin cu fiecare campanie militară, când rușii tratau Principatele ca teritorii ocupate care ar trebui să întrețină armatele lor. În perioada de ocupație din 1806–1812, principele Alexandru Ipsilanti a fugit pur și simplu pentru că nu mai făcea față cererilor de bani din partea ocupanților. Armata rusă a preluat direct conducerea Principatelor și a impus taxe sălbatice: după estimări, Moldova plătea rușilor de trei ori mai mult și Valahia de cinci ori mai mult decât turcilor.[2]

La asta se adăugau cererile de bunuri, animale și obligarea populației să participe la nevoile de transport – 20.000 de căruțe a câte doi țărani și patru boi cerea generalul Kutuzov (viitorul erou din războiul cu Napoleon) în Muntenia. Tot el, prin amanta sa localnică, Lucsandra Bărcănescu, vindea pe mii de galbeni demnitățile publice: de pildă, a pus un „conte“ Dudescu caimacan peste Oltenia pentru 3.000 de ducați.[3] Atât de grozavă era spolierea, încât un prinț și feldmareșal rus medita că „popoarele care locuiesc aici niciodată nu vor fi binevoitoare Rusiei“[4]. Avea dreptate.

În 1826, convenția de la Akerman încheie un nou război și face din cuiul lui Pepelea de-a dreptul un baros: domnitorii se aleg doar cu consimțământul Rusiei. „Acordul“ Rusiei înseamnă *de facto* controlul Rusiei, cum a înțeles domnul imediat ales pe noul procedeu – Ionică Sturza care nu a mers mai departe cu Constituția cărvunarilor. Revenirea domniilor pământene a însemnat și că puterea de a numi domnii trece de la Stambul la Petrograd. Tot *de facto*, Rusia devine putere colonizatoare în Principate. 1826–1856 reprezintă lungul protectorat

1. Keith Hitchins, *op. cit*., p. 65.
2. Vladimir Zincenco, *op. cit*.
3. Constanța Vintilă-Ghițulescu, *op. cit*.
4. Citat de Vladimir Zicenco, *op. cit.*, p. 25.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

rusesc, încheiat dramatic, spectaculos și cu consecințe uluitoare pentru modernizarea României, abia după o intervenție occidentală.

„Nimic nu se face fără învoirea consulului general al Rusiei", zice consulul prusac.[1] Ar putea fi invidie diplomatică, dar dacă trecem în revistă cam ce făcea un consul rus în Principate, te cam ia cu friguri. Primele școli superioare în limba română din Moldova și Valahia au fost închise la ordinul consulilor ruși. Cenzura ziarelor și revistelor era făcută de domnitor la ordinul consulilor, care erau atenți la orice urmă de liberalism și de conștiință națională (ideea rușilor că doar ei pot fi naționaliști și că oricare altul este ilegitim nu e de azi, ci vine din istorie). Primele două reviste scoase de Kogălniceanu sunt interzise pe rând din acest motiv. I se interzice să predea la Academia Mihăileană pentru că în cursul de istoria românilor se referă și la cei din Basarabia. Rusia nu doar că trebuia să fie de acord cu numirea domnitorului – îl alegea sau preselecta candidații mai târziu când s-au organizat alegeri pe Regulamentele Organice –, dar toți demnitarii puteau fi numiți de domn doar cu acordul Rusiei. Cazurile din justiție se câștigau cu o șpagă la consulul rus. Domnitorul era tratat ca un slujbaș: avem cazuri de mari boieri care nu și-au pus problema să caute domnia, știut fiind ce umilințe presupunea. Povestește Neagu Djuvara: „În 1827, consulului Prusiei, Kreuchely, care credea că-l măgulește spunându-i că, pesemne, el avea să fie viitorul domnitor ales al Munteniei, marele ban Bălăceanu îi răspunde că va avea grijă să nu se întâmple așa ceva, căci ce cinste este sa fii domnitor când un simplu consul te poate dojeni și îți poate da porunci"[2]. Mihail Sturza a trebuit să își mute băieții de la studii la Paris la Berlin, consulul rus considerând că la Paris pot învăța idei liberale (am menționat deja că Mihail Kogălniceanu s-a mutat și el, fiind plecat cu fiii domnului acolo). Același Sturza cerea umil voie consulului rus să meargă la băi.[3]

Și dacă nu îl credem pe consulul prusac, să îl ascultăm pe același Kogălniceanu, pribegit după 1848: „De la 1834 până astăzi ce măsură obștească se adoptase în țară, ce lege se propusese adunării [...] înainte de a primi învoirea ministerului roșienesc, ce dregător măcar fu orânduit fără primirea consulilor rusești"[4].

1. Citat de A.D. Xenopol, *op. cit*., p. 142.
2. Neagu Djuvara, *Între Orient și Occident*, Humanitas, București, 1995, p. 235.
3. Cu excepția istorisirii lui Neagu Djuvara, toate aceste exemple sunt culese din A.D. Xenopol, *op. cit*.
4. A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 247.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

O țară unde o altă țară decide cine ce funcție are, cine câștigă în justiție, ce presă apare, ce școli se închid, ce cursuri se țin și unde își dă șeful statului copiii la învățătură e destul de aproape de statutul de colonie.

E drept că situația românilor din Basarabia a fost mereu mai proastă. În pofida promisiunilor inițiale, Biserica Ortodoxă din Basarabia a fost scoasă din subordonarea patriarhului de la Constantinopol, cum erau atunci cele două Biserici ortodoxe din Principate. De fapt, Rusia a încercat acest lucru în timpul ocupației pentru toată Moldova și pentru Valahia, cei doi mitropoliți s-au surghiunit la mănăstiri în semn de protest față de încălcarea rânduielilor bisericești. În locul lor, a fost numit Gavril Bănulescu-Bodoni. Acesta fusese anterior mitropolit al Crimeii, apoi al Kievului. După plecarea rușilor și ruperea Basarabiei, a fost retras doar în Basarabia. Ruptura în Biserica basarabeană a rămas până astăzi, acolo existând două Biserici ortodoxe românești, una ascultând de Patriarhia Rusă (majoritară de departe), alta, de Patriarhia Română. Bulevardul Bănulescu Bodoni e strada lungă și dreaptă de la Chișinău, care trece printre Guvern și statuia celebră a lui Ștefan cel Mare. Acest Bănulescu tipărea cărți în română și susținea petițiile către țari ale boierilor basarabeni, care cereau respectarea autonomiei țării, așa cum fusese promisă de ruși. Evident, ca din toate promisiunile făcute ucrainenilor sau georgienilor, nimic nu a rămas. Tipăriturile românești și educația românească au fost interzise și a început un proces de rusificare care a reușit în orașe în mare parte. Doar existența unui rural masiv, profund neconectat la modernitate a salvat românitatea în Basarabia (e greu să rusifici o populație pe care nu o educi, nu îi oferi nici un serviciu public, nu o încetățenești și nu o faci în nici un fel parte din lumea modernă). În 1829, orice formă de autonomie a fost anihilată și Basarabia a devenit o gubernie ca oricare alta.

Gavril Bănulescu-Bodoni, născut în Transilvania, la Bistrița[1], oficial bisericesc la nivel regional (Kiev, Crimeea, Principate), deci integrat în elita imperială, dar promotor al culturii românești în limitele imperiale, creator al unei bisericii românești supuse Moscovei. E necunoscut în România, dar, după cum am spus, e nume de bulevard central la Chișinău. Acest Gavril Bănulescu personifică un scenariu alternativ al istoriei noastre: așa ar fi fost românitatea toată sub Imperiu. Un fir istoric de care am fost aproape, dar nu s-a întâmplat.

1. Catherine Durandin, *Istoria românilor*, Institutul European, Iași, 1998.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

De ce? Pentru că niște oameni au visat ca țara lor încă nenăscută să fie parte din alt spațiu civilizațional: Europa.

A fi parte din Imperiu versus a te strecura printre imperii într-un proiect de modernizare – acestea erau alegerile.

Dar, stați puțin, Regulamentele Organice? Modernizatorul Kiseleff? Avem bulevard mare cu numele său, nu?

A fost, de fapt, prima Constituție a Țărilor Române, spune Vlad Georgescu în a sa istorie a românilor. Dar tot el spune că „la 1822, cărvunarii păruseră a fi fost în câștig; la 1831 însă, era limpede că modernizarea țării se va face în conformitate cu programul marii boierimi care a știut foarte abil să se folosească de prezența rusă pentru a moderniza numai atât cât i se părea a fi în propriul său interes. Prima construcție modernă a românilor nu a fost, de fapt, decât soluția modernizatoare a clasei politice conducătoare, ceea ce explică limitele sale și repetatele atacuri la care a fost supusă, până la simbolica sa ardere publică la 1848“[1]. Și aici este cheia de interpretare. Regulamentele Organice au fost o Constituție, dar una atât de retrogradă, încât formaliza un echilibru de forțe în care cele mai retrograde voci dețineau un monopol constituțional absolut pe putere.

Se organizau alegeri și apărea o adunare boierească. Acolo votau doar boierii. În Moldova, întreg corpul electoral era de 359 de oameni, dintre care 85 de boieri de rang mare care votau separat. În Muntenia, întreg corpul electoral era compus din 439 de oameni, 798 în cele două Principate.[2] Chiar și așa, suntem în situația ridicolă în care Rusia legiferează un sistem de alegere a domnitorului, dar nu îl aplică, preferând să numească direct. Înainte de 1848, doar o singură dată a fost ales domnul în Țara Românească (acel Bibescu care a predat puterea și a fugit apoi de frica rușilor la ’48), iar în Moldova nu a fost ales niciodată.

Xenopol spune că, prin tratate succesive cu turcii și prin Regulamentul Organic, rușii încercau să impună în Principate „un sistem de ocârmuire așa de îndepărtat de ideile nouile precum nu se mai întâlnea nicăieri în Europa“[3].

---

1. Citat în Cristian Preda, *Rumânii fericiți: Vot și putere de la 1831 până în prezent*, Polirom, Iași, 2021, p. 18.
2. Cristian Preda. *op. cit*.
3. A.D. Xenopol, *op. cit*., p. 114.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Kiseleff pregătea Țările Române pentru anexare, Dunărea fiind o frontieră naturală a Imperiului Rus mai potrivită. De altfel, asta e logica trecerii unor regulamente aproape identice în cele două Principate: nu era un pas spre unire, ci un pas spre viitorul episod în care ambele urmau să fie gubernii ale Imperiului. Acesta nu e un proces de intenție, ci ceea ce scria Kiseleff în scrisorile sale.[1]

În istoriografia română, Regulamentul organic are o presă mai bună decât merită. Este un lucru benefic că, după câteva secole de domnie complet arbitrară și numire directă din afară a domnilor, avem, în sfârșit, niște reguli. Dar este complet ridicol ca, în epoca în care toată Europa avea diverse forme de liberalizare, Principatele să formalizeze un regim premodern atât de restrictiv. Pe lângă aranjamentele politice, pentru țărani Regulamentele sunt o catastrofă. În fața forțelor capitalismului, vechile aranjamente dintre țărani și boieri – țăranii au dreptul la a folosi o parte din moșii pentru hrana lor versus muncă pe moșia boierului – încep să nu mai funcționeze. În loc să lase relația comercială între muncă și pământ să funcționeze, Regulamentele execută o brutală intervenție, inaugurând, practic, legislația „învoielilor" agricole prin care țăranul este obligat să muncească un număr de zile pentru boier – în acest caz, Regulamentele legiferează mult mai mult decât era practica curentă, atât de mult încât regimul însuși trebuie să revină și să corecteze textul legii după mișcări țărănești.

Bine, dar nu a scris el Regulamentele, ci niște comisii compuse din mari boieri, se poate spune în apărarea lui Kiseleff. Da și nu. Comparați Regulamentele cu Constituția cărvunarilor, ca să ne dăm seama ce puteam avea fără influența Rusiei. Prin formalizarea stării premoderne, Regulamentele au blocat modernizarea României. Sufocând agenții modernizatori normali în acțiunea lor politică, Rusia administra Principatele ca pe o prelungire a regimului său retrograd și feudal.

Chiar și acest aranjament este încălcat de cea care l-a impus, Rusia. După intrarea în vigoare a Regulamentelor, începe un adevărat scandal pentru că rușii doresc să îl completeze cu un articol care spune că nu poate fi modificat fără acordul lor. Kiseleff plecase și noul consul rus falsifică Regulamentele adăugând noul articol, despre care zice că scăpase la tipar. Articolul este scris de mână peste exemplarul oficial. Opoziția condusă de Ioan Câmpineanu se retrage din Adunare acuzând domnitorul că este controlat de ruși. Iată, deci, că primele

1. Cristian Preda. *op. cit*.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

scandaluri și lupte politice erau despre Rusia. Ioan Câmpineanu este exilat după acest scandal și începe astfel lupta care îl va face lider revoluționar.

Nu doar că nu era agent al modernizării, dar Rusia își mandatează agenții din Țările Române să-i vâneze și să-i marginalizeze pe modernizatori și ideile lor. Instrucțiunile date de Ministerul de Externe Rus către consulii care acționau ca viceregi în noile colonii erau explicite în a cere principilor să nu lase aceste țări să fie, cum spune spumos Xenopol, târâte „de ideile liberale" și „răsturnătoare".

De altfel, domnitorul Mihai Sturza promite ferm că „voi îndrepta luarea mea aminte cea mai serioasă asupra purtarei acelora care adăpându-se în străinătate cu principii false ar fi umpluți de doctrine pierzătoare"[1].

Nu foarte pierzătoare doctrinele alea, așa cum va arăta istoria. Dar pentru asta va trebui ca Rusia să fie pierzătoare în războiul Crimeii, care va schimba totul.

1. A.D. Xenopol, *op. cit*. p. 203.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

5. Impactul revoluției de la '48

> Pașoptiștii au voit integrarea europeană, un stat democratic, independent și suveran, împroprietărirea țăranilor, formarea unei clase mijlocii, încurajarea economiei de piață, toleranța față de minorități etc., într-un cuvânt, deplina sincronizare cu Occidentul. Unirea Principatelor și constituirea statului român modern au fost inițiative nu doar acceptate, dar și sprijinite de marile puteri ale Europei, care doreau o piedică solidă în calea expansiunii Rusiei țariste de după Războiul Crimeii. Cu alte cuvinte, să ai idei, voință și oameni înzestrați pentru astfel de schimbări politice nu e întotdeauna de-ajuns. Înfăptuirea Unirii a fost posibilă grație exploatării extrem de abile a oportunităților ivite în urma Războiului Crimeii. —Paul Cornea[1]

Anul revoluționar 1848 părea că se stinge, cu imperiile conservatoare punând încet ordine și liniște peste centrul și estul Europei. Revoluția maghiară a dus bătălia în prelungiri spre 1849, maghiarii neratând nici o ocazie de a și-i pune pe toți ceilalți în cap, începând cu românii din Transilvania – în urma ideii stupide a maghiarilor de a uni Transilvania cu Ungaria, revoluționarii români au luptat de partea Austriei. Împărații păreau că au pus sub capac noile idei. În Principate, Convenția de la Balta Liman între ruși și turci a repus în vigoare Regulamentele, suspendând însă și formal procedura de alegere a domnitorilor. Nici măcar nu se mai pretindea că ar trebui aleși, urmau a fi numiți direct de Rusia, ca puterea cu ascendent. Pașoptiștii erau risipiți pe tot continentul, otomanii nefiind foarte stricți cu impunerea exilului. Au stat câțiva ani pribegi, apoi au revenit treptat, dând șpăgi pe la oficiali. Din epoca asta avem o mărturie tâmp amuzantă a lui Vodă Ghica, care vine în 1849 domn în Moldova și, mai târziu, scrie într-un memoriu către ministrul francez de externe:

> Ce era eu să fac, când eram în înrudire și în amiciție cu toți boierii? Cum era să nu pun eu ministru pe vărul meu, logofăt mare pe cuscrul meu, postelnic pe fiul meu, președinte al divanului pe cumnatul meu, ispravnici pe nepoții și pe amicii mei, privighetori și polițai pe oamenii acestora. Și dacă vreunul dintre ei nedreptățeau pe oameni, dacă ei condamnau pe

1. „Stilul pașoptist de a participa la istorie – interviu cu Paul Cornea", Marius Chivu, *Dilema veche*, 11 octombrie 2018.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

nevinovați, dacă răpiau fățiș onorul și averea cuiva, ce era să fac eu? Puteam să fiu eu întotdeauna drept? Dacă-i depărtam din funcție, trebuia să rânduiesc pe alții tot ca dânșii, pentru că Regulamentul Organic nu-mi permitea să pun pe oricine cu merite.[1]

Probleme de resurse umane, am zice azi.

Și putea rămâne așa, că nu era nimic predestinat să se întâmple. Nimic nu e predestinat în istorie și, dacă pare așa, e doar pentru că ne uităm la ea cu ce știm azi și încercăm să ne povestim cum am ajuns ce suntem. Însă imperiile astea conservatoare, care stăteau cu piciorul pe grumazul societăților, erau foarte serioase în a împiedica schimbarea. Scrisorile exasperat deprimate ale pașoptiștilor în exil spun asta. Ei chiar au crezut câțiva ani că s-a terminat.

Și, totuși, Lovinescu se uită înapoi la 1848 și zice că „săracă în rezultate imediate, ba chiar dezlănțuind o reacțiune firească, mișcarea revoluționară a produs un curent de opinie peste care nu se mai putea trece“[2]. Iar Constantin Schifirneț zice că „întreaga istorie modernă a României este, de fapt, o succesiune de etape în realizarea obiectivelor pașoptiste“[3]. Și are mare dreptate. Pentru că nici nu se instalase bine plictisul reacțiunii și istoria o ia la vale nebunește, din nou, declanșând și aici la noi, sau poate cel mai abitir aici la noi, niște evenimente care vor duce la schimbarea României.

Războiul uitat care a făcut loc pentru România

Rusia este o insulă de stabilitate într-o lume în criză. Revolte populare au aruncat câteva țări în haos și regimurile vechi au chemat Rusia să le asiste în a zdrobi primăvara popoarelor. Armata rusă este prestigioasă și temută, după mai mulți ani de investiții în armamente și trupă. Așa că Rusia simte că poate să intervină unde vrea ea, sub pretexte ridicole. Nu vorbesc despre Federația Rusă a lui Putin în 2022, ci despre Imperiul Rus la câțiva ani după 1848. De acea dată, Rusia a declarat război otomanilor pentru că niște călugări de la Bethleem, ortodocși, s-au certat cu alți călugări de acolo. Rusia, protectoarea prin tratate, a ortodocșilor din Imperiul Otoman

1. Lazăr Vlăsceanu, Marian Hâncean, *Modernitatea românească*, Paralela 45, Pitești, 2014.

2. Lovinescu, *op. cit.*, p.131.

3. Constantin Schifirneț, *Formele fără fond, un brand românesc*, Comunicare.ro, București, 2007, p. 211.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

a intervenit. De fapt, era vorba despre strâmtori. Despre visul vechi rusesc de a cuceri Constantinopolul. Cine crede că insistența mea cu Rusia și posibila înglobare în Imperiu a Principatelor este doar o fantezie, uitați-vă pe hartă. Dacă scopul strategic al Rusiei, de la Petru cel Mare la Stalin, a fost să ajungă la Strâmtori, cleștele de care vorbeam mai devreme, ce s-ar fi întâmplat cu teritoriile românești?

De altfel, războiul din Crimeea a început la… Oltenița. Rusia a declarat război ocupând, din nou, Principatele române. A încercat să treacă Dunărea, dar a fost respinsă de otomani la Oltenița, la Calafat, la Cetate. Acolo unde are poetul Dinescu astăzi moșia, de unde făcea emisiuni de gătit, a fost o mare bătălie. Apoi, se bat la Giurgiu și în Dobrogea. Spre surpriza rușilor, ceea ce trebuia să fie o campanie rapidă a unei mari puteri împotriva unei puteri muribunde devine un ditamai războiul. Turcii rezistă. Francezii și englezii vin în Bulgaria de azi și încep să-i atace pe ruși. După o perioadă de neutralitate, Austria intră în Principate și le ocupă la rândul său. Războiul se mută apoi în Crimeea, în Marea Baltică și în Extremul Orient.

Astăzi, acest război este cu totul ignorat în istoria noastră – s-au bătut unii prin vecini, noi românii nu am participat și nici nu am bătut glorios pe careva, deci nu ne privește pe noi. La Paris e ditamai Bulevardul Sebastopol, varianta franceză a Sevastopolelui, orașul din Crimeea unde s-a dat cea mai crâncenă bătălie a acestui război. La București există măcar o stradă Sevastopol și eram convins că are legătură cu acest război, până am citit o carte despre străzile vechi ale Bucureștiului.[1] Chiar are legătură cu acest război, dar într-un mod foarte bizar: exista acolo ulița lui Sebastopol. Străduța actuală face legătura între calea Victoriei și Buzești. Acum, e la câteva sute de metri de clădirea Guvernului, în buricul orașului, dar în acele vremuri era o uliță de la margine, plină de noroaie și gropi. Cunoscută pentru că acolo se împotmoleau trăsurile în glod. În timpul războiului, trupele engleze și franceze s-au cam împotmolit și ele în fața Sevastopolului mult timp, așa că bucureștenii au făcut o poantă: Sebastopol / Sevastopol, unde se împotmolește lumea. Apoi, nu e clar dacă din neatenție sau conștient, primăria a preluat numele Sevastopol. Cam atât despre (non)memoria acestui război în memoria noastră colectivă.

1. Alexandru Ofrim, *Străzi vechi din Bucureștiul de azi*, Humanitas, București, 2007.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Acest război a durat doi ani și jumătate și a fost primul război industrial. Țarul Nicolae I, care l-a declanșat, a murit în 1855 și pacea a fost cerută de fiul său Alexandru II. Asta doar după ce Rusia a pierdut jumătate de milion de soldați. Anglia a comandat o nouă flotă special pentru a ataca Sankt Petersburg și făcea foarte public acest lucru. Falită, depășită tehnologic, cu capitala amenințată, Rusia a cedat. A fost finalul unei epoci în care țara bastion a conservatorismului, jandarmul Europei de decenii, a arătat că era un imperiu putred de corupție și retardare. Abia după ce a pierdut războiul, Rusia a avut un mic moment de liberalizare și modernizare. Și-a eliberat de pildă țăranii din iobăgie. Dar efectele din Rusia pălesc față de ceea ce a declanșat finalul războiului în Principate.

După 30 de ani de protectorat rusesc, unde am avut statutul de colonie, Principatele au devenit o problemă europeană. Rusia, fiind înfrântă, a fost pedepsită prin abolirea puterilor sale asupra Imperiului Otoman. Dilema era ce să se întâmple cu Principatele. Aici intervine geniul pașoptiștilor, transformați în lobbiști și oameni de stat. Când spun că trebuie să tratăm istoria ca o chestiune în care România este influențată de ce se întâmplă în regiune nu înseamnă că exclud rolul nostru, al românilor. Dimpotrivă, acest moment al creării statului român modern include un merit enorm al generației de la 1848.

A vedea cum înaintașii au profitat de moment, au fost buni diplomați și buni lobbiști înseamnă a găsi în istorie modele reale, de urmat. Modelele noastre istorice, eroii noștri din manuale spun foarte puține unor oameni de acum. Nu am putea face ce a făcut Ștefan cel Mare. Săbii, tunuri, chemări la cruciade. S-au dus, e alt timp. Broșuri, campanii de sensibilizare, petiții, organizare politică, diplomație. Asta făceau pașoptiștii. Sună a ceva ce facem și noi. Cum au profitat acești foști complotiști de concertul european, de pierderea unui război de către dușmanul de la răsărit e cu totul relevant azi. Istoria nu ți-o scrii într-un vid, ci ținând cont de istoria mare, reală, de care te poți folosi pentru scopurile tale.

Revoluționarii, exilații începuseră în anii precedenți campanii de informare și agitație în marile capitale, mai ales la Paris. Puzderie de cărți, broșuri, reviste, cluburi. Europa trebuia să fie atentă că există acolo un popor european. Urmăriți de câte ori spune Zelenski în discursurile sale că ajutorul pentru Ucraina este ajutor pentru Europa, Ucraina luptă pentru Europa, dacă Rusia nu ar fi oprită în Ucraina ar trebui oprită altundeva în Europa. Această linie de mesaj a

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

fost gândită și de pașoptiști. Și e ceva de bază în diplomația deșteaptă: nu milă vrem noi, vrem să vă convingem că avem interese comune, că jucăm în aceeași echipă.

Brătianu și Rosetti îi scriau lui E. Quinet încă din 1848 că „suntem de altminteri paza ei dinspre Rusia“[1]. A Europei adică. Întregul efort de lobby dus de exilați, descris în detaliu de Xenopol, merge pe această idee: ce va avea de câștigat Europa din a avea la gurile Dunării un stat modern, european, democratic. Care va putea ajuta Europa în a opri Rusia în proiectul său de a cuceri Constantinopolul. Pentru că, pe nesimțite, intrase în scena mondială și „Europa“. O entitate atunci abstractă care însă însemna acel colț de lume care rupsese ritmul modernizării și silea restul lumii să o urmeze sau să se izoleze. Exilații noștri, cărbunarii, masonii, complotiștii deveniseră politicieni europeni în mod deschis și în mod activ.

Prin acțiunea lor, momentul 1856 pleca de pe alte premise: după 30 de ani de colonizare rusească, odată Rusia învinsă, Principatele nu mai puteau reveni pur și simplu la a fi conduse de otomani, ca două provincii autonome unde își numesc demnitari. În definitiv, acolo trăiau niște europeni. Românii s-au afirmat ca națiune în epoca națiunilor pentru că erau europeni, ca europeni. Naționalismul românesc al pașoptiștilor era un proiect de creare a statului român bazat pe liberalismul european și în același timp un proiect anti-colonial și anti-imperial îndreptat împotriva Rusiei. Este ceea ce afirmă ei în mod explicit.

Așa cum războiul din Crimeea este un război aproape uitat, România datorează enorm unui împărat aproape uitat, Napoleon III, care era sensibil la tot acest lobby. Dar, oricât de sentimental era Napoleon – și el fost complotist, fost revoluționar – sau oricât de grandoman, ar spune alții, în planurile lui de a face o mică Franță aici, jocul european era complicat și nu depindea doar de el. De fisurile dintre țările mari și de interesele diferite ale acestora trebuiau să țină cont foștii noștri complotiști. Și peste toate acestea atârna umbra Rusiei – acest colos care, de 200 de ani, era chitit să calce totul în picioare și voia Constantinopolul. Deci acum, cât Rusia era *groggy*, trebuiau făcuți cât mai mulți pași.

De altfel, Lovinescu spune[2] că Franța și Anglia aveau același scop: să creeze aici un stat care să blocheze Rusia. Din nou, uitați-vă la

1. Schifirneț, *op. cit*., p. 30.
2. E. Lovinescu, *op.cit*.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

hartă, un clește peste Marea Neagră… Franța era de părere că un stat unit cu Valahia și Moldova ar fi exact ce trebuie – că de mai mulți ani lobbyul exilaților spune fix ideea asta pe toate gurile posibile la Paris e o coincidență sau o dovadă de geniu, nu putem măsura matematic, dar nu putea să nu conteze. Anglia, dimpotrivă, se temea că un stat important creat aici prin Unire mai rău ar dăuna, dacă Rusia își va reveni și îl va lua sub stăpânire. Lobbyul italian la Paris dorea ca noul stat italian care începuse procesul de unire să primească regiunea Veneției de la Austria, care ar fi trebuit să primească la schimb Principatele. Ai noștri pașoptiști-lobbiști s-au luptat și cu ideea asta[1], era despre dreptul nostru de europeni, nu de amestecat în alte planuri.

Dar, oricum, nu depindea doar de Anglia și Franța. Prin Tratatul de la Paris din 1856, care încheie războiul din Crimeea, Rusiei i se ridică dreptul de a apăra creștinii din Imperiul Otoman – a rămas fără cuiul lui Pepelea. Marea Neagră e declarată neutră și se creează un tampon pe fâșia din Marea Neagră, pe unde Rusia putea ataca ușor în Dobrogea otomană. Moldova primește deci înapoi Basarabia de Sud și se confirmă autoritatea otomană pe gurile Dunării, ceea ce numim astăzi Delta Dunării. Dar cel mai important pentru noi este că protectoratul rusesc asupra Principatelor e înlocuit de Protecția colectivă a șapte puteri europene. Deci concert european, UE *avant la lettre*.

Poporul român dă buzna în istorie

Rămânem nominal sub suzeranitate otomană, dar colonizarea rusească este înlocuită cu un protectorat colectiv. O vorbă românească spune că copilul cu multe moașe riscă să rămână cu buricul netăiat. Și așa o fi, dar, dacă scapă cu viață, atunci are și multă libertate de acțiune, că una este să fii călcat pe gât de imperiul rusesc și alta e să ai pe cap un teoretic și difuz „protectorat“ colectiv. Acea generație de lideri români a folosit la maximum acest principiu al mai multor moașe, luându-și câtă libertate le-a trebuit pentru a face aici o țară europeană, modernă. Nu degeaba a spus atunci Ion Brătianu, acest motor al tuturor conspirațiilor, acest organizator al tuturor acțiunilor,

1. V.A. Urechia, *Din tainele vieței: Amintiri contimporane (1840–1882)*, Polirom, Iași, 2014.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

acest filozof umbrit de un genial om de acțiune: „Locul nostru este însemnat printre națiile care alcătuiesc republica europeană. Avem datoria de a-l cuceri“[1].

La Congresul de la Paris, Franța propune oficial Unirea Moldovei cu Valahia. Aici începe un întreg balet diplomatic. Austria zice că nu se poate decide așa brusc, la Paris, o asemenea chestie, că nici nu e clar dacă moldovenii și valahii vor să se unească. E și acesta un semn al vremurilor, că se pune măcar problema de ce vor popoarele. Pur și simplu lumea se schimbă, imperiile vechi încep să folosească limbajul revoluției măcar atunci când le convine. Ambasadorul otoman este chiar mai vehement și zice că ideea asta de unire e o bazaconie a unor indivizi, nici vorbă că ar vrea așa ceva popoarele valah și moldovean (care popor român, cine sunt ăștia?). Două imperii autocratice se bat cu veacul vorbind în numele popoarelor, care nu ar vrea Unirea. Prin Tratatul de la Paris, care încheia ditamai războiul, Franța a ridicat mănușa: bine, măi, hai să întrebăm poporul.

Și iată cum, la 70 de ani de la Revoluția Franceză, care proclamase suveranitatea poporului ca principiu suprem, peste suveranitatea suveranilor, la opt ani de la zarva de la Islaz, care invitase poporul român să intre în istorie, chiar se întâmplă. Și nu e deloc o coincidență că apelul la poporul român și intrarea noastră în scenă ca națiune se întâmplă când un concert european este deasupra noastră și când Rusia este la pământ. România modernă a fost posibilă pentru că Rusia a fost învinsă.

Unirea și reformele modernizatoare s-au făcut după ce Rusia a luat bătaie în războiul din Crimeea. România Mare s-a făcut după ce Imperiul Rus s-a dezintegrat sub povara Primului Război Mondial. Integrarea în UE și NATO s-a făcut după ce Imperiul Rus (sub haină sovietică) s-a prăbușit sub povara războiului rece. Când imperiul rus are o prăbușire, ceva bun i se întâmplă României. Aceasta nu e o coincidență, acesta este un tipar.

Evident că pașoptiștii au văzut în viclenia otomanilor și a austriecilor de a invoca opinia popoarelor oportunitatea perfectă de a întoarce masa. Brătianu observă imediat și scrie acasă că austriecii și otomanii ne contestă nu dreptul, ci voința de a ne uni.[2] Vorbim despre niște oameni care de zeci de ani vorbesc despre popor și pentru popor, despre niște oameni care au fost puși de popor înapoi la guvern când

1. Citat de A.D. Xenopol, *op.cit.*, p. 328.
2. A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 312.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

coloneii i-au arestat, despre niște oameni alungați din țară de două imperii unde popoarele nu contau. Ăstora le zice concertul european: aveți dreptul, dacă arătați voința.

Atât le-a trebuit.

Convenția de la Paris, care încheie războiul din Crimeea este, de fapt, și o nouă Constituție pentru Principate, care înlocuiește Regulamentele Organice. Poporul român intră în scenă sub forma Adunărilor ad-hoc, reglementate de Convenție. Prin Regulamentele Organice votau doar boierii – adică trebuia să te naști într-o anumită familie ca să votezi. Acum votează și țăranii, și orașele – pentru prima dată în istorie zice Cristian Preda[1] (dacă ignorăm încercarea nefinalizată a guvernului provizoriu de la 1848, dar eu zic să nu o ignorăm, să o punem la loc de cinste ca pe o încercare meritorie, chiar dacă nefinalizată).

Din nou, e o coincidență că se întâmplă asta când suntem sub patronajul comun al Europei? Sau e un tipar? Evident, nu vorbim despre votul egal, ci de cel cenzitar. Nașterea este înlocuită de avere. Cu cât ești mai avut, cu atât votul tău cântărește mai greu. Tot secolul al XIX-lea este un marș al extinderii votului, de la cel bazat pe avere spre votul egal, în toată Europa. În România, vom avea unul dintre cele mai sincopate și mai întârziate marșuri, dar revin la asta.

Alegerile pentru adunările ad-hoc au fost tensionate. Mai ales în Moldova. Moldova, în urma furtului Basarabiei, era principatul mai mic, capitala nu putea fi la Iași pentru că prea era aproape de ruși, deci cumva natural Valahia mai mare și Bucureștiul capitală comună au născut imediat în Moldova sentimentul unei pierderi ireparabile. Pe care au exploatat-o dibaci consulii rus și austriac și marea boierime care se opunea Unirii. Unele figuri legendare au făcut campanie pentru alegerea unor delegați moldoveni care urmau a se opune Unirii. Gheorghe Asachi, întemeietorul primei școli tehnice în limba română, duce campanie împotriva Unirii propunând să se construiască pe graniță un monument pentru Ștefan cel Mare, învingător în război împotriva valahilor.[2] Caimacamul Nicolae Vogoride fraudează listele electorale atât de grosier, încât se iscă un scandal imens, intervin Franța și Anglia și anulează primele alegeri. Unirea părea a fi în cumpănă și înțelegerea că întrebăm popoarele se încurca în

1. Cristian Preda, *Rumânii fericiți: Vot și putere de la 1831 până în prezent*; Polirom, Iași, 2021.

2. A.D. Xenopol, *op. cit*.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

proceduri de cum să ascultăm popoarele. Compromisul franco-englez a fost acela al unei uniri, dar doar parțiale – unele instituții comune la Focșani, dar domni și guverne separate. Aici vine partea în care pașoptiștii interpretează creativ compromisul și îl aleg domn pe Cuza și colo, și colo. Nu fără emoții în Moldova. Deși unioniștii aveau o majoritate acum, nu aveau un candidat agreat. Cuza a fost ales la limită și doar pentru că fostul domnitor Mihail Sturza l-a avut contracandidat pe fiul său Grigore Sturza. Ruptura între generații în tagma boierilor și chiar în sânul unei familii a dus la alinierea planetelor astfel încât Cuza a ieșit domn. Apropo, vorbim de același Sturza care cerea voie consulului rus să meargă la băi și care își mută feciorii de la Paris la Berlin, unul dintre ei chiar acest Grigore care acum îl concurează. Ca să vedeți întorsăturile istoriei. Ales în Moldova, muntenii fac mișcarea rapidă pentru a-l alege tot pe Cuza. Evident, o asemenea coordonare nu poate fi explicată decât prin aceleași rețele de conspirații revoluționare și din exil care au declanșat revoluția de la 1848 și care, iată, fac România modernă.

Aceste Adunări ad-hoc – dincolo de Unire – declanșează o serie de schimbări, cele mai multe anunțate la Islaz. Ele desființează privilegiile feudale. Proclamă libertatea individuală: poporul român intră în scena istoriei în același timp ca națiune și ca adunare de indivizi cu drepturi – iată un amănunt care confirmă că România a fost făcută de liberali proeuropeni. Tot atunci adoptă separarea puterilor în stat, autonomia puterii judecătorești, responsabilitatea ministerială.

Nu s-a rezolvat atunci problema rurală, ba chiar, ca să nu pună în pericol Unirea, în Adunarea din Muntenia au convenit să nu deschidă această cutie a Pandorei. În Moldova au deschis subiectul și erau să deraieze cu totul de la agendă – pentru că totuși nu se găsea o modalitate consensuală între boieri și țărani. Așa că sunt țăranii cei care lasă de la ei și acceptă să nu mai discute despre pământ, îndemnați de însuși Kogălniceanu. Peste câțiva ani doar, prim-ministrul Mihail Kogălniceanu va da, împreună cu Cuza, o lovitură de stat ca să le împartă pământ țăranilor.

Niște oameni profund nemulțumiți de ce găseau aici, acasă, care voiau o țară modernizată, în pas cu vremurile. România s-a făcut pe baza unor idei generoase, democratice, care plecau de la un principiu simplu: oamenii sunt egali și națiunea este națiune pentru toții fiii ei. „Nu poți face o nație cu 2.000 de boieri“, a zis Kogălniceanu. Liberalismul și naționalismul românesc erau atunci frați

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

gemeni: națiunea însemna indivizi reali, și Patria trebuie să fie bună cu toți. Dreptate și Frăție. Așa s-a făcut România.

11 ani de la Islaz

Opt au fost de exil, adormire și război. Următorii șase ani au însemnat o frenezie de modernizare. Ca să-l parafrazez pe Schifirneț, începe marșul istoriei moderne a României de a pune în aplicare Proclamația de la Islaz: secularizarea averilor mănăstirești, legea împroprietăririi rurale, legea pentru organizarea judecătorească, legea electorală care extinde dreptul de vot, legea comunală care organizează unitățile administrativ teritoriale, codul civil, codul penal, obligativitatea învățământului primar. Evreii nu au fost încetățeniți nici atunci, nici mai târziu, timp de decenii. România modernă a fost modernă și în antisemitism. Domnul ales pe cinci ani, de la Islaz, a devenit apoi domn și rege din dinastie străină – a fost un adaos al epocii de după, adoptat ca soluție în întreaga regiune (Grecia, Bulgaria, Albania au adus și ele regi din Occident).

În 1866, România a adoptat o Constituție modernă, inspirată din cea belgiană. Toate acestea s-au întâmplat cu mulți ani înainte să apară Partidul Național Liberal (1875). E și acesta un paradox interesant: cele mai mari, cele mai multe, cele mai de impact reforme liberale, care au creat România modernă, au fost adoptate înainte de organizarea curentului liberal într-un partid formal.

Și apoi… gata. Restul sunt detaliile frumoase ale unui început bun. Țara a prosperat, țăranii au devenit o clasă de mijloc rurală, orașele au duduit de capitalism încurajat de comerțul liber, de investitori străini și antreprenori locali, democrația s-a instalat și consolidat, statul a fost flexibil și atent să încurajeze modernizarea, universitățile au devenit puncte de cercetare și avansare a științei.

Evident, glumesc. Nu a fost așa. În capitolele următoare, urmăresc un alt fir narativ. Începem povestea modernizării României. Unde a deraiat o poveste care începuse atât de frumos? De ce nu e România făcută de pașoptiști „o țară ca afară“?

Gândiți-vă doar la scena asta: abia ales domn, Cuza are nevoie de bani pentru a finanța instituțiile comune. Așa că propune un impozit pe teren, dedicat, plătibil și de către boieri. Că doar Poporul vorbise, se desființaseră privilegiile boierești. Ideea că și boierii ar trebui să plătească pentru unire a creat un scandal monstru. Cuza

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

propusese și în Moldova, și în Muntenia (erau guverne separate, ele vor fi unite în unul singur abia peste doi ani) guverne amestecate din liberali și conservatori, pentru a fi armonie. Dar se vede că le-a fost mai ușor boierilor să voteze desființarea privilegiilor feudale teoretice decât să voteze un impozit pe pământ – exceptarea lor de la a plăti taxe era cel mai important privilegiu feudal. Deci guvernul din Moldova este trântit de Adunare, iar în Muntenia trece la limită. Dar și acolo guvernul pică rapid. Cuza făcuse eforturi de a numi miniștri din toate taberele – nu erau încă organizate ca atare partidele liberal și conservator, fiecare individ se mișca brownian. Însă antipatia pe care o provocaseră oamenii de la 1848 era atât de mare, încât guvernul este trântit de Adunare pentru că mai mulți pașoptiști revoluționari erau membri în guvern. Asta îl face pe Bolintineanu să scrie[1] în ziarul numit *Dâmbovița* că „această îmbrâncire a persoanelor de la 1848 nu înseamnă altceva decât îmbrâncirea Convenției de la Paris, deoarece această Convenție primise tocmai principiile de la 1848".

Ideile lor câștigaseră. Făcuseră România modernă. Cu toate conspirațiile, acțiunile, lobbyurile și cu un noroc istoric chior. Ca un vârtej trecuseră în Adunările ad-hoc cele mai multe puncte de la Islaz. Și, totuși, când e vorba de guvernare, *establishmentul* care acceptase teoretic ideea de egalitate nu vrea să plătească taxa unică pe pământ care să finanțeze Unirea. Ba chiar pică guvernul pentru că unii dintre ei sunt în guvern. Ei conduc România, dar nu chiar, ideile lor se adoptă, dar nu chiar.

1. Citat de A.D. Xenopol, *op. cit*. p. 390.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

6. De ce nu e și la noi ca în Occident?

În cea mai mare parte a istoriei scrise, lumea trăia cumva similar cu ce vedem în *Urzeala tronurilor*. Nu se întâmpla nimic altceva decât veșnice războaie locale, invazii care veneau pe neașteptate din lumea din afară, care era necunoscută pentru că tehnologia nu permite să vezi toată planeta, așa încât ce e dincolo de ziduri sau granițe pare din domeniului fantasticului. Dar, mai ales, nu se schimba nimic profund în societate. Tehnologia era aceeași, lumea se împărțea între o elită aristocratică în care se intra greu și se ieșea la fel. Războinicul era eroul suprem, iar comerciantul, descurcărețul disprețuit. În esență, locul tău în lume era strict reglementat în funcție de familia în care te nășteai. Legea nu exista ca normă, ci doar ca impunere a puterii armelor în fața societății, iar conducătorii erau absoluți. Unele dintre statele acestea sunt foarte mari – cum ar fi imperiile roman sau chinez – altele sunt doar uniuni de triburi în veșnică mișcare.

La un moment dat, într-o parte mică din lume, apare o schimbare, un salt de dezvoltare nemaivăzut în istorie. Întâi în Anglia, apoi în Țările de Jos, numite așa pentru că sunt sub nivelul mării și, totuși, au creat o societate suficient de dezvoltată și organizată să îngrădească marea. Acest salt de dezvoltare s-a întins apoi în coloniile lor nord-americane, Australia, pe continentul european și s-a format ceea ce numim, generic, Occidentul.

Întreaga lume a trebuit să se alinieze. Nu în sensul că au stat drepți și au strigat „Să trăiți!“, ci în sensul în care puterea capitalismului (piețe), a tehnologiei (arme, trenuri, motoare) și a nivelului de trai superior și accelerat în creștere din această parte a lumii a condamnat restul fie la a rezista și a fi înfrânți (cum au încercat regate tradiționale africane sau state nou create din America Latină), fie la o rămânere în urmă prin izolare, cum a încercat marele imperiu

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

chinez. Dar cele mai multe societăți au încercat să copieze. Așa ni s-a întâmplat și nouă înainte de 1848, și apoi am accelerat procesul după 1848. Societatea românească a fost prinsă în vortexul ajungerii din urmă a Occidentului. Povestea lui 1848 și a României moderne nu poate fi explicată în afara teoriilor modernizării și în afara efortului de recuperare. „O țară ca afară" – varianta 1848 – nu este un fenomen izolat sau un moft sau o modă, este răspunsul românesc la un trend global.

Ca să nu avem impresia că e ceva în neregulă sau special cu noi, trebuie să punem povestea noastră în context global. Nu suntem nici singura țară care a trecut prin asta. Cele mai multe societăți de pe glob sunt de 200 de ani prinse într-o cursă a modernizării. Care se traduce printr-o cursă a prinderii din urmă a Occidentului. Nu suntem nici singurii care au avut dezbateri feroce despre cum copiem sau ce păstrăm din ce avem deja, cam asta e povestea fiecărei societăți pornită să recupereze un decalaj.

Dar cum se explică evadarea Occidentului din plutonul istoriei? S-au scris biblioteci pe tema asta și ce urmează este doar o schemă subiectivă.

Evadarea

Tradiția intelectuală marxist-tiermondistă spune, pe scurt, că Occidentul este bogat pentru că a exploatat sălbatic restul lumii. *Tiermondist* este un cuvânt care vine din franceză, de la a Treia Lume, o invenție complicată care spunea că lumea se împarte în trei clase: prima, Occidentul exploatator; a doua, țările în curs de dezvoltare, care cuprindea lumea comunistă; și a treia, țările sărace. Inevitabil, lumea a doua comunistă venea puternic din urmă și urma să zdrobească Occidentul în cursa dezvoltării. Lumea a treia, în principal fostele colonii, sunt sărace pentru că au fost exploatate și mai sunt încă prin capitalismul global.

Cei mai mulți oameni credeau acum câteva zeci de ani modalitatea asta simplistă de explicare a lumii – și mulți o mai cred încă pentru că marxismul intelectual are o rezistență fantastică în mediul universitar chiar din Occident (de unde, într-un mod foarte ironic, este reimportat în România în această nouă perioadă de re-europenizare). Dar, de fapt, schema asta mentală este compromisă și doar zace neîngropată. În România, ea a făcut ravagii în istoriografia veche

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

pentru că ne explica foarte comod propria înapoiere. De ce nu trăim ca afară? Pentru că ne-au furat toți. Țin minte din copilărie cât am fost de impresionat de o analiză care spunea că prin relații de exploatare (nu mai țin minte dacă se referea doar la Imperiul Otoman sau în general la cei care ne-au exploatat de la Roma încoace) s-au scurs din România bogății în valoare echivalentă unui tren încărcat de aur, lung de la București până la Ploiești. Întâmplător am citit asta – sau mai degrabă am auzit-o la ora de dirigenție? – după ce mama își cumpărase un lănțișor din aur.

Era ceva enorm pentru familia mea și pentru ea, care se gândea mereu cum să ne fie bine nouă. Primise o primă și cumpărase un lanț de câteva grame. Adică îl puteam ține în mână și abia se vedea pe fundul palmei. Mersesem la Ploiești la unchiul Gigi de curând, mă uitam la lănțișorul din palmă de care mama era atât de încântată și încercam să îmi imaginez un tren lung de la București la Ploiești plin cu aur. Atât ne-au furat. Cine? Uite, răspunsul l-am uitat. Cert era în propoziție ceva cu Academia. Cineva de la o academie calculase chestia asta. M-a marcat profund și era clar că trebuie să urăsc străinii. Toți străinii. Cum să nu fim săraci? Normal că eram săraci. Și tovarășul Ceaușescu plătea și datoria externă ca să nu mai depindem de străini. Când, de fapt, ei ar trebui să ne dea trenul de 60 de kilometri plin cu aur înapoi. Așa ar fi corect, nu?

Mergeam la școală prin apa care bolborosea din canal, cu rahatul care deversa frecvent pe Aleea Buhuși numărul 7, din cartierul Balta Albă. Stăteam la coadă la salam și se întâmpla des să fiu înghesuit și înghiontit. Mă uit la copilul meu de opt ani și mă ia cu amețeală când mă gândesc la îmbulzelile cu adulți de la coadă la salam, de când aveam eu opt ani. Mă enervez doar imaginându-mi că el ar putea trăi ce am trăit eu. Țineam banane pe șifonier învelite în ziare și le miroseam, dar mâncam rar câte una. Dar toate astea erau de înțeles pentru că la școală făceam albume cu poze despre Transfăgărășan, stația de metrou Titan (cea mai frumoasă din Europa) și hidrocentrala Vidraru. Trăiam, adică, în Epoca de Aur. Am luat zece pe albumul de poze cu numele ăsta. La țară tocmai eliberase Ceaușescu de ziua lui niște deținuți și ne baricadam seara în case cum puteam. Furam cartofi de la CAP când mergeam în vacanță și mă lua bunica la muncă, dar trăiam în Epoca de Aur, pentru că tovarășul Nicolae Ceaușescu ne elibera de străini, care ne furaseră un tren de aur lung de la București până la Ploiești. La Ploiești i-am zis unchiului Gigi chestia asta cu trenul și cu datoria externă și el mi-a

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

replicat: „Futu-l în gură de pitic, asta vă învață, mă, la școală?!“ Ceea ce mi-a frânt inima. La drept vorbind, eu îi iubeam enorm și pe unchiul Gigi, și pe tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Și adevărul este că e mereu tentant să dai vina pe alții. Totuși realitatea a compromis teoriile marxist-tiermondiste din simplul motiv că, zeci de ani după ce Occidentul s-a retras din colonii, acestea nu s-au dezvoltat, ci au decăzut. În România, Dobrogeanu-Gherea a formulat o teorie pe linia asta care spunea în esență că, orice contact între o țară dezvoltată și una mai înapoiată duce la crearea unei dependențe nocive a celei de-a doua. Ei bine, tovarășul Ceaușescu a aplicat teoria la sânge: ne-a rupt cu totul de lanțul economic global, deci urma ca România să explodeze ca modernizare după ce a rupt lanțurile, nu? Faptul că Ceaușescu a condus România într-o hazna economică rușinoasă și față de standardele celorlalte țări comuniste, și ele falimentare, a fost încă o dovadă a stupizeniei acestei teorii.

De fapt, cu cât o țară, fostă colonie, ieșea din sistemul de comerț capitalist și se apropia de lumea comunistă, cu atât era mai săracă. Și lumea comunistă însăși, în loc să salute din mers lumea capitalistă pe care o întrecea în cursa dezvoltării, a rămas gâfâind în urmă. Deci lumea a doua devenea a treia și realitatea făcea o varză din teorie. Tovarășul Nicolae Ceaușescu, care ne plătise datoria externă ca să ne facă independenți de străini, care ne-au furat un tren de aur lung de la București la Ploiești, a fost împușcat ca un câine la Târgoviște, în aplauzele tuturor adulților din preajma mea, care nu îmi ziseseră niciodată ceva rău despre el. Cu excepția unchiului Gigi, impiegat în gară la Brazi.

Mai sunt unele teorii fascinante care pun totul pe seama geografiei. Ele sunt exotice și, uneori, sună foarte tentant: ultimul bestseller din logica asta este al lui Jared Diamond (*Arme, virusuri și oțel*). El susține, în esență, că unele societăți au avut acces la animale mai mari și mai blânde de domesticit, conviețuirea cu ele a dat unor populații imunitate de masă pentru boli, la contactele cu alte civilizații au făcut ca unele să fie victime și altele învingătoare. Autorul este interesant, dar teoria sa, ca toate teoriile unde geografia este elementul de bază, nu explică salturile de modernizare de genul Coreea de Sud versus Coreea de Nord sau diferențele continentale (SUA versus Mexic). Deci, chiar și acolo unde se găsesc elemente adevărate de acum 500 de ani, ele sunt discuții fără relevanță față de situația de azi.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Bun, deci de ce sunt unele țări bogate, și altele rămase în urmă? Cred că explicațiile reale sunt cele care lămuresc succesul sau insuccesul prin raportare la factori interni. E ceva în interiorul societăților din Occident care le-a permis să facă saltul de dezvoltare și să continue să fie la un nivel peste restul lumii. E ceva în interiorul societăților foste nedezvoltate care le-a făcut să recupereze, precum Japonia sau Coreea de Sud. Și e ceva în interiorul societăților foste și actual nedezvoltate care le-a făcut să rateze. Dar *ce*?

O teorie la îndemână folosită mai puțin în mediul academic, dar foarte răspândită în cultura populară, este cea culturală. Japonezii sunt dezvoltați pentru că sunt disciplinați, muncitori și dispuși să facă sacrificii, bulgarii au rămas în urmă pentru că sunt puturoși, orientali, haotici, nu? Cine zice că nu a gândit așa, uneori, minte. Și am pus acolo bulgari, pentru că am auzit teoria asta odată de la un… bulgar, dar e evident că o zicem și noi, românii, despre români și foarte probabil și găgăuzii despre găgăuzi. E foarte atractiv să crezi și să spui asta. În primul rând, că e la îndemână. Clișeele despre nații sunt ceva atât de comun. Și dacă tot le avem, dacă tot credem în ele, de ce nu le-am folosi când ne gândim la întrebarea fundamentală legată de bogăția sau nebogăția unor țări. În al doilea rând, e atractiv pentru că tu, cel care o spui, nu intri în categoria respectivă. Tu, ca individ, te salvezi prin distanțare. Neamul tău e așa, tu nu. Nu am auzit pe nimeni să spună: sunt unul dintre cei leneși și haotici și sunt parte din problema țării mele. Mereu ceilalți, tu, cel care vorbești, ești altfel. Dacă toți ar fi ca tine…

Teoria culturalistă este utilă pentru că te face să te simți bine. Infernul sunt ceilalți.

De ce sunt bulgarii așa? Ce e diferit între ei și japonezi? Specia umană e una singură, nivelul de dezvoltare de la care au plecat acum 600 de ani era cam același. Și dacă tot vorbim de coreeni, cei din sud sunt printre cele mai dezvoltate societăți din lume, cei din nord sunt printre cele mai puțin dezvoltate. Acum 70 de ani, erau același popor, aceeași țară, credeau în aceleași lucruri. Dacă acel *ce* care explică diferențele dintre țări este un factor cultural sigur nu poate explica diferența dintre cele două state coreene.

Țin minte acum niște ani când mă căutau ziariști străini care făceau reportaje despre România. Conduceam o organizație care se numea Centrul Român de Politici Europene și eram cumva pe radarul lor ca un tip local care se pricepe la UE și la România, la fonduri europene, luptă cu corupția, vorbește engleză – bun de citat, adică.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Inevitabil, corupția era un subiect. Un ziarist englez încerca să mă convingă de ceva de genul: bine, bine, eu zic de legislație și de bugete, dar el a auzit că românilor le place să dea șpagă. E ceva așa în natura lor, un obicei local, tradițional. Ziaristului străin îi place să scrie despre chestii bizare și specifice local, că doar de asta dai bani pe avion ca să te duci într-o țară, să găsești ceva local și specific. Nu prea ai chef să îți facă cineva o teorie rațională despre comportamente general valabile, pe care le-ai putea găsi și la tine acasă. Deci e clar că românul dă șpagă pentru că așa e tradiția, obiceiul, îi place, face parte din natura lui. Logic, nu? Eu îi zic că e o prostie asta, că românul dă șpagă pentru că aranjamentul instituțional face ca asta să fie o alegere rațională. Nefericită, dar rațională. Am văzut pe fața lui o expresie de genul: Du-te, domne', de aici, cum să te citez eu zicând că e un aranjament instituțional?! Discuția s-a încins pentru că aproape l-am făcut rasist, știam eu de când am studiat la Londra că asta e o chestie la care trebuie să fie atenți. I-am zis că nu ar pune întrebarea asta în Nigeria, că dacă le-ar zice negrilor că le place să dea șpagă ar suna rasist, dar că, fiind Europa de Est, unde suntem albi, își permite să bată câmpii. În definitiv, albii săraci din Est sunt ultima categorie de oameni cu care încă mai poți fi rasist ca ziarist englez. El s-a enervat, eu m-am enervat și ne-am împăcat povestindu-i despre ce i s-a întâmplat mamei.

Mama lucra la marochinărie, acolo se făceau genți și alte lucruri din piele. La un moment dat, a suferit o dezlipire de retină, o problemă care nu se vindecă. Îți pierzi vederea la un ochi, nu e ceva reversibil. Nu se lipește la loc. Ajunsese la marochinărie după ce făcuse covoare persane manual. Era o fabrică pe vremea comuniștilor, unde programul era de opt ore pe zi, în care stăteau aplecate și înnodau niște fire pe care apoi le băteau cu un instrument cu zimți. De aici se alesese și cu probleme la coloană, tot nevindecabile. Deci, după seria asta de ghinioane, pentru că avea două boli nevindecabile, a trebuit să se pensioneze pe caz de boală. Asta însemna că, anual, era nevoită să meargă la o examinare medicală, la care o comisie atesta faptul că e încă bolnavă și, implicit, inaptă de muncă. Bolile fiind nevindecabile, statul român considera fie că mama a inventat un tratament minune, fie că a beneficiat de un miracol dumnezeiesc și s-ar fi însănătoșit și ar putea să muncească din nou. Ritualul anual al „comisiei" ne teroriza atunci, oricât de absurd pare, pentru că era cu totul impredictibil. Erau deja anii '90, categoriile de invaliditate se tot schimbau, oricând comisia putea declara că, și dacă nu s-a

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

vindecat, e aptă de muncă. În același timp, tot în anii aceia, erau valuri de oameni care se pensionau medical pentru că industria comunistă murea ucisă de politica idioată a lui Ion Iliescu de a o „salva“ de capitalul străin.

Nu mai eram copil, ci adolescent, ajunsesem la liceu, o premieră în familia noastră, deci nu doar că le știam pe toate, dar devenisem un fel de autoritate în familie. O chinuiam pe mama cu întrebarea de ce dă șpagă, că ar trebui să meargă pe bune la examinare. Ea îmi răspundea că nici măcar nu se mai ținea propriu-zis o examinare și că toată lumea dădea plicul cu șpagă, indiferent de ce boală aveai.

Se crease o piață: oamenii dădeau o șpagă pentru un certificat medical care atesta că erau bolnavi. Luau o pensie de invalizi, care, oricum, era tot mai erodată de inflație, dar măcar era un venit stabil. Iar medicii din comisie împărțeau banii. Fără nici o frică de a fi prinși, pentru că nu se inventase încă anticorupția de care era fascinat ziaristul englez. Cine pierdea? Bugetul public și încrederea socială – invalizii fictivi sunt până azi un element care roade încrederea că suntem o țară normală unde, dacă ești bolnav pe bune, statul te ajută și, dacă nu ești bolnav pe bune, muncești sau ceri ajutor de șomaj/asistență socială. Cine câștiga? Toți. Mama cel mai puțin, pentru că ea chiar era bolnavă și dădea șpagă pentru ceva care i se cuvenea, dar, când criteriul de a avea un serviciu public este șpaga, și nu nevoia, ai de ales între a renunța sau a fi în joc.

După ce îi fac acest rezumat, îl întreb pe englez și vă întreb acum și pe dumneavoastră: mama dădea șpagă dintr-un obicei cultural, sau era o alegere rațională?

Așa se creează de fapt aparența de „obicei“. Gândiți-vă la un exemplu foarte cunoscut dintr-o carte pe care v-o prezint imediat. Un rege domnea peste un sistem social unde delega unor nobili locali dreptul de a jefui populația, în schimbul unor sume fixe. Totul era instabil și, deci, era rațional pentru nobili să scoată rapid profit mult. Pentru săteni, rațional era să fugă în păduri. Și nu, nu descriu aici Valahia înainte de 1821, ci statul african Congo, un stat imens și puțin populat unde de sute de ani oamenii fug de stat pentru că e organizat ca mai sus, indiferent că șeful ierarhiei era regele Congo, care a dat numele, sau regele belgian colonizator sau Mobutu Sese Seko, prietenul tovarășului Nicolae Ceaușescu. Oamenii ăia de la sat au fost învățați că, dacă muncesc și investesc, vine cineva și le ia surplusul. Așa că e perfect rațional să nu muncească sau să fugă în junglă. Acesta e un obicei cultural, sau o alegere rațională?

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Dacă generații întregi învață că nu e rațional să muncești mai mult pentru că nu rămâne nimic la tine, se creează ceva ce are aparență de obicei. Dar care e rațional. Și lucrul acesta nu e o diferență academică, este o diferență vitală pentru noi ca țară și pentru copiii noștri. Și este, până la urmă, motivul rațional pentru care eu fac politică. Dacă noi credem că e ceva defect cu cultura noastră, cu modul nostru de a fi ca români, atunci nu, nu avem nici o speranță. Dacă noi credem că românii sunt niște actori raționali, care iau decizii raționale pentru ei, atunci e numai o chestiune de schimbat regulile, instituțiile. Explicația culturalistă ne îndeamnă la fatalism, explicația instituționalistă ne îndeamnă la acțiune. Destinul nu există, destinul ni-l facem refăcând regulile jocului. Așa cum românii emigrați în Vest descoperă că pot fi muncitori și responsabili. Mulți se uită de sus la cei rămași acasă – ei cred că asta confirmă ipoteza culturală, pentru că îi face să se simtă bine pe fiecare în parte: eu o duc bine în Italia sau Germania pentru că muncesc, nu ca puturoșii rămași acasă. Doar că e fix invers: ești același om care erai când ai plecat, doar că regulile jocului sunt altele.

Această perspectivă din teoriile modernizării este perfect compatibilă cu liberalismul politic. Evident că s-au scris biblioteci și despre curentele politice, și de unde vin ele.

Legat de liberalism, unii spun că vine din Antichitate chiar, de la antichitatea greco-romană, care a inventat ideea de persoană. Cele mai multe teorii merg în zona anglo-saxonă, ideea de drepturi ale persoanei la John Locke și de interes economic individual la Adam Smith. Mie însă îmi pare convingătoare perspectiva lui Ian Dunt, un englez care, exasperat de Brexit și de creșterea tribalismului, a scris în 2020 o istorie intelectuală a liberalismului clară și complexă și care, mai ales, vine să lege toate firele logice ale liberalismului într-o pledoarie pentru a fi liberal azi. Cartea se numește foarte inspirat: *How to be liberal* (*Cum să fii liberal*)[1]. Când toată lumea plasează izvoarele liberalismului în Anglia, englezul Dunt le plasează în… Franța. *Cogito ergo sum* – „Gândesc, deci exist“ al lui Descartes. Acolo a început. Rațiunea umană este firul de nisip pe care se bazează civilizația. Nu doar individul, ci individul rațional.

Dar să revenim la întrebarea de bază: de ce sunt unele țări bogate, și altele nu? E ceva în interiorul lor, asta am stabilit. Ce anume?

1. Ian Dunt, *How to be liberal: The Story of Freedom and the Fight for Its Survival*, Canbury Press, Kingston upon Thames, 2020.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Regulile jocului. Omul fiind o ființă rațională (noi, ca liberali, credem asta de la Descartes la John Locke și Adam Smith) urmează tipare de comportament potrivite regulilor din fiecare societate. Așa arată schematic perspectiva instituționalistă din teoriile modernizării. Care sună al naibii de plicticos – ca orice enunț care conține cuvântul „instituție", căci nu degeaba zice prințul Harry că el vrea să trăiască într-o familie, nu într-o instituție. Cine ar vrea, în fond?

Perspectiva instituționalistă spune că oamenii se comportă în funcție de regulile jocului, reguli care sunt stabilite de legi, relații de putere, relații economice, relații umane. Oamenii se adaptează rațional la reguli, deci ele trebuie făcute bine. Ceea ce e mult mai greu decât pare.

Niall Ferguson explică[1] desprinderea Occidentului prin șase aplicații majore (*killer applications*) pe care restul lumii nu le-a avut. Sau pe care elitele politice locale le-au respins de frica de a nu pierde puterea. China era statul cel mai avansat pe vremea când Anglia era un mic regat feudal, cuprins de războaie civile. Problema a fost că, având un monopol uriaș de putere, a fost destul ca imperiul chinez să ia câteva decizii proaste pentru a intra în declin. De pildă, când europenii au început timid expansiunea peste oceane, flotele chineze erau mult mai dezvoltate. Corabia cu care Columb a descoperit America era de 10 ori mai mică decât corăbiile comerciale chineze de la acel moment. Când în Europa regula era că funcțiile se moștenesc din tată în fiu, în China exista un sistem birocratic meritocratic, unde intrai în slujba statului prin niște examene foarte grele. China era condusă aparent rațional de împărat și de înalți funcționari aleși prin examene, numiți „mandarini". Doar că, la un moment dat, mandarinii chinezi au decis că e o prostie să ai flotă, că imperiul lor e atât de mare, de perfect și de autosuficient, încât au decis să dea foc flotei și să interzică prin lege orice călătorie oceanică.

De fapt, meritocrația chineză decădea ca orice sistem peste care trece timpul, iar guvernarea „rațională" era rațională în sensul în care mandarinii se temeau că amiralii ar putea să îi concureze. De asta este America jumătate latină, jumătate anglo-saxonă, și nu chinezească – pentru că europenii au concurat între ei la capitolul cine ajunge primul să o colonizeze. Și, fiind împărțiți în regate mici, nu exista nici o putere imperială care să poată interzice navigația, chiar dacă ar fi vrut. Concurența este prima aplicație datorită căreia Vestul

1. Niall Ferguson, *Civilizația: Vestul și Restul*, Polirom, Iași, 2014.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

a cucerit restul. Celelalte sunt: știința, dreptul la proprietate, medicina modernă, consumerismul și etica muncii. Ar fi fascinant să le trecem în revistă pe fiecare și momentele în care societatea românească le-a adoptat, dar ar fi un ocol prea mare.

Poate cea mai influentă și bună carte din ultimii ani este *De ce eșuează națiunile: Originile puterii* de Daren Acemoglu și James Robinson.[1] Teza lor de bază este că *nu* există o rețetă istorică care poate fi luată cu *copy paste* ușor, ci decalajele de modernizare s-au acumulat în timp, cu niște momente de răscruce pe parcurs. Oamenii vor răspunde la stimuli și la reguli, și decizia individuală rațională va duce la societăți oribile dacă regulile sunt proaste. Cum ziceam, și de aici este exemplul de mai sus, Congo a fost o societate prost croită înainte ca regele belgian Leopold să o colonizeze: orice surplus produs de fermieri era confiscat de reprezentanții regelui congolez local, așa că sătenii au început să fugă de drumurile comerciale și să se împrăștie în jungle. Acest stat african imens nu și-a schimbat în esență regulile de distribuție a producției: ce produc oamenii este confiscat sălbatic.

Acemoglu și Robinson împart societățile în două mari tipuri de instituții politice și economice: extractive și incluzive. Cele extractive reprezintă mai degrabă regula în istoria omenirii: o elită se organizează ca să facă regulile în avantajul ei și să extragă cât mai mult din bogăția societății. Restul societății nu are de ce să muncească sârguincios, pentru că orice produce nu îi aparține. Deci se creează un punct de echilibru în care regulile jocului descurajează munca, inițiativa. Dar nici extracția de resurse de către elita extractivă nu se poate face decât la un nivel primitiv, deci modernizarea și dezvoltarea sunt blocate pe termen lung.

Cel mai bun exemplu este diferența dintre America de Sud și America de Nord. Spaniolii au găsit în sud un continent relativ dezvoltat, dominat de state mari și civilizate, mult mai civilizate comparativ cu ce era atunci în nordul Americii. Au organizat continentul pentru a extrage argintul și apoi bogăția agricolă. Nu aveau nevoie să convingă populația sau să negocieze cu ea pentru că ei aveau arme de foc și, după ce au adus boli contagioase care au făcut ravagii, societatea băștinașă era prea slabă ca să se opună. Când forța de muncă nu mai era suficientă, au început să importe negri din Africa. Tot

1. Daren Acemoglu, James Robinson, *De ce eșuează națiunile: Originile puterii*, Litera, București, 2018.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

aranjamentul este extrem extractiv: puțini foarte bogați și înarmați au organizat toată societatea respectivă în beneficiul lor. În America de Nord, englezii au încercat fix același lucru. Colonizatorii englezi nobili, care căpătau monopol regal, au adus coloniști săraci din Anglia sub forma unor contracte care, în esență, erau o sclavie temporară: noi îți plătim transportul, tu muncești pentru noi mulți ani pentru mâncare. Această colonizare a fost un eșec. Și nu e ca și cum nu s-a încercat să se creeze și în America de Nord o societate strict extractivă. Ideea de Americă fondată de oameni care fugeau de tiraniile europene e doar o parte a poveștii. Nu, nu e cultura engleză a libertății versus cultura spaniolă a feudalismului. Colonia Maryland a fost fondată de lordul Baltimore (de unde numele orașului) care a primit de la rege „putere nerestricționată, totală și absolută"[1]. Colonia Carolina a fost înființată pe baza unei legi fundamentale care prevedea că „toți urmașii țăranilor dependenți vor fi țărani dependenți și așa mai departe, din generație în generație". Feudalii englezi chiar s-au străduit să facă din America un uriaș regat feudal, împărțit cum știau ei de acasă, în loturi feudale, nobili, șerbi, toată lumea la locul ei prin naștere. Doar că oamenii nu se înghesuiau să traverseze oceanul ca să devină iobagi americani. Proiectul colonial nord-american era să eșueze. La un moment dat, au încercat și varianta neortodoxă a unor colonii populare, colonii ale oamenilor împroprietăriți și care aveau un cuvânt de spus, acolo la bază.

În Nord, sistemul s-a reorganizat pentru ca noii coloniști să fie împroprietăriți, apoi să participe la negocierea regulilor jocului. Această diferență aparent minoră de colonizare, zic cei doi autori, a făcut ca America anglo-saxonă să devină democrația dezvoltată Statele Unite ale Americii, care domină lumea, iar America Latină să se zbată până azi să o ajungă din urmă. Pur și simplu, o majoritate a oamenilor din Nord erau co-interesați în binele public – asta este o societate incluzivă. O majoritate a oamenilor din Sud știau că, orice ar face, nu le-ar fi mai bine, că regulile nu sunt făcute de ei, deci nu aveau nici un motiv să se străduiască. Nu am cum să rezum o carte importantă fără să simplific, dar ați înțeles ideea.

Limitarea puterii monarhului absolut a fost un alt factor decisiv. De ce Spania a ajuns din cea mai bogată țară europeană, cu cel mai întins imperiu colonial, o țară care timp de 200 de ani a tot decăzut? De ce s-a ridicat Anglia? Modelul incluziv/extractiv aplicat la cazuri

1. Daren Acemoglu, James Robinson, *op. cit.*, p. 39.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

particulare arată cam așa: Spania a organizat America Latină astfel încât să extragă de acolo resurse. Drept urmare, regele spaniol a făcut din Cortes (parlamentul spaniol) o instituție de decor, pentru că nu avea nevoie de bani de la nobili pentru a-și finanța războaiele. Anglia nu a avut norocul acesta. Cum arătam mai sus, încercarea lor de a organiza pe logică extractivă partea de Americă unde ei au ajuns primii a eșuat. Așa că regii englezi au avut nevoie să negocieze cu nobilii regulile jocului, parlamentul englez a devenit tot mai puternic, motiv pentru care acum vorbim despre parlamentarism (termenul englezesc), și nu de cortesianism. În Franța, acest caz a generat o situație extremă în care regele a ignorat Stările, până când lipsa de bani a devenit periculoasă pentru capacitatea de a duce războaie, apoi a convocat această instituție medievală ca să îi ceară bani. Asta a dus la explozia numită Revoluție Franceză, care a fost evenimentul declanșator al modernității în Europa continentală. Și așa revenim la Izlaz și la oamenii de acolo, care voiau o „țară ca afară". Ca în Franța, adică.

Franța era împărțită în trei stări – delimitate prin naștere. Nobilimea și clerul erau primele două stări, nu plăteau impozite, aveau legi speciale ce li se aplicau, justiție specială etc. Țăranii, orășenii, burghezii erau starea a treia. Franța era cel mai mare și mai populat stat european atunci, dar economia era fragmentată în micro-piețe, fiecare tip care avea un titlu și niște pene cu mare însemnătate istorică de pus la pălărie cerea vamă pentru a trece mărfurile prin ograda sa. Societatea franceză era sufocată de feudalism. Iluminismul a adus ideea năstrușnică că toți oamenii ar trebui să fie egali în șanse. Liberalismul a dus la ideea că puterea trebuie să vină de la acești oameni, egali și raționali. Și că toți ar trebui să plătească impozite, iar educația ar trebui să fie o șansă a tuturor. Le considerăm azi niște banalități absolute și nici nu ne mai gândim la ele. Atunci erau niște idei radicale, pe care Biserica le condamna, regele le vâna, nobilii le considerau prostiile unor nebuni. Sunt banalități acum pentru că ele sunt baza societății noastre moderne.

Ideile astea au fost exportate din Franța, ba pașnic, ba prin forța armelor. Napoleon era un dictator, dar era genul de dictator care venea cu armata, apoi cu codul civil și cu desființarea privilegiilor și breslelor care sufocau dezvoltarea comercială capitalistă. Armele au făcut mai puțin pentru răspândirea ideilor decât puterea lor de atracție. Adică se vindeau singure, atât de bune erau. Erau un patrimoniu nematerial, care răsturna complet lumea: lume care nu mai putea fi

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

niciodată ca în *Urzeala tronurilor*. Aceste idei au ajuns la noi pe căi ocolite și întârziat.

Aceste idei au pornit procesul de modernizare, sau ele erau doar haina unor interese materiale? Teoria lui Zeletin este atrăgătoare, te cucerește, asta dacă te interesează să vezi istoria ca pe o catedrală, unde totul este întreg și are un sens clar. Dar istoria nu are un sens, poate fi și așa, și altminteri. Lovinescu observă cu temei că toți reformiștii pașoptiști sunt fie mari boieri care au învățat afară (Golescu, Ghica, Kogălniceanu), fie boieri mai mici (Brătianu, Bălcescu), fie oameni făcuți prin puterile lor (militari ca Magheru, oameni de cultură ca Heliade). Însă nu erau burghezi.

Nu poți pune mâna pe careva care să vândă ceva pe piața engleză, zice Lovinescu. Pur și simplu, burghezia română nu exista atunci când revoluția se întâmpla. Pentru 1848 teza contagiunii ideilor susținută de Lovinescu are mult mai mult sens. Altfel, în schema materialistă ar fi trebuit ca revoluția să aștepte încă câteva zeci de ani, cel puțin, ca să se creeze burghezia pe care să o servească. După ce România modernă a fost fondată pe baze liberal-iluministe, dezbaterea a fost obsesiv dominată de teoria formelor fără fond. Un alt subiect despre care s-au scris biblioteci, de data asta în România. Teoria este lansată de junimiști, de Titu Maiorescu, iar oamenii ăștia erau dominanți în plan cultural în epoca lor – nu și politic, au devenit importanți politic mai târziu. Au intrat ca aripă separată în Partidul Conservator și îi deosebea de vechii conservatori simplul realism de a constata că România se schimba totuși. Cum zicea P.P. Carp: „Toți conservatorii serioși trebuie să consimtă la faptul împlinit, trebuie să admită revoluțiunea socială, democratizarea societății noastre ca un ce irevocabil și lupta nu mai poate avea loc decât în privirea mijloacelor ce trebuie să întrebuințăm ca să micșorăm, pe cât se poate, relele rezultate, ce sporesc din modul defectuos cum această democratizare a fost făcută“[1]. Așa că au cochetat cu Partidul Liberal, la limita trădării – a ajutat și că Brătianu le-a oferit funcții și contracte cu statul. De asta spuneau bătrânii conservatori despre ei că sunt „opoziția miluită“, iar ei spuneau despre vechii conservatori că sunt „ruginiți“. Dar au rămas în PC și au ajuns să conducă partidul, când erau deja bătrâni și depășiți de noile curente culturale – ambii șefi ai junimiștilor au ajuns prim-miniștri în buza Primului Război Mondial: Titu Maiorescu și P.P. Carp.[2]

1. Citat în Zigu Ornea, *Junimismul*, Editura pentru Literatură, 1966, p. 63.
2. Zigu Ornea, *op. cit*.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

A fi nemulțumit, a fi critic, a fi dezamăgit despre cum au pornit unii modernizarea este un semn de postmodernitate, în definitiv. Adică ai ce critica. Mai ales că critica nu e aberantă în sine. E. Lovinescu, de altfel, ia apărarea pașoptiștilor liberali care au făcut România, desființează teoria formelor fără fond și încheie exact cu ideea asta: totuși, modernizarea pornită atunci nu a fost finalizată. Formele fără fond reprezintă un diagnostic corect la o altă boală decât cea indicată de Titu Maiorescu și de junimiști.

Și așa unim firele narative. Dacă pașoptiștii au făcut România modernă pe baze liberal iluminist-raționaliste, atunci de ce nu suntem deja „o țară ca afară"? Sau eram până ne-a lovit ciuma comunistă, nu? Ei bine, nu.

Daniel Chirot a coordonat în 1989 o carte care se numește *Originile înapoierii în Europa de Est*[1]. Chirot este unul dintre istoricii occidentali care au scris despre România. A fost o problemă nu doar cu România, ci cu toată zona de Est a continentului. Dar noi am avut un parcurs păgubos – practic după explozia de după crearea României moderne statul nu a produs pe termen lung modernizarea societății. Mai mulți autori trec în revistă diverse țări și diverse teme, în speță cum a influențat dependența de otomani dezvoltarea și cum a început procesul de industrializare. O idee care traversează ca un fir roșu, când vine vorba de România, este că aducem ca structură socială și economică mai degrabă cu Rusia decât cu Europa centrală. Și asta nu înainte de 1848, ci până târziu, în perioada interbelică.

Dar cea mai bună carte despre modernizarea României este de departe cea scrisă în 2010 de către Bogdan Murgescu, *România și Europa: Acumularea decalajelor economice (1500–2010)*[2]. Când a apărut cartea asta eram într-un fel de tranziție personală, încă redactor la revista *Dilema veche*, dar tocmai lansasem o organizație care se numea Centrul Român de Politici Europene. Practic, era proiectul meu de bursă. Am studiat la Londron School of Economics, cu o bursă a guvernului britanic, iar proiectul consta în a învăța cum funcționează UE și a face apoi un *think tank* specializat. Organizația există și azi, fără vreo legătură cu mine. După șapte ani de când am plecat, este condusă de oameni care au început atunci ca interni, iar ăsta e un motiv de mândrie: să lași o construcție în urmă, ceva durabil – site-ul este www.crpe.ro.

1. Corint, București, 2004.
2. Polirom, Iași, 2010.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Am scris atunci în manifestul inaugural că este un *think tank* dedicat modernizării și europenizării României – ceea ce a ridicat niște sprâncene la unii, care credeau că un *think tank* despre UE e despre balet diplomatic. În anii următori, am avut fel de fel de analize și proiecte pe teme ca asocierile agricole sau performanțe ale instituțiilor. Adică chestiuni aparent interne. A fost o alegere: apartenența României la UE este un instrument de modernizare. Asta mi-am propus în 2007, când am plecat la Londra să studiez politici europene la LSE, și asta e lentila pe care o aplic realității până azi, în pozițiile publice pe care le-am deținut. În acel context, cartea lui Bogdan Murgescu m-a lovit în moalele capului. A fost acel sentiment de *wow*: în sfârșit, cineva scrie astea la nivel macro, sistemic, cu cifre și interpretări logice. Și cu multe noutăți într-un mediu unde istoria economică nu prea există decât ca excepție, unde istoria României nu e pusă în context comparativ, unde pare că istoria României s-a manifestat în vid, excepție fiind momentele când i-am bătut pe câte unii, unde modernizarea nu e un subiect intelectual atractiv pentru că se poate măsura concret (durată de viață, mortalitate infantilă, analfabetism, PIB etc.), și astfel nu poți perora despre sufletul neamului, forme fără fond și conspirații. În plus, venea să demonteze ideea că toate nenorocirile noastre de astăzi se trag doar din comunism, și România precomunistă este o țară bună, la care trebuie să ne întoarcem. Toate aceste locuri comune erau demontate de Murgescu, fără să fi scris o carte militantă sau enervant de polemică.

Pe scurt, cartea lui Bogdan Murgescu a fost o revelație și aș zice că realitatea din acești ultimi 12 ani (câți au trecut de la apariția ei) confirmă că era punctul de analiză corect. Murgescu pune România în perspectivă comparativ europeană. Apoi insistă cu trei exemple: Danemarca, Irlanda și Serbia. Care la 1500, când începe povestea, erau la fel ca nivel de dezvoltare cu teritoriile locuite de români: zone marginale pe liniile majore de comerț, populație rară, agricultură vegetală cu recolte slabe și exporturi de animale spre zone metropolitane (Istanbul în cazul nostru). Faptul că ni se pare bizar că danezii sau irlandezii erau odată la fel de subdezvoltați ca noi e fix problema centrală a acestei cărți. Danemarca era atunci „un regat înapoiat în toate privințele, la periferia Europei“[1]. Cât despre Irlanda, să nu uităm că în anii când pașoptiștii noștri făceau revoluție, colonia britanică era lovită de o foamete tipică unei zone subdezvoltate: o recoltă proastă de cartofi a decimat populația, atât de subdezvoltată

1. Robert Bohn, citat din Bogdan Murgescu, *op. cit.*, p. 64.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

era economia. Revenirea Irlandei din subdezvoltare e chiar mai recentă istoric decât a danezilor (Irlanda, Spania și Portugalia erau acum câteva decenii date ca exemple de țări care nu au cum să se modernizeze, pentru că au o cultură a subdezvoltării indusă de… catolicism – asta apropo de teoriile culturaliste).

Cel mai șocant este că la începutul modernizării, în 1830, eram la 80% din media PIB/locuitor în Europa și am terminat epoca asta dinainte de Primul Război Mondial la 60%, în 1913. Și nu e ca și cum nu s-a schimbat nimic: PIB-ul pe cap de locuitor s-a dublat, dar în restul Europei a crescut mai repede. Pur și simplu motoarele modernizării, care erau naturale, – prima globalizare, capitalismul, urbanizarea, industrializarea – nu au fost ajutate în România de instituții și de reguli, ci, dimpotrivă, faptul că am scăzut și mai mult sub medie arată că regulile jocului au lucrat contra modernizării. Suntem ca în desenul acela cu măgarul care aleargă după un morcov agățat de un băț pe care îl ține călărețul de pe măgar: cum morcovul se deplasează și el, măgarul aleargă, dar nu îl prinde. Morcovul este media europeană, adică o „țară ca afară". Noi fugim, dar și ea fuge. Ba chiar fuge mai repede. La toți indicatorii de modernizare – rată analfabeți, număr de cadre didactice la mia de locuitori, mortalitate infantilă, urbanizare – suntem în categorie cu Bulgaria și Rusia, în ceea e clar departe și de centrul Europei, nu doar de vest. Da, Spiru Haret a fost un erou cu campania sa de deschis școli la sate și e bine să facem un erou dintr-un deschizător de școli. Dar tot ne-a prins secolul XX cu mai puțini învățători per populație, chiar decât partea europeană a Rusiei și chiar decât Bulgaria. Am avut priorități bugetare cu totul opuse obiectivului de a ridica clasa de mijloc – armata consuma enorm din buget, fără rezultate când a venit clipa cea mare în 1916. În toată perioada de dinainte de Primul Război Mondial, cheltuielile cu birocrația de stat și cu plata datoriilor le-au depășit constant pe cele pentru infrastructură, educație și sănătate. S-ar putea să vă sune cunoscut.

Apoi vine România Mare. Vă amintiți că am lăsat anul 1913 la o medie de 60% față de PIB/locuitor european. Părăsim epoca interbelică, în 1938, la 50%. Din nou, noi am crescut, dar am crescut mai puțin decât media europeană. Este exasperant. România Mare a subperformat economic și în indicatori de dezvoltare. România intră în comunism cu indicatori de modernizare catastrofali față de media europeană.

Urmează perioada comunistă care, dacă folosim conceptele lui Acemoglu și Robinson, este prin excelență un exemplu de modernizare

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

extrem extractivă. În sensul că un stat abuziv și totalitar confiscă resurse și le alocă spre industrie, mută populație de la sat la oraș – teoretic este o modernizare. Stalin a inaugurat acest model în interbelic și celelalte state comunizate au urmat apoi exemplul. A fost un model extractiv pentru că, practic, URSS și comunismul au reprodus o elită foarte subțire care a lucrat doar pentru ea însăși. Doar cu sclavia premodernă pot fi comparate normele de muncă și munca forțată din stalinism – exemplele și cifrele din *De ce eșuează națiunile* sunt aiuritoare. De ce nu este de lungă durată modernizarea din societățile extractive? Pentru că modernizarea presupune inovare și schimbare economică permanentă, iar societatea extractivă – că este ea feudalism, comunism sau capitalism etatist-dictatorial, cum e în China azi – blochează schimbarea cu distrugerea sa creatoare. Noile întreprinderi iau locul celor vechi în capitalismul liberal democratic. Dar cele vechi împiedică schimbarea în forma de modernizare extractivă și, de aceea, la un moment dat se va gripa. La fel în plan politic, modernizarea destabilizează relațiile de putere. Doar democrația și instituțiile incluzive asigură modernizarea pe termen lung, este concluzia majoră a lui Acemoglu și Robinson. Comunismul, în general, demonstrează această regulă. Analiza magistrală a lui Janos Kornai[1], scrisă în Ungaria comunistă și publicată atunci în Occident în engleză, arată că falimentul și blocarea modernizării erau parte din ADN-ul regimului, nu constituiau o întâmplare. În cazul României, personalitatea lui Ceaușescu, un prost cu lecturi puține care nu a depășit niciodată mental modelul stalinist, xenofobia programată și aparatul represiv al Securității au agravat toate simptomele sistemice ale comunismului ca experiment eșuat de modernizare. Revenind la Bogdan Murgescu și la indicatorii săi: România intră în comunism cu cifre catastrofale. Iese din comunism cu indicatori la fel.

Într-o carte bună dedicată modernizării României, apărută în 2014[2], Lazăr Vlăsceanu și Marian Hâncean stabilesc[3] următoarea clasificare:

1870–1913: ciclul de modernizare și creștere economică
1914–1950: ciclul de scădere economică și de creștere a decalajelor

1. Janos Kornai, *The Socialist System: The Political Economy of Communism*, Princeton University Press, Princeton, 1992.
2. *Modernitatea românească*, Paralela 45, Pitești, 2014.
3. *Ibid.*, p. 161.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

1951–1990: ciclul de creștere economică, dar și de mărire a decalajelor
1990–2007: ciclul de mari oscilații economice și de creștere a decalajelor
Post-2007: ciclul de integrare economică europeană și de eventuală recuperare sistematică a decalajelor.

În interbelic, România crește timid, însă Europa occidentală a crescut de patru ori mai repede decât noi (chiar cu toată criza economică mai gravă acolo). Pe hârtie, între 1950 și 1975, România a crescut economic cu 9,7% anual. Pe modelul extractiv descris mai sus. E cam cât creșterea din China în anii de boom, aia de șochează lumea care cade în admirație. Creșterea de acum a Chinei pare mai mare decât e datorită faptului că Europa și America cresc mult mai lent. Ceea ce nu era cazul atunci când România comunistă creștea economic – atunci avea loc explozia postbelică, spectaculoasă de-a dreptul în RFG. Doar că era creștere incluzivă, deci sustenabilă pe termen lung. În 1950, PIB/capita era în Europa occidentală de patru ori mai mare decât în România. În 1990, era de 4,5 mai mare (și acel PIB includea și producția pe stoc, stăteam mult mai prost în realitate). Practic, cu sacrificii enorme pentru noi ăștia care miroseam bananele, dar nu le mâncam (ceea ce nu era cazul pentru copiii de securiști și nomenclaturiști). Ceaușescu a fost atât de idiot, încât România a rămas și mai în urmă.

România a avut contraperformanța de a rata în feluri diferite toate cele patru epoci majore în care Europa s-a modernizat și s-a desprins de restul lumii: în prima parte din secolul al XIX-lea eram sub protectorat rusesc și fără un stat modernizator. Problema asta au rezolvat-o pașoptiștii și au făcut România modernă. Ultimele trei decenii și cei 14 ani de până la război a fost un marș al modernizării cu totul timid. Apoi am pierdut contactul și în interbelic, și în comunism. Avem etape când creștem și ne apropiem de medii, și altele când regresăm, dar de ajuns nu le ajungem niciodată.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

7. Unde s-a gripat prima modernizare a României?

2.000 de boieri nu fac o nație. —Mihail Kogălniceanu[1]

Această ratare istorică în serie se cere explicată. Să ne întoarcem puțin la momentul Unirii. Cuza fusese ales domn și în Valahia, și în Moldova. Generația de la 1848 profită de faptul că deceniile de înfruntări între cele trei imperii sunt întrerupte de o victorie, în care puterile occidentale ajută Turcia să nu moară. Urmează acel vârtej aiuritor de evenimente. Cuza începe domnia, există câteva instituții comune – deocamdată, fiecare principat rămâne cu guvern și Adunare separate, sunt instituții comune de arbitraj la Focșani. Situația durează doi ani. Cuza unește guvernele și adunările într-un alt episod de folosire isteață a conjuncturii externe. Dar, una peste alta, o făcuserăm. Statul român modern s-a născut pe baze naționale și liberale în același timp. Adunările ad-hoc, care aduc poporul la masă, fac România, în același timp, liberală și națională.

Ideea că *toți* plătim impozite este o chestiune de bază a liberalismului de atunci (și de oricând!). Și tocmai această măsură este imediat anulată. Cuza are nevoie de bani pentru a finanța noile instituții comune. Propune o taxă temporară pe pământ. Nimic mai logic și mai modern. Doar că această modernitate se lovește de pre-modernitatea stării de fapt: și anume privilegiul boierilor de a nu plăti taxe pe pământ. În ambele Principate unite deocamdată doar parțial, guvernele pică din cauza acestei taxe. Ceea ce fusese consensul alegerii lui Cuza și a Unirii, ba chiar ceea ce fusese consensul desființării privilegiilor feudale, se anulează rapid când e vorba să punem în practică principiul egalității moderne.

1. Citat de A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 414.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Scriu această carte în paralel cu activitatea mea politică obișnuită. Citesc proiectul de lege propus de guvern privind pensiile speciale. Deși e o condiție din PNRR, proiectul guvernului nu desființează nici una dintre pensiile speciale. Toate rămân, fără nici o excepție. Ideea de egalitate (pensie după contribuție) este ceva de bază pentru modernitate. Altfel spus, e vorba despre acceptarea unor principii *de jure* și sabotarea lor imediată în practică, imediat ce grupurile de interese, care controlează statul, au o miză personală în a bloca schimbarea. Bănuiesc că e o practică care vă sună cunoscut și familiar, legat de multe domenii.

Prima criză guvernamentală din România modernă a fost din cauza taxei pe pământ, pe care boierii din parlament nu doreau să o plătească și ei. Asta după ce, aceeași Românie modernă fusese fondată (și) pe acest principiu: desființarea privilegiului feudal care îi absolvea pe boieri de taxele pe pământ.

Deci, ce a pățit prima modernizare a României? De ce am trecut la un stat modern, dar am rămas în urmă în cursa spre modernizare? S-ar fi zis că tocmai atunci urma să recuperăm decalajul față de Vest. Nu am stat pe loc, dar explozia de modernizare din Vest, de dinainte de Primul Război Mondial, a făcut ca modernizarea noastră să fie prea lentă pentru a putea recupera.

Au avut dreptate cei care au acuzat pașoptiștii – deveniți „bonjuriști" – că au creat forme fără fond?

Eu cred că povestea este mult mai simplă: principiile egalității în fața legii, a cetățeniei ca element unificator, a liberului contract individual au fost sabotate masiv de către cei care aveau un interes personal. Toate teoriile – dintre ele cea a formelor fără fond e cea mai spectaculoasă și inteligentă – care voiau să deturneze modernizarea au fost, de fapt, linii discursive care să justifice sau să mascheze un lucru simplu: elita vremii nu dorea să aplice egalitatea, contractualismul și încetățenirea (în sensul aducerii populației în rândul corpului cetățenesc al națiunii). Cuvintele lui Kogălniceanu din mottoul acestui capitol au fost rostite în momentele dramatice ale dezbaterilor privind reforma agrară, dezbateri urmate de asasinarea șefului guvernului și de o lovitură de stat. Chiar vorbim despre momente dramatice, de zvârcoliri violente ale României moderne abia născute. „2.000 de boieri nu fac o nație" este un strigăt de durere și de disperare al unui mare boier, care își acuză semenii de egoism, îngustime de perspectivă și lipsă de patriotism.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Cine este națiа? În varianta pașoptistă, în varianta Islaz, Patria suntem toți. „Patria nu răpește nimic de la nimeni; voiește însă să aibă două milioane și cinci sute de mii de fii ai săi cu același nume de român cu același drepturi carii să se poată numi națие“, zice o proclamație a guvernului provizoriu de la 1848, din 15 iulie.[1] 2,5 milioane era atunci populația totală estimată a Valahiei. Pașoptismul nu concepea Patria fără încercarea conștientă, luminoasă, asumată de a aduce marea masă de țărani în corpul națiunii. Ei bine, aici s-a împotmolit modernizarea României. Acest obiectiv politic asumat atunci nu a fost urmat apoi de statul român. Dimpotrivă, a fost sabotat conștient și sistematic de către stat.

Modernizarea României s-a gripat pentru că reformele agrare au fost mereu chinuit aplicate și pentru că extinderea dreptului de vot a fost rușinos de mult întârziată. Acestea au fost cele două păcate originare ale României, care au blocat modernizarea. Ele sunt, evident, interconectate: problema agrară și problema electorală. Aceasta e o observație comună perspectivelor liberale asupra României moderne. O spune Xenopol, o spun Lovinescu și Zeletin. Mai recent, Cristian Preda face și el din dualitatea rural/electoral firul roșu al istoriei noastre, de la Cuza până la instaurarea comunismului și chiar până în 1990–1991: „O bună parte a acțiunii sale politice [a lui Cuza] a fost legată de punerea în practică a convingerii că a fi modern înseamnă a progresa din punct de vedere electoral și a elibera satul de înrobire. Teza acestei duble fețe a modernizării va fi reluată la sfârșitul Primului Război Mondial, când trecerea la votul universal și împroprietărirea țăranilor vor fi puse din nou împreună, apoi după cel de-al Doilea Război Mondial“[2].

Reguli vagi și nevoia de schimbare

Modernitatea vine la pachet – peste tot, nu doar la noi – cu o reglementare clară a relației dintre boieri și țărani. În cazul nostru, elita care deținea și pământul, și puterea a refuzat să reglementeze altfel decât abuziv și în favoarea sa. Lumea feudală însemna că moșia boierească era o lume aproape închisă, unde pământul nu avea valoare de piață, regulile nu erau nici fixe, nici birocratizate, țăranii

1. A.D. Xenopol, *op. cit*., p. 257.
2. Cristian Preda, *Rumânii fericiți: Vot și putere de la 1831 până în prezent*, Polirom, Iași, 2021, p. 85.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

erau, oricum, la mila boierului. Dar acesta avea o problemă cu depopularea, deci avea interes să aibă cine să-i lucreze moșia. Pădurile erau multe și boierul lăsa țăranii să le taie ca să mai extindă moșia, în schimb lemnele erau ale lor. Claca era variabilă și partea de moșie dată în lucru țăranilor, la fel. Conceptul de proprietate modernă, individuală, contractuală este inaplicabil direct moșiilor boierești, pentru că, de fapt, în acea lume, boierul și țăranii (șerbi) nu lucrează cu acest concept. Șerbul nu este un sclav-proprietate – aceia erau romii la noi. Moșia nu este o proprietate modernă la acel moment pentru că e un loc unde pământul se împarte în loturi țărănești pentru autogospodărire, pe lângă care țăranul prestează și zile de clacă pe restul moșiei.

În 1805, domnitorul Alexandru Moruzi dă un așezământ agrar și stabilește numărul zilelor de clacă. Domnitorul Ioan Caragea revine în 1818 cu o lege unde se stabilesc minim 12 zile de clacă și crește suma în bani pentru care țăranii puteau scăpa de aceste zile.[1] Toată Europa a trecut prin etapa asta și modul/momentul în care țările au clarificat și codificat trecerea în rural de la feudalism la capitalism a influențat enorm traiectoria modernizării. Trecerea de la șerbie la proprietatea modernă ar trebui să dea ambelor tabere – boieri și țărani – o șansă la dezvoltare, la cetățenie. Arbitrul acestei treceri ar trebui să fie un stat interesat de modernizarea și consolidarea unei clase de mijloc cât mai extinse. Nu se întâmplă asta. Statul nostru modern a fost capturat de o pătură politică dezinteresată de acest obiectiv, ba chiar personal interesată ca lucrurile să continue cât mai feudal și modernizarea să fie doar o mască.

Treptat, boierii folosesc forța statului pentru a transforma regulile vagi și vechi în reguli clare, scrise și în favoarea lor. Pădurile devin proprietatea lor exclusivă și țăranii nu mai au dreptul la lemne. Pământul însuși devine, din obște împărțită cu țăranii contra muncă, o proprietate exclusivă în sens legal, modern. Deci țăranul trebuie să plătească cumva doar ca să stea acolo, obligație în muncă. Modernizarea asta e făcută pe regulile celor puternici, iar fără drepturi politice țăranii sunt cei care doar trebuie să accepte noile aranjamente. Dacă ar fi să găsim o asemănare între lumea Americii Latine cu mari exploatații, unde lucrau oameni fără drepturi, și America de Nord, a așezărilor de proprietari, ne regăsim mai mult în primul model.

1. Keith Hitchins, *Românii: 1774–1866*, Humanitas, București, 2013.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Aici intervin Regulamentele Organice, prima constituție românească, cum le numea Vlad Georgescu. Ele vin cu obligații în plus pentru țărani. Măresc numărul zilelor de clacă obligatorie, încât chiar și stăpânirea rusească este nevoită să admită că a greșit și schimbă Regulamentul în acest punct, reducând claca. Orășenii care au incendiat Regulamentul Organic la 1848 au desemnat, simbolic, un țăran să îi dea foc – asta pentru că țăranii urau Regulamentul chiar mai mult decât orășenii. Dezbaterile începute în timpul guvernului provizoriu, în Comisia special creată pentru reforma agrară, reprezintă în mic toată dezbaterea viitoarelor decenii ale României. Doar că, în acel moment, boierii mari, fiind fugiți din țară, și guvernul provizoriu proclamând drepturi ale țăranilor, toată atmosfera era în favoarea acestora. Un boier pe care îl cheamă Ceaușescu (iată ironia acestui nume!) cere iertare fraților țărani. Zice Xenopol, care citează raportul ședinței: „Unul din deputații proprietarilor, Ceaușescu [...] se scoală de odată și spune: și eu v-am robit, fraților, v-am bătut, v-am desbrăcat; 36 de ani de când mă blestemați. Iertați-mă, mă rog, fraților săteni, luați-vă înapoi ceea ce v-am răpit. Iată-mă, vă dau părticica de pământ. Numerosul public ce umpluse sala, încât acum nu mai încăpea, izbucni într-o detunătură de aplause, de strigări de ura! Iar deputații săteni în exaltația lor, care de care striga: Dumnezeu să te ierte, frate; Să fim frați, să trăim în pace! Ura! Vivat, să trăească Constituția!“[1]

Limbajul este ridicol citit astăzi, propaganda comunistă împotriva regimului „burghezo-moșieresc“ ne-a inoculat reticență față de limbajul acela, dar el exprimă spiritul epocii, fără vreo vină pentru manipularea comunistă ulterioară.

Vin turcii și rușii și nu se face reforma atunci. Până în 1917, elita politică va inventa toate motivele din lume să nu mai revină la acea atmosferă de Dreptate și Frăție, unde frăția însemna chiar ce înțelegea boierul Ceaușescu la 1848: frăție cu țăranii.

Urmează apoi momentul-cheie al adunărilor ad-hoc. Nașterea României moderne. Pentru prima dată, țăranii sunt reprezentați într-o adunare politică aleasă. În Moldova, unde reticența față de Unire era mai mare, se întâmplă un accident care era să deraieze cu totul proiectul: deputații țărani vor pământ și vor să se reducă claca. Moment în care boierii moldoveni din tabăra anti-Unire se folosesc de această oportunitate pentru a sabota orice schimbare. Zice Xenopol:

1. A.D. Xenopol, *op.cit.*, p. 292.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

> Această propunere a răspândit spaima între proprietarii de moșii. Ce mijloc puternic pentru ca, sub valul proprietății amenințate, să se tace voturile naționale și liberale ale adunarei și să se întărească planurile separatiste și reacționare! Oare în zadar se atacă boierimea noastră: că ea nu voește a avea un popor strădan și patriot: că singurul motiv care a făcut'o să îmbrățișeze cu atâta ardore ideea unirei a fost speranța de-a putea sub acest steag a'și păstra privilegiile sale?"[1]

Moment în care boierii moldoveni unioniști, cu Kogălniceanu în frunte, fac apel disperat la deputații țărani să lase baltă cererile astea, să amâne rezolvarea problemei lor pentru după Unire. Atât de mare a fost sperietura, încât în Adunarea similară din Valahia au căzut de acord să nu mai discute deloc problema agrară.

Doar Patria va fi bună cu toți copiii ei, nu? Că doar nu se face o națiie cu 2.000 de boieri, nu?

Poate nu chiar 2.000. Poate încercăm cu… 2.114. Se face Unirea și întreg corpul electoral este compus din 2.114 de oameni.[2]

De la 798 de alegători pe Regulamente Organice, după victoria unioniștilor, după aplicarea celor mai multe puncte de la Islaz, corpul electoral crește la doar 2.114 de votanți. O contraperformanță aiuritoare.

În aceste două cifre este drama României moderne și aici s-a poticnit modernizarea noastră. Nimeni, niciodată, nu se schimbă dacă cei care decid sunt atât de puțini. În județul Ismail – luat de la Rusia după războiul din Crimeea și dat Moldovei pentru ca Rusia să nu mai aibă graniță comună cu Imperiul Otoman de partea aceasta a Mării Negre – vota un singur om: Vladimir Stoica. El era atât secretarul și președintele comisiei electorale, cât și singurul candidat și alegător. Se votează pe sine însuși, trimite procesul verbal făcut și semnat de el și devine deputat.[3] A fost un scandal atât de mare în epocă încât, la viitoarele alegeri, când s-a întâmplat la fel, mandatul din Ismail a fost invalidat pe motiv procedural, dar rămânea adevărul că atât de restrâns era corpul electoral încât, în acel județ, era un singur alegător; precum și adevărul că soluția găsită făcea ca județul Ismail să nu mai aibă nici un deputat.

Acest corp electoral restrâns – și care va rămâne tot mic în timp ce vestul Europei tot îl extindea – a setat tot comportamentul politic din România modernă. Pur și simplu, nu exista nici un interes să

1. A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 374.
2. Cristian Preda, *op. cit*.
3. A.D. Xenopol, *op. cit.*; Cristian Preda, *op. cit*.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

mergi spre țărani, te puteai alege deputat cu puțini alegători – inițial aproape exclusiv boieri, apoi, la presiunea PNL, și orășeni. Promisiunea din Adunările ad-hoc că problema țăranilor va fi reluată a fost doar formal respectată: s-a tot reluat problema țăranilor, dar rezolvarea a fost mereu în defavoarea lor. Întreaga cultură română a stat sub semnul idealizării țăranului: junimismul, apoi sămănătorismul, gândirismul și curentele de extremă dreapta interbelice au glorificat un țăran generic, veșnic, împăiat în nou inventata știință a etnografiei, dar niciodată țăranul real, posibil cetățean, posibil parte în corpul electoral. De ce? Pentru că nu aveau nevoie, ei nu votau.

Modul în care schimbăm aranjamentul feudal premodern într-o formă modernă și incluzivă a blocat sistemul politic și apoi modernizarea. Și punctul de echilibru a fost mereu în defavoarea țăranilor. Cu excepția lui 1848 (rămas fără aplicare) și a lui 1864, după niște evenimente dramatice, azi aproape uitate. „Voi prefera moartea înainte de a călca sau a lăsa să se calce vreuna din instituțiile țării" – acesta este un citat din prim-ministrul Barbu Catargiu și este uneori pomenit ca un exemplu de declarație de om de stat responsabil. Totuși, Catargiu folosea cuvinte mari pentru o chestiune ridicolă. Era multă tensiune în epocă pentru că boierii care dominau Adunarea aleasă (de foarte puțini alegători) refuzau și reforme, și chiar prezența pașoptiștilor în guvern. Aripa liberală dorea pur și simplu să comemoreze la 11 iunie Proclamația de la Islaz. Guvernul îi acuză că, de fapt, pun la cale o răzmeriță. Dramatic și fără motiv, Catargiu interzice manifestarea și zice de la tribuna parlamentului aceste dramatice cuvinte: „Voi prefera moartea…" După acest discurs pleacă cu trăsura și este împușcat cu un foc de revolver la poarta Mitropoliei. Asasinul nu a fost niciodată identificat. Legea rurală făcută de el, total în defavoarea țăranilor, este votată sub emoția evenimentului, dar Cuza refuză să o promulge și nu intră în vigoare. Primul asasinat politic din România modernă este astfel legat de 1848 și de Islaz într-un mod foarte bizar.

În cei trei ani cât au fost guverne separate în Principate, au fost 9 guverne în Moldova și 11 în Valahia. Durata de viață medie a unui guvern: patru luni.[1] Apoi, vine guvernul comun – în fine, Unirea se adâncește. Guvern condus de Barbu Catargiu și terminat cum am povestit mai sus. Aceste crize politice permanente sunt produse de falia între aspirații – agenda pașoptistă era valabilă, Cuza era un

1. Cristian Preda, *op. cit*.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

reformator – și realitatea unui corp electoral restrâns, de unde ieșeau inevitabil Adunări dominate de mari proprietari care inventau toate motivele din lume să nu schimbe nimic. Aici intervine lovitura de stat a lui Cuza, o nouă lege electorală (cu un prag foarte mic de avere pentru vot – un alegător la opt cetățeni, un corp electoral mai extins decât în Anglia, zice Cristian Preda). Și așa se întâmplă prima reformă agrară din România, făcută de Cuza și Kogălniceanu.

Cuza are un talent deosebit de a-și înstrăina oamenii. Cu conservatorii se ceartă pentru taxa pe pământ, cu liberalii munteni se ceartă pe chestiuni de libertăți politice, le închide ziarele. Faptul că are o viață privată scandaloasă toarnă gaz pe foc.

Rosetti și Brătianu îi devin, din posibili aliați, inamici. Cei doi au o scurtă prezență în guvern, sub prim-ministrul Nicolae Golescu, dar Rosetti declanșează o criză politică făcând declarații în Parlament împotriva Austriei, pe care Cuza nu își permitea să o vexeze atunci. Guvernul își prezintă demisia – și, astfel, tabăra pașoptistă se rupe în două. Golescu, Rosetti și Brătianu nu mai fac parte din următorul executiv. Cei trei vor fi motorul participării liberalilor la „monstruoasa coaliție" care îl va îndepărta pe Cuza prin altă lovitură de stat în februarie 1866, Golescu intrând chiar în locotenența domnească de trei persoane, care a asigurat tranziția până la Carol I.

Doar cu Kogălniceanu, liberal moderat, a făcut Cuza un parteneriat care a adus reforme importante. Reamintesc că acestea nu sunt încă etichete de partid – PNL va apărea după mai mult de 10 ani de la acest moment.

Deocamdată să notăm opinia lui Xenopol:

> Ca rezultat al dezvoltării vieței de partid sub Domnia lui Cuza Vodă, găsim dar o mare propășire a ideilor liberale, adusă însă nu prin lucrarea partidului liberal din 1848, ci prin aceea personală a Domnitorului, care realiza cele două mai însemnate cereri din programul de la 1848, anume împroprietărirea țăranilor și reprezentarea țării în adunare prin toate clasele societății.[1]

Șef al guvernului, Kogălniceanu dă o circulară care interzice bătaia țăranilor. „A venit timpul ca și țăranul să fie considerat ca cetățean, ca și el să fie apărat în persoana, în cinstea și în averea lui". Poate veți zice că e o obsesie chestia asta, dar efectiv mă scoate din minți când o găsesc prin cărți. Manifestați puțină înțelegere, ăștia bătuți ca vitele în România modernă sunt stră-străbunicii mei. Am luat-o personal.

1. A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 469.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Bătaia țăranilor și repetatele legi, circulare, ordine militare care o interzic este până la urmă semnul suprem de premodernitate. Nu poți face o națiune cu o majoritate a populației care poate fi tratată ca niște animale, fără drepturi. E pur și simplu altă lume… de care nu reușim să ne desprindem.

Urmează aducerea lui Carol I – care practic înlocuiește un alt punct de la Islaz (alegerea domnului la cinci ani) cu o altă normă de modernizare adusă la zi. Doar că legea electorală a lui Cuza cu un alegător la opt cetățeni pică odată cu el. După adoptarea Constituției din 1866, noua normă electorală este de un alegător la 83 de locuitori. Matei Dogan, citat de Cristian Preda, compară cu Anglia și zice că alegătorii care votau în Anglia la primul colegiu ar fi votat doar la ultimul colegiu în România. Un regres enorm.

Regimul instaurat la 1866 poartă în el pecetea unui compromis cumplit. A rămas în istorie conspirația contra lui Cuza drept „monstruoasa coaliție": cei mai conservatori cu cei mai reformiști. Urmează o Constituție care include instituții liberale, dar coabitând cu un regim extrem conservator când e vorba de proprietatea rurală și de drepturile politice. Și, cred că deja vă așteptați să spun asta, nu e vorba de o coincidență, ci de un tipar istoric.

Urmează un regim care se deschide prea puțin și prea târziu pentru a ține pasul cu modernizarea Occidentului.

Cuza a dat legea agrară după lovitura de stat, dar, ca orice reformă care se face în lipsă de consens, ea a fost timidă, a mutat punctul de echilibru ceva mai în favoarea țăranilor, dar nu destul.

Să ne uităm la câteva fapte:

– În mod neinspirat și crezând că face un bine țăranilor, Kogălniceanu a făcut o greșeală catastrofală: a interzis țăranilor să vândă pământul 30 de ani. Ideea era de a îi proteja, dar le-a făcut rău. De ce să nu vândă țăranii? Era o formă de a îi infantiliza: ei nu pot decide ce e bine pentru ei. Rezultatul a fost că, în loc să se creeze o piață a terenurilor, unde țăranii mai harnici, mai isteți, mai dornici să cumpere pământ și să se consolideze într-o clasă mijlocie care putea să fie coloana vertebrală a dezvoltării satelor (așa cum s-a întâmplat în Danemarca, zice Bogdan Murgescu), s-a creat un ciclu al sărăciei în care țăranul nu se poate dezvolta. Și nici nu îi vine să plece în aventura orașului, că are, totuși, ceva. O traiectorie modernizatoare însemna dislocarea unei părți dintre ei spre orașe și absorbirea

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

în noua industrie – ceea ce se întâmplase în Anglia cu mai mult de un secol înainte, când s-a declanșat revoluția industrială. Care nouă industrie? Aceea era blocată de protecționism și de bariere anti-liberale – despre asta vorbim mai târziu. Dar mi se pare evident că blocarea acestor oameni la sate este unul dintre factorii care nu au încurajat dezvoltarea industrială. Legea din 1864 interzicea vânzarea timp de 30 de ani. Și, totuși, unii au vândut, informal – dovadă că tendința naturală era spre o piață și spre consolidare. În 1879, se dă o lege care anulează toate vânzările[1]. Haos complet, instabilitate a proprietății, descurajare a formării clasei de mijloc la sate.

– Următoarea mare reformă agrară, cea de după Primul Război Mondial, va include și ea interzicerea vânzării pământului pe 30 de ani. Abia guvernarea țărănistă din 1929 va schimba asta[2], dar prea târziu, deja fărâmițarea și îndatorarea erau realități profunde.
– În 1906, cu un an înainte de cea mai mare răscoală țărănească din Europa epocii sale, existau 408.502 țărani fără nici un fel de pământ[3] și peste un milion care aveau sub 10 hectare. Doar 38.000 de țărani aveau între 10 și 100 de hectare – adică dimensiunea despre care se poate vorbi de ieșirea din subzistență și de o fermă comercială. O altă statistică șocantă: în 1905 erau de șase ori mai multe gospodării țărănești fără pământ decât în 1864[4]. Spor natural de populație, blocaj în proprietate de subzistență = sărăcire. Practic, nu aveam clasă de mijloc, deși acesta ar fi trebuit să fie obiectivul nostru național de modernizare: să transformăm țăranii în chiaburi și să se mute populația în orașe, în servicii și industrie. Asta cerea însă și educarea accelerată, ceea ce a eșuat la nivel sistemic.
– Toate încercările de a ajuta dezvoltarea agriculturii s-au făcut timid sau au fost deturnate. Nici vorbă de bănci de credit dedicate doar țăranilor, cursuri de pregătire și insistență pe creșterea valorii adăugate – descrise pe larg de Murgescu ca metode de a impulsiona prin politici publice dezvoltarea clasei de mijloc

1. Robert Adam, *Două veacuri de populism românesc*, Humanitas, București, 2018.
2. *Ibidem*.
3. Constantin Schifirneț, *Formele fără fond, un brand românesc*, Comunicare.ro, București, 2007.
4. Z. Ornea, *Junimismul*, Editura pentru Literatură, București, 1966.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

rurale care apoi asigură baza democrației și dezvoltării. Se creează o bancă, Creditul Funciar Rural, sub supravegherea statului, apoi, în 1881, se dezvoltă la nivel de județ[1]. Fără limită superioară a garanției de stat, politizată ca toate băncile atunci, și ghici cine avea puterea politică să numească oameni în CA, deci acces la credit agricol. Boierii și arendașii lor. Piața țărănească fiind blocată, moșiile au rămas înghețate, dar boierii s-au mutat la orașe, drept urmare au arendat. Banca de credit agricol a fost, practic, un instrument de a nu încuraja comasarea și dezvoltarea clasei de mijloc, prin proasta croire și prin corupție. De altfel, numirea politicienilor de top în CA-uri de bănci a fost o molimă a democrației pre și, mai ales, interbelice – fiecare partid avea banca sa, ba chiar aripile „tânără" și „bătrână" din PNL aveau bănci separate. Jaful făcut de PSD la Bancorex și Banca Agricolă, după 1990, tot așa a fost facilitat. Doar intrarea unor bănci mari, europene, pe piață a rezolvat problema asta veche de mai bine de un secol.

– Țăranii cărora li s-a dat pământ au primit și datorii, trebuiau să despăgubească boierii. Datoriile au fost împovărătoare și întinse pe mulți ani.
– Și dacă v-am deprimat, aflați că astea sunt măsurile soft, încă nu am ajuns la cea mai odioasă politică publică: învoielile agricole. S-au dat legi ale învoielilor agricole în 1866, 1872, 1893 și 1907.[2] Ce înseamnă învoieli agricole și de ce sunt date atâtea legi? În pofida numelui, aceste învoieli sunt legi prin care statul obligă țăranii să muncească moșiile boierilor. Da, pare absurd și, de fapt, aici vedem dimensiunea problemei: oamenii ăștia – cetățeni egali după Constituția aceea liberală – nu voiau să muncească pentru boieri. Că nu aveau chef, că nu erau bine plătiți, că aveau treabă pe pământul lor – orice motiv aveau era perfect întemeiat. Liberalismul prezumă că omul e rațional și trebuie să îi tratăm motivațiile ca atare. Și, dacă nu considerați țăranii ăștia care nu vor să muncească la boieri ca ființe raționale, atunci e ceva în neregulă cu dvs., nu cu ei. Nu sunteți liberali cu adevărat. Și, pentru că țăranii nu voiau să presteze, s-a trecut la forță. Astea sunt „învoielile". Practic și capitalismul proclamat, și constituția din 1866 erau *de facto*

1. Constantin Schifirneț, *op. cit*.
2. A.D. Xenopol, *op. cit.*; Constantin Schifirneț, *op. cit*.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

suspendate când era vorba despre relația dintre țărani și moșii. Adică de 8 din 10 români. Țăranii trebuiau să muncească un anumit număr de zile. Altfel, erau bătuți. Legile de mai sus dau dreptul primarilor să folosească jandarmii la rezolvarea problemei. Cum îi „convingeau" jandarmii? Ghiciți? De ce face statul român asta? Ca retorică politică, de frica foametei. Dacă țăranii nu sunt bătuți să muncească, o să murim de foame. Dar cum ar fi fost să le dea salarii atractive? Cum ar fi fost să le dea terenul să muncească individual și să împartă produsele? Argumentul foametei ține de galeria impresionantă prin care dezbaterile epocii au ascuns interesul sec al celor care dețineau puterea politică și pământul de a-și masca acest interes sub principii generale. Îi bat să muncească pentru că e mai ieftin decât un salariu. Nu uitați că era epoca în care Țăranul este idealizat, scos în față ca să combată modernizarea, el reprezintă Națiunea, esența, el e Românul din icoană, nu ca bonjuriștii care fac forme fără fond. Dar ăsta e Țăranul din icoană. Pe țăranul real, care nu vrea să muncească în aceste condiții, punem jandarmul să îl bată. Cum ar fi fost ca piața capitalistă a muncii să rezolve problema, că doar nu se murea de foame în restul Europei, care nu practica această formă bizară de sclavie? Cu excepția Rusiei. Peter Gunst face această paralelă între România și Rusia: și aici, și acolo momentul târziu al eliberării din șerbie a țăranilor a făcut ca eliberarea să fie costisitoare pentru țărani. Țăranul trebuia să presteze în continuare muncă pentru boier, că vrea sau nu, și nu își putea vinde pământul.[1] Gale Strokes face următoarea radiografie la fel de tristă: „Interzicându-le țăranilor să își vândă proprietățile, reforma a împiedicat formarea unei clase de țărani avuți. Legea impunea și alte constrângeri la adresa țăranilor, care erau obligați să plătească o sumă în schimbul eliberării lor de povara dijmei și a clăcii, pe parcursul unei perioade de 15 ani. Cum suma în chestiune depășea posibilitățile de plată ale țăranilor, aceștia se îndatorau la boieri, fiind apoi nevoiți să lucreze pe pământurile acestora, pentru a-i plăti o datorie care nu înceta însă să se majoreze [...]. S-a ajuns astfel ca, în jur de 1900, marii moșieri să aibă în proprietate

1. Peter Gunst – „Sistemele agrare ale Europei Centrale și de Est", în Daniel Chirot, coord., *op. cit*.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

terenuri uriașe, compuse pe de o parte din loturi minuscule închiriate țăranilor și, pe de altă parte, un lot din ce în ce mai mare rezervat pentru a fi cultivat, în beneficiul lor exclusiv, de o țărănime care se afla, de fapt, în condiția șerbiei". Înaintea lui, E. Lovinescu a zis-o sec: „Proprietatea pământului a devenit burgheză, pe când munca a rămas feudală"[1]. Și, din nou, legea asta este dată așa schimonosită de echipa Cuza-Kogălniceanu după o lovitură de stat militară, dacă era după conservatori nici atât nu se întâmpla. Plus că legea a fost aplicată în mod corupt și abuziv de către puterea locală – primarii erau numiți de prefecți, care era numit de guvern, care era desemnat de rege. Alegerile contau prea puțin.

Bilanțul trist al primei reforme agrare este că statul român modern devine, de fapt, furnizor de șerbi sezonieri pentru marii proprietari care dețineau toată puterea politică. Vedeți cât de legate sunt cele două probleme? De asta, în 1881, la 34 de ani de la 1848 și la 16 ani după adoptarea Constituției, C.A Rosetti e ministru de interne și dă ordine de desființare a intervențiilor violente împotriva țăranilor. Se dau la intervale regulate și decizii privind „învoielile" agricole care permit forțarea țăranilor să muncească și decizii ca să nu îi mai batem. Este o formă de gândire magică: îi forțăm, dar să nu îi batem. Îi rugăm insistent și amenințător pe cetățenii ăștia căpoși.

Totuși, PNL este partidul care a condus cea mai lungă perioadă atunci. Iar Brătianu, pașoptistul, sufletul guvernului provizoriu de la 1848, a fost prim-ministru 12 ani și a controlat PNL cu mână de fier până când a murit. Din „Firfireul" a ajuns să i se spună „Vizirul". Brătianu a învățat din pățania lui Cuza că, dacă încerci prea mult, riști să te frigi și să nu mai poți face nimic. El, personal, se simțea departe de problema agrară, era în esență un mic boier care dorea să se concentreze pe creșterea orașelor și a statului.

De asemenea, deși Brătianu l-a adus pe Carol (fizic, l-a însoțit pe vapor, incognito), totuși Carol a guvernat cu Brătianu mult mai târziu. Între 1866 și 1871, țara a avut 10 guverne, unul la șase luni.[2] S-au succedat conservatori cu liberali (doi frați Golescu plus vărul lor), PNL nu exista ca partid, nu existau partide, ci doar personalități cu afinități, iar lucrurile erau fluide.

1. E. Lovinescu, *op. cit.*, p. 174.
2. Silvia Marton, *Republica de la Ploiești și începuturile parlamentarismului în România*, Humanitas, București, 2016.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

E perioada de zbateri – agenda de la 1848 trebuia înfăptuită, dar după 1866 echilibrul nu era favorabil reformelor, dreptul de vot era prea restrâns. Și, oricâtă vorbărie exista despre binele național, oricâte progrese făceam în construcția statului, inclusiv cucerirea independenței, regula de fier a votului funcționa: cine nu votează nu contează. Iar majoritatea poporului nu vota, elitele făceau regulile după interesele lor personale.

După 1871, Carol a guvernat cinci ani cu premierul conservator Lascăr Catargiu, nemesisul lui Brătianu, care astăzi încheie marele bulevard bucureștean Magheru-Bălcescu-Romană-Catargiu. Statuile lor sunt la două stații de metrou una de alta pe marele bulevard. Zece guverne în primii cinci ani și, apoi, un singur guvern în următorii cinci ani, după 1871.

Lovitura de stat de la Ploiești

Silvia Marton a scris o carte despre tumultuosul an 1871 și ea sintetizează epoca așa:

> Foștii pașoptiști reiau lupta politică tocmai din cauza amânării de la 1848. Nu încetează să caute momentul propice pentru aplicarea valorilor revoluționare în spațiul românesc. Îi vedem cum în anii 1866–1871 își justifică contestarea politică și din această perspectivă a dorinței de realizare a lui 1848.[1]

Ce s-a întâmplat în 1871? Fenomenul pe care îl știm de la Caragiale ca fiind „Republica de la Ploiești". Care nu a fost nici Republică și nici doar la Ploiești. De fapt, a fost o tentativă a liberalilor pașoptiști de a înlocui un rege cu altul, în contextul războiului ruso–prusac, pe care ei credeau că Napoleon III îl va câștiga. Trebuiau să se întâmple ridicări militaro-populare în șapte orașe, pe fondul lipsei personale de popularitate a lui Carol I. Cumva, nu e clar cum, C.A. Rosetti a transmis eronat de la Paris că francezii au câștigat războiul. Acel Candiano-Popescu care a condus lovitura de la Ploiești a fost singurul care a mers înainte cu planul.[2] La Caragiale pare că e vorba despre o adunătură de ageamii, care proclamă o republică și se împrăștie la prima apariție a armatei. De fapt, 1871 este ultimul gest violent politic al generației care era obișnuită cu conspirații și cu lovituri subterane, care făcuseră 1848, dar și 1859 și 1866. Candiano-Popescu

1. Silvia Marton, *op.cit.*, p. 19.
2. *Ibidem*.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

era apropiat de Brătianu. Mai târziu, cuminţit, este numit de premierul Brătianu şef al poliţiei din Bucureşti şi apoi ajunge aghiotant al regelui. Îşi termină cariera ca general de cavalerie.[1] Cum devine un conspiraţionist care încearcă o lovitură de stat aşa ceva? Coordonatorul loviturii de stat, Carada, e trimis la Ploieşti să potolească mişcarea, după ce eşecul în celelalte oraşe era evident. Revine la Bucureşti deghizat. Acest Eugeniu Carada din conspirator deghizat va deveni apoi întemeietorul Băncii Naţionale a României (are şi el stradă şi statuie lângă BNR). Omul pe care Brătianu se baza enorm era parte din familie, într-un clan unde se intra greu, şi apare des în memoriile fiicei lui Brătianu. Cum se produc asemenea transformări?

Şi Nicolae Golescu, omul liberalilor în locotenenţa post-Cuza care îi predă puterea regelui, cum de ajunge să fie arestat pentru participare la rebeliunea „republicană"? Chiar Ion Brătianu însuşi este arestat la Câmpulung unde se afla, dar e repede eliberat.

Nu, „Republica de la Ploieşti" nu a fost o butaforie. A fost o lovitură de stat organizată de gruparea liberală Brătianu, dar eşuată pentru că francezii au pierdut războiul lor. În urma căreia toţi cei implicaţi, şi cei care au eşuat, şi cei care au rezistat, au preferat să treacă peste, de dragul aparenţelor. A câştigat Prusia, pentru ce să ne mai certăm noi aici? Carol cere eliberarea lui Golescu şi îl invită la Palat. Se exprimă public că el nu poate să creadă că Brătianu a fost implicat, sigur guvernul său exagerase când îl arestase.[2] O minciună diplomatică, convenabilă: Brătianu nu avea cum să nu fie implicat când oamenii săi de casă fuseseră organizatori.

Sub aparenţele astea, Carol vrea să fie sigur. Laudă public şi decorează armata, pe care s-a bazat la greu. Evenimentele de la Ploieşti îl zdruncină însă. Conspiratorii prinşi acolo sunt judecaţi. Dar sunt achitaţi de un juriu popular şi regele e atât de mâhnit încât se gândeşte să abdice – sau cel puţin aşa scrie. Ei bine, abia acum urmează cei cinci ani de guvernare Lascăr Catargiu. Carol le dă o lecţie paşoptiştilor. Aici se epuizează o epocă şi se impune un regim. Brătianu este atârnat pe frânghie, la uscat. Ce poate face? Avem o „democraţie mimată", cum i-a spus Mattei Dogan. Regele decide cine are puterea, şi cine are puterea câştigă alegerile. Invariabil. Ei bine, Brătianu se adaptează la situaţie, a renunţat la ce era neaplicat sau aplicat doar de formă din agenda paşoptistă pentru a veni şi a sta la

1. *Ibidem*.
2. *Ibidem*.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** şi 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

putere. Și a stat 12 ani. În acești ani, se creează PNL – ce era curentul liberal pașoptist până atunci, curente de personalități multiple, devine o structură cu Brătianu în centru. El construiește mașinăria puterii care, în acești ani, definitivează administrația și o controlează. Acum se creează acel PNL care va fi rețeaua de control administrativ al puterii ce va dăinui câteva zeci de ani, până în 1938.

Carol I a ajuns să îl aprecieze enorm pe Ion Brătianu. După ce l-a domesticit și el a înțeles că, dacă vrea să fie la guvernare, trebuie să se cumințească.

Și nu e ca și cum pașoptiștii au mers ca roboții toți aliniați spre noul compromis. În ianuarie 1884, familia Rosetti trece printr-o dramă: le ia foc casa: „Abia putuse să scoată copiii; cum tablourile, cărțile, mobila și mai ales documentele, corespondența, așa de voluminoasă și interesantă, numai în parte și în foarte proastă stare putuseră să fie salvate, aruncându-le pe fereastră“[1]. Familia Brătianu se duce în noaptea incendiului acasă la Rosetti să ajute. A doua zi, Camera votează un ajutor de 150.000 de lei pentru familia Rosetti. Povestește fata lui Brătianu în memorii: „Rosetti refuză, vorbind de prietenșugul lui cu tata, de trecut. Tata îi răspunse insistând, dar îl înțelegea, căci nici unul nu acceptase nici o recompensă publică. Adunarea fu foarte emoționată de cuvântările celor doi tovarăși de muncă și de luptă pentru țară. Mulți deputați plângeau“.

Această scenă emoționantă ascunde o dramă: oamenii ăștia care făcuseră atâtea împreună (1848, Unirea, alungarea lui Cuza, aducerea lui Carol) divorțau politic la bătrânețe. Rosetti însuși era ba în guvern, ba șef de ziare, dar mereu cerea sufragiu universal și nu îi ieșea. Sistemul era blocat. După multe tensiuni, cu un an înainte de incendiu, Rosetti declarase că îi ajunge. Și nu doar el, chiar și fratele lui Ion, Dumitru Brătianu: „Nu numai D. Brătianu se distanța de fratele său, ci și principalul lui colaborator C.A. Rosetti. Într-adevăr, pe fondul unei orientări din ce în ce mai evidente către centrul spectrului politic (cu o tendință evidentă de atenuare a unor reforme) pe care o adoptase I.C. Brătianu, C.A. Rosetti, care rămăsese în continuare atașat reformelor radicale (principalele două puncte care îl puneau în contradicție cu I.C. Brătianu erau colegiul unic și deplina libertate a presei), intră în contradicție cu primul ministru. Ruptura se adâncește în timp astfel încât, după ce renunță

1. Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei Ion C. Brătianu: 1821–1891*, Humanitas, București, 2013, pp. 206–207.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

la președinția Camerei Deputaților, în toamna lui 1883, CA Rosetti își dă, în primăvara anului următor, demisia și din Parlament (urmat și de un grup de simpatizanți). De la această dată ruptura dintre cei doi devenea definitivă"[1]. Închidem, astfel, un ciclu: Brătianu, acela care la 1848 îl disprețuia pe Heliade pentru că ar fi căutat pace cu turcii ca să dea în ruși, care s-ar fi bătut cu toate imperiile odată, acel Brătianu se desparte de fratele său mai mare, mereu mai revoluționar și mai visător, și de Rosetti, fratele său de cruce. Se împacă puțin la incendiu, dar ruptura era adâncă. Doar moartea lui Rosetti în 1885 face ca proiectul unui nou partid liberal, condus de fratele natural și de fratele de cruce al lui Ion Brătianu, să moară și el.

Rosetti a murit supărat cu Brătianu pentru că îl acuza că nu încearcă să lupte pentru reforme. De asta i s-a pus eticheta de „roșu", infamantă și atunci, și acum. Și nedreaptă. Pentru că junimiștii și conservatorii, în general, au dominat cultural epoca, noi o privim astăzi prin lentilele lor. La 1871, erau toți „roșii". Acum Rosetti era „roșu" pentru adversarii politici care l-au detestat. L-au detestat pentru că era coerent cu tot ce spuneau ei din 1848 încolo. Era ilogic să avem una dintre cele mai liberale constituții din Europa, cu cel mai restrâns drept de vot, cu acea masă enormă de țărani ignoranți. Și nu, nu era ce au visat ei în tinerețe. Pașoptiștii au căzut și ei supt vremi, dar nu toți.

Grânarul Europei și nu prea

Dar, cu agricultura, totuși, eram grânarul Europei, nu? România regală era o putere economică ce hrănea toată Europa. E mai degrabă un mit acesta, spune Bogdan Murgescu. Exporturile românești de cereale au reprezentat, în 1858, 10% din ce importa Europa și au atins maximul în 1913: 12,7%. Rău e că, de fapt, eram prinși într-o capcană: exportam cereale masiv, eram complet dependenți economic de vânzarea unui bun foarte volatil. În ani buni, când producția era mare, era mare nu doar la noi. Astfel încât, când România exporta mult, prețul mondial era mic. Când exporta mai puțin, prețul era mai mare. Asta nu e metodă de dezvoltare.[2] Regatul român era într-o fundătură economică.

1. Dan Carbarău, „Marea guvernare liberală: independența României și proclamarea Regatului", *Polis*, Numărul 2(8) 2015.
2. Bogdan Murgescu, *op. cit*.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

În 2021, România a bătut Franța la producția de porumb. Suntem acum, în 2023, un mare exportator de cereale neprelucrate. Doar că nu mai avem acea dependență structurală, noua economie a serviciilor și noua industrie construită de integrarea în lanțurile europene de producție, adică noul capitalism, au rupt cercul vicios al istoriei noastre. La țară, 1% din fermieri dețin 35% din suprafața agricolă. Ne-am întors în timp în mediul rural. Țăranii nu se mai răscoală, pentru că sunt în Spania și Italia. Migrația externă a dezumflat problema istorică a suprapopulării rurale. Și urmează o criză demografică uriașă, unde am avea mare nevoie de oamenii ăștia pentru noua economie.

Revenind la epoca lui Carol, eu nu spun că România nu s-a schimbat în acea jumătate de secol. Era de nerecunoscut. Dar acesta este un maraton, o cursă a ajungerii din urmă, aceasta este povestea creării și modernizării României. Și nu era o poveste de succes atunci. România a intrat în interbelic cu rata de urbanizare la jumătate față de media europeană, a intrat în comunism cu același procent. Și a ieșit din comunism la fel. Soluția daneză a fost să cooperativizeze procesarea și să exporte nu cereale, ci produse animale prelucrate. De asta există brânză Danish în limba engleză, pentru că a ajuns principalul furnizor de brânză pe uriașa piață engleză. În cazul unui conflict între țăran și nobil, danezii nu au pus jandarmii să îi bată, ci au reglementat foarte detaliat ce se întâmplă dacă ajung la judecată – avea dreptul să locuiască pe moșie împreună cu familia până la judecată, de pildă. Banca Regală de Credit a început să acorde țăranilor credite pe termen lung începând cu 1786, 25 de ani, 4% dobândă. Până în 1807, se formase o pătură de țărani mijlocii care au fost baza de dezvoltare a Danemarcei.[1] Programat, asumat, prin decizii luate de o pătură de birocrați autonomi, așa cum precizează Bogdan Murgescu în interviul[2] pe care l-am realizat în 2011.

Întreaga agricultură s-a mutat de la producția de cereale la producția de lactate și carne conservată. Cooperativele de fermieri mici și mijlocii procesau 80% din lapte, deja în primii ani ai secolului XX. Este o diferență uriașă de reguli stabilite de elitele politice, cu efect în dezvoltare pe termen lung. Asta nu s-a schimbat în România până

1. Bogdan Murgescu, *op. cit*.
2. Interviu cu Bogdan Murgescu, „Cât, cum și unde am greșit în ultimii 500 de ani", *Dilemateca*, 8 martie 2011.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

astăzi. Faptul că, în 2021, și cu contribuția subvențiilor europene, agricultura românească seamănă izbitor cu cea de atunci, ca structură de proprietate și exporturi, e rezultat al unor decizii de politică publică luate la fel de captiv și corupt ca atunci. Doar că acum problema este mult mai puțin importantă, pentru că populația ocupată în agricultură e mult mai mică.

În ceea ce considerăm o epocă de aur a făuririi statului român modern, saltul de modernizare s-a oprit pentru că deciziile au fost luate de o elită egoistă, auto-aleasă. Și a mai fost ceva: Statul. Birocrația de stat și partidele – cele două – au creat o simbioză care, în loc să încurajeze modernizarea, a devenit o uriașă mașinărie pentru protejat statu-quo-ul. Iar contribuția PNL la asta a fost masivă. Același Gale Strokes sintetizează astfel ceea ce aș putea numi „liberalism de stat": „Ion C. Brătianu, principalul lider liberal al perioadei luptei pentru independență, a organizat noul stat român după modelul francez, cu Bucureștiul jucând rolul Parisului. În timp ce moșierii continuau să își extindă controlul asupra țărănimii, celelalte aspecte ale administrației locale au fost acaparate, după 1878, de către oameni numiți de la București și fideli conducerii centrale. La început, birocrația centralizată cuprindea mulți boieri proeminenți, dar la 1900 ea ajunsese să fie dominată de funcționari profesioniști, a căror loialitate se îndrepta către instituțiile de stat însele și către propriile lor cariere în structurile acestor instituții"[1].

Combinația dintre participarea restrânsă, abuzul administrativ asupra celei mai mari părți a populației și dezvoltarea de capul ei a unei birocrații efervescente, care furniza joburi pentru mașinăria de partid, aceste elemente s-au alimentat unele pe altele și au creat un cerc vicios. Nu îmi e clar când aș putea situa momentul în care statul român a devenit din promotor al modernizării, cum era atunci când Cuza crea instituții, factor de blocare a modernizării, dar pe parcurs s-a întâmplat asta.

Rezultatul macro este dezarmant. În 1914, avuția pe cap de locuitor era (echivalat) în România de 476 de dolari. Mai mult decât Serbia (462) și Rusia (425), dar în aceeași categorie de țări. Cu deosebirea că Serbia era politic vorbind o cvasi-anarhie în care se băteau două case domnitoare într-un soi de război civil la foc mic, iar Rusia

1. Gale Strokes, „Fundamentele sociale ale structurilor politice est-europene", în Daniel Chirot (coord.), *Originile înapoierii în Europa de Est*, Corint, București, 2004, p. 288.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

era un imperiu feudal fără democrație. România a rămas în această bălțire, în ciuda constituției și democrației și a unui spațiu public deschis la critică și la competiție – gândiți-vă la lumea lui Caragiale. Pentru că cei 476 de dolari pe cap de locuitor trebuie comparați cu campioanele vestice (Anglia 1.590, Franța 1.525, Germania 1.220). Dar să zicem că aia era altă lume, însă suntem încă departe de state tot nedezvoltate, tot afectate de feudalism târziu, tot cu elite bezmetice: (Italia 640, Spania 720).[1] Și asta după ceea ce considerăm cea mai bună jumătate de secol din istoria noastră.

Ar fi putut fi altfel? Da, regulile jocului ar fi fost altele dacă acea modernizare ar fi fost mai incluzivă. Gândiți-vă la teoriile prezentate anterior și devine evident că România se afla și atunci pe o traiectorie mai degrabă extractivă decât incluzivă. Vorbind despre votul universal, Lovinescu e radical: „Regretăm că nu a fost aplicat încă de la 1848, așa cum o doreau vizionarii revoluționari; aplicându-se atunci, alta ne-ar fi fost astăzi conștiința cetățenească"[2]. O întreagă istorie alternativă a României se întrevede în fraza asta. Una mai modernă.

S-ar fi prăbușit țara dacă cei 85% țărani analfabeți aveau drept de vot? Probabil ar fi fost multe șarade, cum au și fost după ce au căpătat dreptul la vot în 1919. Dar tot sistemul de gândire, de organizare se schimbă dacă politicienii știu că trebuie să fie incluzivi. Poți trișa, poți manipula, dar regulile jocului sunt altele, toată logica se modifică. Practic, Partidul Conservator a avut câteva zeci de ani în care nu a trebuit să facă nici un efort, nici o concesie marii mase a populației, pentru că aceasta nu vota. Și să nu uităm că stabilitatea acelui regim a stat în Carol I. Pe urmele lui Lovinescu, trebuie să spunem: ce șansă am pierdut! Cum ar fi fost 48 de ani de domnie, unde Carol I modera înțelept, nu între două partide ale unei oligarhii restrânse, ci între două sau mai multe partide care includeau corpul cetățenesc – țărănesc. Care s-a manifestat politic prin două răscoale la 1888 și 1907, cele mai mari din Europa în epocă. Am pierdut șansa istorică ca cel mai mare român din istorie, Carol I, să asigure și stabilitate, dar și recuperarea decalajului.

1. Bogdan Murgescu, *op. cit*.
2. E. Lovinescu, *op. cit*., p. 139.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

8. Degringolada interbelică

După moartea lui Ion Brătianu, urmează o perioadă de interimat. Ionel Brătianu creează o platformă reformistă cu care cucerește puterea în partid. PNL propune o nouă reformă agrară – ceea ce îi face pe conservatori să strângă rândurile și îi unește pe bătrânii „ruginiți" cu tinerii junimiști.[1] Fix în buza marelui război, în 1914, PNL propune să extindă votul direct măcar la știutorii de carte, dar și propunerea asta eșuează.

Și, în acest moment, avem un regim anchilozat care intră într-un cataclism. Marele rege Carol I moare foarte repede după ce eșuează să bage România în război de partea Germaniei. România era aliată cu Germania și Austro-Ungaria de câteva zeci de ani, dar în mod secret.

Evident, era genul de secret care răsuflase, dar nimeni nu vorbea despre el. Era un tabu politic: nu ajungeai la guvernare fără voința regelui, iar pentru rege era o chestiune de onoare personală. Cu atât mai jenant s-a dovedit faptul că un fost secretar al reginei Elisabeta, Robert Scheffer, publică în Franța un roman despre cuplul regal, din care ies foarte șifonați și unde dezvăluie existența acestui tratat secret și detalii din el.[2] De altfel, după lungul „vizirat" al lui Brătianu, regele oferă guvernul nu vechilor conservatori, ci junimiștilor, pentru că avea încredere că Titu Maiorescu și P.P. Carp, ambii filogermani, vor menține tratatul.[3] Cartea lui Sorin Cristescu, citată mai sus, așază față în față jurnalul și scrisorile private ale lui Carol

1. Zigu Ornea, *op. cit*.
2. Sorin Cristescu, *Carol I și politica României (1878–1912)*, Paideia, București, 2007.
3. *Ibidem*.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

cu evenimentele politice din 1878–1912 și vedem de acolo un rege mult mai în control și micromanager al vieții politice și al guvernării decât credem îndeobște. Un rege aproape obsedat de acest tratat, dar fără a permite dezbaterea lui. Faptul că vine momentul decisiv și nu ne alăturăm Germaniei este o crudă răzbunare pe Carol I a acelui mod închis de a face politică. Să nu uităm, eram parte dintr-o alianță, dar opinia publică nu avea voie să știe despre ea. Secretul se transmitea doar prim-miniștrilor, aleși de Carol I personal și care primeau puterea de la el, urmând apoi să facă alegeri și să le câștige, fără nici o excepție. În 1911, P.P. Carp, desemnat din nou premier și care organizează alegerile, oferă „generos" opoziției (era deja Ionel Brătianu șef la PNL) 55 de locuri, cu condiția de a nu face scandal în campanie. Brătianu refuză. Obține în alegeri mai puțin de 55.[1] Atât de puternic era controlul mașinăriei administrative asupra votului. În acest sistem, alianța secretă a funcționat. Până când a fost cu adevărat nevoie de ea și nu a mai funcționat. Opinia publică era tradițional francofilă, relația cu Austro-Ungaria fusese compromisă de campania de deznaționalizare a românilor ardeleni, dusă recent de Budapesta, și clasa politică a găsit resursa de curaj să îl refuze pe rege. Nu poți ține o țară aliată în mod secret și apoi să te miri că oamenii nu vor această alianță. Carol a fost trădat de sistemul pe care el însuși l-a construit. Toate mărturiile epocii arată cât de devastat a fost și, deși nu există acest termen în medicină, la mine la țară se spune uneori că cineva moare de „inimă rea". Regele s-a stins din picioare, vizibil afectat, după o mare supărare. Sunt convins că marele Carol, primul pe numele său, cum se zice în *Urzeala tronurilor*, a murit de inimă rea.

România stă doi ani deoparte în Primul Război Mondial, apoi intră nepregătită și neajutată de Rusia, așa cum promisese. Rusia este aliatul nostru accidental și nedorit, pentru că e aliata aliaților noștri. Lucian Boia descrie bine[2] frământările celor doi ani de neutralitate și modul în care factorul rus era cel mai important argument de a nu ne alia cu Antanta. România mică a trebuit să aleagă între două scenarii de unire: cu Germania și Austro-Ungaria pentru a lua Basarabia, renunțând la Ardeal, sau cu Antanta pentru a lua Ardealul și a renunța la Basarabia. În nici un scenariu nu le puteam

1. *Ibidem.*

2. Lucian Boia, *Germanofilii: Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, Humanitas, București, 2009.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

avea pe amândouă. România a ales conștient Ardealul în defavoarea Basarabiei, spre disperarea unor coloși politici care s-au opus lui Ionel Brătianu – gen Constantin Stere, care era atunci chiar în PNL. Faptul că doi ani mai târziu le aveam pe amândouă s-a datorat unui scenariu absolut neprevăzut: cele trei imperii care s-au bătut în Principate timp de 200 de ani s-au prăbușit toate odată: Imperiul Austro-Ungar, Imperiul țarist și Imperiul Otoman.

România a fost învinsă în Marele Război, a încheiat pace separată cu Germania, apoi din nou contextul internațional ne-a ajutat.

Momentul nostru eroic de la Mărășești, Mărăști, Oituz, când am ținut blocate trupe importante germano-austriece a venit după o proclamație dramatică a regelui Ferdinand către țăranii-soldați. România abia se ținea pe o coajă de teritoriu în Moldova, Bucureștiul și toată Valahia fuseseră ocupate. Se pregătea evacuarea completă în Rusia a armatei și administrației, Parlamentul român a fost mutat la Odesa. Misiunea franceză condusă de generalul Berthelot, care are și el ditamai strada în București și tocmai ce a căpătat o statuie impunătoare de centenar, armele trimise de Antantă, reorganizarea armatei și poate și o (nouă) interdicție de a bate soldații, cerută de ofițerii francezi scandalizați că ofițerii români bat soldații și mănâncă la cantine separate. Și astea au contat, dar eu cred că a vorbi direct cu țăranii-soldați și a le promite ceva important pentru ei a contat. Ce le-a promis Ferdinand? Țineți minte cele două bube care au handicapat România modernă făcută de pașoptiști: pământul și votul. Ferdinand le spune soldaților în proclamația care a făcut vâlvă: „Vă voi garanta, după victoria pe care o așteptăm, partea legiuită din ogorul pe care l-ați câștigat cu sângele vostru. Prin votul universal veți participa activ la realizarea unei noi Românii mari“.

Ceea ce nu se putuse zeci de ani se poate acum. Și e extrem de frustrant că a fost nevoie de tot acest drum pentru adoptarea unei normalități a epocii. Târziu, forțat, chinuit. Am un mare respect pentru Neagu Djuvara, unul dintre oamenii care au tratat istoria României în această cheie analitică rațională, contextuală. El zice că reforma agrară de după război a fost cea mai mare auto-expropriere făcută de o clasă boierească în lume. Asta e o interpretare deosebit de generoasă față de acel gest. Reforma agrară de după război a fost promisă în circumstanțe atât de dramatice, cum am zis mai sus: după ce elita „generoasă“ a blocat-o 50 de ani și după ce a făcut toate aranjamentele instituționale posibile pentru a prelungi feudalismul *de facto* sub masca modernizării *de jure*.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Bun, dar acum avem reforma agrară, votul universal și România Mare. De acum ne relaxăm și duduie modernizarea, nu?

Bogdan Murgescu a coordonat împreună cu Andrei Florin Sora o carte despre primele alegeri din România Mare și urmările lor.[1] Au consultat arhivele pentru județe din toate regiunile țării. S-ar putea să fie cele mai bine documentate alegeri din perioada regatului. Să ne imaginăm puțin atmosfera: România Mare, victorie, entuziasm. Se introduce votul universal. Poporul chemat în scenă la 1848, devenit actor la 1858, a salvat situația la Mărăști, ne-am ales și cu Basarabia și cu Ardealul, în ciuda oricărui scenariu rațional dinainte. Acum acest popor votează.

În majoritatea perspectivelor, poporul e de vină pentru că democrația interbelică a fost proastă. Poporul nu știe să voteze, poporul e prost, deci e vina lui. Hai să vedem cum au fost primele alegeri, când tot românul bărbat a votat.

Atunci, la primul vot direct universal din istoria acestui popor, au fost și „singurele alegeri generale care nu au fost câștigate de partidul aflat la guvernare"[2]. Ceea ce considerăm azi o banalitate, anume că puterea se schimbă după alegeri, în toată România modernă nu s-a mai întâmplat până în 1996, o observație bună a lui Cristian Preda.[3] Repet, ca să internalizăm împreună: din 1919 până în 1996 nu s-a schimbat niciodată guvernul ca urmare a unui vot popular. Ori am fost conduși magistral și românii au fost mereu mulțumiți, ori a fost mereu ceva/cineva acolo care a considerat că poporul e prost și nu trebuie lăsat să decidă. Din două una.

În 1937, guvernul PNL al lui Tătărescu nu a pierdut alegerile, doar a ratat pragul de 40% care i-ar fi adus prima electorală pentru majoritate. Dar a avut 35%, de departe primul loc. A ieșit în evidență asta pentru că, de obicei, guvernele câștigau mult peste 50% și nu aveau nevoie de primă. Chiar și atunci, cu toată opoziția unită contra lui Carol II,[4] guvernul PNL-Tătărescu a avut 35%, plus PNL – Gheorghe Brătianu 5%.

Faptul că PNL-Ionel Brătianu a pierdut în 1919 primele alegeri din România Mare a fost deci cu totul excepțional în istoria noastră. Alegerile din 1919 au șocat pe toată lumea și nu au fost câștigate

1. Bogdan Murgescu, Andrei Florin Sora, *România Mare votează: Alegerile parlamentare din 1919 la „firul ierbii"*, Polirom, Iași, 2019.
2. B. Murgescu și A.F. Sora, *op. cit.*, p. 13.
3. Cristian Preda, *op. cit*.
4. Sorin Alexandrescu, *Paradoxul român*, Univers, București, 1998.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

clar de nimeni. Brătianu se retrăsese din poziția de prim-ministru ca o demonstrație de forță față de puterile aliate în negocierile de la Paris, sperând că se realege și revine cu un mandat popular. A fost exact invers. Însă tot aparatul administrativ și jandarmeria au susținut PNL-ul. A luat per total mai puține mandate decât Partidul Național Român, care a dominat Transilvania. Partidele naționale regionale au câștigat similar în Basarabia, Banat și Bucovina. Practic, statul român, care frauda alegerile în mod tradițional, nu a avut destul timp să se instaleze în noile provincii și partidele românești de acolo au luat voturile. Dar defecțiunea crucială s-a produs în vechiul regat, unde Partidul Țărănesc, format de Ion Mihalache cu câteva luni înainte, a performat peste așteptări. Iată, deci, că puternica mașinărie administrativ-polițienească ce dădea majoritățile parlamentare e învinsă, pe de o parte de unirea recentă și, pe de altă parte, de creșterea unei organizații politice constituită pe rețelele de învățători rurali, recent ofițeri pe front cu mare prestigiu, și care vorbea în numele celor care fuseseră lăsați pe afară zeci de ani din jocul politic. Cu alte cuvinte, *outsiderii* de mai multe culori au cucerit majoritatea. Nu și puterea reală.

S-a construit o alianță largă de partide regionale cu premier Alexandru Vaida-Voevod. Inițial, Partidul Țărănesc nu a intrat în guvern, dar a făcut-o curând. Liderul Partidului, Ion Mihalache, fiind ministrul agriculturii. Cum zice Vaida-Voevod: „Cei aleși în Ardeal, Banat, Bucovina și Basarabia sosiserăm la deschiderea Camerelor cu iluzia de a participa la crearea noii și democraticei constituții. Aveam un întreg plan de înfăptuiri legislative, generoase, progresiste“[1]. Mihalache se îmbracă ca ministru în haine țărănești, ceea ce la drept vorbind făcea și regina Maria ostentativ, dar ceea ce era *cool* la regină era văzut de protipendadă ca dovadă de prost gust de la un țărănoi. Poate era Mihalache erou de război, decorat pentru vitejie pe front, cu fratele Dumitru mort sub ochii lui în război, dar nu se face să te dai țăran în guvern – țăranii sunt buni când sunt cântați așa, generic, că sunt Talpa Țării. Când constituie masă, popor, națiune, sunt buni, când fac partide țărănești și vor puterea, se schimbă foaia.

Același Vaida-Voevod, fost deputat la Budapesta, zice cu amărăciune: „Nu ne spuneau, dar ne lăsau să ne simțim inferioritatea și politică, și socială. Grandomania «grofilor» unguri, în contactul lor

1. B. Murgescu și A.F. Sora, *op. cit*., p. 376.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

politic și convențional, era democratică, în comparație cu aceea a protipendadei parveniților politici bucureșteni din zilele acelea“[1].

Această coaliție pestriță se pune pe treabă. Premierul Vaida pleacă la Paris și reia negocierile de pace, aproape pică de acord pe un pact pentru minorități prin care aliații cereau României respectarea drepturilor minorităților din România Mare, lucru pe care PNL l-a refuzat și l-a făcut cal de bătaie în alegerile interne. Cum constată Murgescu-Sora, electoratul, poporul ăla care altfel nu știe democrație, nu a marșat la naționalism, ci la schimbări și reforme. Acasă, Mihalache a organizat largi dezbateri pentru reforma agrară promisă de rege în momentele disperate din Marele Război. Nimeni nu se opunea deschis la reformă acum, ar fi fost culmea și, oricum, în Basarabia și Transilvania începuseră să deposedeze moșiile de pământ, dar era mai simplu acolo pentru că cei mai mulți mari proprietari nu erau români. Așteptarea era că se va face, și se va face repede.

Doar că erau veșnicele detalii importante pe care Mihalache le-a pus în favoarea țăranilor. În speță, limita de 100 de hectare sub care nu se poate expropria, adică cele mai multe moșii erau date țăranilor. Sau modul de calcul al despăgubirilor: Mihalache a propus ca proprietarii să fie despăgubiți conform cifrelor declarate la fisc, ceea ce îi dezavantaja pe moșieri pentru că mulți declarau mai puțin, ca să plătească impozit mai mic. Chestia era importantă pentru îndatorarea ulterioară a țăranilor. În definitiv, lor li s-a promis pământ ca să moară în război, nu li s-a promis pământ și datorii mai mari, nu după valoarea de la fisc. Urmează un episod halucinant și puțin cunoscut din istoria noastră, pe care îl rezum din varianta povestită de Murgescu-Sora. Regele se opunea reformei în varianta Mihalache. Brătianu dorea să organizeze alte alegeri. Proiectul guvernului avea nevoie de acordul regelui pentru a fi trimis în parlament, regele a pretextat că legea nu poate fi prezentată parlamentului dacă nu este premierul în țară, iar Vaida-Voevod se afla la Londra la negocieri de pace. Apoi, regele a forțat demiterea premierului, care a aflat acolo că nu mai era șef al guvernului, punând România într-o situație penibilă. Cu un premier numit interimar, Mihalache a făcut pasul spectaculos de a demisiona din funcția de ministru pentru a nu mai fi obligat să aibă acordul regelui. A depus legea direct în parlament, unde era susținută de o majoritate a întregului bloc.

1. B. Murgescu și A.F. Sora, *op. cit.*, p. 377.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Regele a demis guvernul și l-a numit pe Averescu premier. Majoritatea parlamentară a reacționat cu ostilitate și toată lumea a considerat gestul regelui inacceptabil. Ceea ce și era. Iată motivul pentru care acesta e un moment-cheie, care arată că obișnuința ca regele să decidă el cum arată guvernul și cum se guvernează bate Constituția și votul universal. Și asta cu un rege bun și rezonabil cum a fost Ferdinand (și Carol I). Cu un rege și inept, și cu gânduri rele, cum a fost Carol II, va fi o catastrofă. Ceea ce în Anglia s-a întâmplat treptat – renunțarea la decizia regală în favoarea guvernului ales și menținerea monarhiei ca instituție respectabilă, dar care nu decide ea politicile publice și cine are puterea –, în România monarhică nu s-a întâmplat niciodată. Și nu pentru că poporul era prost, ci pentru că oligarhia a bătut votul universal. Toată lumea, chiar și lideri PNL în jurnalele lor, citate de Murgescu-Sora, au recunoscut o forțare a lui Ferdinand.

După doar patru luni de funcționare, parlamentul reformei a fost dizolvat și s-au organizat alegeri. Regimul reintra în normalitate, guvernul organizează alegeri, le câștigă. Pentru nou-veniții în România Mare a fost o pilulă amară. Concluzia este trasă tot de Vaida-Voevod: „Totul se datorește temerii că reformele noastre radicale să nu se înfăptuiască. Pe de o parte este interesul meschin și material al oligarhiei de a se opune tuturor legilor care tind să îi micșoreze averea și prestigiul, iar pe de altă parte – în cazul cel mai favorabil pentru dânsa – este gelozia ca nu cumva acest partid democrat și acest parlament compus din țărani să facă legi de o importanță atât de covârșitoare pentru prestigiul lor în viitor“[1].

Acest episod cu totul uitat din istoria noastră reprezintă momentul în care democrația interbelică s-a născut cu un defect congenital. Când nu e uitat, acest episod este tratat într-o cheie anti-democratică chiar și de oameni cu credințe democratice impecabile. Pentru că e mai simplu să dai vina pe popor sau pe incompetență, în loc să recunoști un tipar oligarhic mai profund. Robert Adam zice sec[2] despre guvernul din 1919 că a fost „ineficient pe plan intern“.

Sorin Alexandrescu, care a scris *Paradoxul român*, această carte extraordinară despre interbelic,[3] explică căderea coaliției prin faptul că partidele noi au fost imature, coaliția era instabilă, programul de

1. B. Murgescu și A.F. Sora, *op. cit.*, p. 385.
2. Robert Adam, *op. cit.*, p. 106.
3. Sorin Alexandrescu, *Paradoxul român*, Univers, București, 1998.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

reforme nu era clar. Alexandrescu a scris cartea asta când guverna CDR și voia să traseze o paralelă. Deci, cumva, povestea coaliției din 1919 este banală și ușor de ignorat: niște imaturi care nu au știut cum să apese pe butoane, se mai întâmplă. „Băieții", „sistemul" au revenit normal la putere. Doar că nu a fost deloc așa. Acea zvâcnire democratică a fost sugrumată de statul nedemocratic obișnuit să ignore votul. Adică ce ar fi trebuit să facă Mihalache altfel? Era un politician carismatic, care a organizat țăranii politic dinainte de război. A bătut țara în lung și-n lat ca să vorbească cu oamenii. Era să moară în război pentru țară. Fratele chiar i-a murit. Apoi a făcut o lege care îndeplinea la modul serios promisiunea regelui către soldații de pe front. A lucrat la lege cu răbdare, în toate amănuntele ei. Și-a dat demisia din guvern pentru a ocoli opoziția regelui. Și nu i-a ieșit. Unde a greșit, unde a fost imatur? Pentru că a vrut puterea de a decide reforme, nu doar puterea formală de a fi ministru? Pentru că a vrut ca votul popular să aibă urmări în practică? Conflictul dintre democrație și stat a fost pierdut de democrație în 1919 și nu și-a mai revenit niciodată până în 1996.

Întreaga perioadă interbelică nu a valorizat democrația, rațiunea, libertatea, comerțul, ci opusurile lor. Cum bine zice Zigu Ornea când descrie, în titlul unui capitol, lumea intelectuală și dezbaterile din epocă, „Democrația și raționalismul sub acuzare"[1].

E ușor să zici că țăranii nu aveau cultură politică, că nu știau să voteze, dar e nedrept în fond. Țăranii s-au organizat, chiar înainte de a avea dreptul de vot, și au votat, nu tribal cum voia Brătianu, ci reformator. Mihalache a fost reprezentantul lor, apoi s-a unit cu partidul clasei de mijloc transilvănene.

Dar legionarii nu au fost populari? Uite cum votul popular duce la fascism. Nu zic că alegerile populare sunt mereu impecabile. Că doar ne-am trezit cu Brexit și cu Trump recent. Ce zic eu e că democrațiile funcționale pot suferi sincope. Din care își revin. O prostie populară se reechilibrează tot popular, prin trezire populară. Oamenii sunt raționali și suma noastră colectivă tinde să fie rațională. Inversul este ucigător. Dacă mereu trebuie să fie cineva care dă peste degete poporului, atunci avem o certitudine a subdezvoltării. Indiferent dacă acel cineva e o gașcă de popi iranieni, o gașcă de comuniști sau o gașcă de oameni care cred că ei sunt statul și patriotismul

1. Zigu Ornea, *Anii treizeci: Extrema dreaptă românească*, Cartea Românească, București, 2015.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

indiferent de ce crede poporul, avem de-a face doar cu forme diverse de ocolire a principiului democratic. Invariabil, băieții ăștia aranjează regulile societății în mod extractiv, să fie bine pentru ei doar, indiferent de gargara de cuvinte care ascunde asta după Allah, clasa muncitoare sau interesul național. Invariabil. E o regulă că asta duce la subdezvoltare. Iar istoria noastră este un lung șir de modalități de ocolire a democrației. Cât îi privește pe legionari în sine, acesta este un exemplu care susține mai curând teoria mea, nu opusul ei. De fapt, în alegerile din 1938, legionarii au avut maximum 16% din voturi. Fenomenul legionar este un produs direct al neaplicării legii de către stat. De către statul profund care a crezut că știe mai bine și a decis să îi folosească împotriva democrației. Carol II a cultivat Legiunea, a protejat-o, a încurajat-o. A cerut apoi ca Legiunea să îl recunoască ca șef. Într-o întâlnire cu Codreanu, acesta a refuzat.[1] Abia apoi a urmat conflictul violent între Gardă și rege, cu multe asasinate reciproce.

Dar, înainte de asta, statul profund și regele au prigonit partidele democratice și au cultivat fasciștii, crezând că sunt jucăria lor. Protecția sistemului a început dinainte de Carol, pur și simplu legionarii erau tratați ca niște copii teribili, dar de-ai „noștri", utili la o adică. În 1923, un grup de studenți plănuiau asasinate politice împotriva politicienilor care au acceptat tratatul de pace de după război. Tratatul acela care recunoștea România Mare. Problema lor era că evreii deveneau cetățeni. Abia acum s-a pus în practică acest punct de la Islaz și doar ca o condiționare a recunoașterii internaționale a României Mari. Și, totuși, acești tribaliști trădători ai proiectului național românesc tot au considerat că e nevoie să omoare. Au început cu unul de-al lor, acuzat fără nici o probă că îi trădează. Un exaltat pe nume Ion Moța a decis că trebuie omorât. Așa că îl împușcă mortal. Moța a fost achitat. Apoi, șeful lor, Codreanu, l-a asasinat pe prefectul de Iași, Manciu. A fost achitat. Nunta lui Codreanu a devenit eveniment național.

Un lider legionar care se certase cu Codreanu era asasinat în spital, cu topoare. Codreanu nici măcar nu e anchetat. Premierul PNL, I.G. Duca, chemat fără motiv la rege și lăsat fără protecție pe peronul gării din Sinaia, era asasinat de legionari.[2] După acest asasinat, PNL devenea jucăria regelui, care apoi a omorât democrația în

1. Sorin Alexandrescu, *op. cit*.
2. Sorin Alexandrescu, *op. cit*.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

România. Congresul studenților legionari a fost un mare eveniment național, statul român le-a pus la dispoziție trenuri și mâncare. Pe drum, au vandalizat magazinele evreiești. Nimeni nu a fost anchetat, băieții „noștri" erau tocmai buni să atace și să compromită partidele democratice și pe evrei. Omul regelui, Vaida-Voevod, încurajat de rege și de Siguranță să spargă PNȚ[1], se considera nașul Legiunii. Și chiar era, cu fonduri secrete publice. Da, este vorba despre același Vaida-Voevod de mai devreme, cel care se plângea că oligarhia sugrumase democrația în 1919. Omul s-a adaptat perfect la situație. Tot sistemul politic s-a organizat în anii '30 în tabere pro și anti Carol II și acesta a găsit cozi de topor în fiecare partid (Tătărescu la PNL, după asasinarea lui Duca, și, înainte de el, Gheorghe Brătianu – vezi mai jos). Acest Vaida-Voevod a fost unul dintre instrumentele prin care Carol II a spart PNȚ atunci când Maniu și Mihalache nu au vrut să i se supună. Înainte de asta, din diverse posturi de ministru a ajutat Legiunea lui Codreanu să crească, în intenția de a folosi retorica și masa de manevră tribalistă. Când Carol II a desființat democrația și partidele, prin surogatul de Constituție din 1938, Vaida a fost numit șef la partidul unic totalitar. Traiectoria sa de la omul politic al declarațiilor din 1919 la acest personaj spune multe despre ce stimuli și contra-stimuli pot apărea în sisteme politice abuzive și închise. E drept că și Ionel Brătianu, care utiliza mașinăria de abuz administrativ pentru a obține voturi era același Ionel Brătianu care, în 1911, refuza schema lui P.P. Carp cu „ia 55 de locuri și taci din gură". Așa cum tatăl lui a trecut de la revoluționar la creatorul sistemului centralist-administrativ de distribuit rente, după ce a fost dresat. Ambii coloși Brătianu, și Ion și Ionel – oameni pe care altfel nu mă pot opri să îi admir pentru capacitățile și disciplina lor –, au trecut prin drama adaptării la reguli proaste ale jocului.

Ceea ce întărește ce ziceam mai sus, și anume că persoanele cu potențial se adaptează la sistemul de stimuli și contra-stimuli. Problema e Sistemul, ea nu se rezolvă doar schimbând persoane între ele. În plus, între cele două momente ale lui Ionel Brătianu se adoptase votul universal, semn că, dacă alegerile sunt trucate, degeaba e liber poporul să voteze: e o șaradă.

Revenind la legionari, este complet nedrept să spui că ei sunt produsul poporului. Pentru că poporul a votat mereu rezonabil de

1. Bogdan Bucur, *Sociologia proastei guvernări în România interbelică*, RAO, București, 2019.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

mult cu partidele democratice și poporul citea presa democratică care avea tiraje mari. Dar alegerile erau trucate și presa era cenzurată. Cea mai mare parte a perioadei interbelice a fost sub stare de asediu sub pretextul că statul se apără de comunism. Legionarii erau majoretele unei mentalități tribaliste și autoritare profund infiltrată în structura statului. „Băieții" erau vânjoși, sinceri, români adevărați, nu ca partidele democratice care trebuiau sparte, atacate, compromise. Ziceau tare ceea ce sistemul doar gândea. Liberal-democrații trebuiau trași la fund, fasciștii pupați pe creștet. Nu e diferit de situația de acum cu AUR – vedeți cum sistemul l-a tot protejat pe George Simion, el doar zice tare ce gândește statul profund în debara. Nunta lui Simion, devenită eveniment mediatic național la televiziunile oligarhilor securiști, este absolut similară cu spectaculoasa nuntă interbelică a lui Codreanu, pentru că oamenii ăștia nu au imaginație și nici simțul ridicolului. Și atunci, și acum, liberal-democrații sunt obsesia Sistemului, amenințarea reală, fasciștii sunt „băieții noștri".

Și, în definitiv, cine erau liberalii interbelici? Evident că PNL am zice. Problema cu PNL este că a revenit rapid la situația din timpul viziratului lui Ion Brătianu: partidul-sistem. De altfel, cu conservatorii dispăruți din scenă ca partid, PNL le preia locul. Pleiada de noi partide ridicate – Partidul Național din Ardeal se va uni cu PȚ și va crea PNȚ, Averescu face o mișcare care riscă să mănânce sistemul: este aproape să preia puterea militar, dar refuză – reprezintă o provocare uriașă, așa că PNL, care stăpânea mașinăriile administrative se extinde rapid și în noile provincii și blochează schimbarea, fixând un nou punct de echilibru pe modalitățile vechi ale jocului politic, cu ceva mai mult deranj dat de votul universal masculin. E totuși mai complicat să fraudezi votul, se cere efort cu jandarmi și mulți țărani bătuți dacă votează „greșit", nu mai e simplu ca atunci când votau câteva mii de oameni. Dar, cumva, cumva, sistemul se descurcă și alegerile nu se mai pierd niciodată. Ideea că PNL devine *de facto* noul partid conservator nu îmi aparține. „Cam între 1923 și 1930 liberalii au funcționat aproximativ ca vechii conservatori", spune Virgil Nemoianu.[1] De fapt, flamura Islazului și a liberalismului este preluată de PNȚ. S-a mai zis, și e o observație de bun-simț, cine era partidul care milita pentru democrație, libertate economică, comerț

1. „Junimea și câteva din contextele ei", platforma *LaPunkt*, text nedatat, consultat la 13 ianuarie 2023.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

liber, descentralizare, drepturi în interbelic. Acesta era Partidul Național Țărănesc.

„În ciuda a ceea ce ne poate face să credem titulatura sa, partidul lui Maniu a fost dominat de clasa de mijloc, el făcând eforturi serioase pentru instaurarea unui regim constituțional veritabil", spune[1] Gale Strokes în volumul coordonat de Chirot. În bilanțul său extraordinar a 100 de ani de la unire, Oliver Jens Schmitt așază PNL în tiparul autoritarist, nu în cel democratic: „Doar scurta guvernare a Partidului Național Țărănesc, în ajunul crizei economice mondiale, a deschis o mică fereastră posibilității de dezvoltare democratică. Anul 1928 ar fi putut reprezenta cotitura: schimbarea democratică a puterii, distanțarea față de autoritarismul Partidului Liberal, democratizarea și descentralizarea, promovarea unei politici economice care avea în vedere majoritatea populației de la țară. Eșecul lui Iuliu Maniu în fața crizei economice mondiale și a lui Carol II a avut consecințe tragice pentru România: până în 1989, guvernarea țărănistă avea să rămână ultima reînnoire democratică"[2]. Guvernul țărănist instalat în 1928 a fost sabotat de Carol și apoi de marea criză economică. În cei cinci ani cât PNȚ a avut majoritate parlamentară s-au schimbat opt guverne.[3] Tentativa de liberalizare a comerțului de care România sufocată de protecționismul „Prin noi înșine" ar fi avut o disperată nevoie s-a lovit de faptul că eram în contratimp: comerțul liber era sacrificat la nivel mondial, ca răspuns (inadecvat, se știe istoric) la criza economică. Ion Mihalache a urmărit maniacal și admirabil agenda sa liberală și a trecut câteva legi care trebuiau să îndrepte defectele reformei agrare. O lege pentru Creditul agricol, una pentru camerele agricole și mai ales legea circulației pământurilor cultivabile, toate în 1929.[4] Când a avut posibilitatea de a legifera, partidul țărănesc a anulat interdicția de vânzare a pământului de către țărani, cea gândită de la Kogălniceanu și preluată și de Averescu, aparent spre binele țăranilor. Asta înseamnă să îi tratezi pe țărani ca subiect rațional al politicilor publice, nu ca infantili.

Când am spus agenda liberală a lui Mihalache, fondatorul curentului politic țărănist, nu am încurcat etichetele. Doar aplic etichete

1. „Fundamentele sociale ale structurilor politice est-europene", în Daniel Chirot (coord.), *Originile înapoierii în Europa de Est*, Corint, București, 2004, p. 290.
2. Oliver Jens Schmitt, *România în 100 de ani: Bilanțul unui veac de istorie*, trad. de Wilhelm Tauwinkl, Humanitas, București, 2018, p. 25.
3. Bogdan Bucur, *op. cit*.
4. Robert Adam, *op. cit*.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

corecte științific unei realități sucite, unde PNL acționează sistematic anti-liberal, iar PNȚ are o agendă liberal modernizatoare. Un exemplu banal: cu aura lui „Prin noi înșine", PNL a refuzat să permită importul de mașini agricole. Iluzia era că vom construi o industrie națională, dar în lipsă de capital și tehnologie acest lucru nu s-a întâmplat. Guvernul Averescu a comandat tractoare din Germania, după ce a dat o lege prin care înlesnea importul. Guvernul „liberal" a anulat legea și contractul. România a trebuit să plătească 100 de milioane de lei despăgubiri fără a lua nici un tractor. La finele guvernării PNL, în 1927, abia exista câte un tractor la 3.600 de hectare.[1] Așa faci când ai țărani ieftini, captivi în rural: nu îți pasă de mecanizare și urmărești cai verzi pe pereți sub etichete pompoase. „Prin noi înșine" sună grandios. Prin noi înșine nu am avut nici industrie și aveam și cea mai puțin mecanizată agricultură din Europa.

Ovidiu Buruiană a scris o carte enormă și detaliată despre istoria interbelică a PNL, concluzia lui este că: „În perioadă, puțini erau dispuși în plan public să conceadă liberalilor merite în devenirea modernă a României. Contestarea era una generalizată, majoritatea structurilor noi legitimându-se de la critica liberalismului așa cum apărea el în practica Partidului Brătienilor. Biruința noilor grupări (Partidul Poporului sau Partidul Țărănesc) în dauna partidului liberal era considerată inevitabilă"[2].

Dar nu a fost inevitabilă, pentru că alegerile au fost mereu fraudate, atât de fraudate, încât constatarea lui Vaida-Voevod cu privire la opresiunea statului maghiar contra Partidului Național nu era deloc un caz izolat. Avem mărturii dramatice în cartea lui Bogdan Bucur[3] despre fruntași ai luptei antimaghiare care, în Ardealul românesc, sunt arestați, bătuți, ei și susținătorii lor, pentru a fi ales deputat cineva susținut de PNL. Marea Încoronare a regelui Ferdinand Întregitorul de la catedrala nou construită la Alba Iulia a fost boicotată de Maniu și de Partidul Național pentru că alegerile anterioare fuseseră fraudate scandalos. Acesta era partidul care adusese Ardealul în România și se luptase de zeci de ani pentru drepturile românilor ardeleni în Ungaria. Ei au refuzat să fie prezenți la Marea Încoronare.

---

1. *Ibidem*.
2. Ovidiu Buruiană, *Liberalii: Structuri și sociabilități politice liberale în România interbelică*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2013, p 53.
3. Bogdan Bucur, *op. cit*.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

PNL a câștigat politic folosind statul, dar a pierdut aura de partid al schimbării. Nu era *cool* să fii PNL așa cum azi a fi PSD în zona clasei de mijloc și a studențimii nu e acceptabil. Era partidul mașinăriei administrative și al corupției de stat. Și nu aș zice că nu a avut oameni buni. I.G. Duca putea fi un mare om politic și a încercat să țină PNL în tabăra care rezista corupției și autoritarismului lui Carol II, motiv pentru care a fost asasinat de legionari, cel mai probabil în complicitate cu regele.[1] Ionel și Vintilă Brătianu erau oameni rezonabili, ca și fratele lor, Dinu, și toți trei au murit relativ săraci, nu erau personal corupți. Dar familia Brătianu a controlat PNL într-un mod premodern. Ion pașoptistul a lăsat moștenire rețeaua politică lui Ionel. Ionel a avut doi frați: Vintilă și Dinu. Toți trei au condus PNL, pe rând. Și, ca orice dinastie, succesiunile dinastice reprezintă momente de loterie, accidente și derută. Fiii lui Dinu și Vintilă (Vintilică) au intrat în politică abia după 1944. Dar tot a fost acolo un conflict între generația 2 și generația 3.

Ionel a avut un fiu, Gheorghe Brătianu, dintr-o căsătorie formală, făcută pentru ca băiatul să nu fie considerat bastard. Copilul a fost crescut de mamă și nu a făcut parte din universul familiei Brătianu, care în sine e un univers fascinant dacă le citești memoriile. A ieșit, deci, din tabuurile familiei. A fost atras de Carol II cu promisiunea de a fi ministru când PNL se opunea revenirii acestuia. Drept urmare, a fost exclus din partid de unchiul Vintilă. Rivalitatea dintre ei era cunoscută în epocă drept cea dintre georgiști versus vintiliști și era oribilă. Vintilă era numit Smintilă Brătianu la reuniunile și în presa georgistă.[2] Gheorghe a făcut un nou PNL și a slăbit partidul. Se împacă și revine în PNL după 1938, debusolat de Carol. Vintilă murise, Dinu conducea PNL și Gheorghe devine Delfin prezumtiv, moștenitorul dinastiei politice.[3] Dar era prea târziu pentru a mai salva PNL și democrația românească. PNL guverna formal de câțiva ani cu un premier, Tătărescu, care era omul regelui și ignora conducerea partidului. Practic, doar Carol II a reușit să slăbească controlul dinastiei Brătienilor asupra PNL.

Acest episod dinastic bizar este relevant doar pentru că forme premoderne au afectat partidul care trebuia să fie modernist. Buruiană face un recensământ al receptării ideilor liberale moderne în România.

1. Sorin Alexandrescu, *op. cit*.
2. Ovidiu Buruiană, *op. cit*.
3. Ovidiu Buruiană, *op. cit*.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

După priza inițială la liberalismul francez din perioada pașoptistă, PNL a devenit apoi un partid *establishment*, fără curiozitate intelectuală. Toată filozofia liberală anglo-saxonă, începând de la Mill la Hayek, a pătruns foarte limitat în România. Cercurile de studii ale PNL au fost coordonate de Vintilă Brătianu personal – *think tankuri* le-am zice azi. Din păcate, emulația de idei nu a produs mare lucru, ba chiar a generat dezastre. Azi politica „Prin noi înșine" sună bine doar pentru că a fost uitată în detaliile sale și în consecințele ei nefaste pentru modernizarea României, a rămas un slogan gol. A fost un dezastru patronat direct de Vintilă Brătianu.

Dezvoltarea industrială cu susținerea statului și protecționism agresiv este o idee care a făcut ravagii în multe țări, dar în România în mod special – dacă punem la socoteală și industrializarea comunistă, la care voi reveni. Zeletin a constatat bine că orice evoluție normală presupune construcția cu capital străin și încercarea naturală de a vinde pe mai multe piețe. A face industrializare cu pipeta și cu protecție vamală este ca și cum crești plante fără aer și fără hrană, zicea el.[1] Și, totuși, asta a tot încercat România. În interbelic, scopul ar fi trebuit să fie industrializarea rapidă a agriculturii și crearea de parteneriate cu capitalul mondial pentru a localiza aici producție industrială. PNL interbelic a scumpit enorm importul de tehnologie și aproape a interzis importul de capital – sub sloganul „Prin noi înșine". O politică evident anti-liberală și absolut perdantă economic, dar atât de populară în România până azi.

În mod bizar, sloganul „Prin noi înșine" sună bine azi și e vehiculat prin PNL, deși el ajunsese să fie compromis în interbelic. Buruiană citează mai multe mărturii care arată că, în interiorul PNL la nivel înalt, era văzut ca un dezastru: «Victor Slăvescu nota în Însemnările sale că „Era impresionant să auzi pe Vintilă Brătianu vorbind de falimentul politicii sale [...]. I.G. Duca, mereu atent să nu vexeze dinastia de partid, notează în jurnal că formula „prin noi înșine" nu mai era combătută, era luată în derâdere»[2]. Scena descrisă de Duca e crudă: anturajul imediat al lui Vintilă Brătianu nu era convins deloc de linia economică a partidului impusă de el, dar o sabotează pe tăcute.

Tocmai când România părea să renunțe la „Prin noi înșine", a venit criza mondială care a dus la războaie comerciale, la lipsa de capital străin pe care acum îl voiam noi, dar nu îl mai găseam, la

1. Zeletin, *Burghezia română*, Minerva, București, 2008.
2. Ovidiu Buruiană, *op. cit*.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

lovituri pentru comerțul liber pe care tocmai voiam să îl adoptăm și la declanșarea unei competiții a protecționismului. Și, astfel, modelul modernizării șchioape a continuat: agricultura a avut aceleași lipsuri ca după reforma lui Kogălniceanu (mai puțin odioasele bătăi și „învoieli", dar tot pulverizare și lipsă de capital). Am dat mai sus exemplul cu tractoarele refuzate de Vintilă Brătianu. Universitățile produceau pe bandă avocați, nu ingineri, baza de dezvoltare tehnologică internă nu exista. În schimb, cei conectați politic controlau sistemul bancar și importurile, care se făceau cu aprobare, deci prin corupție. Înainte de război și înainte de a fi membru al guvernului Antonescu și achiesant la crime de război, Mircea Vulcănescu a fost șeful vămilor. S-a pus un preț pe capul lui pentru că refuza să dea autorizații de import temporare pe pile – știți moda: cumperi trei vapoare de nasturi; când acestea ajung în port, obții autorizații de import pentru trei vapoare de nasturi, exceptate de la taxele de import enorme pentru ceilalți, bagi nasturii în țară, îi vinzi sub prețul pieței și faci bani. Vulcănescu refuza să semneze pentru acest gen de scheme de corupție inevitabilă sub protecționism vamal și s-a obținut schimbarea sa de către un consorțiu întreg, care a cotizat la partid. Când vă gândiți la interbelic din punct de vedere economic, imaginați-vă România lui Ion Iliescu prelungită la infinit, fără șocul pozitiv al integrării în UE.

Bilanțul interbelicului, în linie cu Lazăr Vlăsceanu și Marian Hâncean[1], arată așa:

- Politic: constituție OK, dar guvernul câștigă mereu alegerile, regele bun Ferdinand a intervenit incorect și nejustificat în apărarea oligarhiei, iar Carol II a fost un dezastru de corupție, inepție și ipocrizie. Ideologia dominantă era tribalistă și antidemocratică.
- Economic: aveam în anul de maximă dezvoltare 1938 un PIB/locuitor de două ori mai mic decât Spania și de 2,5 mai mic decât Italia, considerate atunci state subdezvoltate, sărace. Față de Austria, PIB-ul pe cap de locuitor era de patru ori mai mic.
- Cea mai mare natalitate și cea mai mare mortalitate infantilă din Europa, 80% din populație trăia în rural și 40% era analfabetă.

Acest eșec major de modernizare este pricinuit de ieșirea României de pe traiectoria pașoptistă. Nu liberalismul a făcut România așa, liberalismul a fost trădat și deturnat.

1. L. Vlăsceanu și M. Hâncean, *op. cit*.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

9. Mituri despre modernizarea României în comunism

Totuși, nu-i așa că, în comunism, România s-a modernizat pe aceste criterii sociale și economice? Un pact pe care mulți dintre părinții noștri, generațiile postbelice, îl regretă: nu am avut libertate, dar ne-au mutat de la țară la oraș, am avut apartamente și apă caldă. De fapt, comunismul a eșuat mult mai rău în proiectul de modernizare – mult mai rău decât regimul lui Carol I și decât regimul interbelic. Este aceeași poveste în esența sa: România se schimbă, dar mult sub potențialul său, și rămâne din nou în coada clasamentului. Dacă comparai România interbelică cu suratele sale occidentale, se vedea o diferență de grad evidentă: mai mult analfabetism, mai multă locuire rurală, dar în mare parte orașele arătau la fel, agricultura la fel. Comunismul a mutat România pe alt continent. Orașele noastre seamănă mai mult cu cele rusești decât cu cele occidentale și încă nu ne-am revenit, iar mediul rural la fel. Ce s-a întâmplat catastrofal în comunism e că am ratat cel mai mare puseu de modernizare pe care l-a trăit Occidentul în istoria sa: cel de după al Doilea Război Mondial. Anii 1950–1973 au reprezentat o perioadă de creștere economică mondială și modernizare la un nivel fără precedent. Creșterea economică s-a manifestat și în lumea liberă, și în comunism. Murgescu insistă[1] pe diferența de ritm a motoarelor de creștere. Occidentul a trăit atunci timp de peste două decenii o versiune a ceea ce am trăit noi în jurul și după anul 2007: adoptarea pachetului liberal de politici, investiții, comerț liber, capitalism, democrație. Cauza aparentă și imediată a fost celebrul Plan Marshall prin care SUA a susținut Europa occidentală devastată de război să se relanseze și

1. Bogdan Murgescu, *România și Europa: Acumularea decalajelor economice (1500–2010)*, Polirom, Iași, 2010.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

pe care țările ocupate de URSS l-au refuzat la ordinul lui Stalin. Planul Marshall a însemnat 23 de miliarde de dolari distribuiți la 17 țări. Cu toată inflația istorică, a se compara cu cele 29 de miliarde de euro pe care doar România îi primește prin PNRR. Banii din Planul Marshall au fost importanți, dar mai important a fost pachetul de politici pe care americanii l-au atașat, cel de mai sus. Ceea ce România și statele estice au primit în anii 2000, adică pachetul economic și politic liberal care a asigurat boomul economic, Occidentul l-a primit de la americani 50 de ani mai devreme.

La nivel sistemic, comunismul a lăsat România mai în urmă în cursa modernizării decât unde a preluat-o. Citez aici concluzia lui Murgescu: „Dacă avem în vedere și locul codaș al României la unii indicatori sociali, cum ar fi mortalitatea infantilă (în ciuda progreselor reale, România avea în 1989 mortalitatea infantilă cea mai ridicată din Europa după Albania și speranța medie de viață la naștere de 71 de ani, în 1989, România se plasa pe locul 24 din 25 de țări europene, în urma chiar și a Albaniei, care ajunsese la o speranță medie de viață de 72 de ani), nu trebuie să ne mire faptul că la cel mai sintetic indicator – Indicatorul Dezvoltării Umane (IDU) – România se află pe ultimul loc între cele 25 de țări analizate [...]. Este evident faptul că în ciuda programelor sale ambițioase, a eforturilor făcute de ansamblul societății românești și a sacrificiilor impuse populației, regimul comunist nu a reușit să rezolve problema subdezvoltării relative a României în context european“[1].

Dacă urmărești statistica seacă, lucrurile ar arata ca în acest tabel[2]:

Performanța economică a României postbelice în context european (PIB/locuitor, PPP, dolari, Geary-Khamis 1990)

Anul	România	Media a 7 țări est-europene	Media a 36 de state europene	România în raport cu media europeană
1938	1,242	1,764	3,226	0,38
1950	1,182	2,111	3,655	0,32
1960	1,844	3,070	5,316	0,35

1. Bogdan Murgescu, *op. cit*., pp 329–330.
2. Maddison, citat în Murgescu, *op.cit*., p. 330.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Anul	România	Media a 7 țări est-europene	Media a 36 de state europene	România în raport cu media europeană
1970	2,853	4,315	7,697	0,37
1980	4,135	5,786	9,643	0,43
1989	3,941	5,915	11,113	0,35

Cum de am „reușit“ să rămânem iar în urmă? Este vorba despre un model greșit de modernizare în care ne-am trezit captivi, plus decizii proaste luate local.

URSS și statele comuniste au continuat ceea ce Stalin începuse înainte de război: creșterea economică prin metode extractive. Controlul absolut al societății a permis comuniștilor să mute resurse uriașe din agricultură spre industrie. A părut pe termen scurt că statele comuniste cresc mai repede și mai solid. Hrușciov le-a declarat americanilor că URSS îi va depăși rapid. „Vă vom îngropa“, spunea el. Occidentul a trăit angoase teribile decenii la rând pentru că părea că nu ține pasul cu URSS. Cam cum trăiește acum cu China, care, după moartea lui Mao, a avut sub Deng o adoptare parțială a pachetului de liberalizare economică. Acum virează spre pachetul de stalinizare politică sub Xi. Probabil, în următorii 20 de ani, vom asista la aceeași gripare a modernizării în China, pățită și de URSS, și de lumea comunistă europeană. Modernizarea occidentală și modernizarea comunistă au ajuns destul de repede să se diferențieze – investițiile private, comerțul și căderea barierelor protecționiste au schimbat rapid societățile occidentale, spre ceea ce noi acum considerăm o „țară ca afară“. În comunism, industria grea subvenționată masiv, autarhismul economic încercat de fiecare țară comunistă în interiorul a ceea ce trebuia să fie un bloc de comerț liber comunist și îndatorarea au făcut ca modernizarea să se blocheze după semnele inițiale de succes.

Sau, ca să o iau altfel: tot ce consideră părinții noștri sau mulți dintre noi ca fiind câștiguri ale comunismului în România s-ar fi făcut oricum dacă România intra pe traiectoria occidentală de modernizare, doar că mai bine calitativ, mai profund și mai ieftin. Puteți încerca să vorbiți cu părinții voștri pornind de la această idee. Puteți să le cereți exemple. Ce anume a făcut comunismul bun și cum ar fi fost dacă nu exista comunismul? Nu vă temeți de teme grele și aparent avantajoase pentru comunism.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Produceam mașini?

Hari Bucur-Marcu a descris bine situația: „Pe vremea Republicii Socialiste România, parabola care mi se părea că se potrivește cel mai bine pentru a desemna mentalitatea românească contemporană era autoturismul Dacia 1300, cu toate denominațiile sale ulterioare. [...] Comparativ cu ponderea prețului unui autoturism în venitul mediu anual al familiei occidentale (care era pe atunci de 0,6 ani), o Dacia 1300 avea o pondere în venitul mediu anual al familiei românești de 4 ani. Nu conta că un occidental care voia să își cumpere o mașină mergea în magazin și și-o cumpăra, de cele mai multe ori cu credit (adică o plătea în următorii 5 ani, în rate), pe când un român punea în cont la stat prețul standard integral al mașinii, cu 5–7 ani înainte de a-i veni rândul să își ia acasă mașina Dacia. Așa cum nu conta că, de fapt, Dacia 1300 era Renault 12 asimilat în producția internă (Renault 12 care era produs și în Turcia, în aceeași perioadă. [...] Nu conta nici că ușile nu se închideau bine, că geamurile nu se deschideau bine, că motorul mânca ulei, că frânele începeau să nu mai țină decât la a treia pedală și multe alte chestii din astea. [...] Conta în schimb că orice român devenise expert în întreținerea și repararea Daciei 1300, mândria noastră națională“[1].

Motivul pentru care Dacia încă mai există și este o marcă mondială e acela că s-a integrat într-un lanț european de producție și distribuție prin Renault. Lanț care nu există de la natură, ci este produsul unui aranjament politico-economic continental: liberalismul economic și politic. Motivul pentru care Aro și Oltcit nu mai există e acela că urmașii lui Ceaușescu din FSN-PSD au încercat toate metodele posibile de a împiedica un lanț similar continental să le preia. Au fost foarte aproape și cu Dacia, pentru că și acolo au testat metode de autarhism economic, privatizări politizate până ce ideea salvatoare a venit. Dacia rămâne un exemplu ușor de înțeles despre ce înseamnă modernizare comunistă versus modernizare reală.

1. Contul de Facebook, 30 oct. 2022.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Ce a mai făcut comunismul? Metroul?

Înțeleg perfect ideea că trebuie să ne mândrim că avem metrou, doar v-am mai povestit că am făcut poze cu albume pionierești. Iubitul tovarăș Nicolae Ceaușescu, așa se vorbea atunci, în mărinimia sa a decis să ne facă metrou. Asta a învățat generația mea la școală și nimeni nu ne-a spus apoi adevărul. Anume că Ceaușescu nu a săvârșit vreun act de geniu politic, a avea metrou într-un oraș de dimensiunea Bucureștiului este o banalitate pentru lumea modernă. Mulți alți lideri, unii comuniști, alții democrați, au luat aceeași decizie. Uitați-vă puțin la acest tabel[1]:

Țară	Localitate	Dată punere în funcțiune metrou	Lungime (km)
Austria	Viena	1978	83,30
Belgia	Bruxelles	1976	39,90
Bulgaria	Sofia	1998	52,00
Cehia	Praga	1974	65,20
Danemarca	Copenhaga	2002	38,20
Finlanda	Helsinki	1982	43,00
Franța	Lille	1983	45,00
Franța	Lyon	1978	32,00
Franța	Marsilia	1977	22,70
Franța	Paris	1900	226,90
Germania	Berlin	1902	147,80
Germania	Hamburg	1912	105,80
Germania	München	1971	95,00
Germania	Nuremberg	1972	38,20
Grecia	Atena	1904	91,80
Italia	Brescia	2013	13,70

1. Adaptare după https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_metro_systems#List.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Țară	Localitate	Dată punere în funcțiune metrou	Lungime (km)
Italia	Catania	1999	8,80
Italia	Genova	1990	7,10
Italia	Milano	1964	102,50
Italia	Napoli	1993	30,80
Italia	Roma	1955	60,00
Italia	Torino	2006	15,10
Marea Britanie	Glasgow	1896	10,40
Marea Britanie	Londra	1863	402,00
Norvegia	Oslo	1966	85,00
Olanda	Amsterdam	1977	41,20
Olanda	Rotterdam	1968	100,60
Polonia	Varșovia	1995	42,00
Portugalia	Lisabona	1959	44,20
România	**București**	**1979**	**80,10**
Spania	Barcelona	1924	170,00
Spania	Bilbao	1995	45,10
Spania	Madrid	1919	293,90
Suedia	Stockholm	1950	108,00
Ungaria	Budapesta	1896	38,20
Armenia	Erevan	1981	13,40
Azerbaijan	Baku	1967	40,30
Belarus	Minsk	1984	40,80
Georgia	Tbilisi	1966	27,10
Rusia	Moscova	1935	438,60
Rusia	Nijni Novgorod	1985	21,60
Rusia	Novosibirsk	1986	15,90
Rusia	Sankt Petersburg	1955	124,80

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Țară	Localitate	Dată punere în funcțiune metrou	Lungime (km)
Rusia	Samara	1987	11,60
Ucraina	Dnipro	1995	7,10
Ucraina	Harkov	1975	38,10
Ucraina	Kiev	1960	67,60

Mă simt ca naiba când îmi aduc aminte că eram copil și cântam ode pentru un dobitoc pe motiv că ne-a făcut metrou. Lasă că l-a făcut prost, cu stații prea rare, pentru că a decis să facă economie și nevasta lui analfabetă a decis că mersul pe jos face bine la organism. Nu glumesc, există stenograme despre cum decideau din pix distanțe între stații (au decis că nu trebuie să fie stație la Romană și au făcut-o inginerii pe ascuns, de aceea arată stația aceea bizar de înghesuită. Elena Ceaușescu a decis că studenții de la ASE trebuie să vină pe jos de la Universitate). Așa se întâmplă când se construiește după ureche, fără studii de fezabilitate și date tehnice. Eu chiar am crezut multă vreme că metroul din București este o mare realizare, am crezut asta până am ajuns să trăiesc la Londra și am văzut cât de tare e să ai metrou cu stații dese într-o metropolă imensă. Apoi am fost curios să văd când au avut alții metrou. Ideea din substrat care se menține și azi în capul nostru e că trebuie să fim mulțumiți că statul face totuși ceva. Ceva banal.

Comunismul a eșuat peste tot, dar nu egal. În România, am avut ghinionul nu doar de a avea un regim comunist, dar și de a fi conduși de un comunist idiot. Dacă ar fi fost condusă de un câine lup, României comuniste i-ar fi fost mult mai bine pentru că decizii *random* ar fi fost mai bune decât deciziile lui Ceaușescu, care au fost sistematic greșite.

Pentru că era un tip primitiv în esența sa, Ceaușescu a luat ortodoxismul comunist și l-a aplicat în mod sălbatic, ca un credincios care exagerează cu autobiciuirea. Fondul de acumulare – un indicator care arată cât pune din resurse deoparte o țară pentru investiții – a ajuns în anii '70 la niveluri record, la inițiativa personală a lui Ceaușescu. Dintre vechii nomenclaturiști, unii (Ion Gheorghe Maurer) s-au opus de teamă că ce rămâne pentru consumul populației e prea puțin[1], dar Ceaușescu personal a insistat. Câțiva ani, efectul a

1. Bogdan Murgescu, *op. cit*.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

fost mascat de creștere economică pe steroizi – împrumuturi ieftine din țările capitaliste. Apoi, când economia mondială a încetinit, efectul a fost devastator pentru populație. România anilor '70–'80 era un vis pentru actualii politicieni din PSD-PNL care au fantezii că economia crește permanent umflată cu investiții din buget. O glandă salivară specială se excită la acest gând până azi la politrucul care visează panglici de tăiat. Doar că, pe lângă câți bani pui de investiții, contează și mai mult ce faci cu ei. Investițiile de stat sunt foarte ușor de risipit și România lui Ceaușescu a fost un exemplu extrem de bani investiți în mod tâmpit. Când țările occidentale renunțau la industria grea, Ceaușescu împrumuta bani ca să investească masiv fix acolo. Împrumuturi date de Occident pe motiv că era dizident antisovietic. După nu foarte mulți ani, investițiile erau ratate, datoriile plătite în avans cu prețul înfometării populației. Dacă vi se pare că sunt prea iute la mânie, considerați asta o licență poetică legitimă: sunt totuși un fost copil îmbrâncit la cozi la salam pentru că acest individ a luat decizii grandomane. Țin minte că am fost mândru când România a depășit Olanda și Australia la producția de oțel pe cap de locuitor. Serios, chiar am decupat din ziar această știre și am pus-o într-un album pentru școală cu realizările Epocii de Aur. Același copil înghesuit la coadă la salam.

Deciziile sale nu au fost prin excepție idioate, au fost sistematic idioate. Pentru că, odată ajuns la butoane, așa acționează genul ăsta de personaj obsesiv-compulsiv și necitit: e coerent cu sine însuși în a fi idiot. Ceaușescu a decis că România nu va investi în computere nici măcar în planurile cincinale pentru anul 2000. Ceaușescu a decis să investească în industria petrolieră mult peste capacitatea noastră de a produce petrol, în ideea că importăm petrol și revindem produse finite. O schemă aparent logică câtă vreme petrolul era ieftin. Apoi s-a scumpit petrolul și nu a mai fost rentabil. Pentru fiecare tonă de produse rafinate exportate în Occident, România pierdea 25 de dolari.[1] Orice investitor privat ar fi făcut un plan de afaceri, riscul că nu ai materia primă ar fi fost evident. Poate că e o idee bună să încerci, dar s-o iei mai ușor, nu cu câteva rafinării mamut făcute odată, pe datorie. Ceea ce în capitalism înseamnă decizie de investit luată cu prudență, consultanță, multe calcule, Ceaușescu decidea nonșalant, ca un parior. Eșecul cu industria petrolieră a însemnat miliarde de dolari aruncați pe geam în epoca în care eu miroseam banane

1. Bogdan Murgescu, *op. cit*.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

verzi și nu mâncam decât una pe zi. Și eram un pionier dresat să îl adore pe Ceaușescu. Ceea ce chiar făceam. Eram atât de mândru că ne plătea datoria externă! Când Ceaușescu a decis să returneze anticipat datoria externă, era vorba de două miliarde de dolari pe an. Dacă te uiți la PIB-ul României de acum, practic Ceaușescu ne-a înfometat pentru o datorie multianuală care era mai puțin de a zecea parte din ce produce România doar în anul 2023. Ceaușescu ne-a înfometat 10 ani pentru asta.

Pur și simplu suntem în altă ligă, cu toate bubele regimului actual. Când zic înfometat, zic de noi, poporul. Copiii securiștilor și nomenclaturiștilor nu aveau problema asta. Așa că sunt foarte intolerant cu nostalgicii ceaușiști. Mai ales cu securiștii și nomenclaturiștii. Și vă invit să fiți la fel. E un act de patriotism să fii intolerant cu ăștia. Datorați asta celor care au făcut România.

Ceaușescu a avut o obsesie a grandorii. Sunt sigur că e ceva freudian la mijloc. Canalul Dunăre-Marea Neagră. E mare, se vede. Nu a fost niciodată eficient, dar totuși nu e compromis în imaginarul public. Poate că așa, dacă te uiți pe hartă, are cumva sens. Dar, evident, ar fi trebuit să avem trafic pe Dunăre suficient ca să scoată banii. Am pus multe poze cu canalul în albumul meu de pionieri. După orice standard de investiție publică, canalul ăsta e una dintre cele mai idioate decizii ale lui Ceaușescu și speculez că a fost luată doar pentru că voia să dea bine la propagandă. A judeca în sine aceste investiții, ca și cum ar fi unica opțiune, e greșit. Chiar dacă canalul ar fi scos banii (ceea nu s-a întâmplat), totuși resursele nu sunt infinite, trebuie făcute niște alegeri. Ceaușescu a decis să facă această chestie faraonică atunci când, în toată Europa, se construiau autostrăzi. El a făcut un capăt de autostradă doar (București-Pitești) și s-a oprit. În epoca celor mai mari investiții publice raportate la PIB și consum, România a decis să nu construiască autostrăzi, fix când Europa se umplea de autostrăzi. Și asta nu pentru că am fi investit puțin în transporturi. Dimpotrivă, am investit enorm. Doar că am investit în proiecte „speciale“: Transfăgărășan, Canalul Dunăre-Marea Neagră. Ambele aveau multe poze în albumul meu, pentru că aparatul ceaușist de propagandă le-a biciuit pentru imagine. Măi Ghinea, dar, uite, și Top Gear ne laudă pentru Transfăgărășan, e mândria țării. Scuze, dar e o tâmpenie. Nu avem autostrăzi acolo unde este trafic mult, dar avem o șosea măreață, greu de întreținut și închisă șase luni pe an acolo unde e trafic puțin. Evident că ăia de la Top Gear sunt extaziați, pentru că țările normale nu investesc

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

doar pentru priveliște, se uită la cifre de trafic și economice. După ce am fi avut rețea de șosele și autostrăzi ca în Germania era OK să avem canalul și Transfăgărășanul, dar nu invers. Nu zic să le dărâmăm, dar hai să le vedem ce sunt: investiții publice stupid alese.

Prima țară la fondul de investiții și penultima din Europa la autostrăzi (ultima era totuși Albania, care interzisese prin lege proprietatea privată la autoturisme. Dar autostrăzi făceau toți, nu erau nici unice, nici deosebite. Ceaușescu a preferat canalul pentru fală. Când s-a făcut instrumentul european de investiții PNRR, autostrăzile nu prea intrau, pentru că e conceput pentru economia viitorului. Doar că România nu a făcut investițiile astea în anii '60–'70. Cătălin Drulă a dus celor de la Comisie poze cu crucile de pe șoseaua spre Moldova: drumul criminal care duce trafic cât o autostradă. Discuția tehnică a decurs altfel după acest moment de apel la suflet. Am reușit să o finanțăm și e o recuperare minimală și, poate, un simbol al proiectului nostru de țară: haideți să terminăm ce am început, să rezolvăm ce era normal să fie deja, să șurubărim la țara asta, lăsați obsesiile falice și gândirea de Ceaușescu ratat pe care o exhibă demnitarii români. Parcă noi, foștii pionieri, suntem blestemați să invidiem călăul, în loc să-i scuipăm memoria.

Au rămas câteva pete pe creierul politicienilor și al publicului. Podul Basarab, de pildă. E util pentru a traversa peste zona Gării – poate ar fi fost mai util să scoatem gara mai la marginea orașului. Podul Basarab e o soluție scumpă, nu are zonă pietonală și pistă de biciclete, deși e făcut în epoca când toată Europa se preocupa de transportul alternativ. A costat cât întreg bugetul orașului pe mai mulți ani. Și are calitatea de a fi mare. Apare în poze, devine simbol. Avem un oraș disfuncțional ca trafic, dar avem ceva impresionant ca mărime.

Palatul Parlamentului e o clădire complet disfuncțională, unde totul e construit la o scară prea mare pentru a fi util: te plimbi prin săli imense și printre statui de voievozi și îți dai seama că cei mai puternici oameni ai țării intră zilnic prin niște uși unde miroase a rahat de la subsol. În clădire, iarna este prea frig și vara prea cald și consumă energie cât pentru un oraș de mărime medie. Din 2017, există un concept făcut de noi (Parcul Uranus), la USR, pentru a dărâma măcar gardul din jur și a face un mare parc înconjurător între clădirea Academiei și Izvor. Parlamentele mari din lume nu au nevoie de un imens spațiu închis în jur pentru protecție. Nu a fost chip, e un haos juridic acolo: Armata, SRI și alte instituții au bucăți

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

din curte. De fapt, e o aberație să *nu* fie parc acolo. Dar nu e subiect pe agendă. Ceaușeii vor să stea după zid. Nimic din ce ai putea crede că reprezintă urme durabile ale lui Ceaușescu nu poate rezista timpului și nici nu poate fi considerat o investiție funcțională și pe termen lung. Adică acel gen de distribuție de resurse banală în democrație și în capitalism: avem studii, avem cifre, dezbatem, decidem, le facem. Fără isterie, propagandă, panglici penibile tăiate etc.

Dacă aveam democrație, dezbatere, contestare, studii de fezabilitate, aveam cert autostrăzi, poate incert Transfăgărășan și canal, nu aveam Casa Poporului, dar aveam două cartiere rezidențiale vechi și superbe în loc și un metrou mai funcțional. Atât.

Și mai este ceva moștenit din „Epoca de Aur“: extremismul. Comunismul ceaușist a fost extrem de tribalist și a biciuit și mai mult sentimentul național cu cât se apropia de faliment. Salvarea oricărui individ care duce țara spre dezastru este tribalismul. De la Carol II la Liviu Dragnea, acest tipar sinistru se tot repetă în istoria noastră. Cu Ceaușescu cel mai plenar.

Cei trei frați ai lui Zelea Codreanu, Iridenta, Cătălin și Decebal, crescuți toți de tatăl lor în cultul tribalist, erau mulțumiți de ceaușism. Îi deranja doar colectivizarea agriculturii, în rest ceaușismul preluase practic toate ideile fratelui lor.[1] Comunismul și național-socialismul / fascismul / legionarismul sunt frați de cruce ai aceluiași tată: colectivismul antirațional și antiliberal.

Cu cât conduci mai prost românii reali, cu cât eșuezi în a furniza bunuri publice banale – autostrăzi, spitale, siguranță pe străzi, educație etc. –, cu atât te apucă damblaua tribalistă și ceri românilor să se încoloneze ca vitele în spatele tău. E un tipar primitiv, dar care funcționează.

Deși se declara antisovietic, Ceaușescu a sfârșit în genunchi, ajungând complet dependent economic de URSS, ca ultimă soluție de salvare,[2] un lucru trecut convenabil sub tăcere și acum. Impune „alimentația științifică“, practic o formă supremă de control din partea statului, care considera că mâncam prea mult când stăteam la coadă la salam. Există mii de securiști și milițieni acum, în 2023, care susțin peste tot că ei au fost patrioți, omorând oameni pentru acel regim. Organizația cadrelor militare ale Securității este aceeași

1. Oliver Jens Schmitt, *România în 100 de ani: Bilanțul unui veac de istorie*, trad. de Wilhelm Tauwinkl, Humanitas, București, 2018.

2. Catherine Durandin, *Istoria românilor*, Institutul European, Iași, 1998.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

cu asociația cadrelor militare ale SRI: băieții manifestă continuitate. Mii de femei au murit din cauza avorturilor ilegale, în timp ce securiștii și milițienii le șantajau că le lasă să moară dacă nu denunță medicii care le-au făcut avortul – nu știu să fi fost cineva condamnat pentru această practică. Vă dați seama că trăiesc printre noi asemenea bestii și au și pensii speciale? Și toate aceste sălbăticii teribile au fost băgate sub preșul tribalismului. Trebuia să le scuzăm pentru că Ceaușescu era „naționalist". Ni se cere să iertăm enorm pentru ideea națională – ceea ce este cea mai perversă formă de abdicare de la idealul național care a stat la baza fondării României. Ceaușescu și securiștii au fost trădători ai ideii naționale românești.

Trebuie să rupem acest cerc vicios și să refuzăm să mai acceptăm explicațiile care dau vina pe străini, pe minorități, pe LGBT pentru felul în care trăim și suntem conduși. AUR preia și se folosește de acest discurs și depinde de noi să avem explicația alternativă.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

10. Trendul negaționist și cea mai bună epocă istorică a românilor

Suntem invadați permanent de mesaje care spun cât de prost o ducem, ce varză suntem, cum România în care trăim este un deșert decăzut. Orice știre negativă vine doar să ne confirme această opinie fermă. Filozofi de panseuri gen fostul nomenclaturist comunist Octavian Paler, mort acum mulți ani, încă mai circulă pe Facebook cu o față tragic-acră cu citate despre cât de disperată este situația României. Într-un grup de Facebook creat spontan de simpatizanți ai USR găsesc următorul anunț catastrofic, care și adună comentarii de autobiciuire:

> 15 ani de UE!
> 18 ani de NATO!
> DOAMNE CE PROGRES PT ROMANIA!!!!
> Zero întreprinderi!
> Zero turism!
> Zero sănătate!
> Zero învățământ
> O tara zero!

Și totuși. Este ceva profund irațional, profund nedrept, clar distopic și cert greșit în această percepție. „Nu perioada interbelică este epoca relativ cea mai bună din ultimii o sută de ani, ci prezentul“[1], spune Oliver Jens Schmitt în extraordinarul său eseu scris la 100 de ani de la Unire, apărut la Editura Humanitas în 2018, în plină epocă Dragnea-Viorica Dăncilă. Și mai apăsat spune Sorin Ioniță: „Noi am fost generația norocului astral, mai mult decât oricare alta după 1800“[2].

Cea mai bună epocă, noroc astral? Dacă ești în starea mentală indusă de bruiajul Facebook-TV îți vine să întrebi: pe ce lume trăiesc

1. Oliver Jens Schmitt, *op. cit.*, p. 90.
2. Sorin Ioniță, *Deceniul furiei și al indignării: Cum ne-au schimbat ultimii zece ani?*, Humanitas, București, 2021, p. 49.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

oamenii ăștia? Și, totuși, au dreptate: trăim în cea mai bună epocă istorică a românilor.

Am ajuns să colecționez opiniile astea, tocmai pentru că există azi o presiune socială și un trend negaționist. Uitați această mostră elocventă a unui om enervat de laudele la adresa lui Ceaușescu:

> După absolut orice normă financiară, România e de patru ori mai bogată azi decât în 1989, iar asta se vede de la cărucioarele din Mall-uri. Cu unul din ele hrăneai în Epoca de Aur un bloc întreg, din numărul de mașini, că nu mai ai unde să parchezi după ora 17, din haine, că eram toți plini de traininguri de Săvinești sau teniși de Drăgășani, iar acum o ardem doar pe Balenciaga și Converse, din vacanțele făcute, că înainte nu știam ce e mai departe de Lacu Sărat, iar acum gârâim de selfie-uri din Seychelles. Multe dintre fabrici e foarte bine că s-au închis, erau sectoare de furat public și generalizat, toată lumea pleca acasă cu cuie, geamuri, sârmă, electrozi, motoare, planetare, pulpe băgate între picioare sau bere ascunsă în rezervoare sudate sub motor, iar dintr-o echipă de 10 muncitori, 3-4 erau meseriași, 2-3 le cărau sculele și apa, iar ultimii erau rotiți permanent între întreprinderi, căci erau niște alcoolici ratați, dar era obligatoriu să le dai de muncă [...]. Nici un român nu ar rezista azi mai mult de 30 de minute în comunismul lui '89. Atunci stăteam patru ore la coadă în ger de –20 pentru o sticlă de lapte, azi țipăm ca niște descreierați dacă nu se mai deschide încă o casă la Lidl, fiindcă așteptăm noi de 2 minute, la +20 de grade cu un coș din care vom arunca minim 10% mâncare stricată la gunoi. Postarea e făcută pentru tinerii din comuna Smârdan, să audă și să știe din gura mea cum a fost comunismul.

Asta scria pe Facebook, pe 23 decembrie 2021, Silviu Zinică, primarul USR din comuna Smârdan, județul Galați. Un om care a lucrat în multinaționale și s-a gândit să candideze la el acasă, a bătut comuna mult timp vorbind cu oamenii și a fost ales. O poveste destul de tipică pentru aleșii locali ai USR, de altfel. Furia asta o simt și eu și o simțim mai mulți, dar puțini vorbim public. Ni se pare că suntem copleșiți. Comparația cu comunismul, din care comunismul iese bine, este loc comun în jurul nostru – deși este o tâmpenie. Dar este genul de tâmpenie pe care mi-o spune tata când merg la țară. Și doar nu vreau să mă cert cu tata, că el e bătrân și eu îmbătrânesc și astea erau discuții pe care le aveam și când eram tânăr, acum ce rost mai au? Mă enervează, totuși, că tata se va duce crezând că acel regim odios era mai bun. El care știe cum stăteam la cozi pentru orice și cum ne chinuiam. El care își amintește duios cum, odată, când l-a trimis antrepriza de construcții să facă niște lucrări la o unitate militară de la Roșu, a prins cumva acolo niște cașcaval afumat și a adus acasă o roată mare de cașcaval rulat și eu mă uitam la ea ciudat, neștiind ce e și apoi am mâncat câte puțin în fiecare zi. Stăm la masă și vorbim despre astea, o masă unde sunt mai multe feluri de brânză

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

și cașcaval decât exista în toată România pe vremea lui Ceaușescu. Una dintre chestiile pe care le face Tudor, fiul meu, este să meargă la Mega Image la raionul de brânzeturi și să aleagă dintre zecile de feluri de brânză chestii ciudate: brânză verde, brânză cu nuci, brânză roz, brânză cu trufe. Are el această pasiune. Ia bucăți mici, cât să mănânce puțin, când vrea. De fiecare dată, când face asta, eu nu îmi pot scoate din minte roata aia nenorocită de cașcaval afumat pe care tata a găsit-o printr-un noroc la magazinul securiștilor. Mi se pare atât de umilitor, nu pentru mine, ci pentru noi ca țară, pentru noi ca români. Eram cu toții români, suveraniști, tovarășul ne plătea datoria externă, dar copiii unora mâncau cașcaval de la magazinul special, copiii celor mai mulți nu văzuseră cașcaval niciodată. Și, totuși, tata îmi spune că atunci era mai bine. Acest gen de amnezie este uluitoare, dar eu nu mai vreau să mă cert cu tata. Așa cum mulți dintre noi preferăm să ignorăm subiectul, să schimbăm canalul sau să nu mai avem televizor. Așa se instalează o spirală a tăcerii. Adică acel fenomen în care presiunea socială spre o opinie face ca acea opinie să pară atât de prezentă încât devine copleșitoare, și atunci opinia contrară se autocenzurează.

Spirala tăcerii are consecințe. Oamenii votează și își modelează comportamentul în funcție de presiunea socială. Și faptul că trăim în cea mai bună versiune a Românilor de până acum este de domeniul evidenței, în experiența personală a celor mai mulți dintre români. Nu e doar despre cașcaval, e despre tot ce înseamnă viață modernă. Și nu mă refer la bunuri abstracte, precum libertatea presei, libertatea politică sau drepturile omului, pe care le avem, mă refer chiar la partea materială, directă. A devenit o banalitate să suni vara la un meșter de orice fel și să te programeze înainte sau după ce revine din concediu în Grecia sau Turcia. În anul 2000, am auzit prima dată de cineva care mergea în vacanță la greci. Era ceva incredibil aproape, căci în tinerețea mea, vacanța însemna tren ieftin și stat la grămadă, la Costinești. Omul care a zis asta moștenise niște terenuri și era bogat, după standardele epocii. Nici gând nu aveam atunci că este începutul unui trend la nivel de țară, pur și simplu am crezut că omul era bogat și făcea ceva excentric. 22 ani mai târziu, nu 220 de ani, există un grup de Facebook al românilor care merg în insula Thasos. Atenție, nu în Grecia. Mii de români discută între ei doar despre o insulă grecească. Citesc în toamna lui 2022 o știre care zice sec: „Peste un milion de turiști români au vizitat Grecia în acest an, arată Organizația Elenă de Turism". Un milion.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Oare câți dintre ei stau la soare în Grecia și discută în ce țară de rahat locuiesc și cum înainte era mai bine?

Hai să ne obiectivăm puțin și să lăsăm deoparte amintirile mele cu Costineștiul și cașcavalul securiștilor. Cum arată România de acum din perspectiva trendurilor de modernizare? Să continuăm analiza făcută începând de la 1821 și să o aducem în prezent.

Este bine, dar...

Sorin Ioniță din nou: „În cele trei decenii de după '90, PIB-ul României a urcat de la 1500 de dolari pe cap de locuitor [...] la peste 12000 pe cap de locuitor astăzi. Pe parcurs s-au depășit toate țintele istorice ale României comuniste și precomuniste, iar asta fără planuri cincinale, stahanovisme sau încordări mistice ale fibrei naționale în jurul vreunui conducător iubit, ci mai curând neglijent, în răspăr, în timp ce liderii se ocupau cu altele, iar în țară a domnit un tărăboi politic perpetuu. Cu alte cuvinte, în plină democrație"[1].

Ei bine, da, ați citit bine. PIB înseamnă cam cât valorează tot ce produce o țară. România de azi produce de șapte ori mai mult decât România din 1990. Și asta cu tot cei șase ani pierduți, când am îngropat valoare prin politicile idioate ale FSN-Iliescu-Văcăroiu. Pentru că, dacă vă uitați pe evoluția PIB-ului, de fapt saltul este mai recent:

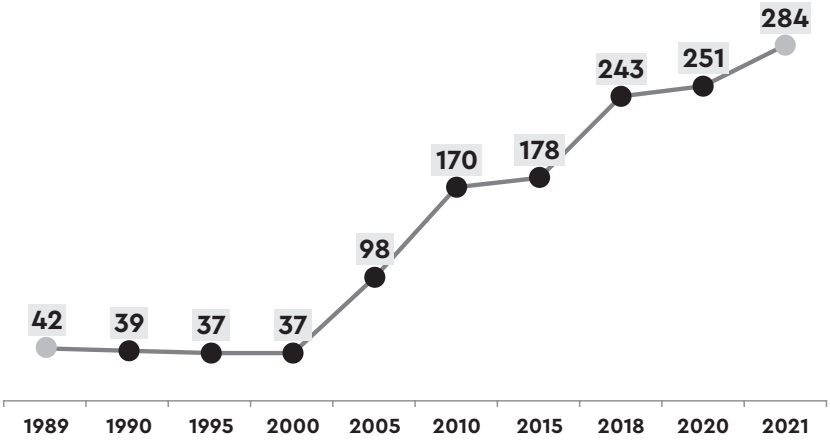

Fig. 1 Evoluție PIB (miliarde dolari) 1989–2021[2]

1. Sorin Ioniță, *op. cit.*, p. 44.
2. Sursa: Banca Mondială, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=RO.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Și, din nou, suntem parte din ce s-a întâmplat cu toată regiunea noastră. Citându-l iarăși pe Ioniță: „E greu să explici cuiva fără gust pentru indicatori unicitatea istorică a acestui succes, pe care, în istoria omenirii, doar Europa de Est l-a reușit: sporirea de 5-6 ori a bunăstării generale în mai puțin de o generație, fără ca decalajele sociale să devină totuși o prăpastie, ca în alte regiuni ale globului. În timp ce publicul era atent la ciomăgeala din parlament și guvern, s-a trecut ca vântul prin plafonul categoriei «în curs de dezvoltare», apoi prin cel de 5-6000 de dolari/locuitor, unde teoria tranziției spune că devine posibilă stabilitatea democratică. Comparați asta cu stagnarea istorică din Africa postcolonială sau cu sinusoidele Americii Latine, o veșnică promisiune neîndeplinită a secolului al XIX-lea. Est-europenii au fost mai iuți chiar decât tigrii asiatici pe anumite dimensiuni și sunt mai înstăriți pe medie decât China, vedeta de PR politic a momentului“[1].

În perioada comunistă, presa era plină de „știri“ despre câte șuruburi a mai produs fabrica X și cum a depășit planul la producția de șaibe fabrica Y. Astea erau motive de mândrie națională. Acum, nimeni nu scrie despre câte volane de Mercedes a mai făcut fabrica Z deținută de conglomeratul anonim T. Nu e deci de mirare că percepția unei Românii comuniste care producea imens versus o Românie actuală, care nu mai produce nimic, este adânc înfiptă în mentalul nostru colectiv.

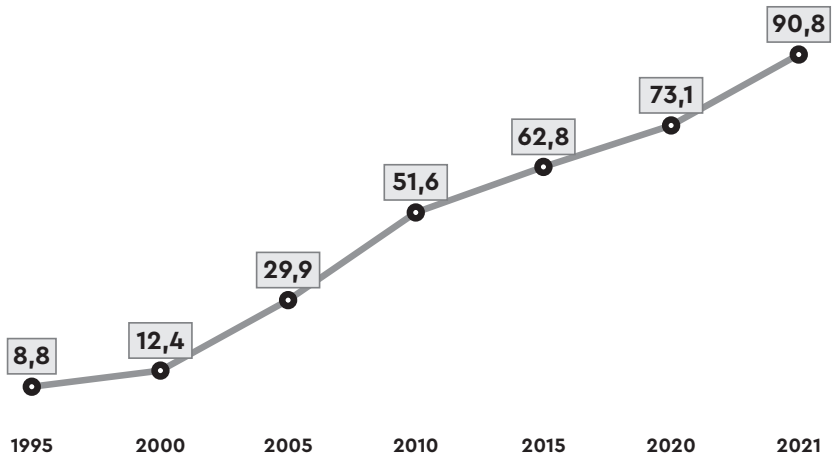

Fig. 2 Export bunuri și servicii (miliarde dolari)[2]

1. Sorin Ioniță, *op. cit.*, p. 44.
2. Sursa: OECD.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Și, totuși, România de astăzi exportă de nouă ori mai mult decât România lui Ceaușescu. Da, ați citit bine, nu e o greșeală de tipar. Dacă întrebați români pe stradă când se exporta mai mult, bag mâna în foc că imensa majoritate au percepția inversă, că atunci se exporta mai mult. Nu doar că nu e adevărat, dar pur și simplu suntem în altă categorie de țări: exportăm de nouă ori mai mult în valoare netă.

Iar linia din următoarea figură reprezintă ceva aiuritor dacă ai în cap percepțiile din jur despre prezent și trecut. Este PIB / locuitor sau, ca să zic altfel, câtă valoare produce fiecare român (se împarte cât produce țara la populație). Este practic varianta grafică a tot ce am vorbit aici despre modernizare. Vedeți o lungă linie dreaptă de la crearea României moderne până în 1960. O creștere mică întinsă pe mulți ani, de unde linia care la scară istorică pare că nu se mișcă. Aceea e România care își sugrumă motorul principal de dezvoltare: oamenii. Oamenii care 85% sunt prinși la țară, în relații economice semi-feudale și cu politici stupide care le prelungesc dependența, care zice că industrializează prin protecționism și subvenționare încrucișată (taxăm sălbatic agricultura și exportul din agricultură / protejăm „industria națională"). Efectul e invers în practică: industria nu decolează, agricultura se fărâmițează la fiecare a doua generație. Începutul comunismului lansează o creștere sălbatic extractivă care se blochează, fix când în Occident se întâmplă marea decolare. Și, dacă vedeți cum crește linia în partea dreaptă, aceea e decolarea noastră. Cu câteva decenii întârziere, în timpul vieții noastre, vizibilă la scară istorică.

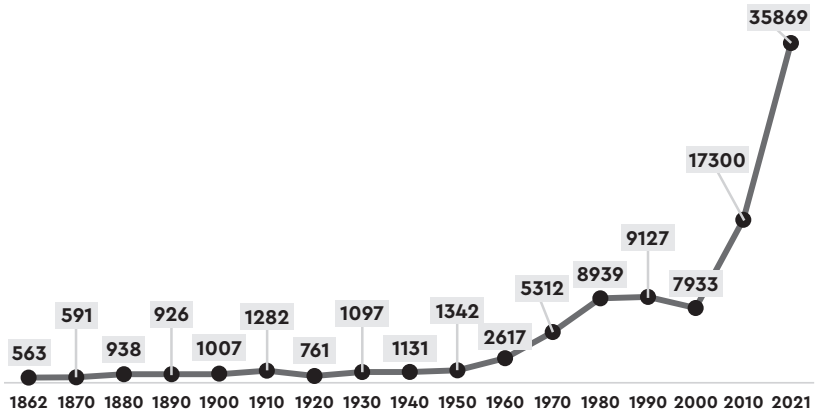

Fig. 3 PIB per capita 1862–2021[1]

1. Sursa: Victor Axenciuc, *Produsul intern brut al României 1862–2000 în serii statistice seculare și argumente metodologice*, vol. 1, p. 37, tabel A1 (pentru

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Și dacă vi se pare că această chestie numită Produsul Intern Brut e prea abstractă ca să însemne ceva pentru fiecare dintre noi, haideți să ne uităm la doi indicatori, cei mai relevanți pentru modernizare și pentru fiecare om în parte: speranța de viață și mortalitatea infantilă. Amândouă depind de foarte mulți alți factori și, mai ales, de calitatea serviciilor publice și a mediului. Românii de azi trăiesc cu șapte ani mai mult decât românii din „glorioșii" ani '70, acei ani ținuți minte cu nostalgie ca fiind perioada bună a comunismului.

Iar mortalitatea infantilă înseamnă pur și simplu câți nou-născuți mor din 1.000 care se nasc: 48 în 1970 versus 5 acum. Și vedeți ritmul accelerat de scădere după 2005. Este vorba despre o societate mai puțin sălbatică cu copiii ei.

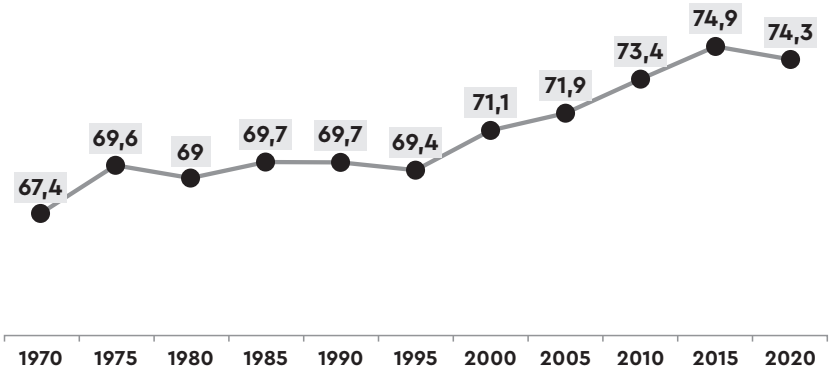

Fig. 4 Speranța de viață (1970–2020)[1]

În fine, fiecare român mănâncă semnificativ mai multe proteine și legume/fructe acum decât în vremurile pe care le credem mai bune.

anii 1862–2000): Banca Mondială (pentru anii 2000–2021), https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?locations=RO.

1. Sursa: Institutul Național de Statistică (date până în 2010), https://insse.ro/cms/files/publicatii/pliante%20statistice/07-Speranta%20de%20viata_n.pdf

Eurostat (date după 2010), https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00205/default/table?lang=en.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

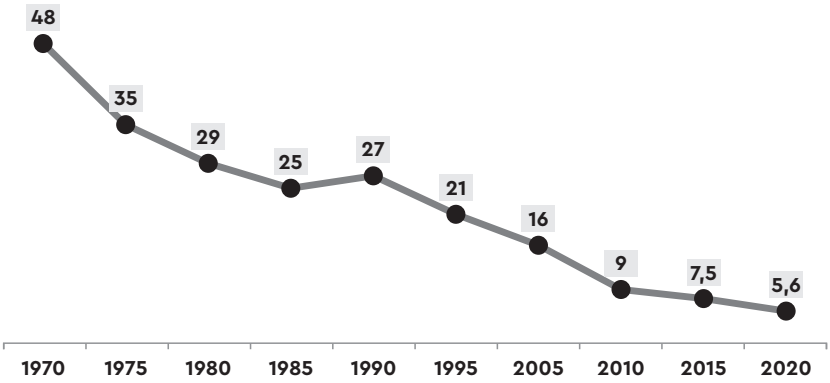

Fig. 5 Mortalitatea infantilă / 1.000 nașteri[1]

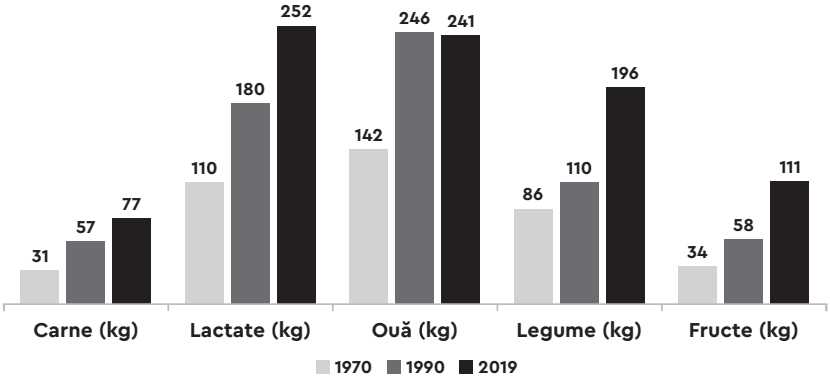

Fig. 6 Consum alimente/cap de locuitor (1970–2019)[2]

Nu ne mai simțim speciali

Adevărul e că propaganda ceaușistă avea talentul de a ne face să ne simțim speciali. Extraordinari. Această creștere istorică pe care o trăim acum e parte dintr-o poveste regională. Când eram la școală,

1. Sursa: Ministerul Sănătății (înainte de 2011), https://www.ms.ro/wp-content/uploads/2022/09/Anexa-14-Mortalitatea-infantil%C4%83-%C3%AEn-Rom%C3%A2nia-2020.pdf; Eurostat (după 2011), https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_minfind/default/table?lang=en.

2. Sursa: Analizeeconomice.ro (până în 2010), https://www.analizeeconomice.ro/2015/09/consumul-anual-de-alimente-pe-locuitor.html?m=1; Institutul Național de Statistică (2019), https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/disponibilitatile_de_consum_ale_populatiei_anul_2019_0.pdf.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

pus să fac albume cu realizările Epocii de Aur, nu se zicea nimic despre ce fac polonezii în timp ce noi, românii, trăiam „epoca de aur" a istoriei naționale. Excepționalismul situației noastre contribuia evident la mândrie – pentru cei care credeau, ca mine la 11 ani. Faptul că suntem parte dintr-un trend regional, deși, rațional vorbind face toată explicația mult mai logică, contribuie la a nu ni se mai părea mare brânză. Ne-o merge bine, dar uite că polonezilor le merge și mai bine, nu? În același timp, este aceeași logică a istoriei în vid care ne face să ignorăm că Unirea și România modernă s-au făcut atunci când alte imperii europene au pus piciorul în prag în Crimeea împotriva expansiunii Imperiului Rus sau că România Mare s-a făcut pentru că s-au prăbușit două imperii. Dacă nu am făcut noi singuri Unirea, atunci nu mai e așa de mare scofală, nu? O logică defectă care nu explică nimic rațional și, în plus, neagă meritele enorme ale acelor lideri (liberali) care au făcut toate aceste momente, care au făcut ca România să fie o țară modernă europeană și nu o regiune a imperiului.

Iar faptul că România a intrat în UE a fost la fel de mult obiect al hazardului. Așa cum Napoleon III a avut un rol esențial în unirea de la 1859, dar nu ne place să admitem asta, Tony Blair a avut un rol esențial în intrarea României în UE și în NATO. Uităm ce disperare a fost legată de subiect și de câte ori ne-a încercat teama că vom rata marile extinderi spre Est. Cum zice Sorin Ioniță: „Editorialele pesimiste de la începutul lui 1990, care deplângeau că e imposibil să faci tranziția în Polonia sub povara restructurării industriale grele, tensiunilor sociale și amenințările geostrategice ale URSS în disoluție, sunt azi complet infirmate. De România sau Bulgaria nici nu se amintea în acele analize, ele nu figurau pe vreun radar și erau destinate eșecului din start, cu un război civil iugoslav alături ce stătea să înceapă"[1].

După ce Iliescu și securiștii săi au ratat tranziția României în anii '90, mica revenire de după 1996 adusă de victoria CDR, care a revenit cu o agendă liberală pentru guvernare, a fost foarte aproape să fie „prea puțin, prea târziu". De altfel, istoria trebuie să fie mult mai blândă cu CDR și cu PNȚCD decât a fost contemporaneitatea. Atunci a fost punctul de cotitură pentru România și s-a datorat CDR, în timp ce spațiul public era dominat, și atunci ca și acum, de posturile TV ale securiștilor corupți. În timp ce un lingău comunist ca

1. Sorin Ioniță, *op. cit.*, pag. 40.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Adrian Păunescu era complet reabilitat și făcea agenda publică, CDR oprea căderea României spre spațiile veșnic în tranziție unde sunt acum Belarus, Serbia, Armenia, Georgia, țări perfect comparabile cu România la acel moment. Războiul din fosta Iugoslavie are asupra istoriei noastre un efect comparabil, cataclismic aș zice, ca războiul din Crimeea la vremea lui. România a intrat în UE și NATO pentru că Blair nu a vrut să lase o țară mare în zona gri, după războiul din Iugoslavia. Acum vedem prin școlile din România, alături de harta României, și harta UE și ni se pare că e cum trebuie să fie. De fapt ni se pare mai mult de atât: ni se pare că aia e harta naturală, firească, UE are forma asta bizară așa cum munții Carpați fac o roată în jos, UE face o roată prin România și Bulgaria și se termină cu Grecia, cu o gaură firească între ele. Gaura aia este fosta Iugoslavie, sau cel puțin partea ei estică, fără Croația și Slovenia, care au intrat în UE. Dar asta e o privire subiectivă înapoi, pentru că știm deznodământul. Când NATO a bombardat Serbia, dacă se făceau pariuri istorice, cei mai mulți ar fi desenat harta UE din 2023 cu o mare gaură, unde se află România și Bulgaria. Avem mărturii istorice că Blair și Clinton au luat decizia de a nu ne lăsa în zona gri. De aici un lanț de evenimente unde lideri români precum Adrian Năstase și Traian Băsescu, da, chiar ei, detestații, chiar ei au făcut ceea ce au făcut și alții înaintea lor: au fructificat șansa istorică.

Partidul Laburist, în plină criză în anii '90, avea doi lideri cu potențial, care erau și prieteni de când intraseră amândoi în parlament și primiseră un birou mic la subsol, ca parlamentari juniori: Tony Blair și Gordon Brown. Erau prieteni și rivali. Au ajuns cumva la o înțelegere să fie premieri pe rând, întâi Blair și apoi Brown. Acesta din urmă s-a dovedit mult mai șters, mai puțin pornit pe schimbări napoleoniene. Cum ar fi arătat harta UE dacă din discuția aia din subsol ar fi ieșit altfel înțelegerea între cei doi?

Nu există nimic predeterminat în istorie și de întâmplări de acest fel depinde soarta unor țări. Asta nu ne știrbește cu nimic efortul, străduința și ambiția atunci când avem un proiect de țară și ne mișcăm într-o direcție. Dimpotrivă. Dacă ar fi predestinat, oamenii ar fi doar agenți ai istoriei. Dar nu sunt agenți, sunt indivizi care decid.

Și totuși, de ce cred românii că nimic nu merge cum trebuie? Cred că e vorba despre câteva cauze structurale

Prima: situația adevărată e complicată.

Și totuși, dacă ne este bine, dacă trăim în cea mai bună dintre Românii care au existat, de ce suntem nemulțumiți? Ce ne dorim,

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

de fapt? Este bine, dar suntem nemulțumiți, suntem anti-sistem, suntem protestatari. Aici intervine povestea complicată cu liberalismul nostru. Trăim în cea mai bună dintre Românii care au existat, dar nu în cea mai bună dintre Românii care ar putea exista. România de azi nu se poate compara cu cea din trecut, este mult peste. Dar România trebuie să se compare cu viitorul său optim. Sau cu potențialul său. Și aici subperformăm. De aceea nu e cazul să căutăm modele în trecuturi feudale sau în experimente comuniste sinistre. În același timp, românii ar trebui să fie conștienți că ne e rău pentru că știm că poate să ne fie mai bine. Ori aici este o problemă sistemică a liberalismului nostru: ideile complicate nu sunt populare, cele simple/simpliste se vând singure. O temă simplă este: ne e cel mai rău, ne ia dracu, suntem pe ducă, nu mai există ca națiune, nu mai producem nimic. Simplă și falsă. Falsă la orice analiză și statistică, dar și raportată la viața celor mai mulți dintre noi. Doar că nu facem acest exercițiu, nimeni nu e dispus să plece de la exemplul personal, ci cedează la presiunea socială.

Și așa ajungem la a doua cauză structurală: câștigul diferențiat.

Traversarea tranziției a fost un deșert[1] din care am ieșit diferențiat. Este evident că românilor le este mai bine în ansamblu, dar acest bine este mai clar dacă trăiești într-un oraș mare decât la țară, dacă ești mai tânăr decât mai bătrân, dacă ai mai multă educație decât mai puțină, dacă ești mai conectat social etc. Deloc întâmplător, aceste categorii statistice sunt puternici determinanți ai votului. Electoratele USR și PSD reprezintă capetele extreme ale acestor spectre. Gândiți-vă la următorul paradox. Statistic vorbind, cu cât îți este mai bine, cu atât e mai probabil să votezi cu partidul cel mai radical anti-sistem și care vrea cele mai profunde schimbări, adică USR. Inversul este valabil: cu cât îți merge mai prost, cu atât e mai statistic probabil să votezi cu partidul-sistem, partidul care nu ar schimba nimic și care este amenințat în natura sa de schimbare, adică PSD.

Atunci cine să apere starea de fapt? Cei care o duc cel mai rău? Cei care o duc cel mai bine, dar vor cel mai mult o schimbare?

Adevărul enervant este că României îi este bine în pofida faptului că a fost condusă în cea mai mare parte a democrației post 1989 de un sistem PCR-isto securistic. Adevărul este că României îi este bine comparativ cu toate epocile sale istorice anterioare, în ciuda faptului că ideile celor care au condus-o în cea mai mare parte a timpului

1. Expresia îi aparține lui Sorin Ioniță.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

post-1989 erau contrare direcției noastre de dezvoltare. Așa se întâmplă când te poartă un val istoric.

Deci cine să apere starea de fapt? Noi suntem legitim supărați pe sistem. Pentru că nu ne comparăm cu România din 1913, cu România din 1938, cu România din 1989. Nu avem de ce. Ne comparăm cu Germania din 2023, de exemplu.

Avem această fâstâceală sistemică: România de azi este produsul unor indivizi ca Iliescu și Năstase. E un cerc vicios: cei care au câștigat serios din tranziție nu vorbesc despre asta; cei care au câștigat mai puțin au senzația că spațiul public este al lor și, deci, un loc de lamentație obligatorie, ritualică.

La astea se mai adaugă doi factori sistemici. Secretul versus deschiderea. Când copiii securiștilor mâncau cașcaval, iar eu stăteam la coadă la salam de vară, se întâmpla în secret. Acum, cei care își drămuiesc pensia trec pe la Mega Image și văd zeci de feluri de brânză, dar nu cred că este pentru ei. Și asta pentru că ei intră acolo cu un buget de cumpărături fix, nu ca să descopere ce brânzeturi năstrușnice se mai importă în România. Extrapolați aceste două imagini la toată România și o să vedeți sursa unei frustrări profunde. Sistemul securistic avea avantajul că era secret. Bănuit, știut, dar secret și, deci, neepatant. Sistemul bun de azi este vizibil. Și frustrant pentru cei cu resurse puține.

Cine ar trebui să apere, totuși, democrația, piața, capitalismul, dacă nu se întâmplă natural? Și aici închei cu ultimul factor sistemic: media. Elita socialist-tribal-securistică controlează agenda publică pentru că deține canalele media. Media protejată de democrație este anti-liberală, anti-democratică, anti-modernitate. Jurnalistic vorbind, recunosc, este mai spectaculos. Dar asta e secundar. Sistemic vorbind, media este capturată de elita de pradă. Postul de știri cu cea mai mare audiență este deținut de un fost securist care a rămas cu conturile din străinătate ale Securității și a făcut pușcărie pentru corupție – Dan Voiculescu. Următorul post este deținut de un om condamnat pentru corupție și care trăiește în Serbia, în anturajul președintelui putinist de la Belgrad – Sebastian Ghiță. Anterior, a devalizat programele de digitalizare ale statului, cu tăcerea dacă nu complicitatea, SRI. Pe care ar fi trebuit să îl controleze din parlament, în numele PSD. Al treilea post ca audiență este deținut de un om aflat în pușcărie pentru corupție, iar în conducerea lui este un admirator agresiv al lui Putin. Al patrulea post este deținut de un om ale cărui afaceri depind masiv de deciziile statului în zona de autorizații

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

pentru afacerile sale cu energie, deci susține PNL cât au Ministerul Energiei. Acești oameni controlează agenda media. Ar avea ei de câștigat dintr-un stat liberal funcțional? Nu.

Din toți acești factori se instalează o spirală a tăcerii care este periculoasă pentru democrație.

„Nu mai avem industrie..."

Un joc pe care îmi place să îl fac în diverse traininguri și întâlniri este să numesc niște țări și să întreb participanții care cred ei că au mai multă industrie ca pondere în PIB. De obicei, amestec România cu Germania, Franța, Italia, Olanda. Aproape niciodată, nimeni nu zice: România are mai multă industrie ca procent din PIB decât țările astea. Recitiți fraza asta: nu, nu e o greșeală, România chiar are mai multă industrie în PIB decât Germania și Franța. Nu, nu în 1988, acum, în 2023.

Ce exportă România? Mai țineți minte când eram „grânarul Europei", un mit născut din faptul că exportam multe cereale, produse cu valoare adăugată mică și cu preț care crea o capcană (produci mult, vinzi ieftin, și invers, dar, cum toți concurenții pățesc la fel, nu te dezvolți). Ei bine, suntem în continuare mari producători agricoli.

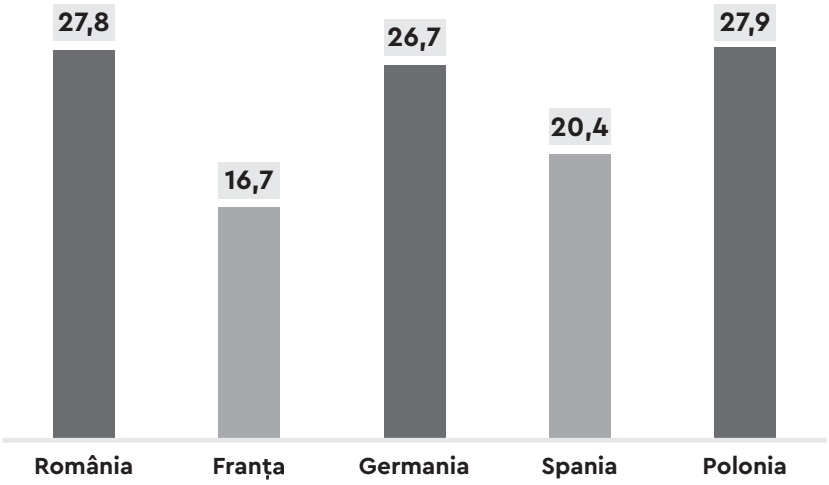

Fig. 7 Industrie, pondere procentuală din PIB (2021)[1]

1. Sursa: Banca Mondială, https://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.TOTL.ZS.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Dar cele mai mari exporturi ale României ca valoare nu sunt cerealele, ci (în ordinea asta) mașini electrice, mașini, tractoare, camioane și componente pentru acestea. Unde le vindem pe astea? În ordinea volumului: în Germania, Italia, Franța și Ungaria.

De fapt, suntem unul dintre motoarele industriale ale Europei. Am atins o stare la care toți oamenii politici de dinainte de comunism puteau doar să viseze, iar comuniștii chiar au încercat să o facă, dar au ratat. Am ajuns așa fără să avem o grandioasă strategie și, mai ales, într-o atmosferă de nemulțumire și văicăreală generale.

Și, totuși, de unde vine acest boom de modernizare fără precedent în istoria noastră? Din deșteptăciunea elitei politice? Nu prea. De fapt, dacă România ar fi fost condusă în 1990–1996 de un câine lup, care avea niște butoane în față și pe care apăsa aleatoriu, ne-ar fi fost mai bine. Pentru că acel câine lup nu ar fi avut ideile stupide ale lui Iliescu și ale securiștilor lui. Practic, regimul Iliescu a încercat toate variantele de politici până a ajuns la cele corecte. Nu privatizări, ci preluări de întreprinderi în regim de proprietate neclar, nu deschidere spre piață și comerț, ci comerț preferențial pe licențe, deci șpăgi, nu toleranță, ci tribalism etc.

De unde vine așadar boom-ul de modernizare? Răspunsul pare evident: integrarea europeană. Doar că acesta e jumătate de răspuns. Pare evident pentru că este ceva detectabil ușor, plasabil în timp: uite, Băsescu și Tăriceanu semnează tratatul de aderare, România devine membru UE, deci ne este bine.

Dar de ce? Asta e o întrebare filozofică pe care îmi place să o pun în diverse contexte. De obicei, oamenii se blochează, pentru că nu se așteaptă ca discuția să continue. Păi ne modernizăm pentru că ne-am integrat în UE, nu? Cum adică, ne modernizăm pentru că semnăm un tratat și trimitem niște europarlamentari la Bruxelles, cum se întâmplă asta concret? Aici mulți se uită lung la mine: „integrarea europeană“ este o sintagmă atât de bătătorită, încât cei mai mulți nu și-au pus problema că mai urmează o discuție filozofică după ea. Unii au un răspuns mai concret: fondurile europene.

V-ați aștepta ca un tip care a fost de două ori ministru al fondurilor europene să fie mulțumit cu acest răspuns.

Dragoș Roșca a avut ideea de a compara fondurile europene primite de România cu cheltuielile de investiții ale lui Ceaușescu:

> Banii UE pentru modernizare, recuperare a decalajelor economice și uniformizarea nivelului de trai sau pentru asistența economică post-pandemie (PNRR). O grămadă de bani cadou de la UE, în total fonduri structurale și

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

> PNRR cam 70 de miliarde de euro în următorii 5 ani. Nu a văzut România atâția bani gratis niciodată în istoria ei. Asta înseamnă cam 14 miliarde de euro în fiecare an, inclusiv în 2022. Ca o comparație, Ceaușescu ne-a înfometat 10 ani (1978–1989), o națiune întreagă de 22 milioane de români, ca să-și plătească datoria externă făcută pentru combinate industriale care nu au funcționat niciodată sau au funcționat la 10-20% din capacitate, pentru o datorie externă de 12 miliarde de dolari.[1]

Mi s-a părut interesantă comparația, iar Roșca include și o lungă listă de investiții idioate făcute de Ceaușescu de banii respectivi:

> Centrala electrică pe șisturi bituminoase de la Anina, care nu a funcționat niciodată, canalul navigabil București-Giurgiu, din care nu s-a realizat decât groapa la Adunații Copăceni, canalul Siret-Bărăgan, din care a făcut 12 km din totalul de 110 km, avioanele Rombac din care s-au produs 11 în loc de 150 pentru care s-a plătit licența pentru că nu le-a cumpărat nimeni în afară de Tarom, combinatul siderurgic Călărași, care trebuia să producă 5 milioane de tone de oțel și producea 300.000 tone în 1989 (noroc că l-au cumpărat în faliment italienii de la Beltrame și fac vreo 700.000 tone de oțel acum acolo), investiția de peste 1 miliard de dolari din Uniunea Sovietică de la Krivoi Rog, care trebuia să asigure 20 de milioane de tone de minereu de fier anual pentru siderurgia românească, și nu a livrat nici măcar 1 kg de minereu, uzinele Roman Brașov care trebuiau să producă 25.000 de camioane anual și maximum au livrat 7.000, rafinăriile de petrol românești care trebuiau să proceseze 35 de milioane de tone de țiței anual și nu procesau în 1989 mai mult de 20 de milioane de tone că nu aveau clienți, uzina Tractorul Brașov proiectată pentru 65.000 de tractoare și care livra greu 25.000 de tractoare în 1989, nu mai vorbim de investiții în ferme de orez din Vietnam, plantații de zahăr din Cuba, plantații de bumbac în Egipt, în exploatări miniere în Sudan, Mauritania, Zimbabwe sau Madagascar etc., toate aberații megalomanice care nu s-au concretizat niciodată murind o dată cu dictatorii din țările respective.

Comparația dintre investițiile lui Ceaușescu de 12 miliarde dolari în 10 ani, cele mai multe eșuate, versus 14 miliarde euro anual de la UE, cele mai multe reușite, e destul de relevantă. Afluxul financiar de fonduri externe la nivel de 2% din PIB anual constituie un stimulent keynesian aproape permanent pentru economie, crede Cornel Ban.[2] Faptul că deși avem acest influx tot nu reușim să avem buget stabil ar trebui să ne pună pe gânduri, dar revin mai târziu la problema asta. Este un avantaj important, dar nu poate explica dimensiunea și rapiditatea transformării.

E clar că fondurile europene au contat mult la partea de servicii publice – apă, canal, deșeuri, infrastructură, unde, de altfel,

1. Dragoș Roșca pe Facebook, august 2022.
2. Conversație avută cu el în timpul cercetării pentru carte.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

au constituit principala sursă de finanțate. Fără fondurile europene, nu am fi demarat niciodată acele lucrări și la această scară. Dar, acolo unde am înregistrat salturile cu adevărat spectaculoase – noua industrie, economia serviciilor –, fondurile europene nu au avut contribuții semnificative, pentru că în modelul european de dezvoltare nu statul trebuie să le facă.

Fondurile UE nu pot explica dimensiunea colosală a schimbărilor din România, nici pe departe. Atunci ne întoarcem la dimensiunea filozofică: când zicem că trăim un boom de modernizare pentru că am intrat în UE, ce zicem, de fapt?

Ei bine, aici este o idee principală a acestei cărți: prin aderarea la UE, România a adoptat implicit și toate aplicațiile care au dezvoltat Occidentul la vremea lui: liberalism economic, comerț liber, deschidere pentru investiții externe care integrează producția pe lanțuri internaționale de export, limitarea drastică a protecționismului economic, stabilitate bugetară și limitarea scutirilor la taxare, democrație, stat de drept, incluziune socială și pentru minorități.

Recitiți lista asta și veți vedea că seamănă în spirit cu declarația de la Islaz.

După ce elita locală a găsit toate motivele din lume să nu practice liberalismul care a fondat România (conservatorism, junimism, birocratism, centralism, fascism, comunism) a venit un pachet complet de politici la cheie, care a întors istoria. De asta trăim într-un boom de modernizare, pentru că integrarea europeană a însemnat, *de facto*, pachetul liberal-democratic.

Investițiile străine au venit la niveluri fără precedent. Noua industrie, cea care a făcut din România motorul industriei europene, are o caracteristică anume: e parte dintr-un lanț de producție european. Industria noastră este integrată în aceste lanțuri, o mașină „nemțească" se face din componente diverse produse în mai multe țări. Accesul la piață unică a schimbat complet fluxurile economice. Democrația o aveam și înainte de UE, dar accesul la UE a făcut-o mai stabilă, așa cum se văd derapajele țărilor care nu sunt în UE, atât în regiunea noastră de Est, cât și în Caucaz. În definitiv, nici un lider ales nu și-ar fi permis să își înfometeze poporul în timp ce el făcea investiții în Mozambic și în Cuba, cum a făcut Ceaușescu. Dimpotrivă, în democrație avem problema inversă a liderilor care cumpără voturi cu bani de la buget și amanetează viitorul, dar asta e o altă problemă la care noul liberalism trebuie să aibă un răspuns și pe care o vom aborda mai jos.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Aceasta e ideea de bază: modernizarea de acum este indusă de liberalism, care a fost un pachet de politici adoptate implicit la integrarea în UE. Aderarea în sine nu înseamnă decât o hârtie și niște bani, mulți dintre ei prost cheltuiți. Pachetul liberal de politici economice și politice a făcut diferența. Schimbarea regulilor jocului. În favoarea românilor, a regulilor stabile, a inițiativei, a libertății. Nu a statului. Atât de mare a fost puterea civilizațională de atracție a UE – o țară ca afară –, încât noua generație de fesenișți, conduși de Adrian Năstase, au abandonat politicile feseniste ale anilor '90 și au adoptat pachetul liberal, fără să îl numească ca atare. Practic, au condus în anii 2000 făcând ce propuneau Rațiu și Câmpeanu în 1990. Dar după ce s-au asigurat că ei sunt la butoane, că economia este controlată nu de antreprenori reali, ci de securiștii deveniți antreprenori etc.

Dezbaterile despre un proiect de țară pleacă deseori de la premisa greșită că totul e rău cu România actuală și că trebuie reinventată. Este și motivul pentru care aceste dezbateri sunt de cele mai multe ori ratate din start.

Genul acesta de demers în care reinventăm apa caldă în mod grandios nu are cum să nu ducă la rezultate jenante, pentru că e prost conceput. Avem deja un proiect de țară, unul major: modernizarea europeană. Avem tot pachetul la detaliu, avem și bani. Trebuie să îl finalizăm.

PNRR în sine este parte din acest proiect de țară. Evident că voi reveni la PNRR în capitolele următoare, dar ce vreau să înțelegeți de aici este că aproape toate reformele din PNRR sunt bucăți de politici rămase nefinalizate de clasa politică în interacțiunea cu UE. A avea companii de stat doar dacă au o logică economică și care să nu fie căpușate este o chestie banală a pachetului liberal european. După aderare, faptul că clasa politică de la momentul integrării s-a făcut că plouă în ceea ce privește problema asta ține doar de fentarea integrării. Comisia Europeană a tot zis că asta rămâne o problemă, dar rapoartele sale nu erau legate de bani. Faptul că problema este tratată în programul de guvernare al USR, pe care l-am coordonat, nu face decât să confirme că un partid liberal urmează aceeași agendă liberală normală în integrarea europeană. Acum este în PNRR. Aceeași logică pentru pensiile speciale, un exemplu de feudalism pe stil modern absolut de neacceptat. PNRR este finalizarea modernizării liberal europene.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Asta nu înseamnă că tot ce propune UE este bine și trebuie să luăm ca atare. Dar ca să faci diferența între ce e util și ce nu, trebuie să ai capacitate de analiză și de decizie. Într-un stadiu primitiv de existență a statului, există un fenomen de mimetism uneori dăunător. Gândiți-vă la Taxa pe Soare pe care am reușit să o oprim la începutul lui 2023, un exemplu în care guvernul român copiază dintr-o directivă UE cuvânt cu cuvânt, dar făcând dintr-o excepție o regulă. Directiva UE cere statelor să nu taxeze prosumatorii (oamenii care își produc singuri energia de la soare și bagă și în sistem) decât în anumite condiții pe care le enumeră. Legea românească introducea direct taxa în acele condiții și guvernul se scuză zicând că așa cere directiva. Ceea ce nu e adevărat.[1] Pe scurt, un exemplu din multe altele când importul de politici netrecut printr-un filtru rațional duce la aberații și, în final, la euroscepticism.

Adoptarea pachetului liberal democrat în acest mod duce însă la un risc de țară la care ne gândim prea puțin: nu avem un cadru de politici liberale pentru că așa am decis, conștient și democratic, ci ne-am trezit cu el dintr-o mișcare civilizațională. Atunci el poate fi dat înapoi. Gândiți-vă numai la cum toate puseurile populiste ale lui Liviu Dragnea se loveau de diverse reglementări europene. Omul era un fascist populist de stânga, cum se și vede acum, când defilează politic liber. PSD însuși este un partid care se fascizează când caută voturi, vedeți toate mesajele oribile din campaniile electorale.

Deci, dacă boom-ul de dezvoltare a fost indus de pachetul liberal de politici adoptat prin apartenența la UE, se poate bloca modernizarea noastră? Sau cât suntem în UE suntem ca trenul pe șine?

L. Vlăsceanu și M. Hâncean spun în bilanțul lor istoric asupra modernizării României că povestea noastră constă în a avea perioade de „creștere provizorie și nesustenabilă“[2]. Că, deși avem creșteri, nu suntem stabili, pentru că mereu motoarele de creștere se împotmolesc în proaste obișnuințe și în reguli făcute de grupuri restrânse pentru propriile lor interese. Creșterile noastre provizorii și nesustenabile sunt contrastate de cele „continue și sustenabile“ care au marcat Occidentul.

În ce situație suntem acum, în 2023? Pe șine, sau într-un provizorat pozitiv, dar nesustenabil?

---

1. „Opriți Taxa pe Soare“, Document de Poziție USR, decembrie 2022.
2. L. Vlăsceanu și M. Hâncean, *op. cit.*, p. 249.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Cred că semnele negative se văd. Și aici e cea mai tristă veste din această carte: sunt convins că trăim un moment crucial, în care motoarele modernizării de sus și din afară se gripează. Nu mai avem ce pachet liberal să adoptăm – trebuie să aplicăm ce avem și mă gândesc acum la resturile neaplicate (cele din PNRR în esență, dar și altele, pentru care nu am avut spațiu acolo sau nu au fost pe agendă din motive punctuale).

Atât a putut UE să ne tragă. Depinde de noi dacă putem impune sau nu spiritul liberal democratic. Modernizarea României va fi preluată de motorul intern sau se va gripa.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

11. Două veacuri de proiecte eșuate. Câteva concluzii

Această europenizare a avut loc, în mod paradoxal, nu cu ajutorul statului, ci fiind de cele mai multe ori combătută și împiedicată de acesta. La o sută de ani de la 1918 ar trebui sărbătorit mai puțin statul ca atare, care s-a manifestat față de cetățenii săi mult prea des în mod violent, ba chiar criminal, ci acei oameni care, după 1989, în ciuda statului, dincolo de acest stat, dar apoi și în importante instituții ale acestui stat, nu s-au angajat pe drumul naționalismului izolaționist al unui *Sonderweg*[1] românesc, ci pe drumul unei normalități europene. — Oliver Jens Schmitt[2]

Un asemenea salt istoric se cere explicat. Pentru prima dată, motorul de dezvoltare de bază nu a mai fost statul sau vreo colectivitate. Pentru prima dată, motorul de modernizare al României au fost românii. Românii stimulați să tragă, să inoveze, să se organizeze, să muncească pentru ei.

Adoptarea pachetului liberalism-democrație, de care am vorbit anterior, a făcut ca efortul individual, munca, inițiativa, investițiile private să fie stimulate, răsplătite, valorizate. Nu e vreo invenție minune și nu e tipic românească, evident. E același pachet de stimulare a inițiativei prin recompensă care a dezvoltat Occidentul ceva mai devreme. Acest salt de modernizare este produs de liberalism și nu putea fi produs decât de liberalism.

De ce nu s-a întâmplat mai devreme? De ce linia de creștere nu a explodat după crearea României moderne? Pentru că pachetul liberal nu a fost complet atunci, i-au lipsit elemente esențiale. În primul rând, 85% din populație, adică țăranii, au rămas într-o situație de dependență, așa cum am descris. Serviciile publice orientate spre dezvoltarea umană – educație, sănătate – au fost neglijate, pe când serviciile care țin de organizarea și puterea statului au avut prioritate: armata, jandarmeria și administrația. O administrație luxuriantă descrisă ca atare în epocă, pentru că și PNL, și Partidul Conservator

1. *Sonderweg* (germ. „cale aparte"), termen ce ilustrează teoria potrivit căreia trecerea Germaniei de la aristocrație la democrație ar fi parcurs un drum substanțial diferit față de cel al altor țări europene (notă din carte).

2. *România în 100 de ani: Bilanțul unui veac de istorie*, trad. de Wilhelm Tauwinkl, Humanitas, București, 2018, p. 91.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

trebuiau să își plaseze clientela, pe rând. Primarii erau numiți de prefecți, care erau numiți de guvern, care era decis de rege. Românii au devenit liberi formal, dar au continuat să fie dependenți în diferite forme. Protecționismul economic a făcut ravagii pe termen lung și a distrus și dezvoltarea agriculturii și a blocat și dezvoltarea industriei, pe care dorea să o protejeze. Cele două idei surori care au făcut România modernă, liberalismul și naționalismul, s-au întors una împotriva celeilalte. Tocmai când România Mare a devenit din vis realitate, ar fi fost logic ca liberalismul să fie ideea de bază și să contribuie la ridicarea individului. S-a întâmplat invers: tocmai când își epuiza agenda națională prin realizarea României Mari, naționalismul a devenit tribalism și a sufocat spațiul public. Este îngrozitor să citești azi dezbaterile de idei din interbelic – iraționalitatea și colectivismul domină absurd tocmai când era nevoie de raționalitate, drepturi și incluziune.

Cred că ceea ce ne-a lipsit a fost încrederea în români, în raționalitatea noastră umană. Liberalismul este în primul rând o doctrină rațională, dar are o fărâmă de credință la baza sa (vezi capitolul următor). Fărâma asta este credința în rațiunea individuală. Dacă nu crezi că cei mai mulți oameni din jurul tău sunt raționali și pot decide ce e bine pentru ei și că, adunate la nivel colectiv, aceste decizii individuale fac bine tuturor și țării, atunci nu poți fi liberal. Cred că asta ne-a lipsit la nivel sistemic. Așa se explică slăvirea țăranului generic și ciomăgirea administrată țăranului real. Am încredințat modernizarea noastră unor diverse forme de eludare a individului rațional: statul, partidul, colectivul național și, la finalul comunismului, tuturor acestor trei factori. Căutăm permanent și sistemic modalități de a nu lăsa românii să decidă ei, românii reali, ca indivizi raționali. Jumătățile de reformă sunt o trăsătură întâlnită și atunci, și azi. Veți vedea exemple în a doua parte a cărții. Prezumția e mereu aceeași: românii nu sunt pregătiți, nu pot decide ei. Cineva, totuși, trebuie să ia decizia. De două sute de ani ne oprim la jumătatea drumului pentru că „românii nu știu / nu pot“. Cine știe? Boierul, statul, prefectul, inspectoratul etc.

Dar lecția cea mai dură pe care trebuie să o tragem din istoria noastră este aceasta: interesul personal al celor care dețin puterea blochează schimbarea și organizează statul pentru câștiguri personale, de sus până jos. Ideea de egalitate de șansă, de drepturi, autonomizarea cât mai multor persoane sunt produse ale unui mediu liberal care nu apare natural. Dimpotrivă. Apar cu eforturi și cu

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

lupte. Naturală este organizarea în găști și acoperirea intereselor cu retorică. Mancur Olson a scris o carte[1] despre asta, care a schimbat multe perspective teoretice asupra deciziilor de grup. Legea lui Olson spune că grupurile mici se organizează eficient pentru că fiecare individ de acolo are un interes personal mare în acțiune, pe când grupurile mari (cetățenii, de pildă) sunt compuse din indivizi care au interes difuz și capacitate/dorință mai mică de a investi timp și efort. Acum înlocuiți grupurile mici cu PSD / PNL și grupurile mari cu cetățenii României și veți înțelege cum explică legea lui Olson istoria și starea României mult mai bine decât orice altă analiză complicată. Grupurile mari pot avea o șansă doar dacă există mobilizare masivă și dacă există niște principii simple universal valabile, care devin tabu în societatea respectivă. Doar că istoria României a fost organizată astfel încât mobilizarea să nu fie posibilă, iar tabuurile au fost tribaliste și colectiviste. Faptul că, după crearea României moderne, timp de 50 de ani, au votat doar câteva mii de indivizi e relevant. Iar când am obținut votul universal masculin, au intervenit abuzul administrativ și limitarea alegerilor. Pentru ca, apoi, comunismul să suspende cu totul pretenția de democrație liberală sub tabuul nou al „democrației populare", care nu era nici democrație, nici populară.

Tot acest cadru istoric a fost continuat în anii '90 de fesenism, care a inventat noi exerciții retorice: „lăsați-ne să muncim", „vrem liniște"[2]. Sub această retorică a fost interesul activului PCR și al Securității de a controla puterea și averea națională. Nu e vreo conspirație, e legea lui Olson aplicată cu metodă. Natural. Pentru că grupurile mici și organizate așa funcționează, nu că ar fi fost Iliescu și securiștii experți în teoria acțiunii colective de la Harvard. Haita s-a organizat natural pentru jaf, băgând retorica la înaintare. Abia când acel sistem a dat faliment și după ce a falimentat economia, au ajuns, luați de valul istoric, la soluția corectă: pachetul liberal democrat, care e baza de funcționare a Uniunii Europene, a devenit inevitabil.

Această modernizare cu motor din afară e o etapă istorică care tinde să se încheie. Dar asta voi detalia în a doua parte a cărții.

---

1. Mancur Olson, „The logic of collective action – Public goods and the theory of groups", Harvard University Press, 1965.

2. Vedeți documentarul Recorder despre 30 de ani de democrație, pentru a redescoperi retorica aceea; materialul a făcut nouă milioane de vizualizări.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Să mai zăbovim puțin asupra acestei retorici. Refuzul de a discuta sistemic despre românul real, despre individul rațional cetățean, care compune națiunea, și despre drepturile sale a dus la veșnice exerciții retorice din ce în ce mai desprinse de individ și de realitatea pe care o vedem cu ochii noștri. Proiectele românești de „salvare", „schimbare la față", ridicare a „omului nou" (o obsesie a legionarilor și a lui Ceaușescu), facerea unei țări ca „soarele sfânt" au fost biciuiri ale unui imaginar colectivist care a fugit de drepturile individuale. Dacă desprinzi binele țării de binele indivizilor reali, al poporului existent, și îl catapultezi în Românii imaginare, atunci retorica devine inevitabil tot mai sălbatică. Astfel, extremiștii ajung să facă agenda publică chiar dacă ei în sine nu câștigă voturile unei majorități. Sorin Alexandrescu[1] spune despre legionari: „Este singurul partid care ia toate temele *ad litteram* și, de asemenea, singurul partid care le traduce integral în fapte. Istoria interbelică demonstrează că această unică originalitate a fost suficientă pentru a transforma legionarismul din loc comun al epocii în mișcarea ei dominantă". Cum am mai spus, legionarismul a avut maximum 16% din voturi, deci e o exagerare că a fost mișcare dominantă, dar a părut așa pentru că au făcut agenda. Și au făcut agenda pentru că ei spuneau până la capăt ceea ce *establishmentul* cultural și politic doar sugera. Nu e de mirare că ceaușismul a alunecat atât de rapid în xenofobie și tribalism extreme. Odată pornită, retorica devine ca o alunecare pe derdeluș, ai nevoie de viteză ca oamenii să uite de eșecurile din lumea reală. Ai nevoie să pervertești sălbatic mintea unor generații de copii ca să creadă că ei trăiesc în Epoca de Aur, când sunt îmbrânciți la coadă la salam și mănâncă banane cu porția.

Observ o îngrijorătoare tendință publică de a asocia sintagma „proiect de țară" din nou cu misticisme. Nu doar George Simion vrea să ne facă un proiect de țară legionar-ceaușist, dar și în mainstreamul politic proiectele de țară sunt mental inspirate din acea zonă. AUR și Simion sunt periculoși nu pentru numărul de voturi, ci pentru că ei spun serios tot timpul ceea ce PSD și PNL spun numai înainte de alegeri sau când trebuie să le distragă oamenilor atenția de la inflație și corupția din sistem. E același rol de drenare a tribalismului de către Sistem, care apoi le face agenda. Chiar și din zona moderată, dar îmbâcsită a opiniei publice, vocile care proiectează viitorul pleacă de la premise din acestea de transformare radicală,

1. *Paradoxul român*, Univers, București, 1998, p. 198.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

un nou rol civilizațional pentru România la scară europeană. Am terminat canalizarea localităților de peste 2.000 de locuitori? Am asigurat românilor aer curat, care e dreptul lor și obligația statului prin tratatul de aderare la UE? Cum facem să nu mai avem un sfert din copii care nu termină școala, școală care nu e doar gratuită prin lege, ci și obligatorie? Cum facem ca românii să câștige salarii medii cel puțin la media UE și, în același timp, să menținem activitatea industrială la nivelul de acum, adică să menținem ritmurile de creștere după ce nu vom mai avea avantajul competitiv al forței de muncă ieftine? Mă scuzați dacă întrebările astea nu vă trezesc pasiuni abisale. Da, nu facem o țară ca Soarele de pe cer cum promitea Zelea Codreanu și nici o Epocă de Aur cum zicea Ceaușescu că făcuse. Vrem o țară normală, modernă. Plictisitoare. Funcțională. Proiectul liberal de țară nu dorește decât să finalizeze modernizarea europeană începută și rămasă la jumătatea drumului.

Și asta este ceea ce trebuie să fie. Proiectul liberal de țară lucrează pentru românii reali, indivizi raționali, nu pentru națiuni generice. Proiectul liberal de țară este patriotic pentru că patriotismul se referă la oameni reali, la românii reali. Orice „patriotism" care apără himere este opusul, este trădare. Gheorghe Ursu a fost un erou și un patriot român când a denunțat oprirea consolidărilor de către Ceaușescu după cutremurul din 1977. Ceaușescu și securiștii care l-au omorât în bătaie apărau o țară generică de o acuzație foarte concretă, reală, legată de oameni, de români aflați în pericol. Ceaușescu și securiștii au trădat România pentru că au trădat românii. Definiția patriotismului trebuie legată de realitate și trebuie să evacuăm din cetate pretenția colectiviștilor tribaliști că ei definesc ce e patriotismul. Reticența de a vorbi despre patriotism când el este confiscat de securiști și de fasciști ne face rău, face rău proiectului și face rău României. Niciodată nu mai trebuie să lăsăm securiștii sau pe Vadim Tudor sau SRI sau pe Ciolacu sau pe Simion să definească patriotismul. Gheorghe Ursu a fost un erou și un patriot. Punct.

Aș vrea mult să încetăm să ne tratăm traumatismele prin proiecte de țară. Aș vrea mult să fim generația care a lăsat copiilor o țară normală, ca afară. Vreau să trăiesc într-o țară plictisitoare. Aș vrea mult ca politica să fie un exercițiu cât mai banal de alocare a resurselor publice și de luare a deciziilor. Aș vrea mult ca politica și spațiul public românesc să nu mai fie permanente exerciții de mântuire colectivă. Cei mai catastrofali lideri români din secolul XX – Codreanu și Ceaușescu – veneau din familii traumatizante. Bunicul

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

lui Zelea Codreanu, cu nume de familie Zelinski, ca actualul președinte al Ucrainei, era polonez dintr-un sat bucovinean. A avut un copil, Jan/Ion, cu prima soție, numită Agafia Antek. Pe care a omorât-o beat fiind, din gelozie. Se însoară a doua oară și fuge la Cernăuți, de frica unei anchete.[1] Acest Jan/Ion este tatăl lui Corneliu Zelea Codreanu, migrat apoi în România, profesor de germană, deputat al partidului fascist antisemit Partidul Național Creștin, își crește copiii într-un cult al morții și al extremismului. Doar imaginați-vă ce traume acolo: copil fugar, cu mama omorâtă de tată, străin și izolat într-o țară nouă. Mai târziu, un disident din Legiune, Mihai Stelescu, va publica certificatul de schimbare a numelui din Zelinski în Codreanu și va scrie articole cu titluri ca „Afară cu tine, Zelinschi". Va fi omorât de zece legionari în spital, cu topoare, într-o scenă macabră. Codreanu era scos din minți de simpla menționare a faptului că ar putea să nu fie român sadea. Asasinii lui Stelescu au fost asasinați de Carol II (alt personaj cu traume tratate prin politică) în pădure, sugrumați cu lațul și îngropați în var, împreună cu Codreanu. Fac parte din panteonul legionar, au fost cu toții reînhumați peste doi ani cu ceremonii naționale. Dacă ați citi toate astea într-un roman ați spune că sunt exagerări beletristice, dar s-au întâmplat. E istoria noastră sălbatică și toți cei din acest film au vrut să construiască câte o Românie ca soarele de pe cer, puțin le-a păsat de drepturi, libertăți și rata analfabetismului. Și Codreanu, și Ceaușescu trec drept patrioți, chiar și la oameni care nu le susțin cauza. Au făcut greșeli, dar au iubit România… Cum ar fi să nu ne mai „iubiți" așa pasional? Cum ar fi să ne tratăm reciproc mai rece, așa, cetățenește, contractual, cu drepturi și limite?

Aș vrea să fim ultima generație care își tratează traumele prin politică. Și pentru asta proiectul nostru de țară trebuie să fie despre canalizare, abandon școlar, plantarea de păduri, drepturile omului, implicare comunitară, participare în consiliile de administrație ale școlilor. Banalități. Banalități care fac o țară modernă. Banalități bazate însă pe un bob de credință: în semenii noștri români, ființe raționale, care decid singuri, fără tătuci, fără un stat atotputernic. Credință în noi și în oamenii de lângă noi.

Poate că vi se pare ceva vag sau abstract. Eu sunt dintre cei convinși că ideile conduc lumea și că cele mai multe dintre deciziile noastre au la bază un fond filozofic, pe care de cele mai multe ori nici

1. Tatiana Niculescu, *Mistica rugăciunii și a revolverului: Viața lui Corneliu Zelea Codreanu*, Humanitas, București, 2017.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

nu îl conștientizăm. Fondul filozofic proclamat de pașoptiști în istoria României este acesta: încrederea în oameni ca indivizi raționali. Istoria României moderne este istoria modului în care avem sau nu încredere în oameni. Și, de cele mai multe ori, nu am avut încredere în oameni, ci în stat. Obligat să își tempereze ambiția reformatoare pentru că în acel sistem în care votau doar câteva mii de oameni avea marjă limitată de manevră, Ion Brătianu s-a concentrat pe construcția statului, nu pe modernizarea societății. Modernizarea rațională-liberală ar fi însemnat autonomizarea individului. Ceea ce intra, mai departe, în conflict cu organizarea socială care trebuia să țină în dependență țărănimea. Aici au fost paradoxul și tragedia acelei tentative de modernizare. Proiectul pașoptist a fost sacrificat prin adaptare la sistem. Inevitabil, etatismul a devenit motor al modernizării, pentru că celelalte erau blocate de sistemul de vot și organizarea puterii. Doar că etatismul nu poate moderniza real o țară, doar superficial. Pentru că o țară nu se modernizează fără ca obiectivul să fie autonomizarea indivizilor. Altfel se numește creștere extractivă și ați citit în capitolele anterioare ce se întâmplă cu ea. Și, după eșecul modernizării etatiste, a urmat o formă extremă de modernizare extractivă, în comunism.

România a fost mereu împinsă înainte de o parte a sa, liberal modernistă, care punea rațiunea și individul în centrul proiectului. România a fost mereu deturnată și blocată de o parte a sa care punea în centrul proiectului colectivismul, tribalismul și năzbâtii conceptuale fără legătură cu lumea reală. Etichetele se schimbă și nu prea contează. PNL este o etichetă care a jucat inițial cu România liberal-modernistă, apoi a devenit sistemul-stat și rolul său de reprezentate a nemulțumirii reformiste a fost preluat de PNȚ. Modul în care cele două Românii se luptă una cu alta nu depinde de etichete. Depinde însă enorm de împrejurările regionale / internaționale.

Citez din declarația Alianței Civice din noiembrie 1990: „Suntem conștienți că protecția cetățeanului nu se poate realiza decât într-o Românie liberă. Suntem săraci într-o țară bogată. Singura ieșire o reprezintă inserarea economiei românești în circuitul mondial, prin trecerea la o economie de piață [...]. Susținem că reforma economiei românești nu se poate face decât în strânsă legătură cu democratizarea deplină a vieții politice și sociale“[1]. În noiembrie 1990, Ion Iliescu era în culmea puterii, Securitatea fusese restaurată și reabilitată

1. Fundația Academia Civică, „Solidaritatea este superlativul libertății – privire după 25 de ani“, 2015, p. 337.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

moral prin SRI, care, în acei ani (absolut aiuritor, dacă te gândești acum), scotea cinci volume cu titlul *Cartea albă a Securității*. Autorul este Serviciul Român de Informații, scrie mare pe copertă. Economia era protejată de capitalul extern și de străini și privatizată prin metode ciudate către colectivități abstracte și ajungea inevitabil să fie deținută de rețele FSN-securiști. Alianța Civică era o adunare de ciudați, mulți, e drept, dar ciudați. Proiectul lor e cel care a devenit realitate. Proiectul Iliescu-Securitate-SRI a eșuat prin faliment. În doar câțiva ani, atracția modelului liberal-democrat european a fost enormă.

Toate aceste suciri, rotiri, drame istorice au la bază un sâmbure filozofic: dependența versus autonomia românului ca individ. Autonomia este proiectul nostru istoric. De aici urmărim un fir roșu în desenul nostru politic și îl veți vedea și în a doua parte a cărții.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Partea a doua

RĂSCRUCILE NOASTRE: UN PROIECT LIBERAL DE ȚARĂ

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

12. Liberalismul modernizării sau noul liberalism românesc

USR este astăzi parte din familia europeană liberală ALDE. Este un partid liberal și în doctrină, și în comportament. Am ajuns aici printr-un proces intern complicat și zbuciumat. Decizia de a avea o poziție de dreapta a fost luată prin referendum intern – votul tuturor membrilor. Decizia de afiliere la ALDE a urmat după puțin timp, prin decizie a Comitetului Politic. A fost un pas normal în trecerea de la organizație la partid, așa cum a numit-o Dan Barna. Manifestul intern pentru referendum e încă valid și am și urmărit aceste idei în practica politică și la guvernare. Manifestul este scris de mine împreună cu Claudiu Năsui, Elena Tudose, Cristina Prună, Vlad Botoș, Lucian Stanciu Viziteu, Iulian Bulai, Radu Mihail, Cătălin Drulă și Dan Barna. Recitit acum, aș schimba câteva cuvinte din el, și doar atât.

Ce aș schimba, totuși, ar fi titlul. Încerc să explic titlul. Conflictul de la vârful partidului a început în 2017 și a fost legat de chestiunea venirii lui Dacian Cioloș în partid, care m-a situat pe poziții opuse lui Nicușor Dan, atunci președinte. Acum e teribil de amuzant: Dacian a și venit, a fost și președinte și a și plecat între timp. Conflictul de tactică cu Nicușor Dan s-a suprapus și peste o tensiune care devenea tot mai acută legată de pozițiile partidului. Nicușor a făcut un partid refuzând să îi dea o coloratură doctrinară, iar eu am respectat acest lucru atunci când am demisionat din guvernul Cioloș (octombrie 2016) pentru a veni și a candida pentru parlament. La prima discuție cu Dan – pe 19 iulie 2016 (știu exact, pentru că, deși ne-am propus să stăm o oră, am trecut de miezul nopții și așa m-a prins ziua mea de naștere, 20 iulie, cu Nicușor Dan de vorbă) – i-am spus că nu e sustenabil politic ideea că un partid nu are poziții în legătură cu cele mai multe chestiuni de pe agenda politică. El, practic, susținea, și

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

atunci, și apoi, că USR se ocupă doar de anticorupție și transparență. I-am spus că e un soi de gândire magică, care va afunda foarte rapid partidul în probleme. Per total, discuția a fost foarte bună și am agreat multe lucruri despre reforma statului, i-am povestit cum se vede România din interiorul și din fruntea unui minister și a cancelariei guvernului. Dar am simțit că l-am pus pe gânduri legat de partea de politici și doctrine, oricum nu era decizia mea

Cum mă așteptam, criza a venit imediat după intrarea în parlament – și, ca să fiu clar, intrarea în parlament a fost o mare realizare care a făcut din USR singurul start-up politic care a reușit acolo unde altele au eșuat. I se datorează lui Nicușor Dan. Nu e puțin lucru. În capul meu urma imediat o clarificare. Pentru Nicușor Dan, acea stare era o permanență. Ne explica repetitiv cum în partid sunt și conservatori, și progresiști și că nu putem avea poziții pentru că, inevitabil, se supără unii. Ceea ce era fals în fond, cei mai mulți membri erau liberali. Asta tot repetam eu și alții: etichetele astea de conservatori și progresiști nu reprezintă decât războaie culturale temporare și de nișă, miza membrilor și a alegătorilor e una care privește liberalizarea, deci modernizarea în context românesc.

În loc să ne ocupăm de problemele liberale ale modernizării, pierdeam timp enorm în războaie culturale interne, între conservatori și progresiști, care erau mici aripioare din partid. În grupul parlamentar trebuia să luăm zeci de decizii de vot în comisii și în plen, în fiecare săptămână. Nu avem nici o bază de valori pentru decizii, durau ore întregi ședințele, fără nici o concluzie. Tendința liberală în gândire, naturală, îmi era clară și acolo, dar, cum se încuraja diversitatea doctrinară, grupurile foarte mici progresiste și conservatoare blocau aproape orice. Era haos. Și nu îmi imaginam cum va funcționa acest partid care nu are poziții legat de 98% dintre temele de pe agendă. În acest context, a venit problema cu Cioloș care a stricat ireparabil relația dintre mine și Nicușor Dan. Cum oamenii începuseră să se organizeze în platforme progresiste și conservatoare, a urmat pasul normal de a crea USR Liberal ca platformă internă. Așa cum am anticipat, cei mai mulți membri erau liberali. Apoi a venit bomba referendumului pentru familie. Nicușor Dan a propus să nu avem poziție, ceea ce era aberant pentru un partid parlamentar să nu aibă o poziție când se schimbă Constituția, ba chiar unii membri să facă campanie pro, alții contra. Nu mă așteptam ca buba discutată în 19 iulie 2016 să fie atât de gravă imediat, dar demonstra prezumția că un partid nu poate funcționa așa. Nicușor a mai stat o vreme

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

președinte, ba chiar a fost ales de un Congres, fiind șocat că doar 70% dintre delegați îl mai voiau președinte. Pur și simplu partidul simțea că îl respectă, fără a mai conta, pentru că nu știa ce vrea. Partidul era majoritar liberal. Au urmat apoi convulsiile interne, cele două aripi, progresistă și conservatoare, care se detestau s-au unit împotriva liberalilor, cum se întâmplă în orice proces istoric similar. Când i-am interzis unui membru, care declarase public că locul femeilor este la cratiță, să fie candidat la primăria Sectorului 4 din București, ne-am pomenit cu scrisori deschise publice din partea aripii progresiste că nu respectăm democrația internă. Omul respectiv este acum deputat AUR și a fost președintele comisiei de judecată a AUR când un alt deputat AUR și-a bătut nevasta. Când petreci suficient timp în politică, poveștile devin cu totul amuzante. USR Liberal s-a pierdut în peisaj pentru că nu doream să menținem platforme interne, deși asta putea fi o variantă de a împăca dorințele lui Nicușor Dan cu realitatea, dar el a refuzat orice variantă de negociere și a plecat. USR liberal s-a disipat pentru că tot USR-ul devenea liberal.

Peste doi ani, cu multe convulsii și supărări, am dorit totuși o clarificare formală. De aceea, președintele Dan Barna a convocat un referendum. Și aici intervine greșeala majoră pe care am făcut-o. Dorind să fim incluzivi și să ne comportăm ca niște victorioși mărinimoși, să nu activăm războiul vechi, dar și pentru că primeam mereu argumentul că liberal în România înseamnă PNL și creăm confuzie, și oricum nu eram încă în ALDE, și voiam ca decizia de aderare acolo să fie cât mai consensuală, am dat numele de „centru-dreapta modern". Deci nu liberal. Uitându-mă înapoi înțeleg de ce am făcut-o, dar a fost o greșeală. Pentru că am pierdut un prilej major să asumăm această apartenență. Centru-dreapta modern e mult mai difuz. Mai era încă un argument: eram acuzați de televiziunile securiștilor că am fi de stânga și, atunci, centru-dreapta în titlu ajuta. Așa se întâmplă când lași adversarii să îți facă agenda. Nici nu am acordat multă atenție numelui, pentru că ne-am ocupat de substanță, dar și asta e o parte din greșeală. Documentul nu a fost discutat cum ar fi meritat în spațul public, dar îmi imaginez că e normal când vezi scandal, vot, referendum să urmărești mai mult faptele și oamenii decât ideile. Oponenții acelei decizii de poziționare nici nu au avut o propunere alternativă, astfel încât să poți contrasta asta cu altceva: pur și simplu nu voiau să avem o poziție. Recitind acum documentul, mi-am dat seama că e imposibil să nu îl public. Pur și simplu, toată esența este deja acolo. Acela este certificatul de naștere a ceea

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

ce numesc noul liberalism românesc. Veți recunoaște acolo și referirile la pașoptiști, și misiunea de modernizare despre care am vorbit deja, și pachetele de politici liberale despre care voi vorbi mai departe. Această carte este un context, o explicație și un argument pentru acest manifest. Iată-l exact cum a fost el publicat în partid și în spațiul public la finele lui 2019 (referendumul intern a avut loc în februarie 2020.

România modernă. Reforma cinstită

I. De ce centru-dreapta modern? Context *doctrinar*

USR este partidul nou, anti-sistem, care coagulează energiile celor care vor cu adevărat o schimbare, care se implică în viața publică.
La 30 de ani de la Revoluție, România este în impas. Pentru că noi, cetățenii, am lăsat responsabilitatea schimbării pe seama statului, pe seama partidelor vechi, pe seama birocrației și pe seama celor care au de câștigat din starea lucrurilor. Pe seama celorlalți. Pentru a schimba starea de lucruri, trebuie să mobilizăm energiile în jurul valorilor schimbării. Pe care le generăm noi și comunitățile în care trăim, muncim, ne educăm copiii.
La trei ani de la intrarea în Parlament și mai puțin de un an înainte de alegerile parlamentare, trebuie să spunem clar cetățenilor cum vrem să schimbăm România. Vremea oscilațiilor a trecut. Câtă vreme am fost contra a ceva, a fost ușor. Acum e vremea să spunem *pentru* ce suntem. Clarificarea a început în practică, asumarea a fost împiedicată de un proces de decizie neclar. Azi este momentul să încheiem acest proces.
Președintele Dan Barna a convocat un referendum intern prin care membrii USR să își asume o doctrină de centru-dreapta modern.
Acum noi, promotorii acestei idei, venim să detaliem pentru membrii USR, pentru simpatizanți și pentru electoratul nostru ce înseamnă această clarificare. Valorile și ideile pe care se bazează acest document sunt desprinse din practica politică a partidului, sunt o sinteză a ceea ce deja suntem și facem cei mai mulți dintre noi.
Valorile în care credem sunt: Libertatea, însoțită de responsabilitate. Economie de piață și libertatea economică. Educație și șanse pentru toți. Respectul și garantarea proprietății private. Libertate religioasă. Respectul față de viața privată. Demnitatea persoanei. Dreptatea. Adevărul. Competența. Meritocrația. Integritatea. Respectul față de lege și stat de drept. Libertatea de expresie. Drepturile omului. Respectul față de cultura europeană clasică. Valorile și principiile morale euro-atlantice.
De ce centru-dreapta? Pentru că dreapta este în România forța schimbării, forța care a dus România înainte spre economie de piață, spre Europa, spre libertate. Pentru că stânga a împins România, și nu doar de 30 de ani, la marginea Europei.
De ce modern? Pentru că este 2020.
Pentru că lumea se schimbă și pentru că USR este partidul care propune soluții moderne la problemele reale ale acestor zile.
Doctrina „USR centru-dreapta modern" este o sinteză între liberalismul european și puterea comunităților.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Luăm din liberalism atașamentul față de libertate, proprietate, antreprenoriat, competiție deschisă, egalitate în fața legii, dreptul de a căuta fericirea așa cum o definește fiecare individ.
Luăm din comunitarism conștiința faptului că trăim într-o societate care ne-a croit șansele, ideile și așteptările, și e misiunea noastră comună să facem cât mai mult bine cât mai multor indivizi liberi.
USR susține minimizarea intervenției statului în viața oamenilor, libertatea de a alege și împuternicirea comunităților prin descentralizare și aplicarea efectivă a principiului subsidiarității. Intervenția publică trebuie realizată prin intermediul comunității (prin comunitate înțelegând fundații, asociații, instituții de cult, autorități locale).
Împărtășim cu toate curentele de centru-dreapta (creștin democrație, conservatorism, ordo-liberalism) grija față de semeni și adaptăm răspunsurile lor la lipsurile individualismului clasic. Respingem ferm intervenționismul de dragul intervenției și redistribuirea de dragul redistribuirii. Considerăm că intervenția statului trebuie să fie limitată în timp și mijloace și mereu supusă verificării.
Protejăm libertatea religioasă, pe care o vedem ca un drept fundamental pentru toți cetățenii care trăiesc pe teritoriul României. Recunoaștem faptul că a trăi într-o credință religioasă este o valoare fundamentală, pe care românii trebuie să continue să o poată exercita în deplină libertate.
Apartenența la Uniunea Europeană și la NATO sunt realizări importante ale României, pe care trebuie să le consolidăm. Uniunea Europeană este un factor de modernizare insuficient folosit și este momentul să gândim dezvoltarea strategică a României în linie cu oportunitățile oferite de apartenența noastră la acest club select, cât și cu tendințele globale unde UE este campioană. Investițiile în apărare sunt esențiale într-o lume tot mai volatilă, România în tandem cu partenerii noștri de securitate trebuie să fie un punct de stabilitate în regiune.

II. Cinci principii de guvernare. Liberalism + forța comunităților în practica guvernării

La 30 de ani de la Revoluție, într-o nouă societate și într-o nouă economie, doctrinele politice trebuie aduse la zi. *Sinteza noastră doctrinară se adresează tuturor cetățenilor români*. Celor care au resurse să își creioneze propria fericire – care vor doar ca statul să nu le mai încurce viețile, să se ocupe de infrastructura de bază (fizică, digitală, educațională) fără să le mai strice viața. Celor care vor o țară ca afară pentru că au văzut în alte părți ce ne lipsește aici. Dar trebuie să se adreseze și celor care nu au resurse, celor pe care statul, partidele și instituțiile i-au trădat. Celor de care avem datoria patriotică de a avea grijă – pentru că patriotismul nostru este patriotismul grijii față de acea Românie pe care trebuie să o ajutăm să iasă din sărăcie și să intre în modernitate.
Propunerile de politici pe care le vom dezvolta în continuare pleacă de la câteva principii de bază:

1. Libertatea individului este fundamentală. Individul poate fi liber, în căutarea propriei fericiri, atâta timp cât are posibilitatea și responsabilitatea propriei evoluții. Libertatea individuală este inexorabil legată de nivelul de respect acordat proprietății private. Românii știu cel mai bine ce își doresc

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

pentru a fi fericiți, noi ne vom asigura că statul nu le va mai pune piedici în calea lor spre împlinire.
2. Egalitatea în fața legii și a statului și eliminarea privilegiilor discriminatorii. Românii se împart *de facto* în două categorii: cei care au privilegii făcute prin legi nedrepte, prin birocrație interesată, prin reguli absurde (de la baroni, moguli până la niveluri mai mici) și cei care sunt în afara sistemului. USR este vocea cetățenilor care vor egalitate în drepturi, în șanse, în fața legii. USR vrea ca statul român să îi trateze egal pe toți atunci când vine vorba despre servicii publice. Fiecare persoană sau organizație plătită din bani publici trebuie să aibă un rol social, să furnizeze un bun sau un serviciu public. Vom înceta să plătim organizații și instituții doar pentru că există.
3. Modernizare liberală cu puterea comunităților – suntem forțele anti-statu-quo actual reprezentative pentru această generație. Pro-europenismul nostru este instinctiv: vrem o țară ca afară! S-au mai încercat salturi de modernizare în istoria României. Defectul congenital al României a fost mereu un rol prea mare pentru stat și o ignorare sau chiar desconsiderarea și abuzul de putere asupra cetățenilor și a comunităților. Statul a eșuat, modernizarea României seamănă cu o misiune sisifică și fiecare generație pare că trebuie să o ia de la capăt. E timpul să încercăm altfel. USR a pornit ca voce a cetățenilor care s-au săturat să stea deoparte. USR aduce în spațiul politic vocea unei generații care își dorește să încheie modernizarea țării, pe model european. România va fi o țară modernă când indivizii vor fi liberi să își atingă potențialul și când comunitățile vor fi mature și vor avea puterea de a se gestiona. Acesta este mandatul neo-pașoptist al generației noastre.
4. Statul este o organizație care trebuie permanent ținută sub control, analizată și adaptată la standardele moderne. Statul român este o birocrație scăpată de sub control din cauză că a) implicarea civică e scăzută, b) partidele vechi sunt găști de control a unor bucăți de stat și c) birocrații își inventează funcții și putere. USR este răspunsul la toate aceste trei probleme: implicăm civic-politic cetățenii, raționalizăm statul, reluăm controlul democratic-cetățenesc asupra birocrației. Ineficiența administrativă și iresponsabilitatea coexistă în instituțiile publice cu lipsa de resurse și cu oameni care își fac onest și cu dedicare datoria. Efortul lor se pierde într-un sistem prost condus. Cei onești și muncitori nu sunt ajutați de sistem, nu sunt recunoscuți și recompensați. Misiunea noastră este să punem în valoare talentele care servesc acum interesul public și să atragem altele, într-un sistem adaptat la modernitate.
5. Meritocrația și competiția onestă trebuie să devină norme sociale și politice în România. USR a fost primul partid parlamentar care a anunțat concursuri publice deschise pentru pozițiile de demnitate publică unde partidul a fost chemat să desemneze persoane. Numirile în stat, la orice nivel, trebuie să caute în mod real talente și aptitudini din societate, a lucra pentru binele public trebuie să redevină o chemare pentru cei mai buni dintre noi. Aceasta este profesiunea noastră de credință.

III. Planul de acțiune. Ce vom face în viitorul imediat?

Pasul 1

Membrii USR își asumă „centru-dreapta modern" ca doctrina USR. Este finalul unui proces reflexiv și deliberativ care s-a derulat în partid și în jurul

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

partidului, cristalizat prin aceste principii și idei de guvernare. Un partid care a adunat forțele noi, reformiste încheie democratic procesul de autodefinire.

Pasul 2

Vom face opoziție real liberală la guvernul Partidului Național Liberal. Nu vom intra în competiția populistă în care clasa politică (PSD, PNL, PDL, USL etc.) a aruncat România în ultimele decenii, potrivit căreia opoziția cere să „se dea" de la stat și guvernul ba dă, ba zice că nu sunt bani, dar și unii, și alții aruncă în aer bugetele și provoacă crize economice cu efecte sociale grave. Vom propune soluții realiste, moderate și moderne.

Pasul 3

Vom participa la alegerile locale și parlamentare de pe o platformă bazată pe liberalism european și acțiuni ale comunităților. Vom negocia cu partenerii de guvernare (niciodată PSD) un program de guvernare bazat pe propunerile din acest document – detaliat, pe un calendar precis de implementare și cu pași prestabiliți.

Pasul 4

Vom imprima o turnură liberală modernă agendei de guvernare și vom fi partidul care sparge cercul vicios al populismului, al traseismului politic, al capturii statului și al iresponsabilității. Vom fi la guvernare imediat ce românii ne vor acorda încredere și vom găsi parteneri pentru aceste idei. Oricum ar fi, vom fi aici, implicați și organizați – forța care va schimba România.

Ne vom împlini astfel destinul. Vom putea spune copiilor noștri: am fost acolo.

IV. Cum vom schimba România cu o abordare de centru-dreapta modern?

Zece pachete de politici pe care se va baza guvernarea USR:

1. Libertatea antreprenorială

Susținem libertatea economică deplină în condițiile unui intervenționism restrâns al statului în economie. România a ajuns să fie o economie bazată pe afacerile cu statul, o economie care constrânge capacitatea antreprenorială prin birocrație excesivă și reguli care se schimbă peste noapte. Propunem un parteneriat real cu mediul de afaceri. Fără surprize. Credem în liberă inițiativă și în capacitatea societății românești de a se dezvolta corect și prosper în condiții de piață liberă.

2. Cumpătare, responsabilitate economică și reducerea impozitării muncii

Portretul economic al României este unul sumbru și paradoxal. Pe de o parte, România se confruntă cu o lipsă majoră de forță de muncă. Pe de altă parte, românii pleacă să muncească în alte țări în număr record. Iar, în aceleași timp, foarte mulți dintre cei care rămân în România nu muncesc în economia formală, România având a treia cea mai mare rată de inactivitate din Uniunea Europeană. Toate acestea nu sunt întâmplătoare. Tot în România avem cele mai mari taxe pe salariul minim din toată Europa. Lucrul acesta trebuie să înceteze. Vom reduce gradual impozitarea muncii astfel încât salariul minim să nu mai fie taxat și toate taxele să fie calculate de la nivelul

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

salariului minim în sus. Impactul bugetar va fi suportat de eliminarea programelor inutile de tip PNDL, a pensiilor speciale și prin stabilizarea cheltuielilor publice (care au crescut cu 46 de miliarde de lei în 2018 și 50 de miliarde de lei în 2019). Mai multe detalii pe www.zerotaxe.ro. Vom apăra *cota unică* – nu impozităm progresiv pe cei care muncesc mai mult. Predictibilitatea economică este vitală oricărui sistem care are nevoie să se dezvolte. Susținem bugetare multianuală reală. Militäm pentru o trecere rapidă la moneda comună *euro*. *Deficit bugetar controlat*, *inflație redusă*, *creditare facilă* – clasa de mijloc are nevoie de predictibilitate, vom fi partidul care spune NU populismului, NU pomenilor electorale, NU creșterii datoriei pe care o vor plăti copiii noștri.

3. Pensii egale la contribuții egale. Fără pensii speciale

Planul nostru pentru viitor

Desființăm pensiile speciale. Toți trebuie să fim egali în fața statului. Nu e nici un motiv pentru care unii ar trebui să fie „mai speciali" și să primească pensii peste cât au contribuit. Fiecare pensie în funcție de contribuție. Încetăm aberația raportării anumitor pensii la ultimul salariu, care de obicei este umflat cu tot felul de sporuri și care a creat cele mai mari abuzuri din sistem. Recunoaștem faptul că sistemul actual de pensii este complet nesustenabil. Explozia punctului de pensie nu face decât să-i scurteze și mai mult durata de viață. Dacă vom continua fără schimbări, vom pune pe umerii copiilor noștri o povară uriașă. Vom avea grijă de pensiile părinților noștri. Vom accelera tranziția de la pilonul 1, falimentar și care se bazează pe transferuri de la buget, către pilonul 2 și pilonul 3, bazate pe investiții. Tranziția se va face fără a afecta pensiile actuale, dar cu un calendar clar de transfer pentru viitorii pensionari. Vom folosi veniturile din resursele naturale ale țării noastre pentru a ajuta această tranziție: resursele naturale ale României merg direct ca investiții în pensiile din pilonul 2 (detalii despre politica USR de legare a resurselor naturale de viitorul sistemului de pensii în această propunere: https://usr.ro/wp-content/uploads/2019/08/Policy-Brief-Marea-Neagra-19.08.2019.pdf.
Vom avea grijă de pensiile părinților noștri și nu ne vom condamna copiii.

4. Politici anti-sărăcie concrete

Empatie față de semenii noștri aflați în sărăcie sau la limita sărăciei. Nu putem construi România modernă lăsând români în urmă. Susținem programe clare și măsurabile de scoatere din sărăcie a concetățenilor noștri, prin măsuri de activare și educare. Susținem declanșarea unei ofensive decise împotriva unui flagel: imensul abandon școlar în mediile sărace și în spațiul rural. Statul trebuie să intervină nu cu pomeni sociale, ci cu măsuri moderne de activare socială. Intervențiile sociale trebuie finanțate prin granturi oferite *organizațiilor care lucrează direct în comunități*: ONG-uri, fundații, instituții de cult, primării. Mai puțină birocrație de stat în politicile anti-sărăcie, mai multă intervenție comunitară. Nu mai impozităm sărăcia: zero taxe pe salariul minim (primii 2.230 lei din salariu).

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

5. Puterea în mâna ta! Comunitatea în școli și spitale

Vrem să transformăm și sistemul de sănătate, și sistemul de educație dintr-unul centrat pe politruci într-unul centrat pe cetățeni.
Politicienii au interese diferite față de cei care beneficiază de aceste servicii. Lăsând la o parte tentația deloc neglijabilă a corupției, politicienii nu cunosc la fel de bine nevoile comunității și specificitățile ei, precum le cunoaște comunitatea însăși.
Sistemul de educație trebuie centrat pe elev, prin intermediul părinților și profesorilor. Părinții trebuie să poată alege școala copiilor lor dintr-o multitudine de opțiuni. Școlile trebuie gestionate cât mai aproape de cetățeni, prin consiliul lor de administrație, nu de politruci îndepărtați care vin în inspecții regizate. Pentru mediul rural și zonele defavorizate, vom demara programe moderne de atragere de profesori calificați, în cooperare cu comunitatea locală (condiții de locuire, sporuri speciale, recompensarea profesorilor în funcție de câți copii reușesc să continue școala la liceu / facultate). Finanțarea per elev pentru cazurile sociale va fi mai mare decât cea standard (programul detaliat al USR pentru educație cuprinde deja aceste măsuri: https: /www.usr.ro/files/PG-Educatie_.pdf.
Sistemul de sănătate trebuie centrat pe pacient și pe asigurat (potențialul pacient). În prezent, sistemul este centrat pe politicieni. Astfel nu e de mirare că sistemul de sănătate este cel mai mare bolnav din țara noastră. În fiecare zi auzim noi povești și suntem șocați de cât de rău se poate ajunge. S-a ajuns la punctul la care ONG-uri private cu donații 100% private construiesc spitale de la zero pentru stat. Și chiar și așa, sunt șicanate constant de diverși oameni puternici ai sistemului care au impresia că, dacă permit concurența și inovația, nu va mai fi loc de ei. De aceea vom înlesni investițiile în sănătate și înființarea de noi clinici și spitale. Dar mai ales, vom da dreptul fiecărui român de a-și alege propriul asigurator de sănătate. Fiecare român va avea o sumă fixă pe care o va putea folosi pentru a-și alege asiguratorul de sănătate, fie că este CNAS, fie că este altul. Doar atunci când vom permite concurența la CNAS, vom avea servicii mai bune de sănătate.
Sistemele acestea pot merge bine dacă îi au în centru pe beneficiari. Românii vor putea avea servicii de educație și sănătate de calitate atunci când sistemele de educație și de sănătate le vor permite să aleagă ce e mai bine pentru copiii lor și pentru ei înșiși. Adică sisteme fără pile și relații și fără corupție și șpagă. Sisteme care nu îi fac în mod constant pe români să se simtă neputincioși pentru că decizia se ia în altă parte.

6. Politici de mediu responsabile și realiste

Un mediu curat devine o cerință critică pentru generația noastră și pentru copiii noștri, de aceea trebuie să devină un principiu de bază al politicilor publice fără de care adevărata modernizare nu poate avea loc. Promovăm politici concrete, reale pentru modernizarea sistemelor de reciclare a deșeurilor, pentru protecția pădurilor, pentru apă și aer curat. *Mecanisme de piață și o intervenție inteligentă a statului* (de exemplu, prin integrarea principiilor economiei circulare) sunt soluțiile pentru a asigura un mediu sănătos. Încurajarea transportului public, introducerea stimulentelor financiare pozitive și negative pentru a decongestiona marile orașe. Finanțarea intervențiilor pentru mediu prin mecanisme comunitare implicate direct în protejarea

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

ariilor naturale, nu prin crearea de noi birocrații de stat. Funcția de reglementare și control a statului în probleme de mediu trebuie întărită semnificativ. Deși e membră UE, România se îndepărtează de standardele europene de mediu, a cheltuit prost fondurile europene pentru mediu. Administrația de mediu trebuie reformată urgent, trebuie închise portițele pentru derogări, urbanism neglijent și soluții de mântuială. Primarii și consilierii locali ai USR aleși la viitoarele alegeri locale vor fi lideri ai comunităților lor în promovarea unui mediu de viață curat și a legalității în domeniu.

7. O reformă radicală a statului și o debirocratizare serioasă. Planul pentru digitalizarea administrației

Birocrația de stat a devenit enormă, vom susține un guvern cu *număr redus de ministere*, care va face o analiză drastică a agențiilor guvernamentale și desființarea celor redundante. Fiecare program guvernamental va fi evaluat ca impact o dată la 3 ani și cele care nu obțin rezultate satisfăcătoare nu vor mai fi finanțate de la bugetul de stat. *Cancelaria Guvernului* va avea această funcție de bază. *Digitalizarea relației stat-cetățean*: interzicerea în termen de doi ani a practicii de a cere de la cetățean informații / hârtii care sunt deținute de altă instituție a statului. Această cerință a mai fost emisă, dar a rămas literă moartă în condițiile în care bazele de date publice nu sunt interconectate. Noi nu promitem ceva vag, noi punem pe masă un plan: în primul an, Cancelaria Guvernului va porni procesul de legare a bazelor de date, obligatoriu pentru toate instituțiile. Niciun leu din fonduri europene sau naționale nu se va plăti pentru softuri utilizate de instituțiile publice care nu sunt integrate (nu permit accesul securizat al tuturor celorlalte instituții la ele). În anul al doilea se vor pune la punct platformele – interfață pentru cetățeni, interconectate și acestea cu bazele de date. Harta procesului va fi publicată și accesibilă tuturor cetățenilor în timp real. Vom cere Parlamentului României și vom vota onorarea promisiunii făcute cetățenilor: maxim 300 de parlamentari. Vom demara procesul de modificare a Constituției pentru a repara sistemul politic, începând cu #FărăPenaliÎnFuncțiiPublice.

8. Grijă pentru banii publici. Regiuni și comune funcționale. Reforma sistemului de management al fondurilor europene și a politicii de dezvoltare în general

Unificarea fondurilor europene și naționale de dezvoltare într-un buget unic, cu posibilitatea de finanțare a obiectivelor de investiții din bugetul național, pentru un flux continuu al investițiilor. Banii publici pentru dezvoltare (europeni sau naționali) trebuie dați pe o programare clară, pe bază de nevoi, multianual (programul USR pentru dezvoltare și fonduri europene: https: / www. usr.ro/wp-content/uploads/2019/03/PG-Fonduri-europene-si-dezvoltare. pdf). Regiunile de dezvoltare trebuie să capete sens real și să preia din puterea județelor. Vom porni o analiză serioasă a viabilității comunelor, din care cea mai mare parte nu își pot asigura acum nici salariile propriilor angajați din bugetele curente.
Comasarea funcțională a comunelor va avea la bază această analiză – prin unificarea anumitor servicii în centre comunale mai mari (de exemplu, juridic, atragere fonduri europene), păstrând servicii de bază de care au nevoie direct cetățenii în comunele actuale. Vom demara reforma radicală a sistemului

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

administrativ de gestionare a fondurilor europene. Finanțarea de proiecte prin bănci, consorții de ONG-uri, organisme intermediare private sau comunitare ca soluție preferată și mai puțin prin birocrația de stat care a devenit endemică și în continuă creștere. Folosirea masivă a instrumentelor financiare în exercițiul bugetar viitor 2020–2027. O dezbatere publică reală privind bugetul european 2020–2027 (n+3), realizată de la nivel politic înalt. Poate fi ultima șansă de dezvoltare cu fonduri europene.

9. Companiile de stat vor fi listate la bursă sau dedicate unui bine public, prin profesionalizare

Vom demara o analiză profesionistă a companiilor de stat, de la nivel central și local. Acestea au devenit o plagă prin jaf și politizare. Niciun partid vechi nu a avut curaj să spargă cercul vicios al imperiului sinecurilor reprezentate de angajări sau participarea la consiliile de administrație ale acestor companii de stat, multe dintre ele falimentare.
Listarea la bursă a celor care nu au un mandat clar și un bine public pe care îl urmăresc și pe care o structură privată nu îl poate îndeplini. Pentru cele rămase în portofoliu, statul intervine cu un mandat oferit transparent, pe baza căruia selectează un management profesionist.

10. Rezolvăm restanțele tranziției la democrație: Drepturi și libertăți civile protejate. Încurajarea mediei independente, politici culturale competitive, controlul real democratic al serviciilor de informații.

O societate prosperă nu poate exista fără libertatea oamenilor de a-și căuta fericirea. Susținem parteneriatul civil pentru toate cuplurile, indiferent de orientarea sexuală. Susținem toleranța ca virtute modernizatoare a societății și respingem orice formă de xenofobie, homofobie, rasism, antisemitism sau șovinism. Într-o eră digitală în care tehnologia devine tot mai importantă pentru noi toți, într-un context de securitate foarte delicat, susținem că nu trebuie să cedăm de la respectarea unui drept esențial, acela la inviolabilitatea vieții private.
O presă pluralistă și un public educat în spiritul democrației sunt vitale pentru o dezvoltare democratică, bazată pe comunități. Statul trebuie să creeze cadrul pentru pluralism, transparență și concurență corectă în mass-media. Reforma TVR și a radioului public, accesul producătorilor independenți în serviciile publice de media vor fi parte din mandatul nostru. Cultura independentă, producătorii independenți trebuie să aibă acces la fondurile publice destinate culturii, pe bază de proiecte concrete și competitive. Vom iniția o reformă reală a serviciilor de informații și limitarea prin lege a capacității lor de a deține firme, de a interfera în viața politică, mediatică și economică. Supravegherea parlamentară a serviciilor de informații trebuie să devină o practică reală, nu o formă fără fond cum e acum.
USR își asumă ca generație un destin neo-pașoptist. De aceea vom finaliza ce au început pașoptiștii atunci când au declanșat prima modernizare a României: suntem români mândri de tradițiile noastre, într-o Europă care cultivă specificul fiecăruia. Românii din Diaspora constituie din nou un element esențial al modernizării, le facilităm implicarea și le recunoaștem contribuția. România va fi mai puternică și mai respectată dacă își asumă acest parcurs de reformă european. Patriotismul nostru este patriotismul faptelor, al grijii și al implicării.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Ce fel de liberalism este noul liberalism românesc?

Recitind acest text din 2019 sunt mândru că am urmărit apoi fiecare paragraf, și în programul de guvernare al USR-PLUS la alegerile parlamentare care au urmat, și în programul de guvernare al executivului Cîțu din care am făcut parte (cât am putut negocia), și în practica politică de la guvernare (și în PNRR, ceea ce face ca unele lucruri să se întâmple și acum). Am făcut atunci direct legătura între valori și politici, în același document. Veți recunoaște în textul scris în 2019 elemente din sinteza istorică a acestei cărți și startul modernizării la '48; dar și griparea modernizării ulterior, și rolul sufocant al statului, și credința mea că individul și comunitatea sunt motoarele adevărate ale modernizării, pe care trebuie să mizăm și în continuare. Nu o să vă mire, deci, că ce urmează în carte este o detaliere, o contextualizare și o explicare a valorilor și politicilor expuse atunci. Mai am de adăugat doar câteva lucruri despre liberalism în sine, așa cum îl văd eu necesar azi în România.

Liberalismul este un curent de idei vast. Cuvântul „liberal" în sine este abuzat în diverse colțuri ale lumii. Înainte ca Putin să devină fascist, fascismul în Rusia era reprezentat de Partidul Liberal Democrat al lui Jirinovski. Președintele de extremă-dreaptă al Braziliei până de curând, Jair Bolsanaro, conduce Partidul Liberal. Asta ca să realizăm că nu e PNL nici singurul, nici măcar cel mai grav caz de partid care își pune zorzoane liberale în nume. De altfel, când USR a aderat înainte de alegerile europarlamentare din 2019 la ALDE (Alianța Liberal Democraților Europeni, nu partidul lui Tăriceanu care atunci era în parlament și pe care îl dăduserăm afară din ALDE european ca să intrăm noi; de altfel, ALDE din România era singurul partid membru care purta acronimul partidului european), m-am amuzat împreună cu un om de acolo pentru că România avea cea mai bizară conjunctură: un Partid Național Liberal care nu era nici liberal, nici membru în familie, un partid ALDE care nu mai era membru în ALDE și un partid USR care este și liberal, și în familia ALDE, dar nu se numește nici liberal, nici ALDE. Așa situație mai rar.

Nu îmi propun aici să scriu despre curentul liberal la modul teoretic sau global. Nu cred că aș aduce ceva nou la acel nivel. Simpla clasificare a curentelor liberale în Europa ar fi un coșmar analitic. Cine are interes poate plasa foarte ușor liberalismul nostru în acest spectru, chiar sper să coagulăm o mișcare intelectuală care să facă și asta. Mă refeream mai sus la încercarea lui Ian Dunt de a configura

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

o misiune la zi pentru liberalii britanici, trecând prin *background*-ul filozofic al curentului, în cartea sa *How to be liberal*[1]. Remarcabil acolo este punctul de pornire: de la Descartes și raționalism, o alegere contraintuitivă. Dar important pentru noi e faptul că liberalismul crede nu doar în liberate și individ, ci și în rațiunea acestuia. Fără acest dat filozofic, nu are sens. Dacă nu ești dispus să crezi că oamenii de lângă tine știu ce e mai important pentru ei, atunci instinctul tău nu e unul liberal. Nu știu cum să subliniez cât de important este acest punct pentru momentul în care ne găsim cu modernizarea României. Modernizarea României s-a blocat în mai multe rânduri pentru că mereu premisa asta de bază a liberalismului nu era acceptată. Ea apare spectaculos la pașoptiști, atât în manifeste, cât și în comportament: în cele două luni de guvernare șubredă, aceștia au început să organizeze alegeri unde decideau țăranii și au organizat comisii de dezbateri cu ei despre legea rurală. Apoi, această prezumție se pierde în România modernă – votul atât de elitar asta era, în fond: poporul e prea prost să decidă. Interbelicul a fost dominat de o agendă colectivistă, iar democrația și rațiunea erau, vă aduceți aminte, sub asediu. Comunismul în sine a fost, sub pretextul „democrației populare", fix inversul democrației: secta numită Partid decidea totul, zero încredere în rațiunea umană. Toate acestea ni se par departe, dar nu sunt chiar așa. Prezumția că românii, individual, nu știu și nu trebuie să aleagă ne bântuie în substratul profund al sistemului politic și instituțional. Nu părinții și profesorii trebuie să decidă pentru copii, ci inspectoratele, ministerul, directorii. Sună cunoscut? E același pachet mental anti-liberal. Nu credem în rațiunea oamenilor de lângă noi și atunci căutăm siguranță. Filozofia ne condiționează deciziile și viața, chiar fără să practicăm filozofia.

John Stuart Mill este absolut relevant pentru problema transportului public și a parcărilor din București. Mill a fost un om care a redefinit liberalismul în Marea Britanie. Liberalismul clasic își epuizase agenda sa inițială – libertate politică și comerț liber. Liberalismul este cel mai de succes curent politic din istorie, de departe cel mai de succes, dar trece regulat prin crize existențiale, pentru că își îndeplinește agenda. Prima generație a liberalismului englez era în această criză când Mill l-a dus spre noi teme: comunitatea, grija, responsabilitatea față de ceilalți, feminismul (care atunci însemna

1. Ian Dunt, *How to be liberal: The Story of Freedom and the Fight for Its Survival*, Canbury Press, Kingston upon Thames, 2020.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

pur și simplu participarea femeii la viața publică, pentru că femeile nu doar că nu aveau drept de vot în Anglia când scria Mill, dar nici nu puteau practica cele mai multe profesii). Revoluționară la Mill a fost doctrina limitelor libertății sau principiul non-vătămării: libertatea ta se termină unde afectezi libertatea mea. Acum ni se pare atât de simplu, încât pare că a fost dintotdeauna, dar așa se întâmplă cu ideile filozofice de succes, ajung să ni se pară noua normalitate. Ei bine, situația parcărilor din București reprezintă o provocare teribilă pentru că trebuie ca cineva să aleagă între interesul privat al omului, de a avea parcare, și interesul public al tuturor, de a avea un oraș funcțional și respirabil. Ce este liberal? Dreptul la proprietate, la fericire, care pentru mulți dintre noi înseamnă și dreptul de a merge doar cu mașina prin oraș, caz în care e nevoie de parcare. Este liberal, după Mill, să fim cu toții sufocați, să fie imposibil să plimbi un copil cu un căruț prin oraș? Evident că nu. Și aici intervine limita: libertatea ta versus libertatea mea. E răspunsul pe care îl dau când diverși cetățeni sunt supărați că USR a propus o lege pentru reducerea zgomotului sau pentru reducerea mirosului emanat în localități. Chestiuni de care nu se ocupă nimeni, pentru că avem un stat disfuncțional care nu trăiește într-o filozofie a binelui public. Este neliberal să limitezi zgomotul din orașe? Dacă definim dreptul liberal la căutarea fericirii ca un drept de a da muzica foarte tare în oraș, atunci da. Dar e aberant să definim așa și nimeni nu o face.

Deci ce este liberal și ce nu este? Dacă aș avea 10 lei de câte ori am primit întrebarea asta în interiorul USR și câte 100 de lei pentru fiecare dezbatere pe care am avut-o, aș fi un om bogat. Dar simpla chestionare și negociere este exercițiul liberal util. Faptul că ne chestionăm la acest mod, deci că practicăm filozofia politică fără să ne propunem, ci din necesitate este în sine un exercițiu și util, și liberal, și, de fapt, indispensabil. Uneori mă lupt din poziția de coordonator de politici publice al USR cu unele tendințe de a interzice pentru că mi se pare că Mill nu ar pune acolo limita. Uneori, chiar greșesc și îmi schimb părerea sau mă „răzgândește" democrația internă.

Imaginea liberalismului ca fiind o junglă sau un deșert amoral, în care fiecare își vede numai propriul interes, este o prostie. Veșnice dezbateri și definiri nu înseamnă că liberalismul e sărac în idei sau a rămas în urmă. Poate cea mai seacă și mai bună încercare de sistematizare a făcut-o Michael Freeden[1], care identifică șase principii care

1. *Liberalism: A very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2015.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

se regăsesc în toate curentele liberale: 1) libertate; 2) raționalitate; 3) individualitate (nu individualism); 4) progres (individual, nu colectiv); 5) sociabilitate (omul, individul, odată având precedentele patru puncte, cooperează pentru o lume mai bună); 6) interesul general (la care se ajunge lăsându-l pe fiecare să își urmeze interesele, în cadrul social stabilit). Diverse curente liberale accentuează unul sau altul dintre aceste principii, ca într-un joc de imaginație unde ai o bază comună și opțiuni extra. La această scurtă introducere l-aș adăuga și pe filozoful politic John Rawls cu al său joc de imaginație, numit „vălul ignoranței". Rawls spune că regulile jocului privind o societate ar trebui făcute astfel încât niște persoane ipotetice, virtuale, să negocieze între ele, fără a ști fiecare ce loc va ocupa în societatea ulterioară. Un joc de imaginație interesant care a fascinat filozofia politică în ultimii 50 de ani. Ar trebui să ne imaginăm România de mâine ca și cum nu am ști ce am fi fiecare – eu nu cred că ar ieși un sistem în care un pensionar normal are, în medie, o pensie de 1.800 de lei și un pensionar special, care a muncit mai puțini ani, are, în medie, o pensie de opt ori mai mare. Vedeți cum practicăm filozofia fără să știm? Gândiți-vă care Românie se potrivește mai bine jocului lui Rawls: România de la Islaz, România lui Ceaușescu, România lui Iliescu, România de azi?

Și mai este ceva. Am spus despre greșeala majoră pe care am făcut-o cu numele Manifestului, în 2019. Cele mai potrivite sintagme mi se par acum: liberalismul modernizării sau noul liberalism românesc.

Misiunea istorică a generației noastre este să termine modernizarea. Știu că pare imposibil, dar e așa doar pentru că văicăreala generală ne impune o spirală a tăcerii perversă. Adevărul este că se poate, iar progresul din ultimii 20 de ani exact asta ne arată. Nu zic că vom deveni ca Elveția peste 15 ani (mai ales pentru că elvețienii se mișcă, din nou, mai repede). Dar zic că putem deveni ce sunt Spania sau Portugalia: țări cărora acum 50 de ani nu li se dădea nici o șansă, care au fructificat bine pachetul liberal adus de aderare și sunt în mediile europene de modernizare. Atât. Nu proiecte de țară în care ne propunem transformări ale poporului, reinventarea nației, spiritualități confuze, noi industrii revoluționare – aici se blochează proiectele de țară. Hai să ne propunem să avem rata de analfabetism sub media UE, să avem abandonul școlar sub media UE, să avem toalete în casă peste media UE și, în același timp, râuri curate (că nu e simplu să le ai pe amândouă), să avem autostrăzi decente, acces la educație și sănătate reale, nu pe hârtie. Eu asta îmi doresc și cred

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

că cei mai mulți români asta vor. Doar că această modernizare poate fi doar liberală. Explozia de modernizare adusă de integrarea europeană este, de fapt, modernizare liberală, cum am arătat.

Este foarte probabil ca această perioadă să fie văzută ca o epocă de aur peste 50 de ani. Dacă totul merge bine și România termină proiectul de țară privind modernizarea ca afară, această epocă va fi văzută ca perioada liniștită dinainte de alte probleme. Cum e Spania acum. Urmașii noștri vor avea propriile lor probleme (migrația, reglementarea inteligenței artificiale) și se vor uita în urmă la noi ca la epoca în care România a făcut un salt fără a avea acele probleme, care lor li se vor părea vitale și nu vor acorda absolut deloc atenție problemelor noastre. Așa e cu orice epocă de aur veritabilă: rămâne ce e bun după ea. Dacă totul va merge prost, și acest nou puseu modernizator se va stinge, atunci va fi pur și simplu epoca de aur când ne mergea bine (așa a ajuns și interbelicul să pară o chestie *cool*, pur și simplu pentru că oamenii au uitat lucrurile urâte, în comparație cu comunismul, care era mai sinistru decât orice își aminteau sau își puteau imagina despre România Mare).

Dacă totul merge bine, pentru liberalismul nostru – noul liberalism românesc – asta înseamnă că am repeta aceeași rețetă de succes care aruncă curentele liberale în criză: îndeplinim agenda, și apoi? Și apoi îi lăsăm pe copiii noștri să aleagă. Nu trebuie să rezolvăm toate problemele omenirii, hai să le rezolvăm pe astea din paragraful de mai sus. Noul liberalism românesc este un curent profund local și clar delimitat în timp. Local pentru că e un răspuns la contextul nostru istoric – și așa înțelegeți și de ce am făcut un ocol istoric amplu. Este bazat pe Descartes, Mill, Rawls și etosul liberal euroatlantic, dar este profund românesc. Ne conectează cu istoria noastră, cu oamenii care au făcut România și cu visurile lor. Este românesc pentru că de asta are nevoie România acum: de finalizarea modernizării care poate fi doar liberală. Este limitat în timp, pentru că, dacă reușim, atunci vom putea zice că am lăsat o țară mai bună. Nu spectaculoasă, nu obsedată de destine colective, o țară mai bună pentru oamenii ei reali, așa cum sunt ei. Dacă copiii noștri se vor mira că unii, cândva, au strigat într-o piață din centrul Bucureștiului că vor o „țară ca afară“, atunci se va chema că am reușit. Și nu am reușit doar pentru noi și pentru ei, am reușit și pentru cei care au început povestea asta, acum 175 de ani.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

13. Naționalismul liberal – ne luăm țara înapoi!

Prin urmare: Ion Brătianu-tatăl a construit statul nostru modern. Este acest stat în adevăr românesc? Dacă da, atunci, desigur, Brătianu a fost în adevăr român. Dar dacă statul nostru modern nu e cu adevărat românesc? Atunci lucrurile se schimbă: Ion Brătianu a fost „bun român", adică a avut cele mai bune intenții pentru poporul și statul nostru, dar „român" nu a fost. —Nae Ionescu, „A fi bun român", 1930

În articolul din care am citat mai sus, Nae Ionescu împarte certificate de apartenență la românism. Înainte de Brătianu, l-a declarat român defect pe Samuil Micu Klein, episcopul greco-catolic care a fondat Școala Ardeleană. Toată lumea a înțeles în epocă că era un atac la Iuliu Maniu, aflat atunci în culmea popularității și greco-catolic. Iuliu Maniu a fost lider al Partidului Național din Ardeal, a luptat acolo pentru drepturile românilor supuși unei campanii de maghiarizare (în jumătatea lor de imperiu, maghiarii au decis să maghiarizeze toate minoritățile și au atras astfel sfârșitul imperiului la prima criză majoră, iar ei au rămas cu granițe care îi frustrează până azi – tribalismul stupid se plătește în istorie). Maniu a organizat gărzile armate românești din rămășițele armatei imperiale. A fost șeful guvernului *de facto* al Transilvaniei, al Consiliului Dirigent, care a organizat unirea cu România. A condus intermitent PN, devenit din 1926 PNȚ, prin unirea cu Partidul Țărănesc al lui Ion Mihalache. A făcut greșeli, a fost prea inflexibil, dar a fost toată viața un democrat. Un raționalist prin excelență. Un politician onest. A contribuit la aducerea lui Carol II în țară, dar a fost trădat de acesta, care i-a promis că doar intră în Regență, nu devine rege, și că nu o va repatria și pe Elena Lupescu. A demisionat ca să nu fie el șeful de guvern care îl detronează pe regele copil Mihai, față de care depusese jurământ. Sorin Alexandrescu[1] crede că acesta a fost un gest inutil. Dar eu zic că în politică contează și simbolistica pe termen lung. A devenit adversar al lui Carol, organizând rezistența față de rege, care voia să distrugă democrația. A murit în pușcăria comunistă.

1. *Paradoxul român*, Univers, București, 1998.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Acesta este Iuliu Maniu, căruia Nae Ionescu nu îi dă certificat de român.

Nae Ionescu a petrecut Primul Război Mondial la doctorat în Germania, în tabără de prizonieri, un fel de sanatoriu. În țară, a scos un ziar influent și a fost un profesor care a fascinat o generație de intelectuali, aproape toți aduși de el la o gândire de extremă-dreaptă. A provocat un scandal în epocă, când a scris o prefață antisemită la un roman autobiografic al lui Mihail Sebastian. Citită astăzi, prefața este la fel de revoltătoare precum articolul cu certificatele de românitate. Cursurile sale publicate sunt de necitit, bolboroseli pretențioase. Irațională pompoasă. Nae Ionescu a luat bani pentru ziar, pe rând, de la Malaxa, de la Carol II și, în tot acest timp, de la nemți. Nu își ascundea corupția, se lăuda deschis că o companie germană de chimicale i-a cumpărat mașină scumpă și îl stipendiază. Nae Ionescu este un borfaș cu șarm. Un exemplar uman profund corupt.

Avem, deci, un român care a făcut Unirea, nu a fost niciodată acuzat de corupție, deși a fost șef de partid și premier. Un democrat adevărat. Care a avut voturi de la români reali. Dar el nu a primit certificat de român de la un borfaș, care avea ziar scos pe bani negri, nu a fost votat niciodată de români reali, dar se lipește de orice putere și bolborosește permanent contra democrației. Și complet ilogic – pe Samuil Micu nu îl acceptă drept român pentru că era greco-catolic, pe Brătianu nu îl acceptă drept român deși era ortodox, pentru că Ionescu crede că a făcut un stat neromânesc. Criteriile se schimbă de la paragraf la paragraf. Nu e clar ce era „românesc“ într-un stat pre-pașoptist, unde țăranii erau șerbi și aveam 50 de doctori la două milioane de locuitori, dar bolboroseala fascistă nu se încurcă în realități factuale.

Dar șocantă rămâne pretenția lui Nae Ionescu că el ar deține ștampila de românitate. Asta e ceea ce fac tribaliștii mereu: pun mâna pe ștampilă. Ca ce chestie? Celebrul articol din 1930 nu e ceva singular, este o formă de manifestare adânc întipărită în spațiul nostru public, în care fasciștii dau certificate, ba de românitate, ba de patriotism. Țineți minte omul care îl făcea neromân pe Mihai Șora? E același scenariu.

Și nici nu e nimic neobișnuit în faptul că tribalismul merge mână în mână cu corupția. E cumva logic, chiar. Individul se proclamă deținător al patriotismului și, deci, fiind un luptător pentru țară și rasă, nu mai contează ce face el personal. Nu e deloc o întâmplare că, după ce a jefuit statul român cu complicitatea PSD și a SRI, Sebastian

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Ghiță a finanțat un partid fascist. La fel, nu e întâmplător că televiziunea lui Ghiță este portavocea AUR. Aproape că nu există excepție de la regula aceasta: când vezi pe careva cu ochii scoși din orbite de tribalism, poți paria că o căutare pe Google îl arată drept un borfaș care vrea să ne ia privirea de la potlogării.

Vă aduceți aminte atacurile la Iohannis că e neamț și nu are copii. Spuse de purtătoarea de cuvânt a PSD, preacucernica Gabriela Firea. Nu a existat autocenzura aceea sănătoasă la orice partid european normal la cap: așa ceva nu se face. Au mers până la capăt.

Ca și în 1919, poporul s-a dovedit mai puțin tribal și mai matur decât borfașii care vor să îl amețească prin tribalism. Că Iohannis l-a trădat, e același sistem nenorocit care crede că el trebuie să decidă, indiferent de vot.

O fabulă rusească zice că șerbii erau biciuiți de boieri, care le violau fetele și le lăsau însărcinate. La sfatul de seară, ei vorbeau despre mândria de a aparține unui boier care are cele mai multe pământuri din zonă.[1] Cam așa suntem noi „supuși" tribalismului nostru. Borfașii care ne conduc se scaldă în privilegii și afaceri cu statul, dar ne cer regulat să fim mândri de ceva proprietate sau acțiune colectivă. Sunt „patrioți". Mă uit la un film pe YouTube, făcut de fundația lui Alexei Navalnîi, are câteva milioane de accesări. E făcut ca un film polițist documentar. O damă bine face cumpărături la Paris și Londra, în magazine cu circuit închis, ultra-exclusiviste. Zboară cu avion privat, costurile de întreținere ale doamnei sunt estimate la sute de mii de euro pe lună. Este nevasta ministrului adjunct al apărării de la Moscova. Tipul e cel care conduce programele de înzestrare și construcții ale armatei ruse. O armată criminală care omoară și torturează în Ucraina și unde recruții cer de la familii haine groase și se plâng că primesc pușți din al Doilea Război Mondial. Luptă în Ucraina cu fanatism, pentru patria mamă, pentru ordinea conservatoare, pentru „familia tradițională". Nevasta unui singur securist de-al lui Putin cheltuie la Paris în fiecare lună cât dotarea unui regiment. Asta nu este o fabulă rusească, este o poveste adevărată. Asta este lumea la care Ciolacu, Firea, Dragnea, Bode, Iohannis, Hellvig, Simion doar bălesc. Deocamdată trebuie să își ascundă bogățiile, îi încurcă declarațiile de avere, domnia legii, transparența. În acest timp, ne iau ochii și mințile la televiziunile pe care le controlează cu mesaje „tribaliste". Nu complet, nu ca

1. Am citit asta la Vitalie Cojocari pe Facebook.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

acolo. Navalnîi e în închisoare. Ca și acum 200 de ani, Rusia e o catastrofă ca țară, dar și un model pentru elitele noastre de pradă.

Spun „tribalism“ pentru că refuz să las naționalismul în acea zonă politică. Ideea națională, naționalism, acestea sunt cuvinte care se ating și se întrepătrund în conștiința oamenilor. Nu poți niciodată să delimitezi de unde începe ideea națională și unde începe „naționalismul“ cel rău, care nu mai e la modă. Prietenul meu Vlad Botoș, europarlamentar, a scris un articol unde face diferența între naționalism și patriotism, iar aceasta este o pistă tentantă. Doar că eu nu sunt împăcat cu ideea. Trebuie să revendicăm naționalismul românesc și să nu fugim de cuvinte. Mă irită profund când aud pe cineva care vorbește despre România ca despre „Românika“. Este o barbarie și este o formă de a te extrage pe tine din ea, de a pune distanță. Dar este și un fel de a te supăra ca măgarul pe sat. Ca și o formă de a ironiza pe cei care au visat la țara asta atunci când pe aici erau doar niște provincii bătute de războaie între trei cele mai retrograde imperii din Europa. Generații pentru care a fi român și a fi european nu doar că nu se contraziceau, ci erau obligatorii împreună, cum am scris în capitolul dedicat oamenilor care au făcut România. A fi român pentru cei care au făcut România însemna să fii avanpostul Europei aici. Liberalul Kogălniceanu a mers la studii în vest și a văzut că nu se știa nimic acolo de români și s-a apucat să le scrie istoria. Apoi a venit acasă și a văzut că nici aici nu știau cine sunt și s-a apucat să le predea istoria noastră elevilor, dar l-a cenzurat consulul rus. Pentru acest părinte fondator al României, ideea că liberalismul și națiunea ar fi cumva în contradicție era o aberație profundă. Fondatorii României erau români europeni care vorbeau limbi străine, negociau prin capitalele europene deștept pentru poporul lor și acționau strategic în funcție de contextul european. Fondatorii României nu erau semianalfabeți care nu vorbeau nici româna bine, care se bat cu cărămida în piept la București că le arată ei europenilor și la Bruxelles „negociază“ dând din mâini a neputință. Am asistat de multe ori la ritualul șefulețului de acasă, care le știe pe toate, nu își pregătește tema, nu e în stare să ducă negocieri decât prin traducător, merge la Bruxelles doar pentru a pune pe Facebook poza cu un comisar și zice în jur fie că le-a arătat el, fie că ăia sunt răi cu România. Când, de fapt, singura aberație din peisaj este că el nu ar trebui să fie nici șef de gară. Cu unii dintre ei am fost coleg de guvern. Am încercat să le maschez prostia pentru că negociam în numele României, dar au fost și cazuri când a devenit imposibil. S-au

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

întors cu coada între picioare și convinși că Europa are ceva cu România. Nu că sunt ei proști, ci că e o problemă geopolitică.

Uniunea Europeană nu este o adunare de rude care te iubesc necondiționat. UE este o adunare de actori raționali. Dacă ești prost sau ești prost pregătit, ratezi oportunități. A fi naționalist patriot român în UE înseamnă să obții avantaje concrete pentru România, nu să vorbești despre asta acasă și atât.

Liberalismul are această aură a delocalizării peste tot în lume. Pare că nu e de aici, de la „noi". „Noi" fiind peste tot, paradoxal. Doar pare. De fapt, liberalismul se adaptează local foarte bine. Cum am zis anterior, liberalismul nostru modernizator este un curent local și încadrat în timp. Principiile sunt universale, caracteristicile sunt locale. Tribalismul este însă mult mai universal decât pare. Așa cum în interbelic extrema dreaptă obsedată de specificul românesc tot copia explicit de la italieni, francezi și apoi de la nemți. Așa cum George Simion este doar forma adaptată la Tiktok a putinismului, care și el este o formă orientalizată a fascismului european. Nu e nimic cu adevărat local la AUR: rețeta, mesajele, tehnicile sunt copiate și, probabil, stipendiate de putinism. De asta vreau să revenim la simbioza între naționalism și liberalism, simbioza care a creat România.

De 1 decembrie 2022, am alcătuit o postare unde am pus un colaj, în stânga celebra pictură a lui Rosenthal cu România Revoluționară și în dreapta o fotografie cu Diana Șoșoacă care, conștient sau nu, era îmbrăcată aproape la fel, la tribuna Senatului. Amândouă poartă ie, salbe și un tricolor pe umăr. Acel tricolor care era simbolul aducerii aici a ideilor raționalist-liberale. Postarea suna așa:

> În dreapta e o tipă de care nu am chef să zic nimic.
> În stânga e o doamnă pe care o chema Maria. În 1848, după înfrângerea guvernului revoluționar care dorea să facă și aici la noi O Țară ca Afară, doi oameni stăteau pe malul Dunării și voiau să urce pe un vapor.
> Vaporul era unul turcesc și era de fapt o închisoare: pe vapor se afla guvernul revoluționar care fusese arestat.
> Cei doi oameni se numeau Mary și Konstantin. Ea era o scoțiancă, cu pașaport britanic. El era un evreu cu pașaport austriac. Nu puteau urca pe vas pentru că nu puteau fi arestați pe regulile vremii, protecția cetățenilor imperiali bătea dorința lor de a se alătura prietenilor de pe vas.
> Și soțului, pentru că Mary era de fapt Maria Rosetti, soția lui C.A. Rosetti.
> Mai târziu, familia Rosetti și Constantin s-au reunit în exil.
> Pictorul Constantin Daniel Rosenthal a făcut portretul Mariei în ie, cu tricolorul pe umeri și cu salbă la gât.
> A numit tabloul România Revoluționară.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Acest tablou celebru pe care tipa din dreapta îl maimuțărește este portretul unei scoțience făcut de un evreu.
Amândoi patrioți români. Patrioți cu adevărat, prin fapte.
La mulți ani, România!
Nu uita că ai fost făcută de oameni care au visat la o țară modernă, europeană, luminoasă, rațională, bună cu toți cetățenii ei.

A fost, de departe, postarea cea mai populară de anul trecut de pe pagina de Facebook. Bănuiam că publicul meu simte nevoia unei discuții despre identitate. România nu este doar despre instituții, piețe, bani, legi. România este și despre cine suntem. Suntem români, europeni, liberali. Suntem naționaliști pentru că luptăm pentru români. Pentru români reali, cei de lângă noi, nu pentru himere generice. Trebuie să ne luăm simbolurile înapoi.

Un domn, Ion Cepraga, a comentat la această postare: „Simboluri naționale precum costumele, muzica, dansurile populare au fost revendicate de ani buni de către alde Firea, Olguța, Dragnea, Dăncilă, Simion, Șoșoacă, Daea etc. Au fost foarte eficienți – acum sunt toate ale lor, nu îmi mai trebuie". Aceasta este o greșeală. Simbolurile naționale nu sunt ale tribaliștilor.

De fapt, sunt ale liberalilor – tricolorul, imnul. Toate la vremea lor au făcut parte din proiectul liberal național modernizator. În tot secolul al XIX-lea, ideea națională, naționalismul și liberalismul au fost frați gemeni. Zice Lovinescu: „Era fatal ca revoluția pașoptistă să aibă două caractere esențiale: pe de o parte, ea a fost națională, confundându-se cu însăși epoca de renaștere a poporului nostru, iar pe de alta, a păstrat caracterul raționalist al ideologiei franceze"[1]. Xenopol scrie cartea sa de istorie a partidelor din România urmărind firul național și liberal în paralel, concluzia sa fiind că naționalismul și liberalismul erau confundabile la acel moment pentru că naționalismul în sine însemna construcția unei națiuni pe principii liberale, în care să nu mai existe clasa boierească și clasa țărănească, în care cetățenia trebuia să fie a tuturor celor care erau și se simțeau români. Când Kogălniceanu spunea că nu se poate face o nație cu 2.000 de boieri, asta zicea de fapt: construim o națiune în care ridicăm individul din robie, construim națiunea în mod liberal și nici nu se poate altfel. Naționalismul pașoptist însemna eliberarea tuturor.

De câte ori scriu ceva despre Putin, Rusia, Ucraina, un val de putiniști vin să comenteze la mine. Cu unii vorbesc politicos și calm,

1. E. Lovinescu, *op.cit.*, p. 66.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

dar celor care mă insultă am început să le răspund simplu: „Trădător putinist“. Simt că au un moment de descumpănire. Nu se așteaptă la asta. Trădători? Păi noi, tabăra noastră, noi, „patrioții“, decidem cine e patriot și, deci, și cine e și trădător. Simt că niște rotițe li se defectează un moment. Le-am luat jucăria. Asta trebuie să facem, nu să abandonăm ideea națională, nu să lăsăm naționalismul la AUR, la Șoșoacă sau la Dragnea. Mai ales că, istoric vorbind, naționalismul nostru, al românilor, este unul liberal. Cei care duc naționalismul spre tribalism sunt trădători ai acestei istorii. E foarte simplu. Aici e casa noastră, nu a lor.

Naționalismul se deosebește de tribalism prin aceea că este generos în victorie și tocmai aici a eșuat România Mare. Am avut un noroc istoric chior, cu căderea celor două imperii, rus și austro-ungar, în același timp, plus acea generație care a știut să profite de împrejurări. Și, totuși, interbelicul românesc a fost dominat, cu expresia lui Zigu Ornea[1], de o punere la zid a raționalismului și a liberalismului. Curentele de extremă-dreapta au dominat spațiul intelectual și cultural, iar statul profund și extrema-dreaptă s-au aliat politic pentru a distruge democrația. Oscilația unui PNL creat după valul marilor reforme între a fi liberal și a fi tribal a fost un motiv principal. Am mai scris despre tactica lui Ionel Brătianu pentru alegerile din 1919. Să nu uităm că PNL s-a opus încetățenirii evreilor înainte de Primul Război Mondial: din acest punct de vedere, conservatorii și junimiștii au fost mai rezonabili. O parte din pașoptiști (Cezar Bolliac de pildă[2]) au pornit curentul antisemit în România imediat după crearea statului modern. Încercând să câștige puncte electorale prin tribalism, PNL nu a făcut decât să ajute curentele de extremă – oamenii preferă originalul.

Totuși, aș putea înțelege situația de dinainte de Primul Război Mondial, când provincii mari locuite de români nu făceau parte din stat. Ce nu înțeleg este descătușarea tribală din interbelic. Aveam

1. Zigu Ornea a fost un mare intelectual român, evreu de origine, pe care am avut ocazia să îl întâlnesc. Ne-am intersectat o scurtă perioadă la *Dilema*. El a făcut enorm pentru cultura română și secolul al XIX-lea nu poate fi urmărit fără cărțile sale. A scris studii despre Junimism sau Poporanism, a scris biografii integrale ale lui Titu Maiorescu, Dobrogeanu Gherea, Constantin Stere. Pe cartea despre *Viața lui Titu Maiorescu*, pe care am cumpărat-o de la un anticariat pentru documentarea acestei cărți, apărută în 1986, cineva a notat cu un creion (singura notiță pe carte a fostului proprietar) „evreu“.

2. Ioan Stanomir, *Așteptând revoluția: Pașoptismul și vocile sale*, Humanitas, București, 2019.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

România Mare. România era întreagă, agenda națională se împlinise, era momentul propice pentru agenda liberală, pentru dezvoltare, pentru ridicarea standardelor de viață. Nici unul dintre guvernele interbelice nu a inclus un ministru din partea naționalităților[1], deși atunci procentul de minorități era mult mai mare, 25%. Încă un punct în care România de azi, cu toate bubele ei, este mai bună și mai decentă decât acea Românie.

Naționalismul nostru, în variantă tribală, nu manifestă nici un fel de empatie față de românii reali, contemporani cu noi. Așa cum șerbul rus este mândru că fata îi e violată de un boier bogat, tribalismul ne cere să fim mândri că avem companii de stat care sunt jefuite de români. În vreme ce naționalismul liberal trece totul printr-o grilă rațională, unde individul concret contează, tribaliștii sunt încontinuu în căutare de subiecte spumoase care să arate că tribul nostru pur este pângărit de străini. Cele mai multe asemenea subiecte durează o săptămână, dar produc indignare. „Ne pune UE să mâncăm insecte." „Ghinea a vândut pădurile la străini prin PNRR." De fapt, noi, românii, prin Romsilva și prin sindicatul mafiot de acolo, permitem furtul de păduri, și în PNRR am inclus la finanțare cel mai mare program de împădurire din istoria României (55.000 de hectare, 800 de milioane de euro). La schimb, trebuie să facem curățenie la Romsilva și să oprim furtul de lemne. Ar fi aberant să ne dea UE 800 de milioane de euro pentru pădure nouă și să continue furtul din pădurile vechi, nu? Ei bine, nu acesta e discursul public. Romsilva, sindicatul și două televiziuni deținute de securiști tribaliști au lansat însă povestea că se vând pădurile la străini. Primesc zilnic înjurături pe Facebook că aș fi vândut pădurile la străini.[2] Nu vi se pare că suntem ca în zicala rusească?

În anii studenției mele, era o dezbatere despre cum McDonald's ne omoară sufletul național. Pe bune, a fost o dramă acest subiect, McDonald's va omorî mititeii. Furtună media. George Pruteanu fusese un om pe care îl respectasem, îl citeam întâi în *Dilema*, apoi îi urmăream pastilele despre limba română la Pro TV. A fost, poate, primul dintre intelectualii publici liberali, moderniști care a spart bula și a

1. Bogdan Bucur, *Sociologia proastei guvernări în România interbelică*, RAO, București, 2019.

2. În fiecare săptămână este aproape o altă înjurătură. Asta era când am scris. Când revizuiesc, este înjurătura că aș fi băgat în PNRR lagăre urbane, prin conceptul de oraș de 15 minute. O conspirație globală, importantă în mod suveranist de AUR în România.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

ajuns vedetă la nivel de masă. A ajuns parlamentar PNȚCD și a terminat mandatul ca membru PRM. La el am observat prima dată un fenomen: oamenii care s-au remarcat ca liberali devin, odată cu anii și frustrările personale, tot mai vehemenți, mai izolați, dar și mai conspirații onişti, tribaliști și rusofili. Oameni cu merite incontestabile în promovarea modernității, la senectute se întorc împotriva propriilor convingeri. Gândiți-vă la Cornel Nistorescu, Adrian Severin și la modul spectaculos în care nu doar s-au scrântit, ci au întors armele împotriva a ceea ce spuneau în tinerețe. De ce a îmbătrâni urât ca intelectual public în România presupune și alinierea la norma anti-modernistă? Oricum, la Pruteanu am văzut prima dată fenomenul. Supărat pe PNȚCD că nu l-a pus în nu știu ce funcție și pentru că așa putea fi toată ziua la Tucă Show, la televiziunea securistului Voiculescu, Pruteanu a devenit cel mai mare luptător la TV cu ungurii și cu McDonald's. Era iubit, era adulat, era încurajat și cu atât devenea mai anti-unguri, mai anti-McDonald's. Cu ungurii avea o problemă, care atunci ținea seri întregi de isterie TV, dar acum pare obscură: dacă să scriem sau nu niște nume de străzi și în maghiară acolo unde există minoritate maghiară. Dacă ați revedea și emisiunile în care Pruteanu avertiza că se duce naibii țărișoara dacă scriem în maghiară, ați crede că e o comedie, dar atunci nu era. Exact cum articolul lui Nae Ionescu pare atât de bizar, dar a fost influent și a creat realități. Tribalismul aruncă mereu și mereu noi teme de acest gen în spațiul public. Deși Pruteanu se lupta cu oculta mondială a hamburgerilor, capitalismul liberal a dus de atunci până azi la o explozie extraordinară a bucătăriei tradiționale. Cu adevărat tradiționale, nu micii sleiți de cantină comunistă pe care îi găseam atunci în București. Restaurantele se întrec în a face mici „tradiționali" din ce în ce mai sofisticați și mai bine pregătiți. Poți comanda de acasă zeci de mâncăruri pe bune tradiționale, de care habar nu aveam când Pruteanu se lupta să apere mâncarea de cantină, care lui i se părea „tradițională".

George Orwell avertiza[1] că nu trebuie să permitem celor care nu iubesc individul să monopolizeze iubirea de țară. De aceea, cred că este vital pentru viitor să recuperăm valorile naționale pentru liberalism. Nu în modul în care o face PNL acum, care nu e clar când e liberal și când îl scapă pe Rareș Bogdan în decor cu declarații isterice tribaliste. Nu concurând cu AUR la naționalism, ci reclamând

1. Citat de Ian Dunt, *op. cit*.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

naționalismul patriotic și liberal. Zigu Ornea[1], și înaintea lui E. Lovinescu[2], demonstrează cum curentele anti-liberale erau importuri din mode apărute în Italia, Franța și Germania. Încercarea lui Nichifor Crainic de a crea un curent creștin politic era copiată din implicarea în politică a bisericii catolice italiene. Legionarismul însuși, acest curent al românilor verzi, era copiat din Italia. Ideea că extrema dreaptă este locală și liberalismul este vinitură, străin, este un clișeu ieftin. E fix invers. Nae Ionescu însuși a tradus curente anti-raționale și anti-liberale învățate în Germania.[3] Așa cum AUR azi este o copie fidelă a curentelor extremiste din Europa occidentală și are același mesaj global ca Rusia lui Putin, nu e nimic original acolo. Când inventează o pretinsă conspirație globalistă, sexo-marxistă, tribaliștii actuali, ca și cei interbelici, acuză un curent profund local bazat pe valori universale de importuri nelegitime, când ei sunt în sine doar un import nelegitim. Și niște trădători ai ideii naționale românești.

Ideea că liberalismul trebuie să recâștige naționalismul nu am inventat-o eu acum și, după niște reacții ale unor prieteni care m-au auzit vorbind despre asta, știu deja ce vă trece prin minte: e o cauză pierdută, de ce să ducem bătălia asta? Eu zic că e musai să o ducem, chiar dacă a te bate cu preconcepțiile este greu. Este o întreagă dezbatere globală privind lupta pentru simboluri între liberalism și fascismul în formele sale curente. „Liberalismul are nevoie de națiune", pune Francis Fukuyama în titlul[4] unui articol din *Foreign Affairs*. Identitatea națională este maleabilă, spune Fukuyama, îndemnând curentele liberale să se apropie de ea. În cazul nostru, al românilor, suntem într-o situație fericită pe care nici nu o conștientizăm. Identitatea noastră națională este maleabilă în sensul întoarcerii la origini: naționalismul ne aparține, simbolurile naționale ne aparțin pentru că steagul, imnul au făcut parte din arsenalul pașoptist de creare a statului național, modern și liberal.

Este momentul reapropierii între naționalism și liberalism, pentru că, altfel, riscăm ca cei care vin după noi să nu mai înțeleagă nimic din lumea de mâine, ajungând fie să plece, fie să înceapă să vorbească despre „Românika". Într-o lume tot mai interconectată,

1. *Anii treizeci: Extrema dreaptă românească*, Polirom, Iași, 2015.
2. E. Lovinescu, *op. cit*.
3. Fără să citeze, azi ar fi considerat plagiat curat.
4. Francis Fukuyama, „A Country of Their Own – Liberalism Needs the Nation", *Foreign Affairs*, mai / Iunie 2022.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

tribalismul le va crea mereu conflicte de identitate. Pentru străbunicii noștri, a fi parte din națiune însemna ieșirea din feudalism, eliberarea, oportunitatea socială. Suntem români cu toții, avem drepturi, avem liberate. Cine ne dă drepturile? Apartenența la națiune. Tribalismul exact asta a omorât, și în interbelic, și în perioada ceaușistă. Ne-a dresat să fim români fără drepturi.

Nici unul dintre bunicii mei nu a părăsit vreodată România. Așa erau vremurile. Erau români fără drepturi. Tudor, fiul meu, a vizitat la opt ani mai multe țări decât ar fi putut visa toți bunicii mei că o vor face în întreaga viață. Ce va însemna pentru el că e român? Poate însemna că e parte dintr-o națiune europeană, mândră, modernă, care și-a închis problemele de întârziere a modernizării. Sau poate fugi de românitate. Dacă Tudor va simți nevoia să se disocieze de românitate s-ar putea să fiu ultimul român din neamul meu și asta mă revoltă. Am cunoscut odată în Italia un om, George Manea, care avea un magazin de bijuterii la Florența. Eram în campanie electorală și George a organizat un eveniment cu câteva zeci de români. Apoi l-am revăzut la Bârlad, în cochetul parc din centru. Eram epuizat, eram în fiecare zi în alt județ pentru campania „Fără Penali", vorbeam cu sute de oameni. Am dedus că George din Italia era din Bârlad. Am discutat cu el despre situația de la Bârlad. Și am trăit o situație ca în *Seinfeld*, când mi-a zis că el nu are, de fapt, pe nimeni în Bârlad și nu e de acolo. Venise din Italia pe banii și timpul lui să strângă semnături și se alăturase caravanei. De fapt, el nu mai avea pe nimeni în România, toate rudele sale erau în Italia. Aici m-am blocat: pe nimeni. George era foarte activ în diaspora. Mi-a spus că îl apucă disperarea când vede cum copiii lui nu mai știu românește, oricât vorbește el acasă cu ei. Și omul fusese apostrofat pe Facebook de tribaliști că e globalist sexo-marxist.

Dacă nu vom readuce naționalismul românesc la principiile liberale modernizatoare, vom pierde viitorul. Abia acesta este un pericol pentru România și de aceea tribaliștii sunt trădători de țară.

În plus, folosirea ideii naționale de către tribaliști din tot spectrul PNL-PSD-AUR duce mereu la moduri de a fura de la românii reali. Vezi mai departe capitolele despre companii de stat. De câte ori e folosită în politică acum ideea națională este aproape cert că românul real iese în pagubă. Este furat ca individ, suntem furați ca națiune în numele națiunii. Dar cum ar fi să ne gândim la valori naționale și să facem ceva bun pentru românul real? Cum ar fi să folosim naționalismul nostru pentru chestiuni foarte concrete, pe

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

care le vedem cu ochii noștri, nu cu ochii securiștilor patroni de televiziuni?

Am văzut la Pro TV un reportaj despre sărbătoarea de la Țebea. Cântări, petreceri, târg. Apoi oamenii au plecat și au lăsat un munte plin de gunoaie. Am fost șocat. Deci oamenii ăia se adună, îl cântă pe Iancu și apoi pleacă lăsând muntele lui Iancu plin de gunoaie. Cum s-ar simți Iancu dacă ar veni să vadă asta? Cum naiba poți să fii naționalist român și să lași gunoaie pe muntele lui Iancu? Nu poți fi patriot dacă arunci gunoaie la gorunul lui Iancu. Lui Iancu i-ar fi rușine de tine.[1]

Răscrucea

Aceasta este prima răscruce a noastră: reîntoarcerea ideii naționale la proiectul de țară care a născut România și la folosirea naționalismului pentru a face o lume mai bună pentru oamenii reali de lângă noi.

1. Se întâmplă să scriu acest capitol fix de 24 ianuarie 2023. O zi în care, pe scena de la Iași, s-au adunat numai bărbați să vorbească fonfăit și gol despre Unire. Seara, ne scrie Dan Barna pe un grup: „Deschid și eu televizorul după trei luni și uite ce aflu: «Imagini revoltătoare cu fostul șef al USR», scrie mare pe ecran la Realitatea TV". Ne-am amuzat cu Barna, care aștepta să vadă ce făcuse. În acest timp, George Simion era în direct unde vorbea poporului, numai cu idei de care ăia care au făcut Unirea ar fi râs ca la un spectacol de clovn isteric. Moderatorii erau în fund de admirație, pe ecran curgând titluri de demascare a lui Barna, fără detalii. Într-un final, am aflat: Barna… dansase hora unirii. Revoltă uriașă în studio: Barna se face că e cu poporul, dansează hore. Revoltător. Partea cu totul amuzantă este că Dan Barna a făcut dansuri populare când era copil, la Casa Tineretului din Sibiu. Chiar se pricepe la folclor. Găsesc episodul cu totul relevant pentru confiscarea valorilor de Sistem + fasciști.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

14. Economia capitalistă: blocaje și ameliorări

Am scris mai devreme că acest boom de modernizare care e pus de obicei pe seama „integrării europene“ este, de fapt, un rezultat al adoptării pachetului de politici liberal-democratice prin aderarea la UE. Sau, cu alte cuvinte, România a trecut la capitalism. Niall Ferguson constată pe bună dreptate că acesta a ajuns un termen de insultă.[1] Peste tot în lume, chiar și în statele capitaliste cele mai avansate, dominanța intelectuală a comunismului și a fascismului în epocile anterioare a transformat capitalismul într-un baubau. De aici și nevoia de a găsi eufemisme: economie de piață, de pildă. Chiar și „integrare europeană“, care sună atât de placid, este un eufemism deja intrat în limbajul de lemn pentru capitalism, liberalism și democrație. În România, capitalismul și democrația nu au avut presă bună. Și totuși, motorul schimbărilor din ultimii 20 de ani nu a fost statul sau politica sau instituțiile, ci economia organizată capitalist. Intrarea pe piața europeană (organizată capitalist) a eliberat energiile inițiativei private, a asigurat piață de desfacere pentru produsele românești sau parțial românești la un nivel fără precedent în istoria noastră. Asta a însemnat prosperitate, care este evidentă prin simpla comparație a României cu vecinii noștri care nu au intrat în pachetul capitalism-democrație adus de UE. Cel mai mare vecin al nostru este, practic, personificarea visului vehiculat de cutuma care domină spațiul public: autarhia economică în varianta capitalismului tribal, cu oligarhi. Cornel Ban face această comparație cu Ucraina: „Ucraina e un fel de România a anilor nouăzeci, adică în care foștii oameni de aparat alături de aventurierii acumulării primitive cumpărau

1. Niall Ferguson, *Marele declin: Cum decad instituțiile și mor economiile*, trad. de Lucia Popovici, Polirom, Iași, 2012.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

pe nimic părțile viabile ale fostei economii sovietice și se încărcau de licențe, subvenții și monopoluri. Cei cu salarii minime din România (aproape jumătate din angajați) plecau cam din același punct de start în 2002, cu un minim de sub 100 de euro; azi este de trei ori mai mare în România decât în țara vecină… În Ucraina, salariul minim brut este de 178 de euro pe lună, iar în România este de 466 de euro pe lună. «Decolonizarea» României ar însemna o independență oligarhică de tip ucrainean"[1].

În 1989, Ucraina, cea mai industrializată zonă din fosta URSS, exporta de câteva ori mai mult decât România. Înainte de invazia rusă în Ucraina, România, o țară cu populație de peste două ori mai mică, exporta mult mai mult decât Ucraina.

Cornel Ban spune[2] că toate țările foste comuniste care au intrat în UE au dezvoltat un model de creștere bazat pe export și pe investiții străine. Inspirat de o prezentare a sa unde compara două țări din UE (România și Ungaria) cu două țări din afara UE (Serbia și Ucraina), am făcut același exercițiu și am pus în tabelul de mai jos cifrele totale ale exporturilor și categoriile de bunuri care sunt în top 3 pentru fiecare țară. În primul rând, dimensiunea exporturilor este de un ordin de mărime mai mare – Ungaria exporta în 2021 în valoare

Țara	Total exporturi (mld. dolari	Top ramuri de export
România	90	Mașini electrice și electronice: 18% Mașini, tractoare, camioane și componente: 14% Componente industriale: 10%
Ungaria	137	Mașini electrice și electronice: 24% Mașini, tractoare, camioane și componente: 16% Componente industriale: 14%
Serbia	26	Mașini electrice și electronice: 14% Componente industriale: 7% Fier și oțel: 4,9%
Ucraina	69	Grâu: 8% Porumb: 8 Fier semi-prelucrat: 5,9%

Fig. 8 Comparație exporturi UE-non UE (2021)[3]

1. Cornel Ban, art. cit.

2. Cornel Ban și Dragoș Adăscăliței, „The FDI Led Growth Models of the East Central and South Eastern European Periphery", în Mark Blyth, Lucio Baccaro, Jonas Pontusson (coord.), *Diminishing Returns: The New Politics of Growth and Stagnation*, Oxford University Press, Oxford, 2022.

3. Sursa: OECD.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

de 137 de miliarde dolari, România, 90 de miliarde, iar Ucraina, o țară de două ori mai mare, doar 69 de miliarde. Ban vorbește despre un fenomen de dezindustrializare ca efect al rămânerii în afara UE și de industrializare pentru țările din Uniune. Ceea ce e logic: accesul pe piața unică și regimul comun de investiții / antiprotecționism duce la asta. După cum vedeți în tabel, România și Ungaria au o pondere majoră a exportului de mașini, Serbia mult mai mică, iar Ucraina a rămas în zona de pondere majoră a exportului de cereale.

Ca o comparație cu perioada de preaderare, în anul 2000 România exporta 12 miliarde de dolari, din care 10% erau produse petroliere și 9% haine făcute în *lohn*. În 22 de ani, am sărit de la 12 la 90 de miliarde exporturi și de la industrii cu valoare adăugată mică la unele cu valoare adăugată mare. Fără planuri cincinale.

În două secole de fantezii economice dintre cele mai diverse, statul român a încercat cam toate modelele bizare de sugrumare a capitalismului original, bazat pe antreprenoriat, comerț liber – circulația liberă a capitalului și mărfurilor. Dar, cum pare că trebuie să bifăm toate greșelile posibile, fesenismul a mai încercat o dată. În fiecare epocă, eșecul economic e însoțit de teorii grandioase, propagandă agresivă, planuri de țară unde un dictator sau birocrația de stat trasează sarcini. Și, cu toate astea, realitatea se încăpățânează să nu se miște în esența sa: modernizarea României nu ține pasul cu media europeană. Ne mișcăm, dar prea încet pentru ținta noastră. Singura epocă în care realitatea românească se mișcă mai rapid decât ținta, singura epocă istorică în care România recuperează real decalajul este cea în care trăim acum. Datorită pachetului liberal: capitalism-democrație. Fără directive de la un dictator, fără extazieri colective. Avem cele mai mari exporturi industriale din istoria României fără vreun plan de industrializare făcut de birocrație, de guvern sau de vreun Comitet de Planificare. Avem cele mai mari exporturi fără să avem vreo strategie pentru export. Ce minune, nu? Asta e frumusețea capitalismului: eforturi, decizii individuale, private, capitaluri și organizări ale indivizilor și firmelor care per total exportă de nouă ori mai mult decât în „Epoca de Aur Nicolae Ceaușescu“. Iar asta se întâmplă pe fondul văicărelii generale și a regretelor după ceaușism.

Ce înseamnă pentru românii obișnuiți acest boom? În primul rând, că recuperăm accelerat subdezvoltarea istorică în ce privește productivitatea. Imaginea țăranului român care dădea cu sapa este poza subdezvoltării. Cine vrea să îmi țină o predică despre viața

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

idilică de la țară stricată de modernizare e invitat să stea 10 ore în soare, semiaplecat, ca să vadă ce idilic este. Nu e nimic idilic, e chinuitor. Iar pentru noi ca societate e un efort uman prost alocat. Abia în epoca asta haotică ne apropiem ca productivitate per român de productivitatea unor țări pe care mereu le-am invidiat. Uitați-vă la cum se urmăresc aceste două linii care arată cât produce fiecare român și fiecare maghiar:

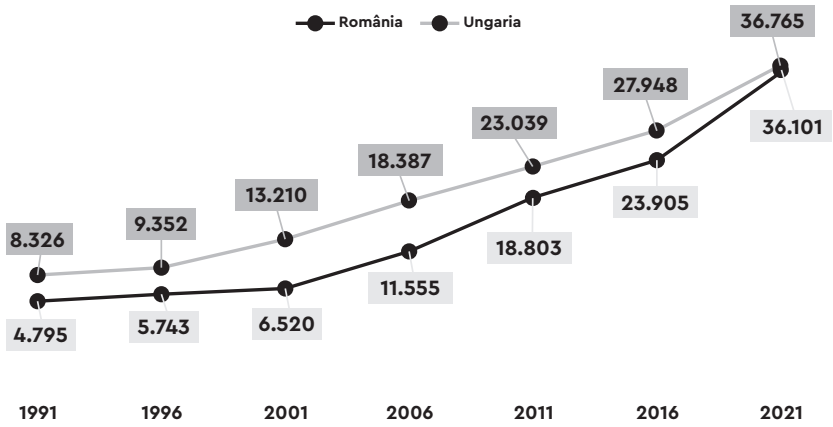

Fig. 8.1 PIB/capita România versus Ungaria (dolari, PPP)[1]

Bun, dar noi nu mâncăm PIB, nu? Hai să ne uităm la cum au crescut salariile medii în câteva țări europene.

	2013	2021	Evoluție procentuală 2021 față de 2023
Spania	1.511	1.784	^ 118,1%
Italia	1.780	1.729	v 97,1%
Grecia	940	1.116	^ 118,7%
Polonia	647	928	^ 143,4%
Ungaria	489	813	^ 166,3%
România	365	743	^ 203,6%
Moldova	198	339	^ 171,2%
Ucraina	222	320	^ 144,1%
Rusia	632	500	v 79,1%

Fig. 8.2 Nivel salariu mediu net 2013–2021 (euro)[2]

1. Sursa: OECD.
2. Sursa: OECD.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Observați și creșterea accelerată a Europei de Est intra-UE versus creșterea lentă a Europei de Vest, dar și rămânerea în urmă a Europei extra-UE (chiar scăderea salariilor în imperiul isteric-tribalist al lui Putin). Modelul bazat pe investiții străine și exporturi în UE a ridicat standardul de viață al celor mai mulți dintre români, dincolo de ce era de imaginat dacă te uiți în urmă la istoria noastră.

Tot încercăm să concurăm cu Ceaușescu și la proiecte de țară, și la tăiat panglici, când, de fapt, trebuie să negăm fix acel model. Proiectul liberal de țară pleacă de la ideea că trebuie să continuăm ce merge și să recunoaștem că multe merg bine. Planul liberal de țară trebuie să plece de la constatarea că motorul de dezvoltare adus de cuplul capitalism-democrație este ceva important, excepțional, care trebuie protejat și lăsat să continue. Un plan de țară trebuie să pună în centru ce avem deja bun.

Apărarea sistemului liberal capitalist democratic este cerința de bază a proiectului liberal de țară. Astfel, în privința acestui proiect de țară – este un plan liberal, nu un plan septic, apolitic –, trebuie să sparg alt tabu al gândirii lenețe: nu poate exista consens când vine vorba de planul de țară. Între mine și George Simion nu poate exista consens legat de acest subiect – din motivul simplu că eu doresc o Românie liberă, modernă, unde individul și comunitatea să acționeze în interesul lor, unde statul să fie limitat și activ. Pe când Simion dorește o Române fascistă, cu politici socialiste, și un stat obez și discriminatoriu. Planul de țară este o alegere politică și civilizațională. El trebuie să plece de la niște valori. Planul liberal de țară ajută motoarele de bază ale modernizării actuale și vrea să le protejeze, să le elibereze.

Se spune, deseori, că România are nevoie de un nou plan de țară, așa cum a fost la momentul Snagov. În 1995, la Snagov, Iliescu, Coposu, Vadim Tudor, toate partidele, Academia, Biserica au semnat un document care prevedea dorința României de a se integra în Europa. Acela a fost momentul unui consens mitic, după care tânjim în spațiul public. Dar hai să stabilim ceva. Snagov a fost posibil pentru că regimul fesenist-securist al lui Iliescu era falimentar. Snagov nu a fost un consens patriotic vizionar, ci momentul în care regimul Iliescu a recunoscut că toate variantele sale de politici antidemocratice, anticapitaliste, anti-investitori străini, anti-Europa duseseră țara la faliment și că integrarea europeană era singura soluție pe termen lung. Să nu ne amăgim când vine vorba despre acel consens. Securiștii furaseră ce era de furat și aveau nevoie de stabilitate.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

România a adoptat democrația și capitalismul sub masca integrării europene, abia după ce feseniștii încercaseră și eșuaseră cu tot soiul de politici anti-democratice și anti-capitaliste.

Economia românească are însă defecțiuni majore, iar capitalismul este pe cale să se gripeze ca motor de modernizare. Și din nou nu suntem deloc speciali sau unici, dimpotrivă, pare că ne îndreptăm spre o formă banală de blocaj prin care America Latină și Africa au trecut deja: capcana țărilor aflate la nivel de mijloc și care rămân prinse acolo pe termen indefinit. În engleză, chestia asta se numește sec *middle income trap*. Din 103 țări care erau la mijloc în 1960, doar 13 au spart bariera până în 2008, conform unei analize a Băncii Mondiale.[1] De fapt, a rămâne prins în capcană este regula în America Latină și Orientul Mijlociu, așa că dacă după acest boom modernizator rămânem prinși la mijloc nu am fi o excepție statistică, ci am confirma o regulă. Aud des ideea că suntem cumva pe pilot automat – în UE, în NATO – și, oricât de prost am fi conduși, tot creștem. Doar că nu e așa. Acest boom de modernizare este dat de o conjunctură anume: am adoptat prin integrare pachetul de bază al liberalismului. Ca multe alte state înaintea noastră. Acum trebuie să evităm capcana stagnării. În care au căzut multe alte state înaintea noastră. Ce ne-a dus până aici nu ne poate duce mai sus.

Economia României are probleme structurale masive create de proasta guvernare și de ideile proaste care domină sistemul. Aici e un rol-cheie al noului liberalism.

Proiectul liberal de țară vine cu două abordări:

a) dereticare
b) ameliorare

Ca să țin lungimea acestui capitol la dimensiuni rezonabile, am ales câte două exemple din fiecare abordare.

Două acțiuni sistemice de dereticare:

1) trebuie să depășim populismul sistemic: traiul bugetar de azi pe mâine.
2) trebuie să facem curățenie în buboiul companiilor de stat.

Și două acțiuni sistemice de ameliorare care trebuie să ducă România la alt nivel:

1. Greg Larson, Norman Loayza, Mihchael Woolcock, „The Middle-Income Trap: Myth or Reality", World Bank Group (1), martie 2016.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

3) creșterea legată de lanțul valoric
4) capitalismul bunurilor publice (ecoliberalismul)

Acestea sunt cele patru direcții economice ale planului liberal de țară și le voi lua pe rând.

Traiul bugetar de azi pe mâine

În timpul negocierilor pe PNRR cu Comisia Europeană, m-a frapat foarte mult preocuparea celor de acolo față de stabilitatea financiară a României. Adică nu era doar așa, o temă între altele. Era Tema, cu majusculă. Cele mai multe dintre reformele discutate aveau legătură cu asta – și celebra reformă a pensiilor și a pensiilor speciale, și modalitățile de a raționaliza celelalte cheltuieli. M-am simțit ca peștele în apă pentru că am tot scris de-a lungul anilor despre populismul bugetar. Doar că nu am simțit vreodată în spațiul public românesc că aceasta e o preocupare majoră. A discuta despre buget pare în România o țăcăneală de economist. În 2016, am asistat la o scenă fabuloasă în care o membră a guvernului făcuse o lege cu un impact bugetar de 12 miliarde de lei și, la întrebarea legitimă a prim-ministrului dacă a discutat cu Ministerul de Finanțe, ne-a trântit nervoasă că e treaba lor să găsească bani. Și acela era un guvern de oameni deștepți (doamna a fost foarte scurt membră acolo, a dispărut din viața publică așa cum a apărut, fără vreo urmă). Atunci mi s-a părut foarte amuzant și bizar, dar, din experiența mea ulterioară ca demnitar, acel dialog era absolut relevant pentru modul de a gândi politici publice. A fost un coșmar partea asta de negocieri PNRR pentru că cei de la Comisie vedeau tot Planul ca pe un instrument de însănătoșire a societății românești, care suferă de dezechilibre financiare majore, în vreme ce, în România, Planul fusese tratat de PNL și Iohannis ca o uriașă plăcintă cu bani de dat la clientelă.

Și problema nu ține doar de modul în care niște ministere discută sau nu unele cu altele. Problema de fond ține de modul în care sistemul politic și spațiul public se alimentează reciproc cu un soi de gândire mistică, unde bugetul este un sac fără fund, unde treaba statului este să dea și unde orice discuție rațională este împiedicată de un sentiment că fiecare trebuie să apuce ceva.

Când copilul meu era mic, am făcut dosarul pentru a primi alocația. Umblând după hârtii și ducând hârtii, am avut timp să meditez la absurdul situației că statul proclamă galeș un drept al copilului,

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

îți dă un act care recunoaște că acel copil există (certificatul de naștere) și apoi te pune să aduci alte hârtii prin care să dovedești că copilul chiar există. Pe lângă asta, am simțit un soi de rușine: pentru ce fac eu asta? Nu am nevoie de banii ăștia. Am decis să încasez alocația și să o donez mai departe unui copil sărac, prilej cu care s-a deschis un alt capitol din viața noastră, despre care o să scriu mai încolo, la partea despre sărăcie.

Așa că am fost foarte atent la discuțiile politice despre alocația copiilor. A urmat o comedie bizară. Un guvern PSD este somat de PNL să voteze legea PNL prin care creștea alocația universală pentru copii. PNL se dă cu fundul de pământ, face petiții. O parte din presă este isterizată că de ce nu vrea guvernul PSD să crească alocațiile. PSD este acuzat că este hain cu copilașii.

PNL reușește un fel de lovitură parlamentară, convingând parlamentarii PSD să voteze. PNL crește din opoziție alocația. Victorie, omul de la PNL care depusese legea este proclamat erou, își face un site special unde publicul poate afla cum a crescut el alocația. Doi ani mai târziu, un guvern PNL este somat de PSD din opoziție să mărească alocațiile. PSD se dă cu fundul de pământ, parte din presă este isterizată, PNL este acuzat că e hain cu copilașii.

De fiecare dată, această dezbatere are ecou în rândul societății cum puține dezbateri politice au. Când „se dă" apare acea atracție fixistă, acea poftă.

În 2020, am scris un articol pe care l-am publicat în *Dilema veche* cu titlu pesimist: „Putem vorbi cinstit despre alocațiile copiilor?" Aduceam acolo argumente că alocația asta este o plată cu efecte sociale minore și fără sens. Din moment ce o iau și copiii de miliardari și de europarlamentari (cum eram eu atunci), și copiii care trăiesc doar din alocație, este absurdă ca plată socială. Întrebam acolo dacă suntem suficienți în România care să spargem cercul vicios. Politicienii și o parte din presă se comportă așa pentru că simt că declanșează acea zombificare: ni se dă; care, până la urmă, este obișnuința unei societăți premoderne ce se așteaptă la pomeni de la stat. Statul ăsta sufocant nu investește în educație și sănătate suficient, nu te lasă să te dezvolți, dar uneori îți aruncă o ciosvârtă. Pentru un liberal, raționalitatea persoanei umane este un principiu de bază. Așa că, dacă vi se pare că tocmai l-am încălcat când am vorbit de zombificare, ei bine, aveți dreptate. Uite un caz în care autorul se răzgândește pe măsură ce scrie. Am vorbit despre zombi, am extras rațiunea din oameni și îmi dau seama cât de tentant și cât de ușor este să faci

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

asta. Cât de ușor este să disprețuiești toate aceste generații dinaintea ta, care au supraviețuit la limită și pentru care „se dă“ chiar însemna ceva. Este irațional pentru oameni să fie atenți când „se dă“? Evident, nu. Raționalitatea fiecăruia depinde de stimulii și de regulile care i-au format percepțiile. Acest neam al meu, mereu sufocat de sărăcie, a învățat să fie atent când „se dă“ ceva.

Acum, că am stabilit că am greșit mai sus și m-am lăsat dus de clișeul facil, putem stabili și altceva: tot noi putem rupe acest cerc vicios. Întrebam în articolul din 2020 dacă suntem destui care putem spune Stop. Am avut două tipuri de reacții: unii au spus că da, am dreptate, ei nu au nevoie de alocație și trebuie schimbat sistemul (făceam acolo comparații cu alte tipuri de cheltuieli, era o analiză întreagă). Mulți alții spuneau că nu, nu suntem destui. Dacă toți care cred că nu suntem destui ar fi însă organizați, s-ar face diferența.

Conul Leonida rămâne personajul emblematic pentru această așteptare ca statul să îți dea. Efimița pune întrebarea de bun-simț, acel bun-simț al omului care știe că bugetul unei țări e, în mare, la fel ca bugetul unei gospodării și, dacă nu câștigi bani, nu ai de unde cheltui:

> EFIMIȚA: Dacă n-o mai plăti niminea bir, soro, de unde or să aibă cetățenii leafă?

Dar Efimița are rolul de public adulator în piesă, personajul central, deșteptul, este Leonida. El inventează, ca întregi curente ideologice, un perpetuum mobile, bugetul de stat care în moduri mistice inventează bani din nimic:

> LEONIDA (în luptă cu somnul): Treaba statului, domnule, el ce grije are? Pentru ce-l avem pe el? E datoria lui să-ngrijească să aibă oamenii lefurile la vreme…

Toată această discuție este o explicație mai puțin tehnică a unui fenomen despre care, în România, aproape doar economiștii vorbesc: deficitele cronice. Suntem permanent într-o sarabandă de cheltuieli, urmată apoi de un șoc la cea mai mică sincopă economică. În 1990–2013, România a semnat câte un acord de salvare economică de către FMI la fiecare doi ani și jumătate.[1] Genul acesta de terapie ar trebui să fie o excepție, mai ales în UE, nu un mod de viață.

1. Cornel Ban, Alexandra Rusu, „Pauperitatea fiscală a României. Ce o explică și ce se (mai) poate face“, Fundația Friedrich Ebert, 2019.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Bine, și din cauza alocației pentru copii e statul român în veșnică criză de bani? Nu asta zic. Povestea cu alocația universală stabilită prin retorică parlamentar-mediatică este doar una care ilustrează un mod de a face lucrurile, un mod universal de a aloca bani. Unde principiul de bază este că nu contează bugetul, să se descurce. Piesa cu Conu Leonida evidențiază exact practica și așteptările bugetare la nivel sistemic.

Pentru modernizarea României, acest veșnic rahitism al statului înseamnă că, în loc să ajute o dezvoltare continuă și ascendentă, statul român este vulnerabil la crize economice așa cum este un pacient care face chimioterapie la gripă. Când scriu acest capitol, guvernul României se laudă că avem cea mai mare creștere economică din UE. Ianuarie 2023 a fost luna în care am împrumutat cei mai mulți bani de după revoluție. Suntem și statul din UE cu cel mai mare deficit bugetar. Negocierile pentru PNRR au inclus și revenirea la promisiunile de reducere a deficitului bugetar pe care guvernele anterioare le-au făcut și de care nu s-au ținut. Probabil că eram doi oameni în politica românească care știam exact situația finanțelor țării. Unul era Florin Cîțu, care fusese ministru de finanțe și era prim-ministru, și al doilea eram eu, care am fost oarecum forțat să pricep o mulțime de lucruri, ca să pot duce negocierile respective. Am avut un parteneriat onest cu Cîțu, bazat și pe preocuparea fiecăruia dintre noi, anterior politicii la fiecare, legat de starea economiei și bugetelor. Unde nu mai puteam eu, intervenea el din poziția de prim-ministru, iar vizita făcută împreună la Bruxelles în timpul negocierilor a fost crucială. Am rămas după PNRR cu sentimentul că suntem pe o navă care are un culoar îngust de intrare în port, cu benzină puțină, iar banii din PNRR erau combustibil de vreme rea. A urmat un guvern apoi care tratează lăutărește situația. Și banii din PNRR, și mulți alții, din împrumuturi și din deficit. O țară trebuie să folosească vremurile bune pentru a scădea deficitul și datoria, ca să aibă de unde le crește când vine criza. Facem exact invers. Și am făcut mereu așa după revoluție.

Am oscilat mereu între petreceri cu lăutari și internat în spital. Acum ar trebui să urmeze cifre despre deficite și datorii, ca să vă conving de asta. Dar zău că refuz să dau și aici cifre. Sunt mândru că USR vorbește despre starea bugetului, a datoriei, despre nevoia de chibzuință. Nu știu ca vreun alt partid mainstream de după 1989 să facă asta. Și știu că nu există empatie pentru politicieni care se laudă cu normalitatea, dar, credeți-mă, într-un spațiu public unde

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

stridența populistă pare avantajată, nu e ușor să te abții de la jocul populist al promisiunilor goale. Nu e ușor ca, atunci când PSD și PNL sunt în competiție de cine mărește mai mult alocația, tu să nu intri în horă.

Cifrele există în spațiul public și oricum ele se schimbă prea rapid ca să fie relevante într-o carte. În toamna lui 2022, ne împrumutam la nivel de 1.000 de euro pe secundă, acum ar trebui să mai adăugăm vreo 200 de euro.

Ne aflăm în plină petrecere bugetară cu lăutari. Cheltuielile publice sunt într-o curbă de expansiune care ar fi dat palpitații, dacă existau când negociam PNRR, dar acum planul e aprobat și curge, guvernul nu mai e ținut din scurt de nimic. Și nu e ca și cum folosesc banii pentru a schimba ceva – deși au bani și au o majoritate enormă în parlament, nu se face nici o reformă, nici măcar dintre cele vânturate când au creat majoritatea asta – nici o regionalizare, nici o reformă administrativă, nici o reformă fiscală, nici vorbă de schimbarea Constituției. Doar creșteri de cheltuieli și de angajați în birocrația centrală și locală. Nu creștere de salarii la profesori[1], nu angajarea de asistenți medicali – unde ar fi nevoie de noi cheltuieli, ci strict în birocrația administrativă, acolo unde e cel mai ușor de plasat clientela de partid.

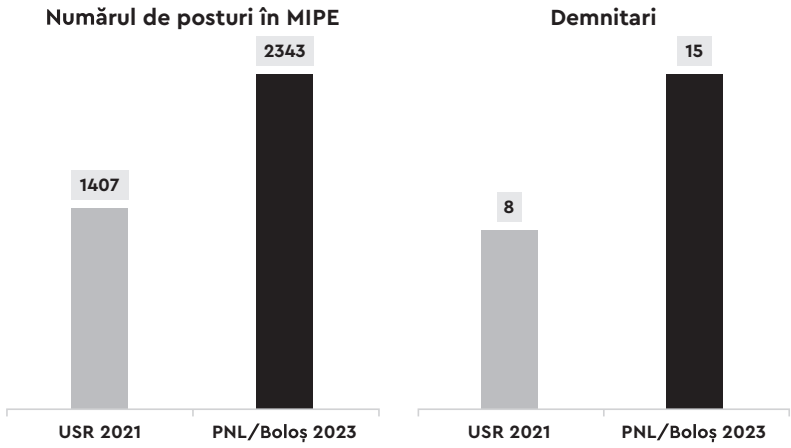

Fig. 9 Evoluția numărului de posturi și de demnitari în Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene[2]

1. Au urmat după o grevă care a zguduit impresia de stabilitate a marii coaliții USL.

2. Sursa: date oficiale Guvernul României.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Am condus un minister care avea 1.407 de angajați, cinci secretari de stat și trei înalți funcționari publici. Dintre aceștia trei, am lăsat un post liber, nu aveam nevoie acolo. Am refuzat să cer vreo mărire de schemă, deși sarcina era enormă, am redistribuit oameni, pentru că știam că sunt direcții care aveau subîncărcare de sarcină. Acum ministerul are 2.343 angajați și 15 demnitari / înalți funcționari publici.

Omul care a venit după mine era iubit de colegii din coaliție, e un „profesionist", a dat posturi la toată lumea, a servit ca un chelner clientela din fonduri europene. Va lăsa o bombă uriașă pe bugetul de stat la închiderea bugetului european curent, pentru că a convins pe toată lumea că fondurile europene pot fi un sac fără fund. „Supracontractarea" este noua mărgică magică. O procedură inventată pentru ca România să nu mai aibă absorbție mică: lansăm apeluri de proiecte de mai mult de 100% cât primim de la UE, pentru că oricum unele proiecte se vor rata. Doar că trebuia să fie o frână undeva, de bun-simț. Toată lumea atunci se gândea la ceva de gen 20–30% supracontractare. S-au ajuns la aproape 200%. Practic, avem contracte semnate de dublu față de banii primiți de la UE. Multe vor fi ratate, multe vor fi transferate pe bugetul viitor (adică consumăm bani din viitor). Dar tot vor rămâne enorm de multe pe bugetul de stat. Supracontractarea a devenit din instrument de reglaj o nouă bonanza: putem umfla fondurile europene cât vrem. A ajuns briciul la maimuță și s-a apucat de bărbierit pe lângă jugulară. Cam asta e imaginea care îmi vine în minte. Nimeni nu știe acum și nici nu vor să calculeze cât va fi bomba bugetară, practic proiecte făcute și rămase să fie finanțate din bugetul național. E doar un exemplu al guvernării lăutărești. Toate acestea se vor răzbuna pe noi când va bușsi bugetul. Veți asista atunci la uriașe eforturi de propagandă prin care ar trebui să fiți convinși că străinii, multinaționalele, UE, PNRR, USR sunt de vină pentru că maimuțele s-au jucat cu briciul la jugulară.

Un proiect liberal de țară trebuie să își propună pur și simplu ca statul român să nu mai fie o problemă atât de mare pentru economie. La fiecare criză, statul falit devastează economia privată prin scăderi bruște ale consumului și ale cheltuielilor, după ce anterior le-a umflat irațional. În loc să asigure reguli de bază și stabilitate propice investițiilor și dezvoltării, statul român condus populist este un roller coster, pe care economia privată ar trebui să facă planuri și investiții pe termen lung. Sunt absolut sigur că urmează o criză economică majoră. Pur și simplu nu avem nici o marjă de manevră bugetară,

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

suntem la limită cu totul, în perioada asta de boom și orice adiere de criză economică regională ne poate răsturna. Cifrele de încasare bugetară pe 2023 sunt proaste și economia încetinește. Fix când PNL-PSD accelerau ca nebunii cheltuielile publice.

Buboiul companiilor de stat

Companiile de stat sunt cea mai nouă formă de manifestare a tribalismului în politică, după ce celelalte, încercate de curentul securist-fesenist, au eșuat sau au devenit imposibile în contextul noii economii.

Parcă fiecare etapă are un mod de a perverti tribal un „noi" generic, în care invariabil noi, poporul, România, ieșim în pagubă, și ei, securiștii-feseniști, ies în câștig. Totul în numele poporului. O discuție care ar trebui să fie rațională este mereu obturată de un „noi" care ar trebui să fim stăpâni și proprietari, dar nu suntem.

Au refuzat investitorii străini, pentru ce putea fi salvat din industria construită în comunism, spunând că „noi" trebuie să rămânem stăpâni peste ea. Astfel, Dacia este o excepție – una dintre puținele salvate și integrate azi într-un lanț de producție major european, care singură asigură 7% din exporturile României. De fapt, Dacia de astăzi, subdivizie a grupului mondial Renault, exportă cât exporta toată România lui Ceaușescu. Plătește taxe enorme în România, asigură salarii – dar nu mai e a noastră, nu? Aro e încă a „noastră". Aro este acum un teren viran contaminat, care a tras în jos orașul Câmpulung, un oraș cu potențial fantastic readus la viață în ultimii ani de primărița Elena Lasconi. Aro a fost „salvat", nu a încăput pe mâna străinilor. Mioveni și Câmpulung sunt două orașe din județul Argeș. Unul e prosper și e singurul oraș unde s-a construit un spital public nou după 1990, înaintea celor din PNRR. Taxele locale plătite de Dacia sunt secretul. Cam asta e diferența între România tribalistă, dorită de securiști-feseniști, și România care a ales, timid și întârziat, modelul liberal de dezvoltare.

Și, totuși, în ciuda unor uriașe, monumentale eșecuri care se văd cu ochiul liber, spațiul public este intoxicat cu tribalism economic. Dar de ce nu am făcut „noi" din Dacia ceea ce a făcut Renault din Dacia? Puteam, dar am fost trădați, nu? Nu. Nu puteam. Ca să scalezi o companie ca Dacia la nivel mondial, îți trebuia capital, tehnologie și, mai ales, piață. Și chiar dacă aveam niște genii la conducerea

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Dacia nu se putea ajunge la un nivel comparabil pentru că aceștia nu aveau nici investițiile, nici puterea de cercetare/dezvoltare care se acumulează în zeci de ani și, mai ales, nu aveau rețelele de distribuție globale ale Renault. Nu e ceva ce ține de caracterul poporului, nu sunt francezii mai muncitori sau mai organizați, ci e pur și simplu logică economică simplă: piața auto este una unde scala contează enorm, iar Dacia a intrat într-o alianță *de facto* la nivel mondial și a beneficiat de scală. Investitorii care au vrut să facă la fel la Aro au fost alungați de feseniști și de sindicatul vechii fabrici.

Tot în numele unui „noi" s-a făcut cuponiada: în loc să se caute investitori care veneau cu bani reali pentru investiții noi, cu piață și cu tehnologie, s-au dat cupoane la popor. Au rămas hârtii fără valoare. Sau valorizate de afaceriști locali cu puternice legături cu Securitatea. Astfel, „noi" am refuzat să vindem la străini, am vândut la borfași locali, sponsori ai FSN și ai securiștilor – sau securiști ei înșiși. Dan Voiculescu a fost securist, Ovidiu Vântu a fost turnător la Securitate și ei au avut cele mai mari tunuri mediatice de după 1990 și au imprimat opinia despre povestea economică a României.

Așa se face că glanda salivară a tribalismului este încă foarte activă. Și se manifestă la fel de devastator, pe aceeași logică. Companiile de stat sunt ultima redută și reprezintă cea mai mare modalitate actuală de a îngropa bogăția noastră în buzunarele rețelelor bine conectate.

Rezistența la a avea minime standarde raționale de management este colosală și are deja tradiție. Și aici nu este vorba despre o dezbatere despre natura proprietății de stat, adică nu sunt două tabere: una care spune că ar trebui mai multe companii de stat și alta care spune că ar trebui mai puține sau deloc. Evident că o perspectivă liberală spune că ar trebui mai puține, și eu asta susțin. Proprietatea de stat trebuie să fie o excepție, pentru că scoate din logica economiei sănătoase, în care niște cetățeni își văd de treabă și aduc astfel plus valoare, plătesc taxe, asigură joburi. Dintr-o perspectivă liberală, trebuie să fie un motiv foarte temeinic pentru ca această excepție să fie activată: de exemplu, este un eșec al pieței, este o externalitate care doar prin proprietate publică poate fi ocolită, este o dimensiune strategică. Aceasta este o dezbatere îndreptățită.

Dar nu pe asta o avem în România și de aceea companiile de stat în sine au ajuns o modalitate de a îngropa bogăția societății. De aceea, în cazul nostru, în acest moment istoric, nu putem măcar impune niște standarde minime de bună guvernanță pentru ele. Chiar

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

cei care apără în principiu proprietatea de stat ar trebui să dorească ca aceste companii să fie bine conduse, nu? Adică dacă tot ești fanul ideii, o vrei implementată cât mai bine, ca să vadă și restul lumii ce principiu bun susții. Ați auzit vreun PSD-ist sau PNL-ist să spună: eu vreau proprietate de stat la companii și o să mă lupt să avem o guvernanță corectă, cu un mandat public clar (de ce o avem și ce așteaptă guvernul să urmărească acea companie, ca bine public), cu numiri pe merit? Nu este cazul.

Spuneam mai sus că avem deja o tradiție prin care niște oameni cer guvernelor PSD-PNL să asigure minime standarde de guvernanță. FMI, Comisia Europeană, OECD.

În 2010, când a fost în pragul falimentului și a cerut bani de la FMI, România a primit din nou întrebarea: noi vă dăm bani, dar realizați că aveți o bogăție pe care o îngropați permanent pentru că furați din companiile de stat, da? Faceți și voi ceva cu asta? Guvernul s-a angajat față de Fondul Monetar Internațional că va introduce guvernanța corporativă și a fost adoptată o ordonanță care stabilea că selecția conducerii executive și a membrilor din consiliile de administrație ale companiilor de stat se va face din rândul profesioniștilor din mediul privat, cu salarii comparative celor din privat și bonusuri acordate în funcție de performanță. Asta e ceea ce presa a numit, cred că intenționat eronat, „management privat". Care nu e deloc privat: e același management, doar că, în loc să plaseze ministerele pe cineva din pix în CA, se selectează niște oameni cu experiență în economia reală. Însăși distincția management de stat *vs* privat arată perversitatea dezbaterii: cel de stat e doar așa, ascuns, neprofesionist, pus pe hoție, iar dacă e mai curat și profesionist înseamnă că e „privat".

A fost o mică efervescență prin mediul corporativ din România, oameni care aplicau să conducă companii de stat. A durat până la prima schimbare de guvern, când a revenit PSD în formula Ponta-PSD-PNL la guvern. La TAROM fuseseră angajați CEO și CFO un belgian și un englez, recrutați internațional. Când au început să facă ajustări de costuri și să facă un plan care ar fi dus compania pe profit, au fost dați afară, în complicitate minister-sindicat. Așa că regulat câte un guvern român mai acordă câte un ajutor de stat sau taie datorii ale TAROM, care acum e condusă de tipi puși de minister din pix și de sindicat. E a „noastră", noi plătim pentru ea la propriu.

În urma tensiunilor dintre managementul profesionist și consiliile de administrație puse din pix, Ministerul Transporturilor a înlăturat

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

la scurt timp de la șefia tuturor companiilor subordonate managerii „privați". Se întâmpla la Tarom, la CFR S.A., CFR Infrastructură, Metrorex sau Port Constanța, Compania Națională de Autostrăzi și Drumuri Naționale. În cele câteva luni de guvernare din 2021, Cătălin Drulă și Claudiu Năsui au început să facă din nou recrutări publice și transparente, căutând profesioniști. Sunt singurii miniștri din 2011 până astăzi care au avut companii în subordine și au aplicat standardele acestea pentru că au vrut, nu pentru că le cere vreo obligație internațională a României.

Evident, PNL a sărit ca ars, Bode a strigat „acolo sunt oamenii noștri, cum adică puneți voi de ăștia, recrutați de pe piață. Acolo sunt ai noștri".

Epopeea numirilor profesioniste este absolut năucitoare. Cum ziceam, o „tradiție". USL-Ponta i-a înlocuit pe cei recrutați anterior cu oameni de la partid(e). Dar, cum Ponta voia să pară un reformist, l-a adus pe Tony Blair (acel Blair care a avut un rol istoric uriaș în aderarea României la UE), cu care a înființat un *delivery unit* în Guvernul României. Acest concept este unul simpatic, care a făcut carieră în literatura de specialitate. În esență, zice că anumite obiective importante trebuie urmărite de echipe mici cu patronaj politic înalt, nu lăsate să fie rontăite și deturnate de birocrația obișnuită. Desigur, prezumția de bază este că omul politic care face un *delivery unit* VREA să livreze ceva. Ponta a făcut cu asistența lui Blair un mic *delivery unit* care a primit patru sarcini, una dintre ele fiind legislația și bunele practici în companiile de stat. Ce nu știa săracul Blair era că Ponta nu voia să livreze, ci doar să se facă că face. Timp de câțiva ani, guvernul Ponta a politizat la loc toate companiile de stat, în timp ce un *delivery unit*, adică vreo trei oameni plătiți de Banca Mondială, și în cooperare cu firma lui Blair, făceau proceduri și ghiduri de bune practici despre cum să nu politizeze companiile de stat. OUG-ul vechi dat de guvernul Boc a fost măcelărit în parlament tot de majoritatea Ponta într-un mod simpatic: au băgat o lungă listă de excepții. Statul român zicea că da, avem niște reguli de bun management, dar nu se aplică la următoarele companii. Prin fiecare comisie parlamentară prin care trecea, lista creștea. Rezumând: România are obligația să nu se mai fure din companiile de stat, și în acest tip majoritatea parlamentară și guvernul au făcut un *delivery unit* să îi învețe să nu mai fure în timp ce tot bagă excepții de la lista de nefurat. Titu Maiorescu ar fi amuzat de această formă a formelor fără fond.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Ca o regulă: dacă miniștrii vor să facă ceva (ca Drulă și Năsui), este simplu. Dacă nu vor, atunci se inventează mecanisme complicate pe principiul: noi am vrea să nu mai furăm, dar nu știm exact cum să facem să nu furăm, ne vine la îndemână să punem tipi de la partid acolo, așa că ne trebuie un cadru. Cred că deja intuiți că avem așa ceva în PNRR. Lista de excepții votată în parlament trebuie să dispară, la SGG se organizează varianta pe steroizi a *delivery unit*, un departament care să urmărească performanța companiilor de stat. Am prevăzut exact ce să facă, vor trebui să facă un portal public cu toate informațiile financiare, mandatele, conducerea etc. Practic, va fi greu să ascunzi lipsa de performanță și furtul. De aproape doi ani, PSD (care a pus mâna pe SGG) se chinuie să repete creativ povestea cu *delivery unit*: cum să adopte cât mai multe proceduri și procese și HG-uri ca să raporteze ceva la PNRR fără să afecteze de fapt ce vor să facă: adică să fure. Cei mai inteligenți dintre ei s-au prins cum să trișeze principiul în sine. Grindeanu a respectat formal obligația de a numi conducerile de companii prin procedură deschisă și profesionistă. În urma procedurii, i-a numit tot pe cei numiți anterior de PSD pe sub masă. După ce se va termina saga, care e acum în curs, a pensiilor speciale din PNRR, următorul cartof fierbinte va fi cel al companiilor de stat. Ne apropiem rapid de etapa în care jaloanele din PNRR nu mai pot fi trucate prin formalisme și vine etapa în care va trebui să arătăm performanță reală în conducerea companiilor de stat.

Bine, dar care e problema de fond, de ce acest joc de-a ne face că facem ceva? Este vorba despre imens de mulți bani sifonați permanent către rețelele de partid. Și despre susținerea PNL-PSD care au devenit oficii de plasare a forței de muncă în companii. *Libertatea* tocmai a publicat, când scriu asta, un interviu cu o doamnă șefă a femeilor PSD din Călărași, plasată șefă de bibliotecă și numită la conducerea șantierului naval de la Mangalia. Femeia spune sincer: habar nu am cum am ajuns acolo, ne-au cerut un CV la partid. Pare haios, dar, de fapt, sunt mii de oameni agățați de Sistem așa, viața lor și a familiei depinde de mașinăria de joburi roșie sau galbenă. Cu asta ne luptăm. Nu e o mafie redusă a unor gulere albe, sunt două rețele uriașe de căpușat statul, care aduc și voturi. Asta este corupția extinsă prin rețele sociale. Știți câte companii de stat sunt în România? Fix 2.412. E prima dată în spațiul public când există această informație, pentru că am obținut lista lor prin interpelare parlamentară și amenințând cu datul în judecată. Lucrăm la un portal unde

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

să publicăm lista și detalii financiare pentru fiecare. O facem noi, pentru că statul român întârzie să îndeplinească această obligație din PNRR. Lista companiilor de stat nu e publică, e o obligație în PNRR să devină publică și să existe un portal dedicat companiilor de stat, cu detalii legate de bugete, angajați, performanță, mandat (ce vrea statul cu ea). Și asta e ridicol, nu? Sunt companiile poporului, dar poporul nu trebuie să știe nici care și câte sunt, nici cine le conduce, nici ce bani consumă, nici de ce le are în proprietate. Trebuie ca un ministru USR să pună asta în PNRR, iar statul român întârzie și această igienă minimală. Dar, altfel, ele sunt ale poporului, PSD, PNL și AUR activează glanda tribală cum vine vorba de ele.

Apoi este corupția mare de la companiile foarte mari.

Hidroelectrica este un caz de manual, e chiar perla coroanei în epoca asta a energiei scumpe. Hidroelectrica este o companie care, dacă investește minimal în întreținerea barajelor, nu are cum să nu facă profit. Primește ploaie gratis de la Dumnezeu și vinde energie. Cu toate astea, a fost aproape de colaps, în repetate rânduri. A trebuit să intre în insolvență. Asta a făcut posibil ca statul să scape de contracte făcute pe mulți ani înainte, prin care compania vindea energie la preț minim unor băieți deștepți, cum bine le-a zis Traian Băsescu, care vindeau apoi energia scump la firme și populație. Era o taxă pe corupție plătită de noi toți. La Hidroelectrica s-au dat unele dintre cele mai mari tunuri de după Revoluție. Modernizarea Porțile de Fier I, 200 de milioane de euro în mandatul lui Tăriceanu, modernizarea Porțile de Fier II, tun dat de guvernul Năstase, 98 de milioane de euro de la nașul Dan Ioan Popescu către finul Bogdan Buzăianu. Un prejudiciu de un miliard de euro prin acordarea de lucrări prin încredințare directă, fără a se recurge la o procedură transparentă de licitație. Beneficiarul principal al tunului, același Bogdan Buzăianu, care cumpăra și energie ieftină pe care o vindea scump. Nimeni nu a plătit pentru jaful de la Hidroelectrica.

Dar asta nu era singura problemă de acolo. În 2010, presa a relatat că, în contractul colectiv de muncă de la Hidroelectrica, rudele angajaților aveau prioritate la concursurile de angajare. Că tot vorbim despre România modernă care a pornit ca un proiect antifeudal, vedeți aici exemplu haios de feudalism: dacă tatăl tău lucrează la Hidroelectrica și tu vei lucra la Hidroelectrica, ești asigurat prin contractul colectiv de muncă.

Deci a cui este Hidroelectrica? A „poporului"! Și, cum se spunea pe vremea URSS, Poporul trăiește bine prin reprezentanții săi, în

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

acest caz politrucii numiți de ministere, băieții deștepți care aveau contracte și sindicatul din Hidroelectrica. Și, evident, unde e de furat statul, apare și un securist cu putere mediatică. 50.000 de euro pe zi se transferau de la companiile de stat din subordinea ministrului economiei Codruț Șereș la compania lui Dan Voiculescu, patronul de la Antena 3.

Hidroelectrica a fost stabilizată doar printr-un fel de șoc: insolvență, administrator special, adusă pe linia de plutire. Potrivit angajamentelor cu FMI și Comisia Europeană din 2010, guvernul ar fi trebuit ca până la finalul lui 2012 să listeze la bursă pachete de acțiuni ale companiilor de stat din energie pentru capitalizare. Listarea la bursă, ce poate avea loc în varianta în care statul vinde acțiuni majoritare sau rămâne el majoritar și vinde un pachet minoritar, are două efecte benefice. Pe termen scurt, aduce bani în companie. Pe termen lung, intră în acționariat companii și cetățeni, care sunt interesați ca acțiunile să crească în valoare. Listarea vine cu probleme pentru reprezentanții poporului, care trăiesc bine de pe urma companiilor. Dacă o companie are 20% acționar statul, ministerul numește 80% din Consiliul de Administrație, iar restul de 20% sunt numiți de cei care cumpără: fonduri de investiții, fonduri de pensii, alte companii. Ei numesc oameni de prin business care fac din asta un job part-time. Ăștia merg la ședințe, întreabă cum e cu bugetul, de ce semnăm contractele alea, sunt de la partid, sau sunt pe bune. Această prevedere a făcut minuni și unele dintre cele mai mari bătălii nevăzute din România se dau între reprezentanții (minoritari) ai acționarilor privați (fonduri de pensii și fonduri de investiții cele mai multe) în CA-uri și reprezentanții ministerelor. A fost o manieră importantă de a introduce o cheie de verificare acolo: chiar dacă minoritari, acești acționari se opun furtului, pentru că scade valoarea acțiunilor lor. Au efect limitat, dar au.

Doar că Sistemul s-a prins și a oprit ieșirile pe bursă, își băgau unii nasul în mizeria PSD-PNL. Hidroelectrica nu a mai scos la bursă nici măcar cele 15% promise în 2010. Ne-am angajat prin PNRR că vom duce pe piața de capital 15% din acțiuni până în aprilie 2023. Și asta a fost destul de greu, deși era o promisiune din programul de guvernare al PNL. Serios, Comisia Europeană nu uitase că România i-a dat o țeapă data trecută și a repus chestiunea pe tapet. PNL avea în programul său de guvernare listarea la bursă a Hidroelectrica. Totuși, a trebuit să insist să fie în PNRR.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

AUR a început deja o campanie împotriva listării la bursă, în ideea că se vând bogățiile țării. Amuzant este că listarea acestor companii este chiar singura modalitate prin care românii obișnuiți pot avea o parte din aceste companii, adică acțiuni. Foarte probabil, deja sunteți acționari, pentru că aveți pensii din pilonul 2 sau 3 și ele au investit în companiile de stat listate anterior. Acest „noi" generic capătă sens doar așa: oameni reali, bani reali, nu simbolistică. Mai mult, am făcut legătura între tema asta și tema deficitului cronic la fondul de pensii. Unul dintre angajamentele noastre de guvernare din campania electorală a fost transferul de acțiuni de la companii de stat spre oameni prin intermediul pensiilor bazate pe investiții. Am negociat o formă a angajamentului în programul de guvernare Cîțu și e unul dintre punctele la care nu am ajuns în practică.

Când a ieșit pe Bursă,[1] Electrica a adus 500 de milioane de euro bani de investiții. Deci Bursa nu a scos bani din Electrica, cum au făcut Buzăianu, Dan Voiculescu și alți reprezentanți ai poporului la Hidroelectrica. Statul rămâne în continuare acționar majoritar acolo cu 51% (deși nu e clar la ce ne ajută asta în practică). Bursa a băgat bani într-o companie de stat. Dacă companiile din energie ar fi avut bani să investească, atunci criza prețurilor la energie nu ne lovea așa de tare în România. În ultimii 10 ani, producția de energie a scăzut încontinuu pentru că nu se fac investiții. Apropo, știți ce companii de stat din energie sunt deja listate? Transelectrica a fost listată în 2006. Era o idee de a revigora Bursa din România, de a avea și noi aici o bursă de acțiuni, așa cum au alte țări europene. Nuclearelectrica a fost listată în 2013. Hidroelectrica a rămas ultima companie de stat din energie care nu era deloc listată.

Cum se face că o promisiune din 2010, regăsită în programul de guvernare al PNL, devine controversată când e să se întâmple? Multă vreme, am considerat că tribalismul economic este cauza de fond: să fie la stat, să fie a „poporului". De fapt, asta este o fațadă. Una spectaculoasă care activează o glandă irațională: să nu dăm la străini. Acest „noi" generic de fapt ascunde un interes meschin. Ministerul Energiei, Ministerul Economiei și Ministerul Transporturilor – care au cele mai mari companii de stat – sunt, de fapt, deturnate de la

1. Pe Bursa din Londra. Rămâne singura ieșire pe o bursă mare a unei companii de stat românești. A fost o idee genială a unui ministru independent al energiei din guvernul Ponta, Răzvan Nicolescu, care a fost rapid ejectat din guvern. Lucrurile bune se întâmplă accidental cu PSD-PNL, lucrurile proaste se întâmplă sistemic.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

funcția lor primară de a face politici publice pentru că sunt ocupate să fie patroni. Aceiași oameni conduc pe rând ministerul și numesc aceiași oameni de la partid în CA-uri. Este mama tuturor conflictelor de interese și sunt absolut convins că nu vom avea politici energetice până ce nu luăm orice companie de energie din subordinea Ministerului Energiei (care nici nu ar trebui să existe ca minister separat, dar asta e altă poveste). Ministerul a văzut în PNRR doar o modalitate de a da bani companiilor „sale". Până la urmă, schema nu a reușit. E aproape să iasă acum cu Fondul de Modernizare, un fond uriaș de investiții în energia verde pus la dispoziție de UE din vânzarea certificatelor verzi. România a întârziat câțiva ani lansarea acestui Fond și ne-a prins criza energetică cu investiții nefăcute. Cauza evidentă este că aceste companii de stat din subordinea Ministerului Energiei, care gestionează Fondul, nu aveau proiecte pregătite. Ministerul a lansat linii de finanțare și pentru privați – o porție mică din Fond, doar pentru că a condiționat Comisia Europeană acest lucru. Conflictul de interese este uriaș acolo: Ministerul Energiei este obsedat doar să fie un bun patron, o cloșcă bună pentru companii. Dar nu la modul „hai să le capitalizăm, hai să le facem performante", ci la modul „pe cine numim și cum facem ca orice ban public european sau românesc să ajungă la puiuții noștri". Așa se explică și modalități agresive prin care Ministerul Energiei dorește să împiedice cât mai mult trendul european al prosumatorilor (oameni și firme care produc energie pentru ei și vând și în rețea). A interpretat[1] un regulament european în sensul invers decât cel intenționat și a inventat o taxă pe soare, retrasă doar după un uriaș scandal public declanșat de noi. Pur și simplu, nu avem politici energetice pentru că Ministerul Energiei este cel mai mare patron din domeniu și își folosește influența și banii pentru a sufoca concurența. Acesta este motivul principal sistemic pentru care producția de energie scade de ani buni și am fost atât de loviți de criza prețurilor. Este și motivul principal pentru care România ratează, de fapt, startul în competiția regenerabilelor. Banii publici sunt puțini pentru că sunt puși deoparte pentru puișorii ministerului, iar mediul de reglementare este ostil și agresiv pentru cei care doresc să investească banii lor, pentru că orice investiție privată mănâncă cotă de piață viitoare de la cel mai mare patron din România, adică de la Ministerul Energiei.

1. „Opriți taxa pe soare", Document de Poziție USR, decembrie 2022, www.usr.ro/dpp.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Buba cu companiile de stat nu e doar că sunt căpușate sistemic de clientela de partid și că se fură din ele. Astea sunt probleme grave. Problema și mai gravă, dar mai puțin vizibilă este că această convenienţă stat patron-companii deturnează buna guvernare din ramuri întregi ale economiei, pe care le devastează, le deturnează de la funcționarea minimală a competiției capitaliste acolo. De aceea am insistat pe exemplul energiei, pentru că e cel mai grav și relevant.

Ce trebuie făcut este dezmembrarea ministerului și separarea părții de reglementare și politici de cea de proprietate. Toate companiile de stat trebuie listate la bursă și oferite acțiuni cetățenilor ca investiții la pilonul 2 și 3 de pensii. Așa chiar devin ale poporului. Procentul de listare (statul poate rămâne acționar minoritar sau poate rămâne majoritate, cum este la Electrica) este o discuție legitimă ce trebuie purtată.

Obiectivul major de țară: creșterea valorii adăugate

Integrarea economiei românești, mai ales a industriei, pe lanțurile de producție europene s-a făcut pe o logica unor avantaje competitive care încep să se epuizeze: costurile mici ale forței de muncă. Creșterea nivelului de trai în România face acest avantaj să se auto-devoreze. Este o etapă de neocolit în dezvoltare, dar nu facem mare lucru să pregătim următoarea etapă. Un produs integrat cap-coadă cum este Dacia înseamnă valoare adăugată mare. Dar nu este tipică pentru noua economie.

Renault a deschis un centru de cercetare la Titu, unde a avut parțial fonduri europene, dar altfel nu avem multe exemple de succes în a finanța localizarea cercetării în România cu fonduri europene. Politicile publice în cercetare lipsesc aproape cu desăvârșire: institute pe stil sovietic iau buget de la stat pe bază istorică; cât a avut și anul trecut, plus minus ceva procente negociate politic. Avem inclusă în PNRR o reformă prin comasarea lor, dar sunt sceptic că există voință acolo. Salariile directorilor din institute sunt mari și avem cazuri scandaloase de prime de zeci de mii de euro. Cercetarea nu e legată de piață și de economia reală. Multinaționalele nu au motive să aducă aici activitățile cu valoare adăugată mare. Nu sunt fan al așa-numitelor „politici industriale“ europene, un eufemism bruxellez pentru scenariul în care statul decide ce domeniu trebuie ajutat cu bani de la stat. Cred că statul – adică birocrații și politicienii sunt

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

prost echipați pentru a lua această decizie. Ca liberal, cred că statul trebuie să parieze rar și bine cumpănit. Ca o excepție, nu ca o obișnuință, un pariu de acest gen este investiția de 500 milioane euro din PNRR pentru producția de microcipuri în România. Este parte a unui proiect european major, are parteneri privați și universitari – de fapt, inițiativa a plecat de la ei, care au convins Comisia Europeană să coopteze și România în aceeași inițiativă europeană, și apoi pe mine și guvernul României să o includem în finanțarea din PNRR. De altfel, sunt convins că lumea se îndreaptă spre războaie comerciale între blocuri de scară continentală. „Politicile industriale" la nivel continental vor crea o competiție în interiorul fiecărui bloc: localizarea industriilor viitorului în diverse țări. A contribui cu jumătate de miliard prin PNRR la cursa europeană pentru microcipuri, unde UE concurează cu SUA, China și viitorul bloc comercial anti-chinez (Japonia, Coreea, Taiwan, Malaezia, Singapore, Vietnam) înseamnă a fi parte din joc. Dar nu a fost o „politică industrială" în sensul tradițional al cuvântului și, dat fiind că sunt cel care am decis alocarea, cred că sunt în măsură să zic. Râd când văd știri unde miniștrii actuali explică savant tradiția României și gândirea strategică din spatele acestei decizii. Sunt și sceptic că avem capacitatea de a ne ține de program, pentru că nu s-a făcut mare lucru și urmașul meu la minister a tot căutat să renunțe la proiect. Microcipurile nu au baroni locali de făcut fericiți. Nu prea văd altceva care s-ar putea califica ca politici industriale în România. Asta e bine cumva. Pentru că statul aruncă cu bani peste zeci de mii de companii mici pe care le chinuie cu birocrație. Efectul e minor la nivel sistemic. Pariuri majore care dau rateuri uriașe ca cele ale lui Ceaușescu nu mai avem. Statul protejează companiile de stat, dar, mai degrabă, ca efect al unor ministere-cloșcă, nu poți vorbi despre politici publice acolo.

Tentativa statului de a relansa producția de vaccinuri a sfârșit ridicol. Prin 2018, toate partidele, cu excepția USR, au votat transferul Institutului Cantacuzino la Armată. Au ținut discursuri sforăitoare despre cum militarii salvează onoarea țării. După patru ani, Institutul Cantacuzino a produs doar niște ceaiuri medicinale sub comanda Armatei și cercetătorii de acolo semnează condici militare, dar totul e la fel de mort. În pandemia Covid, marea militarizare a producătorului național de vaccinuri a avut efect zero. Cu un stat atât de retardat, mereu te întrebi dacă să regreți că nu avem politici industriale sau să răsufli ușurat că nu avem politici industriale. Cert este că suntem pe cale să încheiem etapa istorică a avantajelor

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

competitive naturale: integrarea pe piața europeană, în lanțurile industriale prin forța de muncă ieftină, taxare scăzută. E mai rău decât dacă am lua-o de la zero. Pentru că există grupuri de interese mici, dar puternice, care împiedică schimbări. Banii de la stat pentru firme sunt căpușați de patronate fantomă. O feudalizare pe față a ceea ce ar trebui să fie economia privată. Banii pentru cercetare sunt controlați de directorii de institute care au câștiguri mari indiferent ce produc și pile în PSD și PNL. Banii de la stat pentru participare la târguri de comerț sunt luați de aceleași două firme, care rămân conectate la Ministerul Economiei, indiferent câte scandaluri avem, privind participări dezastruoase la târguri internaționale.

Un plan liberal de țară trebuie să plece de la închiderea tuturor acestor robinete, de la limitarea la maximum a birocrației de stat care se ocupă de economia privată, începând cu ministerul pe care l-am condus (planul de reorganizare făcut pe baza auditului funcțional nu a fost aplicat: au decis doar să angajeze câteva sute de oameni).

Viitorul intervenției de stat trebuie să fie bazat pe instrumente financiare – statul garantează și subvenționează dobânda. Cele 1,25 miliarde de euro instrumente financiare din PNRR nu sunt încă lansate când scriu asta: la mai mult de un an și jumătate ministerul nu a fost în stare să selecteze niște bănci. Nu e sexy pentru birocrații politicieni să lase băncile să finanțeze economia privată.

Care este efectul sistemic al acestei stări de fapt?

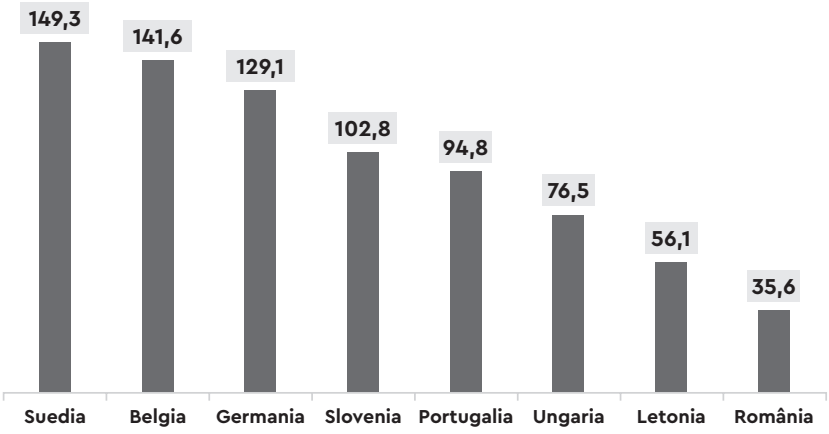

Fig. 10 Indicele European al Inovării (2022)[1]

1. Sursa: Comisia Europeană, https://ec.europa.eu/research-and-innovation/en/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard/eis.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Indicele European al Inovației este compus din 44 de indicatori, considerați a fi relevanți pentru evoluția inovației în cadrul UE. Modul de calcul este următorul: media UE (oricare ar fi aceasta în valoare absolută) este stabilită la cifra 100. Ulterior, statele sunt așezate în clasament prin raportare la media UE (adică la 100). De exemplu: indicele general al României este 32,6. Adică România are o performanță de 32,6% din media UE.

România se află pe ultimul loc între statele Uniunii Europene, clasându-se mult sub media UE la aproape toți cei 44 de indicatori, cu excepția unuia singur, la care performează peste media UE (viteza rețelei de internet: am avut o baftă istorică că statul român era prea retardat ca să se prindă la timp și să reglementeze prost și industria asta nouă). La absolvenți de doctorat STEM (știință, tehnologie, inginerie, matematică), la 1.000 de locuitori, pentru vârsta 25–34 ani, România se află pe ultimul loc (la egalitate cu alte trei state) la numărul de doctorate în rândul populației tinere în aceste patru domenii considerate cheie pentru evoluția inovației. Dar, probabil, suntem pe primul loc în UE la doctorate în studii de științe ale securității naționale, o știință care nu există decât în România, inventată pentru ca securiștii și politicienii să își dea reciproc diplome. Tot pe ultimul loc suntem la publicații științifice cu cel puțin un coautor străin și la numărul de doctoranzi străini atrași de universități. Colaborarea internațională crește productivitatea, calitatea științifică și aprecierea în domeniu. Toate scandalurile astea cu doctorate plagiate, cu rectorii de la stat care devin veșnici în funcție se răzbună sistemic. Ce ne-a adus până aici – integrarea pe piața globală – nu ne poate ridica, pentru că trebuie un salt calitativ. Și nu e vorba doar despre bani. Da, cheltuim puțin din PIB pe cercetare. Dar aici intră și cele 10 milioane de lei pe an pe care le mănâncă ridicola Academie a Oamenilor de Știință. O chestie care oferă un fel de pensie unor persoane care nu produc nimic academic, gen Ecaterina Andronescu, episcopul Teodosie (informator la securitate, condamnat pentru corupție, putinist) și chiar Anghel Stanciu. Dacă nu știți cine e, aflați că îi plătiți sinecură de academician din fonduri publice de cercetare unei foste mâini drepte a lui Vadim Tudor. Saga desființării acestei academii de impostori e interesantă în sine. Am reușit să îi oprim finanțarea când am fost la guvernare, dar decizia a fost blocată de CCR pe procedură. Ce încerc să vă conving e că acestea nu sunt doar scandaluri de presă, ci pietricele care atârnă de gâtul României și, adunate,

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

toate constituie un blocaj pentru modernizare. Soluția e tot politică: liberalism radical, finanțarea doar pe bază de grant și rezultate.

Deficitul de bunuri publice ca piedică pentru modernizare – ecoliberalismul nostru natural

> Focul cuprinde, mai ales în vremuri „vânturoase", gospodăriile una după alta. Prilej de reglementare: „Tot locuitoriul să fie datoru iarna a clădi gunoiul în trăsuri și a-l scoate din sat, în depărtare cel puțin de 150 stânjini, iar mai bine să împrăștie fiecare pe ogoarele ce le avea". Cum vodă e sigur și că e nevoie de coerciție pentru a impune o astfel de măsură, hotărăște că vornicii satelor au obligația de a trece lună de lună prin sate pentru a verifica dacă țăranii și-au dus gunoiul în afara satelor. Cu adeverința în mână trebuie să se prezinte la ispravnic, care la rându-i „raportuiește" la Departament. Trecut prin atâtea controale, gunoiul va fi rămas tot în spatele ogrăzii, aprins primăvara, movilă interminabilă iarna, focar de infecție și subiect al broșurilor dedicate de medici apărării sănătății.[1]

Povestea spusă de Constanța Vintilă despre tentativa domnitorilor pre-pașoptiști de a scoate gunoiul din sate ar putea avea o continuare astăzi. Este, dacă vreți, povestea modernizării României pe scurt. Nici modernizarea lui Carol I, nici modernizarea interbelică și nici modernizarea comunistă nu au adus conceptul de strângere a deșeurilor la țară. În copilăria mea, resturile menajere erau date la porci sau arse din când în când în fundul curții. Și nu eram excepția. Toaleta era o gaură în pământ, cu o regulă cumva nescrisă că WC-urile se sapă în spatele curții și puțurile pentru apă în partea din față, să fie o distanță rezonabilă între ele. Cine avea toaletă în casă era o excepție și, sincer, eu știam o singură familie în tot satul. Acum doar săracii mai au toaletă în curte. Apa din puțuri nu prea se mai bea, cu atâtea haznale e deja prea mult pentru pânza freatică. E drept că vorbim de un sat cu o populație în expansiune, la 50 de km de București.

Dacă vă întrebați ce caută acest subiect la capitolul despre economie, vă spun că sunt legate. De fapt, vorbim despre modernizare și modul în care statul român nu e capabil să furnizeze bunuri publice de bază într-o societate modernă și acest lucru sufocă modernizarea și economia, chiar pe cea privată. Am ajuns la momentul

1. Constanța Vintilă-Ghițulescu, *Evgheniți, ciocoi, mojici: Despre obrazele primei modernități românești, 1750–1860*, Humanitas, București, 2014, p. 323.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

când nu mai e vorba doar de drumuri și păduri pline de gunoaie sau aer urât mirositor ca fenomene locale. Problema a devenit sistemică, nu e pe cale să se rezolve, dar e pe cale să fie una dintre pietrele de moară pentru ca România să continue modernizarea.

Când bunica m-a întrebat „Ce e cu UE asta, mamaie?“ i-am zis de gunoi. Undeva, prin anii 2000, au apărut tomberoanele de gunoi la noi în sat. E drept că situația devenea imposibilă, pentru că stilul de viață se schimba. Plasticul era mult mai prezent în viața noastră. Dar, pe fond, schimbarea asta cu tomberoane care sunt scoase la poartă odată pe săptămână pentru că vine un tractor cu remorcă să ia gunoiul a fost genul de situație care ne-a ușurat viața, dar a complicat-o altfel: se ridică munți de gunoaie, dar ele împut orașele când bate vântul din direcție ghinionistă, pentru că era nevoie de gropi de gunoi moderne. Gropile vechi ar fi trebuit închise la câțiva ani după aderare și înlocuite de aceste gropi ecologice. UE a plătit câteva zeci de miliarde de euro pentru dreptul cetățenilor români de a avea apă, canalizare și debarasare de gunoi.

Un bilanț[1] al miliardelor de euro investite în deșeuri, făcut de Expert Forum, arată un eșec de dimensiuni sistemice. 32 de județe au avut proiecte majore (gropi ecologice nou făcute și tot sistemul aferent de transport al deșeurilor acolo). Am avut două exerciții bugetare europene de câte șapte ani și, aproape de finalul celui de-al doilea, două județe aveau sisteme funcționale. Șapte județe au construit, dar nu au delegat operarea, fiind prinse în diverse etape de achiziții.

Proiectele continuă și consumă bani de la un buget european la altul și se întâmplă asta și în bugetul european următor (până în 2029). Județele sunt prea mici pentru a putea susține asemenea sisteme complexe, dar fiecare consiliu județean a vrut să aibă jucăria sa. În cazul Bucureștiului, care ar avea scara necesară, a intervenit o problemă de spargere a atribuțiilor între primăria generală și primăriile de sector, plus problema terenului. Firea și primarii de sector PSD s-au certat între ei câțiva ani în legătură cu acest subiect.

Aceste sisteme de apă/deșeuri sunt peste tot în lume o temă complicată. Reglementată minuțios-maniacal. Statul român are un bilanț dezastruos. Gunoiul se ridică din satul meu, dar nu e clar unde este dus. Teoretic și legal, Comisia Europeană ar trebui să dea amenzi

1. Sorin Ioniță, Otilia Nuțu, Ilie Brie, „Celelalte crize ale României: Ce învățăm din proasta gestionare a gunoaielor și calității aerului după aderarea la UE“, Expert Forum, 2020.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

de milioane de euro pe zi (da, pe zi) pentru că cetățenilor români nu li se asigură dreptul acordat de tratatul de aderare la UE la aer curat, apă și depozitare de deșeuri în mod ecologic. Gândiți-vă puțin ce aberant e totul. Amenzile (care nu se dau, de fapt) ar trebui plătite de o țară care a consumat și mai consumă miliarde de euro pentru sisteme eșuate sau la limita eșecului.

O țară nu se poate numi modernă dacă își bate joc de mediu, așa cum își bate România. Este un blocaj acolo, un plafon pentru calitatea vieții. Zeci de mii de corporatiști s-au mutat în Chiajna și alte localități care sunt dormitoare ale Bucureștiului. S-au trezit că acolo pute de la groapa de gunoi veche, unde se aruncă gunoiul Bucureștiului, care ar trebui închisă și înlocuită cu o groapă ecologică. Doar că primăria București nu a luat banii europeni pentru groapa ecologică. Patronii gropii vechi au legături cu Dan Voiculescu și put urât a securiști corupți.

Într-un mod misterios, statul român nu a dorit timp de mulți ani să măsoare calitatea aerului. În 2016, am deschis o linie de finanțare de 16 milioane de euro pentru Ministerul Mediului pentru senzori de măsurat calitatea aerului. Au rămas nefolosiți. În paralel, niște ONG-uri au instalat, pe bani din donații, senzori, au transmis pe internet rezultatele și subiectul a crescut pe agendă. Primăria Capitalei (grație lui Nicușor Dan) are acum un proiect pe bani europeni pentru o rețea oficială de senzori. Comisia Europeană a declarat infringementuri pentru calitatea aerului în București și alte câteva orașe mari. Teoretic, ar trebui ca statul român sa plătească amenzi pentru că respirăm aer împuțit.

Ca mișcare civică, apoi politică, liberală, USR este de departe cel mai ecologist partid din parlament. Acesta este un paradox doar pentru cine a rămas înțepenit într-o imagine clișeistică, de ani '90, a liberalismului. De pildă, PNL, care se prezintă ca partidul dezvoltării. Dezvoltarea în capul PNL are un iz puternic de Bangladesh: construiți orice, doar construiți. Programul Anghel Saligny, de pildă, promite 50 de miliarde de lei pentru proiecte care echivalează dezvoltarea cu betonarea.

Pur și simplu, liberalismul modernizării e obligat să fie eco-liberalism, dată fiind starea mediului din România. Activismul ecologic al USR este natural, este spontan și este absolut necesar pentru România. Modernizarea din afară și de sus (de la UE) își atinge limita. Cu toate zecile de miliarde de euro, chiar își atinge limita. E o formă

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

fără fond. Dar fondul este furnizat de presiunea internă, de mobilizarea civică și politică pentru mediu.

Nu e o întâmplare că primarii USR au cele mai clare politici eco și de reinstalare a spațiilor publice. A avea casă și mașină, dar a trăi înconjurat de maidane și a mirosi aer împuțit nu e modernizare. Dimpotrivă, este o fundătură pentru dezvoltare. Tot mai mulți dintre cei care migrează din România nu mai acuză diferențele de venituri, care se tot micșorează între România și Occident, ci calitatea vieții.

Ce anume înseamnă eco-liberalism? Evident, nu stilul Greta Thunberg și legatul de copaci. Eco-liberalismul înseamnă un preț corect pus pe spațiul public și pe externalități care ne afectează pe toți plus politici publice agresive de impunere a legii și de protecție/stăpânire a spațiilor publice și a mediului, în general. Funcția politicului este să cântărească costurile de mediu, să autorizeze activitățile, când sunt acceptabile, și să spună NU, când nu sunt acceptabile. A crede că liberalism înseamnă să autorizezi orice, indiferent de efectele asupra mediului, înseamnă, în 2023, să fii retardat: dezbaterea asta a fost închisă de la Stuart Mill încoace.

Ați observat ce rumoare a născut un om numit la Garda de Mediu și care a impus Gărzii să dea amenzi. Garda de Mediu nu are altă logică de a exista. De ce zgomotul ăsta de fond? Deoarece, de fapt, pentru partidele vechi se subînțelege că maimuțărim forma. Cui îi pasă de mediu? De ce să dea Garda de Mediu amenzi firmelor care au protecție din partea șefului Consiliului Județean PNL Ilfov? Că doar nu ne închipuim că aruncă șoferii camioane de moloz la marginea pădurii așa, ca o inițiativă individuală spontană, nu? Fără o valorizare politică a mediului, instituțiile nu se vor mișca.

Apoi, vine retorica de învinovățire a oamenilor. Românii aruncă gunoi unde le vine. Ei bine, cred și sper că intuiți deja răspunsul. Nu, nu așa sunt românii. Așa cum nu așa sunt nemții sau olandezii. Sunt ființe raționale care s-au adaptat la regulile jocului. În România, regula jocului este aceasta: nu te pedepsește nimeni dacă îți bați joc de mediu. Și ești fraier dacă plătești să duci mașina de moloz la groapă, care oricum ar fi trebuit închisă. Este un eșec colosal al statului, care a devenit o barieră pentru modernizare. Și nu se va rezolva prin magie, ci doar politic. Cu un mandat cetățenesc pentru eco-liberalism.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Răscrucile

Răscrucile noastre economice pot să pară paradoxale, dar ele trebuie citite ca soluții punctuale în tabloul general. În tabloul general, România a fost dusă de capitalismul liberal într-o zonă de modernizare fără precedent în istoria sa. Viteza schimbării a fost indusă de avantajele noastre competitive majore – în special costurile și proximitatea de uriașa piață europeană unde am avut acces liber. Proiectul nostru economic de țară trebuie să facă astfel încât motorul capitalist de modernizare să continue. Or el se gripează. Răscrucile noastre țin de a înfrânge puterea restrictivă a rețelelor etatist-corupte de interese care îl gripează: trebuie să încetăm traiul bugetar de azi pe mâine, să asumăm echilibrarea bugetului public pe termen mediu și lung ca obiectiv de țară, prin închiderea risipei și a jafului. Companiile de stat trebuie închise, scoase la bursă pentru capitalizare și control real din partea poporului și oricum conduse onest în acele cazuri, rare, când proprietatea publică este o necesitate reală. Creșterea pe scara inovării trebuie să devină obiectiv național, iar pentru asta se cere o reformă radicală a cercetării, finanțarea pe bază de grant și performanță, nu pe bază istorică, universitățile trebuie adaptate ca centre de inovare în sine, iar (puținele) cazuri de politici industriale trebuie legate de aducerea inovării în România și de proiecte de scală continentală la nivel de UE. Toate glumele de doctorate date de SRI, academii de sinecuri și din astea trebuie închise ca incompatibile organic cu România modernă. Și cel mai important, furnizarea de bunuri publice, în special protecția mediului, trebuie să devină o obișnuință și o așteptare normală a cetățenilor de la un stat modern, și asta nu se poate cu nivelul de dezvoltare a statului român de acum. Toate acestea nu sunt cazuri punctuale, ci sunt legate între ele: fără a lua deciziile corecte la aceste răscruci, principalul motor de modernizare a României, capitalismul, se va gripa.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

15. Statul ca serviciu public. Societatea își ia instituțiile înapoi

Statul român a devenit un actor sistematic de obstrucționare a modernizării. Este un paradox pentru un stat care a fost fondat de pașoptiști ca un proiect de modernizare, dar aceasta e realitate în care trăim. Pașoptiștii au găsit o societate cu totul premodernă și au construit un stat cu ambiții modernizatoare. Le-a ieșit mai prost decât trebuia, pentru că au acționat mecanisme pervertite de decizie și distribuție a bunurilor publice. Dar, în esența sa, statul era mai modern decât societatea. Noi trăim într-o lume inversată: societatea românească este mult mai modernă decât statul român. Și distanța dintre ele crește constant. Voi evidenția câteva cazuri și apoi voi explica ce vreau să zic.

Infecțiile

Iosif Sava, muzicolog și celebru realizator al Televiziunii Române, a murit în 1998 din cauza unei infecții nosocomiale contactate în timpul unei operații minore. De atunci, numărul deceselor provocate de infecțiile intraspitalicești a rămas cam același. Subiectul a devenit celebru în mod brutal, după incendiul de la Colectiv, și a contribuit masiv la frica de spitalele publice cu care trăim. În acel moment, nu doar ministrul a susținut că avem de toate, ci și corpul medical, perfect conștient de problemele din spitale.

Situația reală a fost dezvăluită de asistente medicale, câțiva medici și, astfel, pacienții au fost trimiși în străinătate, în cadrul Mecanismului European de Protecție Civilă. Prea târziu însă pentru unele dintre victimele de la Colectiv, care au murit din cauza infectării cu bacterii intraspitalicești. Conform statisticilor oficiale europene,

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

problema nu există în România. Mediul spitalicesc este expus la acest gen de infecții peste tot în lume. Împrospătarea regulată a infrastructurii (clădiri noi sau igienizare profundă regulată) și protocoale stricte de analiză, intervenție și raportare fac ca problema să fie ținută sub control. Printr-un miracol, cu infrastructura sa veche și prost întreținută și fără nici un protocol, România raporta zero probleme, fiind una dintre puținele țări din UE care sfida știința medicală și nu avea probleme cu infecțiile intraspitalicești. Și totuși Iosif Sava a murit după o operație minoră. Victimele de la Colectiv, ajunse în străinătate, au îngrozit medicii de acolo nu cu starea lor de mari arși, ci cu infecțiile spitalicești pe care le aveau, înainte de a fi evacuați din România. Problema de bază era minciuna generalizată: sistemul nu raporta cazurile și, probabil, nu le știa, căci, dacă nu cercetezi, nu afli.

În primul său mandat, din 2016, Vlad Voiculescu a dat un ordin de ministru care prevedea nu doar încurajarea raportărilor, ci și modalități de gestionare a acestor infecții și de organizare a spitalelor. Ordinul însă nu s-a aplicat și pentru că infrastructura spitalicească actuală nu permite, de exemplu, amenajarea unor camere izolate pentru pacienții operați. Deci e o problemă reală cu infrastructura. Și, totuși, nu vedem acțiuni majore de igienizare la clădirile existente. În 2021, am găsit lansat la minister un apel de proiecte pentru spitale pentru dotări și igienizare în contextul Covid. Programul a mers foarte prost, capacitatea și dorința spitalelor de a primi bani europeni a fost mică. Programul mamut din PNRR, de două miliarde de euro, pentru extins sau construit spitale, ar trebui să ajute. Dar, dacă ar fi doar o problemă de bani și de clădiri, am ști că putem rezolva. Însă nu este. E și o problemă de voință și de obișnuințe. Ideea de raportare onestă și de protocol este străină unei culturi unde statutul bate regula. Daiana Voiculescu (nici o legătură cu Voiculescu ministrul) a practicat medicina în România și apoi în SUA. Într-un interviu pentru *Libertatea*, ea spune că „Medicina românească e plină de dumnezei"[1]. Intervenția ei era în contextul unui scandal în care, într-un spital din România, unde reușise o operație complicată, medicii au pus pe Facebook imagini din timpul operației, unde se vedea cum unii fumau și purtau haine de stradă în timpul operației. O încălcare a oricărui protocol banal. Daiana Voiculescu

1. „Medicina românească e plină de dumnezei. Când greșesc, ei nu pățesc nimic", interviu de Valentin Șchiopu, *Libertatea*, 19 august 2022.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

spune că problema ține de ideea pe care o învață medicii că sunt dumnezei și că regulile nu sunt pentru ei. Asta face ca infecțiile nosocomiale să nu fie doar o problemă de dotare, ci de lipsă de reguli:

> Infecția intraspitalicească nu este un bandit care sparge geamul și dă buzna în patul pacientului. Este rezultatul unor încălcări repetate ale normelor de igienă, ale protocoalelor medicale, ale regulilor de funcționare și comportament în instituțiile sanitare [...]. Aproape 90% dintre spitalele americane sunt evaluate periodic de diverse agenții de acreditare, Joint Commission fiind cea mai importantă dintre ele. Ținuta și comportamentul în blocul operator sunt întotdeauna în topul lor de interes. Pe lângă inspecțiile de acreditare, spitalele sunt comparate continuu între ele pe baza multor indicatori de performanță. Infecțiile *intraspitalicești și satisfacția pacienților* sunt numai doi dintre acești indicatori. Nivelul performanței influențează accesul la anumite fonduri, atrage pacienți și specialiști de top. În schimb, rezultatele proaste sunt urmate de controale, suspendări și alte pedepse reale. [...] Când am plecat din România, consideram că protocoalele sunt semne de slăbiciune. Dascălii mei de la București mă învățaseră că medicul e un soi de artist, un mic dumnezeu alchimist care nu poate fi încorsetat în protocoale. Cred că mentalitatea asta încă există la mulți colegi români. În SUA am învățat repede să mă ghidez după reguli administrative, protocoale clinice sau politici instituționale. La sfârșitul zilei, rezultatele sunt mai bune când respecți regulile. Și, cu certitudine, rămâne ceva loc și pentru artă.

Este ceva ce îți vor spune medicii tineri care au avut contact cu regulile moderne, când discuți cu ei confidențial. Nu ești învățat să respecți regulile și protocolul. Ideea că medicul e un soi de artist care are nevoie de inspirație, nu de reguli, este ea însăși un semn de premodernitate. Pentru că, în cea mai mare parte a istoriei umane, chiar așa a și fost medicina. Intuiția și experiența de viață a medicului contau când testele clinice și protocoalele nu existau. Trecerea medicinei spre rigoare este trecerea spre modernitate. Dacă problema infecțiilor nosocomiale în România ar ține doar de dotări, atunci noi, ca societate, am fi făcut pași rapizi spre o soluție rațională: facem reguli și alocăm resurse. Dar nu sistemul medical s-a mobilizat ca să ceară resurse de la politicieni. Tudor Pop este deputat USR și, în 2016, a lucrat cu mine la Cancelarie. Este un tip cu background în publicitate și proiecte civic-sportive care, în două mandate în parlament, s-a specializat în sport și sănătate. Talentul său principal este acela că e insistent ca picătura chinezească. El este dintre cei intrați în viața publică, șocați, după Colectiv. De atunci, Tudor se luptă cu problema nosocomialelor și ar putea scrie o carte doar despre asta. După ce ordinul lui Vlad Voiculescu din 2016 a fost ignorat în sistem, după venirea PSD la putere, Tudor a preluat tema în parlament și a

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

făcut din ordin un proiect de lege. L-a îmbunătățit cu sprijinul medicilor epidemiologi și l-a transformat în capitol în legea Sănătății, a numit legea asta „Stop nosocomiale“. Tudor oscilează mereu între a face scandal și a negocia. A făcut și una, și alta. În ciuda discuțiilor cu fostul președinte al Comisiei de Sănătate, Florin Buicu de la PSD, și a argumentelor profesionale (Buicu este medic) și emoționale (că legea salvează oamenii), Buicu nu a pus legea pe ordinea de zi decât în ultima săptămână din mandatul parlamentului trecut. Sau, ca să zic altfel, legea „Stop nosocomiale“ a stat trei ani în parlament, împinsă, ba cu scandal, ba cu rugăminți, de către un fost publicitar intrat în politică după Colectiv, cu majoritatea PSD-ALDE din comisiile de sănătate compusă din somități medicale, care i-au blocat trecerea. A trecut prin intervenția altor parlamentari, non-medici, de la PSD (fosta președintă a Camerei Deputaților, Carmen Mihalcescu, de pildă) bătuți la cap pe rând de „picătura chinezească“ numită Tudor Pop. Abia după această intervenție, Florin Buicu a stat cu Tudor și a luat legea la mână, acceptând 95% dintre propuneri. Și, totuși, a făcut-o, spre deosebire de mulți alți PSD-iști și PNL-iști, care resping orice vine de la USR, pentru că… vine de la USR. Vedeți câtă ambivalență într-un singur caz? Pe de o parte, Buicu a ținut legea la sertar trei ani, pe de altă parte, tot el a trecut-o, după presiuni. Politica este atât de complicată și e greu să zici că X este criminal, pentru că nu îi pasă, sau om bun, pentru că totuși a schimbat ceva. Am mai multe exemple de proiecte de legi sau idei de proiecte de legi ale USR trecute sub eticheta PSD sau PNL, ca să aibă o șansă de a fi votate.

Legea „Stop nosocomiale“ a intrat în vigoare în ianuarie 2021. Ea creează obligații de raportare și screening bacteriologic și contează pentru categorisirea spitalelor (pentru a fi în top, trebuie să ai proceduri și dotări). Scriu asta în ianuarie 2023, la doi ani de la intrarea în vigoare, și nu s-a schimbat nimic în practică: legea nu are norme de implementare. Scurtul mandat al lui V. Voiculescu din 2021 a însemnat că au început să lucreze, dar nu au reușit să le termine. Alexandru Rafila nu arată interes pentru ele: deocamdată a dat o hotărâre de guvern ce creează un comitet care să scrie normele de implementare (nu e nici o nevoie de hotărâre de guvern ca să pui niște oameni să lucreze, e cu totul stupidă ideea, dar poate să zică că a dat un HG, deci a făcut ceva). Am pus în PNRR o linie de finanțare dedicată în valoare de 150 milioane de euro. Practic, un fond de premiere, pe principiul să nu fie doar cu bățul, ci și cu zăhărelul:

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

spitalele care vor face pași înainte cu aplicarea regulilor primesc bani pentru dotări din acest fond din PNRR. Pentru că jalonul din PNRR bătea la ușă, Rafila a lansat apelul de proiecte, înainte de a da normele de implementare ale legii, deși fondul era gândit să ușureze aplicarea legii.

Cutremurul

Bucureștiul este capitala europeană cea mai expusă la riscul seismic. Avem 790 de clădiri vulnerabile.[1] Un program din 1994, de când eram eu în liceu și Iliescu președinte la primul mandat, a început să consolideze clădirile. Până în 2018, când am publicat prima oară date găsite la Ministerul Dezvoltării, se făcuseră 1,7 clădiri pe an. În acel ritm, ar fi urmat să rezolvăm problema în 208 ani doar pentru clădirile cu risc seismic din clasa I din București. Programul lui Iliescu a avut efecte perverse ciudate. Cei care s-au înghesuit să își expertizeze clădirile atunci, în anii '90, sperând că așa intră în program, sunt cei mai păgubiți. Fiind expertizate, clădirile lor au intrat în clasa I, II sau III de risc seismic (nu există clădire veche care să nu intre într-o clasă de risc). Cei din clasa I și-au văzut valoarea apartamentelor prăbușindu-se. Întreg centrul Bucureștiului este o valoare imobiliară imensă, care zace nefolosită, pentru că nu există o piață pentru apartamente: băncile nu dau credite, asiguratorii nu le asigură. Singura afacere înfloritoare este cumpărarea de către cei care au cash (valoarea apartamentelor este între 700 și 1.200 de euro/mp, aberant de puțin pentru o capitală din UE) și scoaterea pentru închiriere sau regim apart-hotel. Ceea ce înseamnă că, atunci când va veni (nu dacă va veni!), viitorul cutremur va prinde o grămadă de chiriași sau turiști în aceste capcane. Ceea ce auziți ca fiind clădiri cu risc seismic I sunt doar o mică parte dintre ele, anume cele care au fost expertizate. Programul nu a mers și pentru că a fost gândit de către oameni cu mentalitate etatistă ca Ion Iliescu (pentru detalii, vezi raportul nostru din 2018 citat anterior). Nici un fel de flexibilitate pentru piață și inițiativă individuală, totul preluat de către stat. Am alocat prin PNRR două miliarde de euro pentru eficientizare

1. Cristian Ghinea și Șerban Marinescu, Policy Paper USR, „Cum deblocăm procesul de consolidare a clădirilor cu risc seismic: 3 propuneri inovatoare", 2018, http://www.cristianghinea.ro/wp-content/uploads/2018/03/Policy-Paper-Consolidare-cladiri-Risc-seismic.pdf.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

energetică. Am pus atunci problema: ce facem cu clădirile vechi cu risc seismic? Regulamentul european are o marjă de 10% pentru intervenții (altele decât scopul principal al intervenției), iar riscul seismic nu e direct eligibil. Am sperat într-o variantă în care PNRR pune partea de eficiență energetică și bugetul național partea de consolidare seismică, astfel încât acei 10% maxim din două miliarde de euro să însemne mai multe clădiri refăcute. Nu s-a întâmplat asta. Ministerul Dezvoltării a lansat un fond separat, de fix 200 de milioane de euro, pentru consolidări. Cei 10% din două miliarde. Bun și atât pentru început. Mai mult decât orice intervenție publică de la Iliescu încoace. Și mai important, era jalon în PNRR să schimbe legea, astfel încât unele dintre blocajele din programul vechi al lui Iliescu să fie eliminate. Ceea ce s-a întâmplat în 2021. Vom vedea mai multe clădiri refăcute în anii următori. În mod aberant, nu au eliminat cel mai mare blocaj: nevoia ca toți locatarii să fie de acord. Am aflat și de ce: s-a opus Ministerul Justiției, invocând că nu poți obliga un om să îi fie consolidat apartamentul, chiar dacă asta pune în pericol viața tuturor celorlalți din clădire. Iată o aplicare aberantă a dreptului de proprietate în viziunea Ministerului Justiției din România. Și o citire a liberalismului, chiar anterioară lui Stuart Mill, cu al său principiu că libertatea ta se termină când o afectezi pe a mea. În acest caz, nu libertatea, ci chiar viața. Această întrecere între două ministere s-a jucat pe terenul birocratic, fără nici un fel de discuție publică. Ministrul justiției a blocat o schimbare și, când vor muri oameni, ministrul Predoiu și directorii, care au semnat adresa către guvern, ar trebui să fie considerați criminali, dar mă îndoiesc că presa și magistrații vor găsi subiectul relevant[1]. Și toată discuția asta este doar despre clădirile vechi. Avem ghinion că cutremurele din România sunt suficient de rare, încât fiecare generație să creadă că nu i se va întâmpla ei și, atunci, subiectul nu e pe agenda publică decât post factum. Nu am nici o dovadă factuală, doar niște comparații. Mă uit la imaginile dramatice cu cutremurul din Turcia și văd blocuri evident noi care se prăbușesc. Combinația de boom imobiliar pe fondul prosperității unei clase de mijloc ridicate brusc din sărăcie, lipsă de planificare urbană și stat slab în a controla

1. Adaug o notă de optimism la ultima citire a cărții, în iulie 2023: luna trecută a fost votată în parlament o lege care reduce pragul la 51%, un proiect USR agreat cu PSD, grație unui alt parlamentar al nostru cu talent de picătură chinezească: Diana Stoica.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

regulile a făcut ca la ambele două mari cutremure din Turcia să vedem clădiri noi prăbușindu-se. Unii experți spun că cutremurele din Turcia sunt diferite de cele din România, pentru că sunt mai la suprafață. Nu știu ce să zic. Am un puternic sentiment că vom vedea blocuri construite în ultimii 20 de ani afectate la cutremur. Vom avea isteria media obișnuită și o blamare generală la adresa clasei politice, care nu afectează pe nimeni, de fapt. Cei care au luat șpăgi ca să numească conduceri corupte la Inspectoratul de Construcții, care apoi au luat șpăgi ca să nu controleze constructorii și cei care am scris și ne-am agitat și am alocat fonduri și schimbat legi, când am avut o poziție de decizie, vom fi toți parte din clasa politică „iresponsabilă și coruptă", nu? Presa isterizată nu are timp de nuanțe. Evident, procuratura va porni dosare penale și mulți ani după acel cutremur vom avea știri despre cum justiția durează ani de zile și nu se întâmplă mare lucru, ca la Colectiv.

Cancerul

O femeie din România are un risc de 16 ori mai mare de a muri de o formă vindecabilă de cancer decât una din Italia. Această afirmație a președintei Comisiei Europene, făcută în plenul Parlamentului European, a emoționat România și a fost reluată masiv de televiziuni. Cancerul cervical și cel de sân sunt vindecabile, dacă sunt depistate la timp. Pentru asta trebuie să testezi populația generală în mod permanent, să găsești cazurile care încep să se dezvolte și să le tratezi rapid. Dacă trece acest moment, cancerul devine mortal. Asta înseamnă însă o cu totul altă realitate, una în care sistemul medical nu stă pasiv să vină femeia la spital și să descopere că e prea târziu, ci un sistem activ care să meargă în comunități. Evident, problema este mai gravă în anumite categorii de populație. Cine merge la controale regulate depistează și se tratează. Este traumatizant, dar supraviețuiești. În orașele mici, în rural, în comunitățile sărace, nu se fac nici controale medicale de rutină, darămite screening pentru cancer. În acest context, în POCU (Programul Operațional Capital Uman) am inclus o linie de finanțare pentru screening de cancer în comunități de acest fel. POCU a început în 2016. Linia asta de finanțare a fost complet ignorată de PSD și a fost lansată abia în decembrie 2019, cu mare tam tam de către vicepremierul Raluca Turcan și ministrul fondurilor, Marcel Boloș. De ce s-au pierdut trei

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

ani, nu aș putea să spun – pur și simplu nu a fost prioritar. Deci, bine că a făcut-o guvernul PNL. Doar că au făcut-o foarte prost. Ideea unui asemenea program unde buba constă în lipsa de acces la servicii medicale e că accentul trebuie pus nu pe procedura medicală, ci pe acces. Adică banii europeni trebuiau să-i vizeze, în primul rând, pe cei care pot ajunge la oamenii care altfel nu merg la control. Cine poate face asta? Primării, biserici, ONG-uri. Cine nu poate face asta? Institutele oncologice. Care sunt doar câteva în toată țara. Ce a făcut Ministerul Fondurilor? A dat banii institutelor oncologice. Eram europarlamentar atunci și am scris o scrisoare deschisă către cei doi lansatori, avertizând că programului îi lipsește fix amprenta la sol, intrarea în comunități.[1] Nu am nimic cu institutele oncologice: dimpotrivă, oamenii de acolo sunt eroi. Doar că nu pot face ei asta. În locul unor proiecte mamut gândite pentru ce au nevoie institutele oncologice, ar fi trebuit să existe multe proiecte mici pentru cei care ajung în comunități și care ar fi putut contracta serviciile de screening și interpretare de la institute. Pentru asta însă ar fi trebuit ca ministerul să gândească nu cum să scape mai ușor de bani, ci cum să îndeplinească obiectivul, iar institutele să nu ia și bani europeni pentru misiunea lor de bază, și pentru care iau bani de la buget. Drept urmare, scriu asta în noiembrie 2022 – la aproape trei ani de la lansare, iar Programul trebuie închis în 2023, odată cu tot POCU. Ar fi trebuit ca 1,1 milioane de români să primească screeninguri de cancer. Conform datelor publicate disparat de minister și adunate de noi, fiecare proiect de la fiecare institut în parte, au fost efectuate 61.195 de screeninguri, adică doar 5%. Ar trebui ca restul de 95% să fie făcute în ultimul an. În schimb, au fost cheltuite 23% din fonduri. Asta înseamnă că salariile din proiecte s-au dat (personalului care, oricum, e plătit de la stat să lupte cu cancerul), s-au scris metodologii, dar s-au pierdut trei ani de făcut screeninguri. 50.000 de mii de români mor în fiecare an de cancer care ar putea fi prevenit. Deci, în acest caz, putem spune exact câți oameni au murit pentru că birocrația centrală gândește prost și politicienii habarniști se laudă cu lucruri pe care nu le înțeleg, dar sună bine. Se vor face cei un milion? Cel mai probabil, vor fușări cifrele în ultimul an, vor raporta și screeninguri

1. Cristian Ghinea, Scrisoare deschisă „Ați făcut din programul de testare anti-cancer o loterie sinistră, pentru că ați lăsat birocrația de capul ei. Încă mai puteți îndrepta lucrurile", decembrie 2019, https://www.otaracaafara.eu/comentarii/programul-de-testare-anti-cancer-o-loterie.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

făcute, oricum, de institute, totul să iasă la raportare. De altfel, era o tensiune în sistem față de dilema: ce se întâmplă dacă se descoperă prea multe cazuri, unde le tratăm?

Accidentele

România este statul din UE cu cea mai mare mortalitate în accidente rutiere pe cap de locuitor. În 2020, erau 85 de morți la milionul de locuitori (probabil un efect al pandemiei, care a mai redus traficul), iar în 2021 s-a ajuns la 93 de morți la milionul de locuitori.

Nu este nici o fatalitate, nici ceva ce ține de mentalitate. Da, românii conduc agresiv. Dar, ca și la exemplele din prima parte a cărții, este o alegere egoistă și rațională. Poliția nu sancționează condusul agresiv absolut deloc, așa că suntem cu toții într-o ruletă în care indivizii agresivi se pot desfășura. Poliția stă la pândă pentru a da amenzi, pentru că performanța polițiștilor e măsurată în amenzi – până acum câțiva ani era și legal așa, acum e doar informal. Dacă fiecare polițist ar avea o zonă de responsabilitate și ar fi evaluat în funcție de numărul de accidente din acea zonă, tot comportamentul polițiștilor, și apoi al șoferilor, s-ar schimba. Dar pentru asta ar trebui

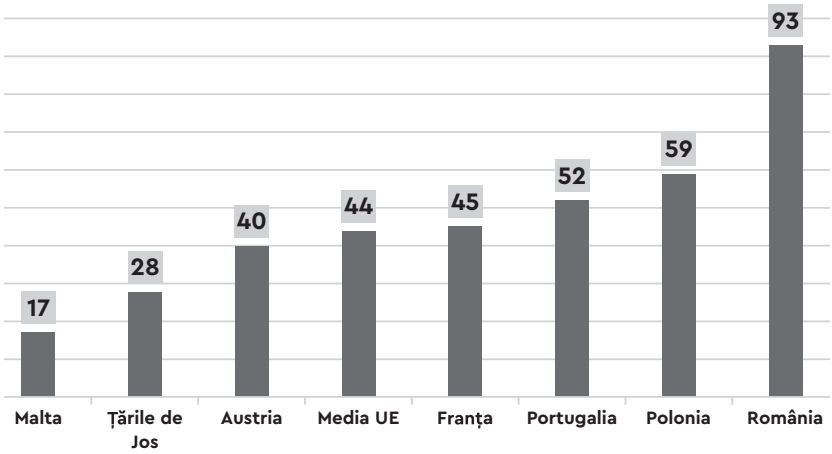

Fig. 11 Decese în accidente rutiere/1 milion locuitori (2021)[1]

1. Sursa: Comisia Europeană, „2021 road safety statistics: what is behind the figures?“, https://transport.ec.europa.eu/2021-road-safety-statistics-what-behind-figures_en.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

ca siguranța rutieră să fie o prioritate pentru miniștrii de Interne și pentru conducerea poliției. Ceea ce nu este. În 2016, am consultat ceva ce, în limbajul oribil al UE, se numeau „condiții favorizante". Erau reforme timide pe care Comisia Europeană încerca să le împingă pentru ca fondurile europene să fie folosite mai bine (un fel de precursor mult mai slab a ceea ce a devenit mai târziu PNRR, unde reforme majore sunt condiție pentru fonduri). Una dintre condițiile favorizante era ca România să aibă o strategie pentru siguranța rutieră. Știu la ce vă gândiți: altă strategie? Dar, fără să identifici problemele, nu știi de unde să apuci. Doar că, în 2016, nimeni nu lucra nici măcar la strategie, Ministerului de Interne nu îi pasă, unor oameni de la Ministerul Fondurilor Europene le tremura sufletul la gândul că, dacă nu îndeplineam condițiile astea, Comisia nu aprobă fondurile UE pentru România. Dar, cum pedeapsa era difuză și nevizibilă, MAI considera că nu era problema lor. A fost una dintre situațiile de care a trebuit să mă ocup în 2016, în primul mandat de ministru. Spre șocul meu, în 2021, când am revenit la minister, România trebuia din nou să scrie o strategie. Pentru că nimic din cea din 2016 nu fusese aplicat. Pe baza acelei strategii, România urma să achiziționeze radare fixe, mijloace de urmărire a traficului în timp real și alte metode profund impopulare printre polițiști – cum adică radare fixe, adică să știe oamenii unde sunt și să încetinească, păi cum mai dăm amenzi? Pentru că scopul poliției nu este să schimbe comportamentul șoferilor, ci să raporteze amenzi, ceea ce, în opinia mea, este o formă de crimă. Pe lângă aceste dotări nepopulare, pe care nu le-a cumpărat, MAI mai putea să cumpere și 300 de mașini pentru poliția rutieră. Astea chiar erau populare, așa că Lucian Bode a lansat licitația pentru 600 de mașini (au decis să pună restul de la buget). Aceasta este celebra licitație trucată pentru ca pila președintelui Iohannis să vândă 600 de BMW-uri supraevaluate statului român. Dar înainte de acest scandal și fără legătură cu el, Cătălin Drulă a decis să joace cartea siguranței rutiere în negocierile din PNRR. Comisia a fost vehementă în a respinge propunerea noastră de a aloca trei miliarde de euro pentru autostrăzi. Cererea României ieșea cu totul din logica restrictivă a regulamentului european (rutierul nu era prioritar pentru că celelalte state au autostrăzi) și era greu de strecurat într-un buget unde proiectele verzi sunt prioritare. Cu toate argumentele noastre că e mai puțin poluant să mergi spre Moldova pe autostradă decât pe drum național, erau greu de convins pentru că încadrarea în ce e verde era pe o grilă deja decisă

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

(și nimeni din guvern nu fusese atent la subiect când s-a negociat grila la Bruxelles). Cătălin Drulă, care e un maniac al siguranței rutiere, a împușcat doi iepuri: a pus asta ca prioritate în PNRR și i-a întors Comisiei argumentul. Cei de acolo erau obișnuiți ca guvernelor de la București să nu le pese de subiectul siguranță rutieră. Noi am decis invers: adăugăm și asta în capitolul rutier din PNRR. Asta a fost o tactică de negociere care a schimbat atmosfera și a facilitat mult aprobarea pentru finanțarea autostrăzii spre Moldova din PNRR. Ca jaloane am negociat încă o strategie (desigur), dar și ceva mai concret. România are mai mult de 500 de puncte negre, adică locuri unde sunt accidente mortale repetate. Nu e ca și cum nu se știe. Ar trebui ca până în 2025 acestea să fie reduse cu 50%. Asta nu se va întâmpla dacă nu vor fi făcute lucrări de corectare a infrastructurii unde e cazul și poliție activă în acele locuri, nu care stă la pândă, ci care prioritizează acele zone cu descurajarea șofatului agresiv sau periculos. Deocamdată, MAI nu a intrat deloc în această logică. Strategia făcută este foarte slabă[1], are zero schimbări legat de sistemul de evaluare a polițiștilor, iar banii puși special în PNRR pentru corectarea infrastructurii nu sunt încă folosiți de Ministerul Transporturilor pentru asta. În schimb, văd diverși baroni locali care au început să se laude cu bani din PNRR pentru lucrări, cu legături doar indirecte cu siguranța rutieră, și tare mă tem că banii ăia nu vor fi ținuți pentru punctele negre, ci vor fi dați de baroni pentru lucrări de fală la nivel local.

Concluzia

Ce au în comun aceste povești? Evident, puteți spune că sunt cazuri care au fost înregistrate pe radarul meu, de asta le știu. Ceea ce e adevărat, pentru că sunt situații unde s-a încercat modernizarea cu fonduri UE, și sectorul de politici europene și modernizare e cel de care m-am ocupat în viața publică. Excepția este tema cutremure, care nu e pe agenda UE: pentru că România este o excepție la cât e de vulnerabilă, deci nu există reglementări sau strategii europene, a fost decizia noastră de a urca această temă în PNRR pentru noi reglementări și finanțare. Faptul că au fost în zona mea de interes

1. Document de poziție USR, „Strategie pe bune în domeniul siguranței rutiere", iunie 2022, https://www.usr.ro/wp-content/uploads/2017/04/DPP-USR-Siguranta-rutiera.pdf.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

nu le face mai puțin relevate. Voi mai prezenta și alte cazuri de intervenții cu fonduri europene (sau fără fonduri). Acestea de aici au o particularitate: e vorba despre viață. În toate cazurile, este dramatic, pentru că statul român ne amenință prin pasivitate dreptul la viață. Și, de fiecare dată, apare o distanță apreciabilă între așteptări /obiective și aplicare.

Scopul acestor povești nu e să vă deprime și să plecați din România, ci să vă determine să vă implicați altfel. Indignarea nu este de ajuns. Indignarea generică este perversă. A te supăra pe „clasa politică" nu rezolvă nimic, dar îi lasă pe corupți și pe ignoranți să se piardă în mulțime. În toate aceste cazuri, vedem manifestându-se o boală profundă: lipsa de guvernare.

Spunem adesea că România este prost guvernată. Realitatea este că România e o țară neguvernată. România este condusă pe pilot automat de o birocrație obtuză. România nu este o țară guvernată în sensul modern al guvernării, ci în sensul pre-modern.

Toate aceste ecouri pot fi reduse la un singur cuvânt: statul pasiv. Statul care e dezinteresat de infecții din spitale, pentru că fiecare șef de spital e boier la el acasă și face ce vrea. Statul neinteresat de efectele cutremurului, pentru că fiecare se gândește doar la el și nu există bine public. Statul dezinteresat de mortalitatea rutieră, pentru că treaba lui e să scoată bani de la cei care trec prin vămile sale informale, nu felul în care conduce fiecare. Statul care nu e interesat cine moare de cancer, că așa se moare dintotdeauna acolo, nu te cauți la doctor dacă nu te doare și, dacă mori, așa a vrut Dumnezeu. Toate acestea sunt manifestări ale unei logici premoderne. Toate cazurile, și multe altele de care știu din experiențe mai puțin directe, sunt, de fapt, cazuri în care statul român refuză să furnizeze bunuri publice moderne.

Când spun că România este o țară neguvernată mă refer la faptul că nu există o buclă de politici publice care e modernă: problemă pe agenda publică – preluare pe agenda politică – propunere de politici publice – decizie asumată – implementare.

Obiectivele de politici, cele pe care le cere Comisia când vrea strategii, țin de asumări politice. Birocrația nu va asuma niciodată obiective de gen: raportarea onestă a infecțiilor, reducerea cazurilor cu X%. La orice criză e vina ministrului. Evident, asta e direct legat de câți bani bagă partidul în televiziuni. Dacă ministrul e de la USR, orice incendiu de reșou în spital și orice locomotivă stricată e o tragedie națională, dacă e de la PSD nu prinde știrile și, oricum, nu e vina lui.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Miniștrii PSD-PNL au zero chef să își asume asemenea obiective, motiv pentru care nu veți găsi în nici un program de guvernare al lor indicatori de impact, ci doar promisiuni de bani pe care îi vor aloca de la stat.

Intrarea mea în serviciul public, în decembrie 2015, mi-a schimbat perspectiva de observator cu cea de insider. Să cunoști statul român din interior este traumatizant. Vă spun sincer: este mult mai rău decât pare din afară. După ce îl vezi din interior, te gândești îngrozit cum de zboară avioanele, cum de merge orice în țara asta. Și reflexul de om normal, care crede că e o soluție să schimbăm niște politicieni cu alții, e greșit. Ajută să avem niște politicieni mai curați și mai puțin nesimțiți, dar nu e suficient. Fără o schimbare radicală a statului, nu vor putea decât să aibă victorii limitate sau reversibile, ca cele pe care vi le povestesc în cartea asta.

Reforma radicală înseamnă desființarea funcției publice, așa cum a fost ea prost gândită și executată dezastruos (un efect pervers al unei cerințe europene), înseamnă desființarea curajoasă de instituții și comasarea funcțiilor. Dar, mai ales, înseamnă o optică liberală asupra statului. Dilema, dacă e nevoie de mai mult sau mai puțin stat, e relevantă *după* ce ai un stat funcțional. În situația în care suntem noi, statul român a devenit un factor major care împiedică modernizarea. De aceea, orice reformă trebuie să înceapă de la mai puțin, de la o flexibilizare extremă, și orice adăugire trebuie atent cântărită. Birocrația are un talent de a se reproduce și de a se extinde. Ministerul pe care l-am condus a pornit, în 2013, ca o unitate mică, de elită, care să ia decizii strategice, și a ajuns un mamut birocratic, ceea ce este un exemplu relevant. Aceasta nu a fost o decizie politică asumată democratic, nu a fost urmare a unei dezbateri de politici publice bazată pe niște valori. S-a întâmplat pe sub radar, ca tendință a birocrației de a se extinde și a miniștrilor proști de a își extinde domeniul de putere. Țineți minte cum am preluat un minister de 1.403 posturi și am refuzat să îl extind deși a căpătat sarcini în plus. Aceasta a fost o decizie asumată politic. Imediat după mine, s-au adăugat câteva sute de posturi, așa, pe sub radar.

Statul român trebuie supus unui tratament politic de sus în jos, în care fiecare instituție să trebuiască să-și explice mandatul și performanța. Consecința trebuie să fie reorganizarea sau închiderea dacă nu își îndeplinește mandatul. Este acea analiză obligatorie de impact, o dată la trei ani, pe care o propuneam în manifestul din 2019. Bugetele instituțiilor sunt făcute pe baze istorice, adică cât ai luat anul trecut iei și anul viitor, plus minus o negociere pe care o ai

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

cu Ministerul de Finanțe, unde contează doar ce „mușchi“ politici sau instituționali ai. Zero relevanță dacă ai un mandat public legitim, dacă ai oferit un bun public la nivel bun (bun public în sens general – rata mai mică de mortalitate pe șosele este în categoria bunuri publice). Bugetarea multianuală și pe bază de program/performanță era o necesitate încă de când am intrat în UE, dar s-au găsit mereu modalități de a fenta povestea asta.

Tendința birocrației de a se extinde și tendința politicului de a jongla cu obiective populare pe termen scurt sunt două rele care există peste tot în lume. Serialul britanic *Yes Minister* este relevant în acest sens. Ele pot fi contrabalansate pe partea de birocrație de condiționarea aplicării unor strategii. Noi avem părțile rele și aproape deloc părțile bune, din cele de mai sus. Ba chiar, pot să înțeleg tendința directorimii birocratice de a rezista la schimbări atunci când miniștrii sunt proști sau corupți. Cine nu vrea să aibă probleme, nu semnează pentru potlogării, se lasă schimbat sau își ia concediu medical. Doar că această tendință apare și când obiectivele sunt absolut legitime. A trebuit să îmi asum personal răspunderea folosirii banilor europeni pentru abandon școlar doar în cazul anumitor școli, cele vulnerabile, deoarece funcționărimea îmi servea argumentul că în acest fel comit o discriminare cu urmări posibil penale. O tâmpenie sinistră, dacă nu poți canaliza banii în zonele cu nevoi, atunci care mai e rolul unui decident care concepe politici? Argumentul DNA a ajuns scuză pentru a nu face și a nu decide nimic și face ravagii și presupun că funcționează la miniștrii proști. La cei corupți cred că nu. Oricum, asta era în vremurile când DNA speria, acum efectul s-a dus, așa că presupun că îi mai sperie doar pe cei cu intenții bune, dar care pun birocrația la muncă.

Îmi permit să spun asta din postura unui ministru care a controlat birocrația din subordine, am fost pregătit de fiecare dată (câteva luni la cancelarie în 2016 și apoi monitorizarea pentru câțiva ani a ministerului, în 2021) și m-am dus cu obiective clare pentru fiecare lună de mandat. Și tot a trebuit să răzbat cu agenda prin încercările permanente de deturnare de către prioritățile sau rămânerile în urmă ale birocrației. Situația cel mai des întâlnită, la guverne de toate culorile, e că ministrul vine fără agendă proprie și nici nu își dă seama că devine purtător de cuvânt ai agendei birocrației. Unul dintre motivele pentru care, în 2021, am negociat politic un program de guvernare și, apoi, miniștrii PNL (care nu participaseră la negocierile legate de program, pentru că nu le-a spus nimeni) au ignorat complet

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

ce scria în program, nu doar părțile băgate de USR, ci și părțile puse acolo de partidul lor. Pur și simplu omul venea la guvern ca să ne transmită poziția birocrației din subordine că nu se poate mai nimic.

În 1859, România modernă a plecat cu un stat care a avut un efect modernizator evident. Pe parcurs, situația s-a inversat, iar acum suntem într-o discrepanță majoră unde societatea este mult mai avansată decât statul. Statul român este un evident obstacol în calea modernizării. Exemplele de mai sus asta spun. Nu vom putea avea screening la cancer dacă nu schimbăm profund modul în care Ministerul Fondurilor lucrează, deoarece nu există interes acolo pentru impactul real. Există doar interes pentru absorbție. Din punctul lor de vedere și-au bifat cererile, au consumat banii, chiar dacă nu s-au făcut screeningurile și 150.000 de oameni au murit în acești trei ani. Acest exemplu trebuie reprodus pentru aproape toate politicile publice. Trebuie să conștientizăm această realitate cruntă, anume că statul român este acum un factor de subdezvoltare. Care se cangrenează pe zi ce trece. Faptul că PSD și PNL sunt două mașinării de produs joburi la stat este principalul motiv pentru care ele nu sunt potrivite – nu pot, nu știu, nu vor – să rezolve problema. Singura abordare este una liberală, profund sceptică față de stat. Disputa stat minimal–stat maximal are relevanță aproape zero în România. Avem prea puțini profesori și, mai ales, prea puțini profesori în zonele rurale și orașele mici. În schimb, avem 1.800 de angajați în inspectoratele școlare, care nu au alt rol decât să îi controleze pe profesori și să îi ocupe cu raportări.

Nu numărul de bugetari în sine este problema – suntem încă sub media UE ca număr de angajați în birocrație și servicii publice –, ci proasta lor distribuire. Avem cheltuieli mari ca procent PIB pentru ordine publică, dar o harababură completă în aplicarea legii. Poliția națională și polițiile locale se suprapun aberant sau se delimitează aberant. Până când Cătălin Drulă nu a propus și a negociat cu PSD, în 2022, trecerea unei legi, poliția locală nu putea amenda un șofer care lasă mașina pe trecerea de pietoni. Trebuia să cheme poliția națională. Oricum, nici polițistul local, nici cel național nu sunt evaluați în funcție de câte accidente (nu) se produc pe treceri de pietoni. Deci pentru ei e bătaie de cap să facă orice. Raționalizarea statului și impunerea unei logici a binelui public, bugetarea per obiectiv – toate astea sunt o logică liberală care pleacă de la ideea controlului societății asupra statului. Cetățeanul-client este o paradigmă pe care politicienii trebuie să o impună. Statul român funcționează premodern

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

în sensul în care are o logică a sa, dincolo de bunurile publice furnizate. Există pentru că niște oameni sunt angajați acolo și pentru că PSD și PNL pot plasa forță de muncă undeva. Controlul societății asupra statului poate funcționa doar pe o bază liberală.

Statul român e capabil acum să facă cam ceea ce făcea statul preindustrial modern și cam atât. Dacă un soț își omoară soția, statul român va funcționa, se va face anchetă, închisoare. Dacă un soț își bate soția, statul român va funcționa impredictibil. Chiar și dacă soția a obținut ordin de restricție, poliția, care a alocat bani pentru 300 de BMW-uri în plus față de cele 300 bugetate din fonduri europene, nu a alocat bani pentru brățări electronice – adică să aplice noua lege care obligă poliția să monitorizeze indivizii agresivi identificați de justiție, care au restricție să se apropie de victime. Erau, în 2022, 4.300 de ordine de protecție, deci 4.300 de victime care trăiau cu frica unor agresori identificați ca atare de stat. Poliția a decis să cumpere doar 934 de brățări[1], după ce, oricum, a întârziat enorm aplicarea legii. Nici un șef din poliție nu e evaluat în funcție de câte victime, deja bătute, vor fi bătute din nou, pentru că el refuză să aplice legea (șanse mici să fie o ea șefă în Poliția Română). În general vorbind, acesta este un tipar: avem un stat care face minimal treaba, așa cum se aștepta societatea pe la 1910. Dacă mori în accident auto, statul va face ceva, o anchetă. Dacă riști să mori, nu va face nimic. Problema nu e la un șef de poliție sau la o altă funcție, este una sistemică. Și soluția la fel. Până nu vom desființa instituții pentru că nu și-au îndeplinit mandatul public, nu se va schimba regula socială. Garda de Mediu a devenit o plăcintă mare, cu direcții județene, unde își plasează PNL și PSD clienții și nu se așteaptă nimeni să apere mediul, pentru că mediul e agresat de firme conectate la PNL și PSD. Sunt absolut convins că singura soluție este desființarea Gărzii de Mediu și înființarea unei noi instituții, fără direcții județene, ci maxim cu centre regionale, care să fie bugetate și evaluate strict în funcție de indicatori raportați de populație și observatori independenți (dacă au apărut X gropi de gunoi ilegale pe teritoriu tău, atunci desființare, concediat toți oamenii și reînființare cu anunțuri de angajare). Câteva asemenea cazuri și regula socială se schimbă în favoarea eficienței, nu a sinecurilor. E doar un exemplu. Acest program de bugetare per indicatori este cheia unei guvernări

1. Oana Țoiu, „Bode cumpără brățări doar pentru 1 din 4 agresori. Pentru 3 din 4 victime, cum le-o fi norocul…“, Digi Agora, 13 ianuarie 2022.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

moderne care să țină pasul cu modernizarea societății. Fără asta, guvernarea și modernizarea sunt ca o bicicletă cu multe zorzoane și fără lanț.

În PNRR, am avut un jalon legat de analize de eficiență a cheltuielilor publice și alocare bugetară pe baza acestor analize. Adică jalonul deja îndeplinit ține de adoptarea prin HG a unei metodologii de analiză și vor urma jaloane să se și pună în aplicare. Este încă o promisiune făcută la integrarea în UE de care PSD și PNL nu s-au ținut. Deocamdată au adoptat metodologia, urmăresc cu interes cum vor aplica analizele de eficiență.

Răscruce

Reforma statului este o misiune de bază a acestei generații de politicieni, iar ea poate fi făcută pe aceleași baze liberale care au fondat statul român. Soluția este politică pentru că doar oameni politici cu legitimitate populară (nu tehnocrați) pot stăpâni birocrația. Statul ca serviciu public expus „riscului" permanent de a îi fi schimbate, desființate anumite structuri trebuie să fie o regulă de bază. Reorganizarea permanentă a serviciilor care nu furnizează bunuri publice măsurate cantitativ trebuie să devină o regulă până când vom schimba realitatea curentă: statul român trebuie să devină din frânar un motor al modernizării.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

16. Misiunea antifeudală continuă

În cea mai mare parte a istoriei umane, idei precum egalitate, răsplată după merite, drepturi individuale sau domnia legii au fost străine societății. Termenul „feudalism“ nu mai este la modă printre istoricii profesioniști, pentru că el desemna inițial un aranjament specific Europei de Vest. Îl voi folosi însă cu nota sa care s-a universalizat, ca un concept politic ce desemnează epoca premodernă, de dinaintea valorilor liberale mai sus pomenite, care stau la baza civilizației democrat-liberale ce a cucerit lumea. În esență, aș defini ca feudalism orice aranjament în care se creează recompense altfel decât prin muncă și merit, în care puterea de stat este folosită pentru a împărți bunuri publice pe alte criterii decât dreptul sau nevoia individuale. Sau, mai bine zis, feudalism este acel aranjament unde categorii de oameni sunt plătiți / avantajați nu pentru ceea ce prestează, ci pentru ceea ce sunt, pentru că respiră același aer cu restul lumii, care nu e prinsă în aranjament. Fie că vorbim despre feuda nobiliară europeană, de unde îi vine numele, fie că vorbim despre distribuția de bani familiilor aristocratice de către împăratul bizantin, de distribuția de moșii elitei războinice în mașinăria militară rusească, de aranjamentele de explorare de către spanioli a Americii de Sud, toate au ceva în comun.

Și aș mai zice că asemenea aranjamente reprezintă „normalitatea“. Acest sistem are avantajul de a corespunde naturii umane: cine are sabia are și banii, împarte la cine îi place, și o mână o spală pe alta. Așa era lumea, așa trebuia să fie. Nu am văzut în *Urzeala tronurilor* vreun filozof care să își pună problema să fie altfel. În mintea unor filozofi a apărut ideea că oamenii se nasc liberi și, deci, e logic că sunt egali în fața legii. Că unii nu pot lua resurse de la alții doar

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

pentru că respiră. A durat secole pentru ca revoluția filozofică liberală să schimbe lumea: instrumentul ei a fost capitalismul economic și democrația politică.

Dacă feudalismul, în diversele sale forme, apare natural, egalitatea și drepturile sunt constructe legale care trebuie întreținute permanent. Ce este normalitate legală nu este normalitate reală. Altfel nu ar fi posibil să scrie în Constituție că toți cetățenii români sunt egali în fața legii și să fie atât de greu să desființăm pensiile speciale. Cătălin Drulă a spus într-un interviu TV, de ziua Unirii din 1859, că îi admiră pe pașoptiști și că România aia feudală cu care se luptau ei există încă. Nu ne-am vorbit, știe că scriu la cartea asta și știe interesul meu pentru pașoptiști. Ce a zis el este logic, dacă te gândești la feudalism ca la o normalitate a răului: dacă nu ne luptăm pentru egalitate, ea nu se impune singură. O țară cu reguli, bazată pe egalitate, lege și democrație seamănă cu un lan de porumb. Cineva trebuie să muncească permanent la el. Altfel, se va umple de buruieni. Feudalismul distribuției de bani de la toți către rețele sociale preferențiale se reinstaurează singur, cum cresc buruienile. De asta e și greu să te bați cu el. Pentru că, dacă nu se face permanent munca de desțelenire, săpat, arat, atunci cineva care se apucă din când în când să îngrijească lanul va avea o muncă mult mai dificilă de făcut pentru că buruienile s-au împământenit.

Împământenirea buruienilor înseamnă că niște cetățeni se luptă cu alți cetățeni care au avantaje personale masive și sunt organizați pentru a suge din resursele publice. Și ții minte legea lui Olson, la care m-am referit anterior: grupurile mici, cu interese personale mari, câștigă. Și devin puternice, capabile chiar să facă agenda publică și să convingă oamenii că feudalismul este fapt bun, se inventează „merite". Cam acolo suntem în România actuală și de aici vine un pericol masiv pentru finalizarea modernizării societății noastre. Pentru că nu vom putea avea o țară modernă dacă ea funcționează atât de mult pe o logică feudală.

Un moment șocant pentru mine a fost discuția din ședința de guvern în care am aprobat strategia de vaccinare. Era la începutul guvernului Cîțu, ședințele de guvern se țineau cu măștile pe față, ore întregi de respirat sub mască. Marele stres era că nu vom avea vaccinuri, era înainte ca băieții din serviciile secrete și armată, care au condus campania de vaccinare, să rateze acest obiectiv național și să rămână cu ele nefolosite. Neîncrederea în interiorul acelei coaliții a început destul de repede, când am realizat că totul fusese

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

organizat în guvernul anterior astfel încât Ministerul Sănătății devenise un fel de contabil care semna pentru bani, și toate deciziile importante – ce plătim, cum comunicăm, ce reguli avem – erau luate de statul profund în comitete obscure. Practic, ministrul Vlad Voiculescu răspundea, dar nu decidea nimic. Marele stres era ordinea în care vom vaccina populația, aflată atunci în izolare, cu vaccinurile care urmau să vină în tranșe mici, cel puțin la început. O decizie grea oriunde în lume: în ce ordine să salvezi oamenii. Ca să nu fie haos, ministrul a propus o strategie bazată pe cel mai raționalist model filozofic posibil. Dacă vi se pare că mă exprim pompos, să știți că nu e așa. Modul în care decizi în ce ordine salvezi oamenii este o chestiune profund filozofică, chiar dacă e luată de miniștri. Ține de fibra profundă a valorilor noastre și nu există multe cazuri de asemenea importanță. Ministerul Sănătății, prin Vlad Voiculescu și Andreea Moldovan, numită secretară de stat, expertă în domeniu, a elaborat o strategie care, în esență, spunea: personalul esențial din sistemul sanitar primii, apoi bolnavii vulnerabili, apoi bătrânii. Era o etică a grijii, combinată cu una funcțională. O filozofie liberală în care toți suntem egali în fața pandemiei și începem cu cei fără de care murim cu toții și cu cei care au nevoie mai mult. Reacțiile din ministere au fost sălbatice, medievale. Fiecare ministru și șef de agenție voia să își declare salariații ca fiind prioritari. Ceea ce nu s-a acceptat. Însă, în ședința decisivă, a apărut un scandal între ministrul apărării, Nicolae Ciucă, și Vlad Voiculescu. Eram prins cu ale mele la PNRR și nu apucasem să urmăresc toate discuțiile despre subiect. Se lucra direct pe textul strategiei, se intervenea, se respingea, un haos. Ciucă a început să fie nervos și să zică: Armata e la dispoziția poporului, dacă nu aveți nevoie de Armată, atunci noi ne retragem. A fost un moment în care mi-am pus problema dacă Voiculescu este sănătos la cap. Oricum era asaltat din toate părțile și, cu atitudinea lui molcomă, nu era clar dacă e depășit de situație sau pur și simplu nu știe să refuze cereri nesimțite. În această situație de criză, să îl auzi pe șeful armatei că regretă că Armata nu poate ajuta poporul era bizar. Acea frază aruncată în ședință de guvern de generalul Ciucă m-a paralizat. Îmi imaginam eroi în uniforme și cu mască care ajutau poporul, cum oameni în uniforme vaccinau copiii bolnavi. Și Voiculescu refuză, se opune. Am devenit atent la haosul de texte schimbate în plină ședință. Am realizat în următoarea jumătate de oră – urmărind discuțiile duse pe formulări juridice și încercări de compromis de la Cîțu (genul acesta de pierdere în amănunte

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

din care nu mai înțelege nimeni nimic) – că, de fapt, asistam la un moment abject și Ciucă era foarte ipocrit. Nu, Armata nu dorea să ajute Poporul. De fapt, șeful Armatei dorea să organizeze centre speciale de vaccinare, unde să se vaccineze prioritar angajații armatei și familiile lor. Eram șocat, începusem să lucrez la PNRR, venisem de la Bruxelles și îmi propusesem să îl livrez ținând tot guvernul unit în jurul subiectului. Ceea ce chiar am reușit până la urmă. Pentru mine, asistând la multe prostii și porcării, unele pe care le-a oprit Dan Barna, altele imposibil de oprit, a fost mereu o dilemă reală dacă să mă cert cu colegi miniștri sau nu. Dar atunci nu am putut să mă abțin. Am spus în ședința de guvern că e inadmisibili că Armata vrea să se vaccineze separat, că eu am crezut sincer și m-am emoționat la gândul că armata chiar voia să ajute poporul și că e abject ce se întâmplă. Ciucă se uita la mine ca la un OZN. A fost mult scandal, Voiculescu și noi de la USR eram asaltați nesimțit pe aceeași logică – toți se voiau speciali și spuneau că ei ajută poporul, de fapt intrând în față pentru că sunt importanți pentru popor. S-a ajuns la o variantă de compromis: Armata a rămas cu centrele speciale, iar Voiculescu a impus să respecte criteriile generale aplicabile pentru întreaga populație și în cazul acesta. Adică armata ar fi avut voie să vaccineze, în prima etapă, doar personalul esențial, bătrânii și bolnavii. Sunt absolut sigur că au încălcat această prevedere pentru că știu cazuri de vânzătoare măritate cu sergenți care s-au vaccinat înainte de etapa unde toată lumea se putea vaccina. A doua zi am scris public că nu vom accepta ca centrele speciale de vaccinare ale armatei să fie finanțate din fonduri europene, pentru că Uniunea Europeană este bazată pe principiul egalității în fața legii. Știrea a fost că Ghinea face scandal și USR nu e disciplinat. După ceva vreme, Voiculescu a fost demis și una dintre acuze era că a publicat lista centrelor de vaccinare speciale. Să recapitulăm: armata și serviciile secrete s-au vaccinat în regim separat și cu prioritate, în mod secret. Aceasta este o trădare. Când a fost vorba de cea mai mare criză de sănătate publică din istoria României, când a fost momentul decisiv să fim toți cetățeni români egali, în acest stat fondat pe principiile iluminismului liberal european, Armata și serviciile secrete au trădat poporul român și s-au separat. Pentru mine acesta este un moment de neiertat și nu voi considera închis episodul vaccinării până nu avem o anchetă pornind de la acest subiect. Nu există onoare militară în a avea privilegii, că nu suntem în Pakistan. Armata nu e mai importantă decât poporul. A fost unul dintre momentele dramatice care

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

putea duce la ieșirea USR de la guvernare, la nici două luni de când intraserăm. Poate vă veți întreba de ce nu am fost mai vocali atunci. Dar am avut poziții publice și eu, și Barna, și Voiculescu. Am ieșit, din acea lungă și secretă ședință de guvern, obținând un compromis. Dar, mai ales, am ieșit dezgustat. Comitetul fantomatic care a condus campania de vaccinare a declarat campania închisă în 2022, deși vaccinase doar 44% din populație. Cam atât de capabil e statul profund când vine momentul să gestioneze situații concrete. Are la îndemână structurile de forță, intimidează instituțiile civile, are butoane la moguli penali și securiști care dețin televiziunile. Și performanța lor e ultima din UE. Dar au avut grijă ca ei și familiile lor să se salveze primii. Raportul de încheiere a activității a fost prezentat în 2022 într-o ceremonie secretă, unde participanții și-au acordat reciproc medalii.

Comisia Europeană scrie de ani buni în rapoartele de țară că sistemul de pensii este nesustenabil (transferă bani de la bugetul de stat pentru a plăti pensii, în vreme ce contribuțiile salariaților actuali nu îi acoperă). Și că e inechitabil, adică sunt diferențe mari între pensionari. Fără reforma pensiilor, PNRR nu avea șanse de a fi aprobat. Nu că trebuia să fiu convins, doar luptasem cu pensiile speciale ani întregi ca ziarist și parlamentar. În 2022, cheltuielile cu pensiile speciale au fost de 12 miliarde lei. Aici sunt banii virați pentru cei aproape 200.000 de pensionari din poliție, armată, servicii secrete; pentru peste 10.000 de pensii ale magistraților, piloților civili, diplomaților, foștilor angajați ai Curții de Conturi, foștilor funcționari publici parlamentari etc. Aceste pensii speciale reprezintă 1% din PIB-ul României. În comparație, bugetul prognozat pentru 2022 al pensiilor din sistemul public a fost stabilit la 99,5 miliarde lei, 7,7% din PIB. La finalul anului 2022, totalul pensionarilor din sistemul public era de 4,9 milioane. Pe lângă acestea, parlamentul a votat pensii speciale pentru primari și șefii de consilii județene. Acestea nu au intrat în plată pentru că USR a făcut scandal în fiecare decembrie, la fiecare buget de stat. Când am intrat la guvernare, a fost o condiție anularea legii, dar am obținut doar o altă amânare.

Ce au în comun toate aceste categorii? Apropierea de putere. Baza puterii de stat. Seamănă foarte mult cu registrul familiilor de aristocrați din Bizanț, care primeau bani pentru că există și ca să susțină împăratul.

Un pensionar nespecial are pensia medie de 1.856 lei. Pensia specială medie pentru foștii magistrați este de 19.000 lei. Pentru foștii

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

auditori de la Curtea de Conturi era de 8.476 lei, pentru foștii funcționari parlamentari de 4.935 lei. Am publicat pe Mogul TV un dialog cu părinții mei despre pensii. Tata a muncit 47 de ani pe șantier și are o pensie de 2.600 de lei. A muncit mai mult decât anii de viață ai unor pensionari speciali. Deja celebrul jalon din PNRR stabilește 6 linii de simplă reformă: 1) alinierea pensiilor speciale la principiul contributivității; 2) nu se mai creează noi categorii de pensii speciale, iar cele existente sunt raționalizate; 3) perioada minimă de cotizare este similară cu cea aplicată în fondul public de pensii (nu se mai pot face pensionări „speciale" la 45 de ani); 5) se respectă deciziile CCR privind pensiile magistraților, dar doar acestea sunt protejate de aceste decizii; 6) pensia specială nu va mai putea depăși salariul din timpul activității. Un guvern responsabil ar fi discutat cu Comisia Europeană modalități de aplicare.

Cele mai multe pensii speciale pot fi anulate de mâine dacă se dorește, pentru că cei care le primesc oricum au și pensii contributive și nu există protecția specială a CCR pentru ele: parlamentari, funcționari parlamentari, primari, aviatori și ceilalți au avut contribuții la pensii, au ieșit la pensie la vârsta normală, deci nu există raționalitate în a avea o pensie specială, pe lângă cea dată de contribuții. Magistrații au decizii CCR care le protejează pensia, dar nici măcar acele decizii nu obligă la nivelul actual al pensiei sau la ieșirea anticipată la pensie (de aceea există mențiunea de mai sus în PNRR privind CCR). În acest moment, magistrații ies la pensie după 25 de ani de activitate, cu pensie mai mare decât ultimul salariu net (se raportează la brut). Deci, la magistrați, soluția pe termen scurt este reducerea pensiei la un nivel rezonabil, raportat la mai mulți ani de activitate, sub venitul net ultim și creșterea vârstei de pensionare la cea a populației generale. Iar deciziile CCR se referă strict la magistrați, nu la personalul auxiliar, ba chiar CCR cere într-o decizie eliminarea acestora. În ce privește militarii (angajații armatei, poliției și serviciilor secrete), situația e mai complicată. Cei în activitate acum plătesc contribuții, deci nu sunt afectați. De aceea, este abject argumentul lui Marcel Ciolacu că rămâne armata fără soldați. E vorba de cei deja ieșiți la pensie. Militarii, polițiștii, lucrătorii din serviciile secrete au început de ceva ani să plătească contribuții, deci în cazul lor pensia este un amestec de contributivitate și pensie necontributivă. Doar că tot mecanismul e făcut ca să nu știe nimeni exact ce și cât. Contribuția se varsă în bugetul de stat. Pensiile lor vin din bugetul de stat, pe criterii exclusiv legate de veniturile pe un

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

număr de luni. Parcă pentru a rupe intenționat legătura între pensie și contribuții. Pensia se raportează la 6 luni cele mai favorabile din carieră, alese de ei. Practic, șefii își umflă veniturile cu sporuri temporare, ca să ia pensie mare restul vieții. Acesta este misterul pensiei speciale a lui Nicolae Ciucă. Media pensiei militare este 4.300 de lei, dar sunt diferențe mari între categorii sau anul ieșirii la pensie. O varză completă. Soluția este raportarea la veniturile nete pe o perioadă mai lungă din carieră, pentru partea de pensie neacoperită de contributivitate. Imensa majoritate a militarilor nu ar fi afectați, dar șefimea da. Aceasta era o discuție rațională care ar fi trebuit purtată. Dar miniștrii au decis, fiecare pe rând, că ei sunt șefi de sindicat și că reforma nu se aplică la ei. În frunte cu Ciucă, pentru partea de armată. Militarii s-au întărâtat între ei pe grupurile de foști militari că gata, ei nu mai apără țara – deși nu e clar cine aștepta să apere țara pensionarii. Mai multe înjurături câte am auzit de la pensionarii speciali lunile astea nu am auzit toată viața. De regulă, cu niște tente fasciste de român verde care crede că țara e a lui și i se cuvine. Asta e perversitatea situației: abuzurile de acest gen creează grupuri de interese extinse în care oamenii se alimentează între ei cu argumente că ei chiar sunt speciali și merită un privilegiu.

Poate că cea mai mare dezamăgire este legată de justiție. Povestea justiției române în integrarea europeană este povestea în mic a țării: modernizare, schimbare, stagnare, declin. Parcă justiția a intrat în declin mai repede decât restul țării. Reforma justiției a fost ultima chestiune restantă din procesul de aderare, numirea Monicăi Macovei și negocierile duse de ea cu Comisia Europeană au salvat practic procesul de aderare, care la nivel politic era blocat.

Reforma justiției a fost la început sinonimă cu depolitizarea ei și, din păcate, s-a blocat acolo. La momentul începerii integrării, justiția era în epoca Stănoiu, atunci când la sediul PSD se decidea de către partid cine este judecat, când și ce dosare se pregătesc pentru liderii opoziției. Știm asta cu siguranță pentru că PSD își ținea stenograme ale ședințelor de partid și acestea au ajuns în presă. De atunci, PSD nu mai ține stenograme și nici nu prea mai face ședințe formale de partid ale structurii executive. UE a cerut depolitizare și performanțe anticorupție, așa că Adrian Năstase a făcut un Parchet Național Anticorupție, cu un șef care nu putea fi schimbat în nici un fel. Apoi a numit acolo un procuror de partid (fără nimic notabil în carieră, în afara faptului că era fratele unui parlamentar PSD). Structura era ierarhizată în mod militar: șefii puteau hotărî deciziile procurorilor

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

subordonați, fără urme scrise și fără justificare, tot sistemul era controlat de un serviciu secret (SIPA), creat pe structuri ale Securității. Monica Macovei a schimbat regulile, astfel încât să crească autonomia de decizie a procurorilor și judecătorilor, șefii putând interveni în scris și cu justificare. A desființat SIPA cu totul – iată că România a putut să desființeze un serviciu secret și nu s-a prăbușit nici țara, nici justiția. Dimpotrivă, au urmat cei câțiva ani de creștere a performanței magistraturii. Am scris deja o carte despre acest subiect în 2013[1], așa că nu doresc să dedic mult timp justiției aici. Politizarea de atunci a făcut să ia naștere un soi de gândire magică ce e dominantă în bula noastră. Dacă problema era pe vremuri politizarea, soluția e depolitizarea, nu? Dar cum? Cine face numirile de procurori? Am fost mereu, și atunci, și acum, fanul unor numiri încrucișate și echilibrate. Nu poți să scoți cu totul instituțiile politice din joc, pentru că, totuși, le obligi altfel să lucreze cu șefi ai justiției complet rupți de mandatul popular. Așa a pățit Maia Sandu în Moldova. Reforme ale justiției moldovenești au fost recomandate de UE, care nu are *acquis* pe justiție și atunci lucrează cu sfaturi croite pentru fiecare țară și uneori dă rateuri. Drept urmare, Maia Sandu a fost votată pentru a lupta cu corupția, dar era blocată pentru că nu avea nici o pârghie de numire. Exact așa s-a întâmplat anterior cu Monica Macovei și PNA. A trebuit schimbată legea și PNA a devenit actualul DNA. Aici vedem un tipar: a proclama depolitizarea ca obiectiv poate eterniza în funcții niște corupți sau niște incompetenți. Sistemul actual de numiri din România este decent: ministrul justiției face propunerea, CSM dă aviz, președintele numește. Președintele răspunde inevitabil pentru numirile făcute. Președintele Băsescu a câștigat al doilea mandat datorită numirilor făcute în justiție. PNL și Iohannis trebuie și vor răspunde politic pentru colapsul actual al DNA, pentru că au numit acolo un procuror mămăligă, vulnerabil în relația cu serviciile secrete. Este logic și funcțional.

Dincolo de veșnica discuție cu numirile la vârf, sunt anumite chestiuni din viața justiției care sunt chiar mai importante. De pildă, evaluarea magistraților. Prin 2014, am făcut o cercetare legată de acest subiect pentru CRPE, într-un proiect de urmărire a efectelor integrării europene asupra justiției. Magistrații sunt evaluați de niște comisii compuse din colegii lor. Nimeni nu vrea să supere un coleg, așa că toți magistrații din România iau nota zece. În anul când

1. Cristian Ghinea, *Eu votez DNA*, Humanitas, București, 2012.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

am cules datele, erau cinci magistrați din toată țara care nu aveau nota zece. Patru dintre ei atacaseră deciziile la CSM și câștigaseră. Practic, în acel an, un singur magistrat nu era perfect. Chestiunea asta nu s-a schimbat. Nu există nici un stimulent în România să fii eficient sau corect ca magistrat, toți sunt la fel, formal. Pensiile speciale sunt o molimă pentru justiție și, probabil, ar fi un studiu de caz perfect pentru legea consecințelor perverse. Când Valeriu Stoica le-a introdus, au fost prezentate ca o modalitate de a curăța justiția. Nu am înțeles nici atunci, nici acum de ce. O modalitate de a proteja oamenii de corupție e să le oferi salarii mari, deci și pensii mari apoi, nu pensii speciale. Ei pot decide să ia sau să nu ia șpagă acum și nu cred că are legătură cu veniturile de peste 15 ani. Dar pensiile speciale și așteptarea că o primești de tânăr a mărit dependența fiecăruia față de sistem.

Reforma cerută de UE a creat din CSM un organism puternic, cu membri aleși. Magistrații trăiesc într-o republică separată. Ei se aleg, ei se evaluează. Ei hotărăsc prin decizii judecătorești cât să aibă pensia specială. Pensiile speciale ale magistraților au ajuns așa prin procese în care niște magistrați s-au simțit nedreptățiți și au dat în judecată statul. Alți magistrați au decis că toți magistrații trebuie să aibă pensii mai mari. O nesimțire ridicată la rang de republică. Am ieșit cu toții în stradă pentru magistrați în 2017–2018, dar când a fost vorba pe cine să voteze magistrații ca membri CSM, i-au ales pe cei care au făcut din pensiile speciale o obsesie. Practic, noi, poporul român, am decis să dăm unei bresle organizate medieval justiția și să nu mai avem nici un cuvânt de spus. Apoi au venit legile justiției în varianta PSD-PNL, care schimbă regulile din sistem. O analiză politică asupra justiției ne ajută să înțelegem mai bine.

Prin legile propuse de Cătălin Predoiu în 2022, membrii CSM capătă avantaje personale imense. Dacă ești o dată ales acolo, devii apoi automat șef și ai pensie specială la nivel de șef. Au avut grijă ca asta să se aplice și membrilor CCR, deși aceștia nu sunt magistrați, dar ei vor decide dacă reforma pensiilor speciale este constituțională, la fel ca legile justiției. Controlul șefilor pe procurori și judecători se schimbă, astfel încât membrii CSM și șefii pot interveni direct în decizii. Punctul cheie din reforma Macovei a fost desființat de Predoiu, pe sub masă. În schimb, sistemul de alegere a membrilor CSM se schimbă, astfel încât ponderea instanțelor superioare să fie mai mare. Republica magistraților se oligarhizează în ritm accelerat. Justiția română a respirat niște aer odată cu aderarea la UE, iar acum

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

decade într-o oligarhie a șefimii care se autoalege, autoevaluează. Este o situație mai proastă decât pe vremea lui Stănoiu pentru că atunci buba ținea de soluțiile vizibile. CSM, pe care l-am sprijinit cu toții, ca mijloc de autoguvernare, nu are nici o dorință de a rezolva problema performanței, de a schimba modul de evaluare al magistraților, de pildă. Este doar păzitorul pensiilor speciale și un traficant de sentințe. Politizarea evidentă din vremea lui Năstase își schimbă fața. În interiorul CSM s-au format partide adevărate, doar că nu sunt înregistrate oficial. Presa a numit un asemenea partid informal „gruparea Savonea". Când „partidul" a pierdut niște alegeri pentru un loc în CSM, CSM le-a reorganizat. Partidul Savonea s-a aliniat cu PSD, iar nodul de trafic este în biroul lui Florin Iordache, acel personaj de pe vremea lui Dragnea, care acum conduce o instituție care verifică toate legile din România, dacă sunt valabile din punct de vedere tehnic sau nu. Cristian Danileț a fost exclus din magistratură, procurorul care a blocat judecarea plagiatului lui Ciucă a fost promovat. A ajuns șef la DNA! Urmează în mod logic dosare politice pentru liderii opoziției. De ce zic asta? Pentru că totul ține de natura umană. Sistemul și-a luat justiția înapoi și vor folosi acest baros. Hărțuirile semijudiciare ale lui Dan Barna și Nicușor Dan sunt show-uri mediatice, deocamdată. Vor urma hărțuiri judiciare reale, pentru că sistemul are totul aliniat: CSM, care e șeful suprem peste justiție, controlul de sus în jos asupra magistraților, alinierea cu PSD și PNL când vine vorba de sentințe. Justiția din România a făcut în 15 ani un salt spectaculos spre modernizare și apoi înapoi spre feudalism.

Mare parte din zona publică din România are caracteristici premoderne, feudale, dacă le trecem prin acest filtru de analiză. Regula e mereu aceeași: principiul egalității în drepturi există formal, dar e bătut de aranjamente extinse în care cei care fac regulile, distribuie bunurile publice în avantajul unei rețele sociale extinse, care îi susține. Pur și simplu, în acest punct, proiectul României moderne este încă nefinalizat. Regulile egalității se instaurează treptat, prea încet față de așteptările unei societăți care are așteptări legitime de dreptate și egalitate. Dreptate și Frăție!

Dați-mi voie să închei acest capitol cu un exemplu simpatic și, totuși, trist. Vânătoarea de la mine de la țară. Extinderea teritoriului oamenilor a făcut ca animalele de talie mare să dispară. E o regulă aproape matematică, pe toate continentele și indiferent de civilizație. Uneori, au apărut obiceiuri care temporizează extincția sau o evită

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

cu totul. Așa a fost cu obiceiul aristocrației europene de a crea teritorii de vânătoare. Vânătoarea medievală rezerva nobililor arii de vânătoare și interzicea țăranilor să continue procesul natural de extindere a domeniului agricol, care venea la pachet cu creșterea populației. Slăbirea drepturilor feudale a dus la extincția sau periclitarea mai multor specii mari din Europa: zimbrul, de pildă. Bourul, simbolul Moldovei, a fost protejat câteva sute de ani de dreptul exclusiv al regelui polonez de a-l vâna. Când regalitatea poloneză a slăbit, bourul a dispărut.

România, cu populația sa rară și suprafața muntoasă mare, a intrat în comunism cu o populație de urși mare, prezența ursului fiind mult mai rară pe restul continentului. Sporirea demografică a populației românești în comunism nu a periclitat urșii; dimpotrivă, numărul lor a crescut. Asta pentru că nomenclatura PCR a reluat, de fapt, obiceiul numit în latina medievală *caccia*: dreptul exclusiv de a vâna urșii și interdicția pentru țărani de a se extinde acolo. Observația asta foarte interesantă o face Tim Flannery în seria sa de cărți despre istoria naturală a continentelor: „Peste 3.000 de exemplare umblă încă în libertate – mulțumită tiranului iubitor de urși Nicolae Ceaușescu care, într-un fel de *caccia* medievală reinventată, își rezervase dreptul de a vâna urși“[1]. Lupta dintre urși și oameni în România actuală e continuarea poveștii. Ne-a prins postmodernitatea cu o populație de urși imensă. Restul Europei i-a exterminat, căci oamenilor nu le păsa de animalele sălbatice, le considera pradă legitimă.

Iar continuarea poveștii e relevantă pentru amestecul de modernitate și feudalism în care ne bălăcim. Nu era doar Ceaușescu pe persoană fizică mare vânător, ci și nomenclatura de partid, care reia obiceiuri medievale vânătorești. Satul de care tot pomenesc, unde mi-am petrecut copilăria parțial rurală, e lângă pădurea Bolovani, unde e un domeniu de vânătoare pentru ciute și mistreți. L-am văzut pe Ceaușescu de două ori din mașină, venind la vânătoare. Avea în mijlocul pădurii un viloi numit local „Casa Pădurii“. La revoluție, când țara începuse vânătoarea de teroriști, niște localnici au mers la Casa Pădurii și au devalizat-o. Televizoare color și covoare persane se vindeau apoi prin sat. A fost refăcută după revoluție. Acolo, la Bolovani, pe vremea când era prim-ministru, Adrian Năstase vâna

1. Tim Flannery, *Europa: O istorie naturală*, trad. de Corina Hădăreanu, Litera, București, 2020, p. 280.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

cu jumătate de guvern, iar ministrul agriculturii și-a pierdut un testicul într-un accident. Așa a aflat țara din nou de domeniul de la Bolovani. Pentru noi, țăranii de lângă domeniul aristocratic, nu s-a schimbat nimic. Partea de pădure care ne revenea și pe care am luat-o înapoi, în parcele de câte opt pomi, a fost tăiată de hoții de lemne, în vreme ce partea de pădure care este domeniul aristocratic este bine păzită, împrejmuită cu gard și habar nu avem ce e acolo. Asta, dacă toată lumea bună care vine la vânătoare pleacă cu toate testiculele acasă și nu devin subiect de știri. Nu te poți plimba pe jos sau cu bicicleta dincolo de gard, pe un domeniu vast. Din când în când, mistreții rup gardul și dau iama în porumbul țăranilor. Tot din când în când ți se oferă prin sat tocăniță de mistreț braconat. Statul funcționează și apără proprietatea doar dincolo de gard, țăranii ciupesc ce pot, din când în când, din ce trece dincoace de el. Și la câte o răzmeriță se aleg și cu covoare scumpe. Iată un peisaj medieval netulburat.

Răscruce

Exemplele din acest capitol sunt legate de un fir roșu: feudalismul de azi. Lupta pentru egalitate nu s-a terminat prin adoptarea Constituției actuale, așa cum nu s-a terminat nici cu adoptarea celei din 1866. Așa cum distribuția perversă a puterii a blocat atunci ajungerea din urmă, istoria se repetă. Sau depinde de noi să nu se întâmple asta. Trebuie să ne asumăm ca generație lupta anti-feudală pentru egalitate. Și trebuie să tratăm toate aceste cazuri aparent disparate ca parte a unei singure povești: povestea modului în care egalitatea redevine povestea României. Fără asta, vom bălti în neo-feudalism.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

17. Finalizarea decomunizării și urgența desecurizării

Problema controlului civil real asupra serviciilor secrete este strâns legată de modernizarea României. Nu există vreo țară care să se poată moderniza cu adevărat fără să rezolve acest aspect. Serviciile secrete în sine sunt o invenție modernă. Cea mai bună situație, istoric vorbind, este aceea în care națiunea a făcut pașii corecți – democrație funcțională, instituții solide, societate educată și sofisticată – înainte de apariția serviciilor, astfel încât, odată create acestea, au trecut firesc spre a fi una dintre structurile statului, care sunt controlate de sistemul vot-legitimitate-putere. Noi nu am avut acest noroc, așa că trebuie să evităm cumva o capcană istorică des întâlnită – birocrația invazivă a serviciilor secrete nu întâmpină limite legitimate popular și ajunge să își facă agenda proprie. Vorba aceea celebră că Pakistan nu este o țară care are armată, ci o armată care are o țară a fost adaptată recent la modul: Rusia nu este o țară care are servicii secrete, ci niște servicii secrete care au o țară. Trebuie cumva să evităm un destin rusesc și în acest punct.

Buba nu vine doar din comunism. Cei care cred că România Mare a fost epoca noastră de grație și nu s-au lăsat convinși de argumente de gen mortalitate infantilă, analfabetism, sărăcie sau minorități probabil vor găsi bulversante următoarele paragrafe:

> La 1929, guvernul PNȚ condus de Iuliu Maniu a hotărât reducerea cheltuielilor și a numărului de angajați din *Siguranță,* în încrederea legitimă de a diminua practica abuzivă a cabinetelor liberale anterioare, care [...] au deturnat de la misiunea legală serviciul secret al Ministerului de Interne, transformându-l într-un obscur serviciu de spionaj politic [...]. În ceea ce privește activitatea celeilalte structuri informative a României interbelice, *Serviciul Secret de Informații* (SSI) – aflat în structura Ministerului de Război și sub conducerea lui Mihail Moruzov – s-a amestecat, de asemenea, covârșitor în viața politică internă, fiind preocupat, în special, sub domnia coruptă a regelui

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

> Carol al II-lea, mai degrabă de satisfacerea abuzivă a poftei nesățioase de „cancanuri politice și militare“ a camarilei regale decât de protejarea contrainformativă a Armatei Regale Române. [...] Toate partidele politice românești, atât cele considerate extremiste (Mișcarea Legionară și Partidul Comunist), cât și cele democratice (PNȚ și PNL), au fost atent supravegheate, în timpul domniei regelui Carol al II-lea, și infiltrate cu informatori. Aceștia au fost atât de bine conspirați, încât au reușit să promoveze în funcții importante în partid sau în stat [...]. Observând lista informatorilor SSI din cadrul partidelor interbelice, se poate observa că țintele predilecte ale lui Mihail Moruzov au fost fruntașii politici care îl contestau pe regele Carol al II-lea. Se observă contribuția oportunistă a SSI la instaurarea și consolidarea regimului de autoritate monarhică din 10 februarie 1938. În acest sens, au fost puternic încurajate dizidențele în interiorul partidelor tradiționale. O serie de personalități politice din PNL și PNȚ au fost subtil motivate sau puternic șantajate să părăsească cele două partide tradiționale, pentru a le slăbi coeziunea și unitatea. În scurtă vreme, scena politică națională a fost invadată de mici formațiuni politice, zgomotos procarliste, recent înființate și desprinse din partidele mari. Culmea tupeului pentru Mihail Moruzov este că, după ce a contribuit, la ordinul regelui Carol al II-lea, la prăbușirea regimului democratic prin fărâmițarea vieții politice românești și încurajarea dizidențelor în cadrul PNL sau PNȚ, SSI va ajunge să invoce exact aceste argumente – „oportunismul politic“ al „multiplelor grupări politice“.[1]

Concluzia de ansamblu e trasă foarte bine de către Oliver Jens Schmitt: „Concurența serviciilor secrete și influența lor masivă asupra vieții politice au împiedicat, în perioada interbelică, construirea unui stat democratic“[2].

De altfel, democrația noastră s-a prăbușit în 1938 cu o lovitură de stat dată de rege, care l-a pus pe Patriarh șef al guvernului, a desființat partidele, a dat o nouă Constituție și s-a proclamat pe el șef direct peste toate. Au fost zero reacții – partidele fuseseră făcute franjuri, violența extralegală a legionarilor și a statului contra legionarilor omorâse ideea de domnie a legii. Parada intelectualilor care au sărit să pupe fundul regal cu ode este ametitoare, de la legionari ca Radu Gyr la democrați atunci și viitori comuniști ca Sadoveanu.[3]

Întreaga retorică interbelică este în esență anti-democratică, anti-liberală. Ideea că democrația e bleagă și că mâna forte ne va salva era prevalentă. Armata și Monarhia erau ridicate în slăvi, partidele și parlamentul făcute praf, din principiu. Ce a urmat apoi? Ungaria

1. Bogdan Bucur, *Sociologia proastei guvernări în România interbelică*, RAO, București, pp. 147, 150–151.

2. Oliver Jens Schmitt, *România în 100 de ani: Bilanțul unui veac de istorie*, trad. de Wilhelm Tauwinkl, Humanitas, București, 2018, p. 38.

3. Bogdan Bucur, *op. cit.*

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

a vrut Ardealul și Hitler a zis că „hai să îl împărțim în două să ia fiecare câte jumătate“, așa încât i-a supărat și pe români, și pe maghiari. Dar fiecare sperând că la finalul războiului îl va pe convinge pe Hitler cel victorios să primească tot Ardealul. Apoi, URSS a vrut Basarabia. După zeci de ani de parade militare și privilegii pentru ofițeri, iată că Regele-Mână-Forte cedează teritoriile României Mari, fără să tragă nici un foc de armă, la sfatul generalilor din statul major. Dar nu puteam rezista, eram slabi, nu? Eram victime, toți contra noastră, nu? Păi da, e ușor să fii erou la paradă. Finlandezii au rezistat, polonezii au rezistat. Sorin Alexandrescu compară foarte interesant[1] atitudinea României cu cele ale Finlandei și Poloniei. Cu Finlanda, e clară povestea. Cu Polonia e mai tragică, au rezistat, dar statul polon a fost desființat, împărțit între Hitler și Stalin – asta era înainte ca URSS și Armata Roșie să devină conducătorii marii alianțe antinaziste, adevăr simplu la care rușii reacționează isteric și azi când le e reamintit.

Prin 2011, când Moldova era în precedentul val de entuziasm pro-european, mă aflam la Chișinău, cu un proiect de transfer de bune instituții europene, și m-am împrietenit cu diverși oameni. E un sentiment pe care basarabenii ți-l vor mărturisi doar după ce ați băut bine împreună și te consideră prieten. Mi-au spus: „Da, Cristi, dar voi ne-ați părăsit“. Se referă la acest moment. Când URSS a zis „marș“, s-au cărat. Dar au salvat statul, nu? Vedeți acest fetiș al statului? Nu mi-a venit să cred când am citit undeva că planul lui Antonescu, în 1944, era să negocieze cu rușii, astfel încât să rămână administrație și armată românească într-un județ. Era un plan nerealist complet. De ce ar fi negociat rușii cu Antonescu așa ceva? Dar, oricum, aici este o mare teorie a istoricilor tribaliști: cum că Antonescu cel patriot era să facă o pace onorabilă cu Stalin și l-a trădat regele Mihai. O prostie, desigur. Dar e de reținut fetișul: omul voia ca o bucățică de Stat să rămână. Ca să ce?

În marele nostru moment, la chemarea istoriei, după zeci de ani de împăunare la parade, am plecat rușinos din România Mare. Ca să rămânem în memoria colectivă a celor de dincolo de Prut ca ăia care au plecat. Sorin Alexandrescu a scris cartea lui în 1998, când România părea că nu avea șanse să intre curând în NATO, pe când despre Polonia se știa sigur că va intra. Alexandrescu crede că asemenea diferențe sunt cruciale, că polonezii au credibilitatea celor

1. Sorin Alexandrescu, *op. cit.*

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

care au luptat, că societatea poloneză a fost puternică și în comunism, și în postcomunism. Și eu cred la fel: societatea e mai importantă decât statul. Cu societatea fără stat și apoi chiar organizată contra statului comunist, Polonia a pornit mișcarea care a dus la căderea comunismului cu mai mulți ani înaintea altora. Astfel, în 1998, era într-o poziție mult mai bună decât România, care mereu se închina la Stat. Și ce vreau să adaug la ce spune Alexandrescu: nu politicienii democrați au comis trădarea din 1940. Nu partidele democratice, blegii, vorbăreții, ipocriții, mincinoșii etc. Nu, nu ei au fugit, ci chiar Statul – Regele și Armata. Structurile de forță. Băieții vânjoși, decișii, verzi, apolitici, esența patriotismului distilată în mușchi și epoleți: da, chiar ei s-au ascuns sub canapea când Țara a avut nevoie cu adevărat de sângele lor. Ce ar fi fost la gura istoricilor tribaliști dacă Maniu sau Mihalache sau un Brătianu fugeau? Inversul nu e însă valabil: ne facem că nu observăm că Măria Sa Statul s-a comportat lamentabil atunci.

Serviciile secrete românești au fost pricepute să erodeze PNȚ și PNL, dar când a venit baubaul cel mare, democrații ăia blegi au rezistat cât au putut și au murit prin pușcării, pe când „băieții" s-au pus imediat la dispoziția noilor stăpâni sovietici. În primul an de comunism, în 1946, 40% dintre securiști fuseseră recrutați înainte de 1944, adică erau tot ăia care „apărau" România regală.[1] E un mit urât mirositor cel al Securității care era sovietizată și plină de minorități la început, dar apoi s-a românizat și a devenit patrioată. Un mit răspândit până azi și fals: în 1949, 80% dintre securiști erau etnici români[2], comparabil cu proporția în populația generală. Chiar și ideea asta că român etnic înseamnă automat patriot e doar un simptom al tribalismului extrem din epoca Ceaușescu și încă o metodă de a ascunde criminali și borfași sub eticheta națională. Securitatea a fost un organ criminal în întregul său, de la început până la sfârșit, și trebuie tratată ca atare. Până când asta nu devine opinia general acceptată în societate nu vom avea o Românie modernă. Sunt legate una de alta, este igiena necesară pentru ca organismul să se construiască normal.

Poate vi se pare că m-am îndepărtat de subiect, dar e tot aceeași poveste. Siguranța care persecuta partidele democratice, Securitatea care era patrioată, deși omora oameni, fac parte din același scenariu.

1. Oliver Jens Schmitt, *op. cit*.
2. *Ibidem*.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Acest mit al statului care știe el mai bine, că doar e elementul stabil, românesc, patriot versus partidele care sunt varză, politicienii care sunt niște nemernici corupți și parlamentul care e inutil. Această retorică consolidează fantasma antidemocratică care a bântuit interbelicul și ne bântuie și astăzi.

Această fantasmă nu e demonstrată istoric, ba chiar mereu e contrazisă de realitate.

În cea mai democratică epocă din istoria României, asta în care trăim acum, chiar dacă, poate, vă e greu să credeți acest adevăr, am înregistrat și cel mai mare salt de modernizare din istoria României. Și statul, profund și neprofund, este o sursă de temporizare sau oprire a acestei modernizări. Iar acum ne referim exact la partea lui profundă, deoarece serviciile secrete, statul cel mai profund, zburdă pe această pojghiță de ipocrizie publică. Ideea că „băieții" știu mai bine, că ei sunt depozitari ai adevărului și patriotismului face ravagii în mediul politic și instituțional. În esența sa, e același impuls antiraționalist dintotdeauna: românii nu știu, sunt proști, sunt niște țărani, altcineva știe ce e mai bine pentru ei.

Acest popor a făcut întregii lumi, și mai ales lui Ceaușescu, o surpriză când a ieșit în stradă. Represiunea nu a reușit, deși Armata, Miliția și Securitatea au tras în români, au împușcat români în stradă. Revoluția română – pentru că a fost revoluție – putea să fie acel moment astral care să ne unească, momentul (re)fondator al democrației române. Curajul celor care au ieșit în stradă ne-a readus în rândul lumii, când părea că ieșim din ea. Zidul Berlinului căzuse, Polonia avea un guvern necomunist, granița dintre Austria și Ungaria fusese deschisă, chiar și comuniștii bulgari votaseră să scape de dictatorul lor, Jivkov. Comuniștii români încă îl realegeau unanim pe Ceaușescu, în noiembrie 1989, la Congresul XIV al PCR. Un scenariu a ce este acum Coreea de Nord se creiona pentru România, o țară izolată cu un dictator nebun rămâne o redută – și nu e deloc întâmplător că regimul Kim este unul cumplit de rasist și xenofob, chiar mai rău decât ceaușismul, dacă vă puteți imagina. În fond, e același mecanism mental de ascundere a unui abuz politic sub valorile colective.

A fost un moment de ținut minte toată viața acela când TVR a început să emită cu revoluționarii în studio. Au urmat, apoi, euforia, teroarea, confuzia. Ce păruse eroic devenea confuz. Toate scenariile, toate ipotezele, toate bârfele care se învârteau în jurul morții a 1.116 de oameni m-au lăsat perplex. Acum realizez că asta era și reacția

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

așteptată de la mine. Eram din nou dresat, după dresajul de copil-pionier, urma acum dresajul adolescenței: urma să aflu că Revoluția văzută la televizor nu existase.

Andrei Ursu este fiul lui Gheorghe Ursu, dizidentul ucis de securiști în 1985. Ursu devine dizident pentru că a informat Europa Liberă că Ceaușescu a oprit consolidările după cutremurul din 1977. O politică criminală, care va omorî oameni și la următorul cutremur. Securitatea „patriotică" l-a omorât pentru asta. Dosarul său s-a blocat de mai multe ori. Am urmărit lupta lui Andrei Ursu pentru memoria tatălui și lupta ca securiștii criminali să fie condamnați. A ajuns să declare greva foamei, atunci când CDR era la putere. Anticomuniștii erau la putere și nu se întâmpla nimic cu acest dosar celebru. Unul dintre cei doi securiști criminali a fost până în 1999 șeful serviciului juridic al SRI. Amândoi trăiesc liniștiți și au pensie specială de la statul român. Am fost la un termen din proces și am stat în bancă lângă unul dintre ei, în aprilie 2023. Am întrebat SRI pe baza legii accesului la informații ce pensii speciale au și am primit răspuns că sunt protejați de GDPR.

În lupta noastră cu pensiile speciale,[1] am ajuns să depunem proiect de lege ca securiștilor condamnați individual pentru încălcarea drepturilor omului să li se retragă pensia specială. Legea a fost de mai multe ori schimbată, astfel încât, în acest moment, Securitatea în sine nu mai are nici un statut juridic de instituție abuzivă. Conform legii, nici măcar nu mai ești securist dacă ai lucrat la Securitate. Trebuie să fii condamnat individual că ai încălcat drepturile omului. Și, atenție, CNSAS nu are dreptul să caute în dosare decât dacă o victimă te identifică și face plângere. Un sistem bizantin de protecție legală a securiștilor este în vigoare: Securitatea ca instituție e spălată și criminalii individuali protejați. Statul român din 2023 încă este controlat de securiști, de urmașii lor și de cei care gândesc ca ei. Proiectul nostru de lege vrea să li se taie pensiile celor condamnați și să extindă puterile de verificare ale CNSAS. L-am invitat pe Andrei Ursu la conferința de presă, când am prezentat proiectul de lege.

Mi-a dat ultima sa carte despre revoluție. După câteva zile, am făcut interviul cu el, pe care îl găsiți pe canalul de YouTube Mogul TV și în *Dilema veche*.[2] A avut un succes neașteptat pentru o discuție

1. Vedeți detalii complete pe www.stoppensiispeciale.ro

2. „«Cine a tras în noi după 22»? Singura teorie logică și bazată pe dovezi", *Dilema veche*, 27 decembrie 2022.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

de două ore și jumătate, ceea ce m-a bucurat. Teoria lui Ursu, foarte pe scurt, e următoarea: Securitatea a avut un plan de rezistență în cazul ocupării temporare a teritoriului, ceea ce era obișnuit pentru mișcările și organizațiile comuniste. Ceaușescu nu a fugit pur și simplu panicat, ci a activat acest plan, urmărind să ajungă în dealurile Dâmboviței, unde avea un depozit cu echipamente radio, de unde ar fi urmat să coordoneze operațiunea. Așa-numiții teroriști erau securiști din aceste unități, dotați cu arme și echipamente diferite de cele ale Armatei, care, pentru câteva zile, s-au ținut de plan. Au tras și în civili, și în soldați pentru a crea panică și teroare, cu scopul precis ca populația să intre în casă și armata în cazărmi. Apoi, Ceaușescu urma să revină ca eliberator și să confirme tot ce a zis el anterior, că la Timișoara erau „agenturi străine". Ipoteza asta nu elimină cazuri de *friendly fire*, adică militari care au tras unii în alții, ci acesta era unul dintre instrumentele de mărire a terorii.

Ursu aduce în carte dovezi concrete (gloanțe cu calibru special, mărturii), cazuri punctuale. Demonstrația lui se leagă de tot ce ținem minte de la revoluție: existau teroriști care erau prinși de armată și unii erau arătați la TV. De asemenea, explică faptul că s-a tras timp de trei zile, apoi împușcăturile s-au oprit după moartea lui Ceaușescu. Deși inițial, la fine de decembrie 1989 și început de ianuarie 1990, și Iliescu, și oamenii din jurul său vorbeau firesc de teroriști ca fiind niște oameni reali, care urmau să fie anchetați, aceștia au dispărut apoi fără urmă. Iliescu începe să fie contestat de partidele istorice și chiar din interiorul FSN. Numărul doi din FSN, Dumitru Mazilu, strigă „moarte securiștilor" și apoi este tras pe linie moartă. Ursu spune că a găsit dovezi că din 9 ianuarie, dar mai ales după 12 ianuarie, când a fost primul miting în București al partidelor istorice, securiștii încep să revină la serviciu. Așa, firesc, semnau condicile de prezență, pe care Ursu spune că le-a găsit în arhive și urmează să fie publicate într-un volum viitor.

Apoi, am trecut în revistă cu Ursu, cam cine a făcut opinia despre revoluție după revoluție. Ion Cristoiu, Sorin Roșca Stănescu, Alex Mihai Stoenescu. Securiștii înșiși, în frunte cu ultimul șef al Securității, generalul Iulian Vlad, care a murit de bătrânețe și onorat de rezerviștii din SRI. Primii de care am zis, care au dus campanii de presă și au scris cărți cu „adevărul" despre revoluție, au fost ulterior găsiți că au fost colaboratori ai Securității.

Acest popor a avut momentul său de curaj și de glorie, iar securiștii au încercat să îl înece în sânge. Și vorbim de 1.116 oameni morți.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Ulterior, regimul Iliescu a făcut pace cu securiștii. Apoi, rețeaua Securității a format opinia românilor despre revoluția lor. Vă dați seama că securiștii ăia, care au venit la serviciu pe 12 ianuarie, au avut cu ei toată rețeaua de informatori, formată din nemernicii care i-au ajutat să controleze milioane de români timp de decenii. România a avut mai mulți informatori pe cap de locuitor chiar și decât URSS.

Peste încă două luni, s-au întâmplat primele conflicte interetnice din Europa de Est postcomunistă: la Târgu Mureș. Ca reacție, a fost înființat SRI. Modul în care autobuze de săteni din jurul orașului s-au organizat „spontan" ca să meargă la bătaia interetnică a fost documentat în presa acelor ani, dar niciodată lămurit oficial. SRI a apărut ca reacție la Târgu Mureș sau Târgu Mureș ca pretext pentru SRI?

Reintegrarea securiștilor complet reabilitați în statul român și transferul lor la SRI în masă este păcatul originar al acelui regim.

Ce a urmat sunt detalii logice. Averea „poporului" a fost privatizată în avantajul acestor rețele, nu în mod deschis, competitiv, pentru a crea plus valoare și capitalism. Iliescu însuși a numit „capitalism de cumetrie" ceea ce a creat. Dar corect era să zică un capitalism de securiști. Prima televiziune independentă locală a fost creată de ONG-uri americane pentru pluralism – SOTI. A doua televiziune, Antena 1, a fost creată de Dan Voiculescu, un securist care a moștenit bani din conturile externe ale Securității și care, de atunci, a construit un imperiu mediatic bazat pe influență politică. SOTI a murit, ca orice proiect rațional, care rezistă cât are bugetul transparent creat. Trustul Antena 1 s-a extins prin furt de resurse publice și intoxică spațiul public cu idei anti-democratice și anti-liberale până azi.

Reacția societății a fost mereu mai slabă. Chiar simplul fapt că securiștii trebuiau să predea dosarele lor către societate a durat ani de zile. SRI a refuzat în mod ilegal să predea arhiva către nou creatul Colegiu Național de Studiere al Arhivelor Securității (CNSAS) chiar și după ce parlamentul a votat o lege. Chiar în primul colegiu, a existat o majoritate timorată care mulțumea SRI că îi trimitea câteva dosare când avea chef, în loc să îl dea în judecată și să cheme oamenii la proteste. Echipa Pleșu-Patapievici-Dinescu-Ticu Dumitrescu a făcut figură eroică acolo pentru accesul la dosare. Știu bine, pentru că a fost una dintre luptele pe care le-am dus când am intrat în presă. Permanent, presa mainstream le arunca zoaie în cap și ținea cu SRI. Pentru că toate trusturile de presă au fost făcute de oligarhi securiști. Și sunt, în mare, aceiași, cu niște permutări și decese naturale. În

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

1996, la șase ani de la revoluție, în anul când românii votau pentru Occident, a apărut o carte în cinci volume numită: *Cartea albă a Securității*. Nu glumesc, se găsește de vânzare pe OLX. Autorul este trecut mare pe copertă: Serviciul Român de Informații.

Nu e târziu pentru discuția asta cu Securitatea? Acum avem servicii profesioniste, suntem parteneri de încredere ai NATO, restul e istorie.

Dar nu e deloc așa. Asta e doar o narațiune. E important cine face agendele publice. Așa cum democrația interbelică a murit ușor pentru că narațiunile au fost contra ei, așa putem păți și noi. Nu e altă lume, pericolele seamănă. În Germania, denazificarea reală nu s-a întâmplat în primii 20 de ani. Erau ocupați de americani și au interzis naziștilor să intre în administrație, armată, politică. Asta în primii ani, apoi s-au relaxat și ei, pentru că naziștii deveniseră utili în războiul rece. URSS, pe de altă parte, nici măcar asta nu a făcut în RDG: i-a băgat direct în partidul comunist și i-a pus la muncă. În anii '50 și începutul anilor '60, nemții obișnuiți simțeau denazificarea ca pe un abuz al ocupanților, nici vorbă să fie motiv de mândrie, cum e azi în Germania democratică. Abia generația care a ieșit în stradă, spre finele anilor '60, care a descoperit și condamnat oroarea Holocaustului, abia ei, care erau copii sau încă nenăscuți în 1945, abia această generație a făcut denazificarea adevărată. Care înseamnă, în primul rând, condamnarea acelui regim, curățarea spațiului moral al națiunii, punerea în defensivă a naziștilor. Abia așa poți construi o democrație reală. Cu democrați.

Noi mai avem lucruri de rezolvat în ceea ce privește condamnarea comunismului și suntem singurii care o putem face. Noi, cei care eram copii sau încă nenăscuți în 1989. Sunt mândru că, în 2018, am depus un proiect de lege care adaugă la faptele penale și negaționismul comunist, alături de negaționismul fascist. Colegul meu Claudiu Năsui a depus un proiect de lege pentru publicarea unui registru al securiștilor – cine sunt ei, ce fac acum și rudele lor de gradul 1. Am depus eforturi personal și am reușit să finanțăm din PNRR muzeul Holocaustului din București, memorialul Revoluției din Timișoara și câteva memoriale anti-comuniste (Râmnic, Pitești, Sighet). Pentru că reziliența nu e doar despre autostrăzi, ci și despre memoria democratică. A trebuit să fiu inventiv pentru că, desigur, nici astea nu erau pe croiala regulamentului european. Așa că apar la capitolul… turism.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

E un act de igienă să vorbim nu doar de decomunizare (cine mai e comunist?), ci și de desecurizare. Securiștii chiar trăiesc printre noi, au pensii speciale sau sunt la butoane.

Bun, dar SRI, SIE, SPP, DGPI sunt altfel, nu?

Prima întrebare pe care trebuie să ne-o punem: trebuie să avem încredere în servicii? Avem motive? Răspunsul meu este un clar NU. În primul rând, că nu putem ignora trecutul pe care tocmai l-am descris. Suntem o țară în care, în mod tradițional, serviciile secrete au abuzat de lege și au acționat împotriva democrației. Apoi, a urmat teroarea comunistă întinsă pe decenii. Aceiași oameni, aceleași rețele, fără nici o penitență măcar, au constituit noile servicii secrete. Acestea s-au întrepătruns cu oligarhia care aproape a sugrumat democrația și modernizarea în primul deceniu. În plus, nu avem un mecanism civil parlamentar de control serios (detalii despre controlul parlamentar în raportul[1] scris de mine și Ioana Lupea ca reacție a USR la propunerile de legi ale securității, în 2022).

Eduard Hellvig a comunicat că media de vârstă a ofițerilor SRI în 2022 este de 34 de ani. Tot el a făcut declarații publice de delimitare a SRI de Securitate. Așa cum a făcut declarații și invers, de apreciere confuză pentru activitatea unui ONG care reunește rezerviști securiști și pe cei din SRI, cel care a ridicat anul trecut o troiță în memoria securiștilor la Pitești, ceremonie păzită de cadre ale SRI în uniformă. Existența acestui ONG, condus de un securist criminal care a coordonat represiunea de la Timișoara, este o aberație enormă: rezerviștii securiști, rezerviștii SRI la grămadă acolo. Doar imaginați-vă cum ar suna asta în Germania și vedeți cât mai avem de lucru pentru ca securismul să fie evacuat din spațiul public. Nu știm aproape nimic despre sistemul de recrutare de la SRI, abia în ultimii ani am văzut anunțuri publice că se caută oameni din afara sistemului. Sistemul însemnând aici din afara Academiei Naționale de Informații, pentru că SRI are propria universitate, unde intri după liceu și apoi devii ofițer. Când eram student, se iviseră niște scandaluri cu ce învățau oamenii acolo: în esență, era același tribalism paranoic de pe vremea lui Ceaușescu. România făcea eforturi disperate să intre în NATO și viitorii săi gardieni învățau propagandă anti-occidentală. Aș fi curios să aflu ce se învață acum la ANI. Ce știm este că rectorul de acolo este

1. „Propunerile USR pentru un control civil puternic asupra serviciilor de informații", Document de poziție USR, iunie 2022, www.usr.ro/dpp.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

cel care i-a acordat un doctorat jenant lui Lucian Bode, un politician PNL, care face bravadă de legăturile cu SRI.

Să rezumăm: tradiție proastă, oameni la fondare care ar fi trebuit să fie lustrați complet din orice funcție publică; refuz ilegal să predea arhiva lor societății: timp de mai mulți ani, nimeni nu a răspuns pentru asta; ode pentru Securitate; protecția pe care le-au asigurat-o de la vârful serviciilor oligarhilor și borfașilor, timp de cel puțin 15 ani după revoluție; lipsă de control parlamentar; recrutare închisă și valori probabil reproduse de la o generație la alta.

Nu există nici un motiv rațional să avem încredere în serviciile secrete românești.

Încrederea se câștigă. Dincolo de faptul că ei spun despre ei că sunt reformați și democrați nu există nimic factual. Dimpotrivă, ținând cont de tot acest istoric, ar fi cu totul neașteptat să avem servicii curate, patrioate, care servesc interesul public, convinse de rolul lor de apărătoare oneste și neutre ale democrației. Ar fi cu totul în răspăr cu ce știm din istoria noastră, cu natura umană și cu funcționarea instituțiilor. Și, totuși, teza unor servicii secrete profesioniste este răspândită.

Relația României cu Republica Moldova din ultimii zece ani a stat sub protecția bizară a unui individ numit Vladimir Plahotniuc. Plahotniuc a pornit în afaceri ca reprezentant în Moldova al companiei românești Petrom, care atunci era doar a statului român. Avea cetățenie română, obținută pe un alt nume și pe alt pașaport, și asta în epoca de dinainte de schimbarea de către Băsescu a modului în care statul dădea cetățenie basarabenilor – oricum, avizul SRI era obligatoriu. Procedura se baza pe acte aduse din arhivele moldovene, care atestau că ai avut bunici cu cetățenie a regatului României. Sună bizar toată povestea: un tip intră în afaceri și vinde în Moldova ceva ce produce statul român și obține al doilea pașaport pe alt nume, lucru ținut secret multă vreme. Plahotniuc s-a asociat cu fiul președintelui Voronin, apoi i-a furat acestuia afacerile și a tot prosperat. La un moment dat, controla cam toate televiziunile din Moldova, devenise președintele unui partid și avea multe alte afaceri. E ca și cum, în România, o singură persoană ar fi Ciolacu, Dan Voiculescu și alți doi moguli media, plus șefii primelor trei bănci și companii la un loc. În partea democratică, opoziția era reprezentată de Maia Sandu. Regimul s-a menținut câțiva ani pe linia de plutire. Plahotniuc vindea ideea unui regim care e pro UE și anti Rusia, deși nu făcea mare lucru concret. Ambasadorii UE la Chișinău au început

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

însă să semnaleze că un stat atât de oligarhic ca Republica Moldova nu poate să primească bani europeni. Maia Sandu a devenit o figură apreciată la Berlin și Bruxelles. România făcea notă discordantă evidentă cu toate celelalte ambasade. Tocmai România, cel mai mare avocat al Moldovei în UE. România bloca pozițiile critice ale UE legate de regimul Plahotniuc. Maia Sandu nu avea acces la liderii români: prin 2018 a fost la București și am primit-o noi, la USR, singurul partid cu care a făcut poze. Acum, evident, toată lumea se înghesuie să se fotografieze cu președinta Maia Sandu, dar atunci era invers. Partenerul ei politic din PPE, adică PNL, nu a avut atunci timp pentru ea.

Și mie, și lui Sorin Ioniță, și el un bun cunoscător al situației de la Chișinău, ne e limpede că Plahotniuc a fost un protejat al României. Plahotniuc s-a prăbușit abia după ce prin Moldova s-au spălat 20 de miliarde de dolari, fiind vorba despre o afacere uriașă cu bani rusești, care a făcut să colapseze sistemul bancar moldovenesc. Americanii au emis pentru el mandat de arestare internațional. După ce a fugit Plahotniuc, tot centrul puterii s-a prăbușit. Așa s-a creat un vid de putere în care s-au ridicat Maia Sandu și partidul său.

Acum, întrebarea care se pune este: când a decis România că Plahotniuc trebuie protejat? Ați ratat această dezbatere, nu? Vă amintiți să fi venit vreunul din cei doi președinți, Băsescu sau Iohannis, și să fi spus că statul român a luat această decizie complicată, dar necesară? Sau să fi auzit vreun ministru de externe care să explice în parlament de ce trebuie susținut? Ați „ratat“ toate aceste momente pentru că, de fapt, ele nu au existat. Cineva a decis că e borfașul nostru și mergem cu el înainte, deși asta ne-a pus într-o situație bizară și în UE, și față de americani.

Tot ce am scris mai sus aș fi scris – și chiar am făcut-o – și înainte de decembrie 2015, înainte să am demnități publice. Ce nu aș fi scris atunci, pentru că nu luasem contact cu realitatea instituțională, era partea legată de psihoza serviciilor care bântuie mediul politic și instituțional la nivel înalt. Asta nu ai cum să o vezi din afară. Dinăuntru, o bănuiești. Toți se suspectează cu toți că sunt susținuți de servicii – vorbesc de partidele vechi și de instituții, în USR ne amuzăm pe subiect.

Apropierea de servicii este o marotă chiar când e vorba de politici publice – și spun asta nu doar ca fost ministru în două mandate, ci, mai ales, ca participant în aproape fiecare săptămână la reuniunile liderilor Coaliției PNL-USR-UDMR, timp de opt luni. Ca să nu mai

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

vorbesc despre văicăreala impotentă și arătatul cu degetul în sus, care înseamnă că am putea vorbi despre asta sau am putea face ceva, dar nu stă în puterea noastră, ci a băieților din servicii. După ce ai învățat democrația la *Dilema* și la Londra, îți vine să urli: suntem guvernul României, noi am fost aleși să conducem țara asta, noi suntem coaliția care are majoritate în parlament, despre ce băieți e vorba? Și reacția e o privire în gol, care înseamnă că n-ai înțeles cum merg lucrurile. În PSD și PNL după schema asta se câștigă alegerile, se insinuează imaginea cum că ești cu băieții. Lucian Bode face asta aproape deschis, lăutărește. Sunt convins că explicația reală pentru care și-a plagiat doctoratul în 2018 (la mulți ani după ce erau scandaluri publice pe subiect) ține de faptul că l-a făcut cu șeful Academiei SRI și prietenul adus de Eduard Hellvig de la Cluj la București. Bode semnaliza încă o dată că el e cu serviciile. Uite, îi dau și doctorat. Din afară, pare absurd și amuzant, știind cultul pentru servicii de la vârful PNL și PSD e cu totul logic. Așa funcționează băieții ăștia, ca un fel de chelneri pentru servicii.

În instituții, la nivel de directori, este cam la fel. Zvonul că „ăla e cu serviciile“ îl ajută pe fiecare. Frica pe care Sebastian Ghiță o inspira în 2016 la Fonduri Europene era aproape tangibilă. Omul devalizase zeci de milioane de euro din fonduri europene și nenorocise digitalizarea sectorului public. Funcționarii care refuzau să semneze de primire softuri care nu existau sau nu funcționau niciodată, erau băgați în comisii de disciplină. Oameni aduși din firmele lui Ghiță pe post de directori erau promovați și se crease o întreagă rețea în minister. Care a revenit după mine și e și azi. Problema cu Ghiță nu era doar că era un prieten al celui care fusese prim-ministru trei ani, Victor Ponta, șef de televiziune și șef prin PSD. Era și omul care „controla“ SRI din comisia parlamentară de control. Angaja foști generali la el. Nu era clar unde începe SRI și unde se termină Ghiță. Nu era o teroare a lui Ghiță, era teroarea SRI-Ghiță.

Încă un caz care, până nu va fi investigat – de către SRI sau din afara SRI –, nu îmi va permite să cred în controlul civil asupra serviciului. Vreau să văd cu nume și prenume cine a acceptat asta din SRI. Și, dacă nu mai sunt în SRI, vreau să văd unde sunt, dacă au pensie specială și dacă au fost anchetați penal.

Deocamdată, Ghiță duce o viață de lux în Serbia, ne face agenda la TV, a negociat cu George Simion să aibă niște deputați în viitorul parlament și, în schimb, Simion (băiat vulnerabil din tinerețe, controlabil de băieți) se lăfăie la RTV. Când am vorbit în 2016 despre

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Ghiță în parlament, în fața lui Ghiță care venise să-mi dea lecții de atras fonduri europene, am șocat multă lume, nu doar pentru că demascam corupția, ci pentru că, de fapt, afectam binomul SRI-Ghiță. Când am revenit în minister, unii funcționari, care tăcuseră rușinați, mă priveau ca pe un erou ușor inconștient, iar alții erau convinși că am un grad atât de mare, încât am îndrăznit să mă iau de Ghiță. Mi-au spus ulterior.

Bun, și totuși, când ai un stat nefuncțional, nu e bine să pui serviciile să se ocupe de diverse situații? Aici intervine partea cu adevărat perversă: există o percepție generală că serviciile secrete ar fi eficiente. De nimic susținută, de fapt. Doar pentru că sunt secrete și necontrolate democratic de politicieni mămăligă, s-a creat ideea că ele ar fi profesioniste și bune la orice. Cum am scris mai sus, este o legendă creată de servicii însele încă din perioada interbelică, când au atacat agresiv partidele democratice pentru a sugruma democrația în favoarea lui Carol II și au susținut legionarii.

Preponderența securiștilor după 1990 și chiar crearea SRI pe scenariul piromanului care dă foc la Târgu Mureș pentru ca apoi să pară pompier necesar, face ca scenariul „servicii competente-stat slab" să fie o narațiune esențială pentru serviciile secrete. Este un mit care creează realitate și se autoperpetuează. Am demonstrat anterior că statul român, așa cum e el organizat azi, nu poate împinge mai mult modernizarea și a devenit o piedică, iar tendința de a băga serviciile secrete să se ocupe de teme de guvernare e departe de a fi o soluție. De fapt, e mai rău: este o cale de a sugruma soluțiile adevărate, este un rău în sine. Sau, ca să zic altfel, nu vom ieși din scenariul negativ dacă nu controlăm serios serviciile secrete și nu le interzicem activitățile în media, partide și instituții.

Altfel, în exasperarea unui stat slab și ineficient, mergem fix spre capcană: prin faptul că așteptăm ca serviciile să fie mai bune decât restul statului nu reușim decât să îl facem mai slab și mai ineficient.

Și am să vă dau două exemple din experiența proprie.

Primul este legat de cum am ajuns eu ministru prima dată și al doilea despre cel mai important proiect al celui de-al doilea mandat: PNRR. Am intrat consilier de stat în guvernul Cioloș la finele lui noiembrie 2015. Consilier de stat e o funcție echivalentă unui secretar de stat: ai un cabinet de trei angajați. În această funcție, poți să faci ceva sau poți să nu faci nimic. De obicei, acolo sunt numiți foști granguri sau oameni de la partide care nu prea fac nimic. Eu am

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

luat în serios postul și mi-am propus trei obiective, pentru o implicare în serviciul public care trebuia să fie de maximum un an:

– o politică pentru oamenii activi care au nevoie ca statul să nu le mai mănânce timp și bani (așa am început procesul de debirocratizare, pe care cineva l-a numit „Comisia de tăiat hârtii" și așa i-a rămas numele, finalizată prin OUG-uri care au eliminat aberații birocratice).
– o politică pentru oamenii săraci, urmărind să folosim mai bine fondurile europene pentru zona socială (așa am pus pe picioare și, ulterior, s-a finanțat în mare măsură Pachetul Integrat Antisărăcie)
– o politică pentru zona rurală, urmărind să orientăm politica statului și viitoarele fonduri europene spre consolidarea clasei de mijloc la sate (obiectiv strategic și, istoric, mereu ratat de România; am lansat strategia, dar nu mai mult, căci nu am avut partener la Ministerul Agriculturii, chiar dacă era vorba de guvernul nostru).

Cum spuneam, e vorba despre proiecte făcute în patru luni de guvernare. În acest timp, mă ocupam și de sarcinile pe care Dacian Cioloș mi le delega ad-hoc. De pildă, era exasperat că la Ministerul Fondurilor nu se întâmpla nimic. Acolo era o bombă imensă. Practic, tot exercițiul bugetar 2014–2023 era în aer. Ghidurile pentru apelurile de finanțare erau scrise, dar nelansate, piața și instituțiile care așteptau banii erau înnebunite, de mai mult de un an nu se întâmpla nimic. Dacian venise cu aura de comisar european, promisese că le va da drumul rapid. Doamna pusă de Dacian ministră acolo era un tehnician rezonabil, care făcuse proiecte pe la Reprezentanța Comisiei. O doamnă cumsecade, dar total depășită de situație. A vrut să ia toate ghidurile să le verifice personal, vorbim de zeci de ghiduri draft, cu sute de pagini fiecare. Un om tehnic, care nu înțelegea că nu poți opri toate trenurile pe loc ca să verifici tu personal șuruburile, că moare totul. La nivel de ministru, trebuie să dirijezi. Și da, să-ți asumi și riscuri. Am lansat într-o lună de zile aproape toate ghidurile existente, 13 miliarde de euro. Am oprit și eu câteva, unde am vrut să refac (și am refăcut ce ținea de programele de sărăcie, mai exact legat de abandonul școlar, astfel încât am relansat ghidurile pentru programul „Școală pentru toți"). Adică am acționat rapid și punctual, permițând sistemului să funcționeze, cu ameliorări. Alternativa era

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

să petrec cele opt luni de mandat pe care le mai aveam verificând personal totul de la zero, iar ca cel care venea după mine să reverifice și el.

Nu am uitat că subiectul aici ține de serviciile secrete. Pe lângă ghiduri, o altă întârziere moștenită de la guvernul Ponta și agravată în cele trei luni anterioare era sistemul IT. Chiar dacă lansam ghidurile și banii mergeau la beneficiari, nu puteam primi banii de la Bruxelles dacă nu aveam un sistem IT funcțional.

Regulamentul european ceruse ca o parte din procesul de gestionare a fondurilor să fie digitalizat. Adică să nu mai faci pe hârtie primirea dosarelor, de pildă, ci într-un sistem IT. Înainte de guvernul nostru, un ministru megaloman de la PSD, Eugen Teodorovici, decisese că nu doar anumite operațiuni vor fi digitalizate, ci absolut totul. Doar că aici era un schepsis: cam tot ce era licitație legată de sistemul IT public era luat de Ghiță sau de Siveco și încă o firmă, care își împărțeau între ele piața de achiziții. După mai mulți ani, au apărut stenograme de la DNA cu șefa de la Siveco care se plângea că eu nu iau șpagă, și asta e tragic. Acest oligopol lucra prost și Teodorovici avea și el mândria lui. Ar fi însemnat că miliardele de la Bruxelles nu mai veneau ani buni. Care era soluția? Să-i cheme pe băieții din servicii să facă ei sistemul IT.

Așa s-a decis ca STS să facă sistemul MySMIS. STS e un serviciu făcut pe structura tehnică a Securității și care a fost dezvoltat destul de antreprenorial de întemeietorul său, generalul Marcel Opriș. Antreprenorial, în sensul în care se ocupă de diverse aplicații ale statului – tabletele pentru secțiile electorale, SMS-urile de la Ministerul Sănătății, ulterior platformele pentru vaccinare. A devenit ceva normal. Dar nu e nimic natural, e vorba despre o decizie. Cumva, impusă, dacă piața e complet coruptă de Ghiță & co., cum era atunci. Deci decizia lui Teodorovici de a face ceva foarte complicat, plus introducerea STS în joc dădeau impresia că problema e rezolvată.

Doar că nu era. Și aici mi-a cerut Dacian Cioloș să cercetez problema, înainte să mă numească ministru. Mi-am dat seama destul de repede că asistam la un fiasco acoperit de multă vorbărie.

Ministerul Fondurilor și STS porniseră să dezvolte un mamut fără precedent, cu proceduri care nu erau clare. E greu să faci o rachetă nucleară IT dacă nu știi ce aștepți de la ea, iar fiecare autoritate de management avea idei diferite. Ministerul avea și el o vină. De cealaltă parte, nu era deloc stabilit câți oameni alocă STS pentru proiect, deși începuseră să primească câte un spor de fonduri europene câteva

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

zeci de ofițeri de acolo. Deși toată lumea vorbea despre minunatul sistem IT, nimeni, în afară de un singur om din minister și de STS, care făcea totul în secret, nu văzuse nimic. Timpul trecea, și de asta depindea dacă vin zeci de miliarde de euro în țară. Sistemul IT trebuia auditat de Comisia Europeană, ca să fie compatibil cu procedurile lor.

Exasperat, premierul a luat o decizie radicală: să mă pună pe mine ministru. Eram singurul care părea că a înțeles situația și aveam alt discurs în întâlnirile convocate de el cu ministra, STS-ul și alte ministere.

Pentru mine acela a fost momentul în care am realizat ce mult *bullshit* e în jurul serviciilor secrete. Pur și simplu, acel mediu secret și intimidant nu este propice unei munci de echipă inovatoare, care trebuie să includă analize pe bune, feedback, tot ce trebuie. Nici vorbă de profesioniștii tăcuți care apar de după misterul public al activității. Nu e vorba de oameni aici, ci de natura activității, o incompatibilitate de fond.

Odată pus ministru, am încercat să le iau pe rând. La ghiduri am zis cum am procedat, la partea de IT trebuia să aflu mai înainte ce se întâmplă. Omul din minister, directorul de la departamentul IT, era un om cu personalitate. În sensul în care l-am chemat să vorbim și mi-a transmis că nu are timp. Repet: era singurul om din afara STS care știa ce face STS acolo și care e situația, de fapt. Tot ce aflasem eu până atunci erau deducții din puținele informații oficiale, pentru că STS nu-i informa pe civilii de la Cancelaria prim-ministrului, doar vorbea frumos și la modul general la întâlniri.

În cele câteva zile cât am avut la dispoziție să mă pregătesc, alesesem secretari de stat – unul dintre ei a preluat toată partea administrativă a ministerului, altul a preluat închiderea exercițiului aflat atunci pe final 2007–2013 (acesta era Dan Barna, care, autonom și cu încredere în sine, a rezolvat încurcături enorme și a adus șapte miliarde de euro în țară în acel an din bugetul care se închidea). Știrea nebăgată în seamă de nimeni este că România a închis primul său buget european cu 98% rată de absorbție.

Am delegat sarcini, astfel încât eu să mă pot concentra pe strategia pentru viitor. Am dat de Radu Mihaiu, actualul primar al sectorului 2. Omul avea o firmă de IT, nu lucrase cu statul niciodată, nu doar că era IT-ist, dar avea experiență în design de sisteme IT și management de oameni. L-am rugat să mă ajute.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Tot în prima zi, i-am luat atribuțiile directorului IT, nu aveam ce să-i fac, dar urma să intre în comisia de disciplină pentru că îl mințise pe prim-ministru. I-am dat atribuția de a repara calculatoare[1] și i-am dat sistemul IT adjunctului său (nu aveam altă posibilitate legală). Radu a acceptat să vină consilier la cabinet, cu promisiunea că firma sa nu va avea contracte cu statul deloc, cinci ani după ce plecăm, promisiune ținută până azi. Salariul său era de 4.000 de lei la minister. A fost un act de patriotism, care pe mine mă emoționează și acum. Am anunțat pe toată lumea că Radu Mihaiu va audita într-o săptămână starea sistemului IT, va reprezenta ministerul în relația cu STS și că ne vom raporta la STS ca un client pretențios, care va vrea să aibă componentele din sistem la un *deadline* agreat. De asemenea, voiam să știu și câți oameni aloca STS-ul pentru a lucra la sistem și de câți ar avea nevoie ca să termine în șase luni.

Imediat mă pomenesc cu o vizită a legendarului general Opriș, care face o fază ca în filmele cu spioni. Îmi dă o foaie să o citesc după ce pleacă și îmi spune că fac o mare greșeală, căci a auzit el lucruri de domnul Radu Mihaiu, că e adus de o doamnă dubioasă de la Cancelarie și nu ar trebui să am încredere în el. Totul spus pe un ton destul de diplomat, dar și ușor amenințător. Eram, totuși, un civil de 39 de ani, față în față cu un general care lucrase în Securitate, crease un serviciu secret, le supraviețuise în funcție celor trei președinți. Acest exercițiu de intimidare nu l-a câștigat, căci pe foaia pe care mi-o dăduse era numele unei ziariste aduse de Dacian Cioloș la guvern, pe care o știam bine și aveam încredere în ea. Dacă ea l-ar fi recomandat pe Radu Mihaiu nu ar fi fost nici o problemă, dar nici măcar asta nu era adevărat, eu știam bine cum ajunsese Radu consilierul meu. Oricum, nu aveam timp prea mult să mă gândesc la toate astea, era un ritm infernal de muncă.

Radu a făcut auditul și situația era mai dezastruoasă decât mă așteptasem. Ca să fiu *fair*, trebuie să zic că, după o discuție mai fermă, Opriș l-a pus în legătură cu o doamnă general specializată în IT, de treabă și capabilă cu care Radu a dezvoltat o relație funcțională. Evident, după ce doamna a trecut de șocul inițial că niște civili se interesează cu adevărat. Radu a primit acces la un fel de aplicație a lor, de urmărit în timp real proiectul, le-a și câștigat respectul pentru că știa mai multe decât ei legat de tot ce însemna partea

1. Dacă sunteți curioși cum o mai duce, când am revenit ministru în 2021, am întrebat dacă mai e prin minister și mi s-a spus că acum lucrează la STS.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

tehnică și a fost și un diplomat poate mai bun decât mine. Am decis tacit și eu, și Opriș să îi lăsăm să muncească pe tehnicieni între ei. Concluzia mea a fost că serviciile secrete sunt o organizație normală, care prestează dacă o pui la treabă. Asistaseră pasiv la un dezastru și s-au mobilizat când ai tratat cu ele contractual. Dar pentru asta trebuie să găsească pe cineva care să nu leșine de emoție la ideea că ele știu mai bine și nu trebuie deranjate.

Revenind la momentul auditului și la ce am găsit, am fost îngrozit când am primit raportul. Disputa dintre mine și Opriș s-a finalizat în biroul prim-ministrului, la o întâlnire pe care nu eu am solicitat-o, ci el, ca să mă toarne lui Dacian. Eu cerusem ferm și în scris: alocat X oameni, asumare de calendar împreună pe specificații tehnice mai clare de acum înainte, deci asumând și vina ministerului. Întâlnirea cu prim-ministrul a început extrem de prost, tot disprețul lui Opriș față de civili a fost lăsat liber, eu eram o cauză pierdută, Dacian era de convins. Era o ciocnire a civilizațiilor.

„Domnule ministru, sunteți tânăr, nu știți chestiile astea, ați adus oameni necunoscuți în sistem." Cam așa a început discuția. Și s-a încheiat cu mine, amenințând că va trebui să explice la DNA de ce, într-un contract cu ministerul, scrie un număr de oameni alocați și dacă au lucrat efectiv, că nu am timp de vorbărie, că misiunea mea e să aduc bani în țară. Dacian Cioloș și toți cei de față erau șocați. Ori plecam având sprijinul premierului pentru planul meu, ori plecam demis sau demisionar, nu exista cale de mijloc. Dacian s-a comportat admirabil.

Radu Mihaiu a continuat să regândească și să construiască sistemul IT, nu putea ieși proiectul megaloman promis de Teodorovici decât în mulți ani, dar ce ne trebuia atunci, ca să putem avea auditul Comisiei, a reușit să facă în timp util, cu ajutor de la STS și, ulterior, și de la SRI, pentru că STS nu a făcut față la nivelul de muncă necesar. Azi, tot sistemul IT-MySMIS este digitalizat, poate mai birocratic decât l-a gândit Radu, dar baza e acolo. În octombrie al aceluiași an, am plecat din guvern ca să candidez din partea USR și Radu a făcut al doilea act de patriotism. Auzind că celălalt secretar de stat, Dan Barna, vine și el să candideze, a zis că vrea și el. L-am rugat să mai stea. Mai erau două luni de guvernare tehnocrată, și una sau două până urmau să se schimbe secretarii de stat. Era vital ca el să aibă o bucată din sistem auditat. A înțeles și a rămas. În iulie 2017, tot sistemul de fonduri europene, inclusiv și mai ales cel IT, a fost complet auditat (termenul tehnic este că am luat „desemnarea"). La

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

fix cât să se laude Rovana Plumb că a făcut desemnarea, deși nu cred că știa ce însemna, de fapt. Potrivit calendarului lui Radu, se putea întâmpla în martie, dar PSD a venit și a încercat să schimbe iar totul, până când cineva (oare STS-ul?) i-a atenționat că fac o tâmpenie și că ar trebui să continue cu soluția lui Radu. Au continuat, așadar, și, în iulie, era totul gata. Miliardele puteau începe să curgă.

Al doilea caz este legat chiar de PNRR. În 2020, am urmărit din Parlamentul European dezvoltarea regulamentului pe baza căruia urmau să fie făcute planurile naționale de reziliență. Cu poziția de acolo și faptul că urmăream înainte să intru în politică rapoartele și recomandările de țară, plus faptul că reformele erau legate de bani în Regulament, mi se părea că ne îndreptăm spre ceva revoluționar și așteptam să văd ce face guvernul României. Faptul că PNRR înseamnă nu doar bani, ci și reforme, care sunt legate între ele, este o banalitate acum și în România, dar atunci nu era deloc clar. Guvernul nu zicea nimic.

Celelalte guverne lucrau informal la planuri, împreună cu Comisia, chiar înainte ca toate negocierile între Parlament, Comisie, Consiliu să fie finalizate. Deciziile mari fuseseră luate, eram sigur că guvernul urmărește situația și e prins în negocieri tehnice cu Comisia. Doar era urgență. Adică ce am făcut și noi ulterior: opt luni de stat și discutat cu Comisia. Totuși, nu se auzea nimic la Bruxelles despre ce face România. Era campanie electorală și nimeni nu vorbea de reformele care ar fi trebuit să urmeze, doar de bani cu nemiluita.

Am lansat un document despre cum propuneam noi să arate PNRR. Am conceput programul de guvernare USR-PLUS având în minte ce urma, motiv pentru care și acum se mai pun în aplicare chestiuni din acel program, deși suntem în opoziție.

Cu trei zile înainte de alegeri, ministrul Marcel Boloș, premierul Orban și președintele Iohannis au lansat un pdf de 250 de pagini (PNRR-ul final a avut 3.000), pe care l-au prezentat triumfalist ca fiind PNRR-ul României. Zero discuții cu Comisia Europeană, ăia au aflat de la TV. Documentul era penibil pentru oricine cunoștea măcar puțin contextul. Zero reforme.

Pe partea de infrastructură rutieră, care ar fi fost greu de negociat, erau în document 7 miliarde de euro și în anexă 16 miliarde de euro. Practic, fiecare baron local PNL primise promisiunea că va avea drumul lui județean sau expres acolo. Fiecare a promis asta în campanie și totul a fost penibil pentru România. Anexa magică. Asta

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

m-a convins definitiv că Boloș este un habarnist periculos și un politician iresponsabil, care poate promite orice, deși nu e realizabil.

Evident, când s-a creionat PNRR-ul real, negocierea pe rutier a fost cumplită și am putut finanța doar proiecte de nivel sistemic (reziliență, nu?), adică A7 (care se face, în Moldova, are, în sfârșit, finanțare) și finalizarea autostrăzii din Ardeal, plus să începem A8 Iași – Târgu Mureș, deci proiecte de importanță și impact național și european.

Apoi, nici gând să fie atinse țintele de 37% verde și 20% digital. Pur și simplu, Boloș a scos din burtă cifra de 6 miliarde de euro pentru irigații și a decis că irigațiile sunt verzi, deși anexa de la regulament nu le include, deci zero șanse să le calculezi la procentul de verde. La cheltuieli digitale au calculat și clădiri ale SRI care urmau să găzduiască servere. Că na, dacă zice SRI că betonul e digital, ăia de la Comisie urmau să stea drepți și să accepte.

Acel „PNRR" nu era PNRR, nu avea nici o legătură cu Regulamentul european și era doar o prezentare electorală. Despre care cei din PNL erau convinși că gata, au cheia la bani. Zero reforme, nici o recomandare de țară acoperită (PNRR real trebuia să cuprindă un capitol unde guvernul explica ce recomandare nu acoperă și de ce); țintele de verde și digital de 37% și 20% erau ambele sub 5%, investițiile erau complet invers decât logica de impact sistemic, pe care o presupune reziliența, bugetul se contrazicea între text și anexă de ordinul miliardelor de euro.

Cine îl făcuse ori era habarnist față de ce se discuta la Bruxelles, ori un mincinos iresponsabil. Nici nu vreau să-mi imaginez cum ar fi fost dacă ar fi rămas Boloș ministru după alegeri, cum scotea el din acel pdf jenant un PNRR acceptabil.

Pe acest fond ajung eu ministru să mă ocup de PNRR. Dacă aș fi luat-o de la zero era mai bine, pentru că nu ar fi trebuit să dezumflu așteptările baronilor din județe, care aveau ei în anexă o promisiune de la Boloș, și nici credința PNL că ei făcuseră un PNRR cu care se lăudau în campanie, deci e bun. Și toate astea când eu nu aveam voie să zic aproape nimic despre PNRR-ul făcut de Boloș, că noi eram miniștri disciplinați, care nu ne atacam partenerii de guvernare.

Ajung la minister și se prezintă la mine o doamnă secretar de stat, pe nume Liliana Anghel. Oamenii din aceste funcții sunt numiți politic, deci se schimbă o dată cu guvernul. Doamna Anghel avea față de mine un comportament contradictoriu. Când protector, când iritat și superior. A ținut să-mi spună că ar fi fost mai bine pentru

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

mine ca ea să rămână secretar de stat, căci îi fusese delegat PNRR-ul și s-a ocupat îndeaproape de subiect.

Această precizare legată de PNRR m-a făcut brusc suspicios. Știam ce făcuseră, era un motiv solid să plece cât mai repede. Știam pe cine vreau să aduc secretar de stat și că o să mă implic oricum personal la PNRR. I-am luat atribuțiile legate de PNRR, dar procesul de demitere/numire a secretarilor de stat, de către prim-ministru, dura bizar de mult, a trebuit să insist, și abia în februarie a eliberat-o Florin Cîțu din funcție.

Timp în care s-au întâmplat mai multe faze ciudate, pe care mi le-am explicat ulterior, dar punctul de legătură era că cineva credea că sunt un fel de chiriaș în casa altcuiva și refuzam să mă prind. Au început să se scurgă direcționat informații la *Newsweek*, tot tacâmul.

Am insistat la Cîțu să o demită mai repede. Iar când prim-ministrul a semnat decizia, a fost șocată. Nu înțelegeam de ce era șocată. În fond, aceste posturi sunt politice. De ce ar fi numit USR un secretar de stat cu care nu aveam nici o legătură și care lucrase la o variantă de PNRR jenantă? Dacă era după mine, îi trimiteam și pe ea, și pe Boloș în judecată pentru iresponsabilitate, dar nu există infracțiunea asta. Apoi povestea a devenit cu totul bizară. Doamna refuza să elibereze biroul. S-a încuiat înăuntru, fizic. Am considerat că femeia s-a țăcănit de la funcție și nu poate să se despartă de ea. În cele din urmă, șefa mea de cabinet a reușit cu diplomație s-o convingă să plece din birou.

Uitasem de personaj. Câteva luni mai târziu, la consultări între instituții, doamna Anghel s-a prezentat ca fiind colonel SRI și reprezentant al acestui serviciu. Prima dată s-a întâmplat într-o întâlnire unde se discutau alternative pentru finanțarea unor propuneri ale SRI, pe care nu le-am finanțat din PNRR (elicoptere: cineva le promisese elicoptere din PNRR, care erau cu totul neeligibile, dar credeau că li se cuvin cumva). A doua oară, era o consultare între instituții legată de sistemul informatic al PNRR. Eu nu am participat la nici una dintre ele, au fost secretari de stat și directori. Oricum, înțeleg că a fost multă stupoare că elicopterele SRI nu sunt în PNRR. Întâlnirile au avut loc la 23 iunie și la 27 octombrie 2021, există tabele de prezență care pot fi cerute și zeci de oameni au auzit cum s-a prezentat. Nu e vorba de zvonuri sau de informații clasificate.

Acum, ori doamna era ofițer SRI când a fost numită secretar de stat, ori nu era și a ajuns direct colonel după ce nu a mai fost. Ceea

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

nu îmi vine să cred. Ce caută un serviciu secret să se ocupe de PNRR? De programul de reforme, de programul de țară.

Și, mai ales, cine este responsabil pentru dezastrul lansat înainte de alegeri cu numele de PNRR?

Cine răspunde că a pus România într-o poziție penibilă? PNL, sau SRI? Boloș, sau Hellvig?

Asemănător cu Radu Mihaiu care a făcut un act patriotic și a salvat un proiect vital pentru România, persoana-cheie pe care am adus-o în echipă a fost Septimiu Szabo, care lucra la Comisie pe PNRR-ul Italiei. Munca amândurora a însemnat miliarde de euro deblocate pentru România. Desigur, toată echipa a fost tare și toți civili. Eu m-am ocupat mai ales să le aduc prăjituri și să iau, de două ori pe zi, problemele grele, pe care nu le puteau agrea la nivel tehnic, și să le rezolv personal, fie la nivel director / comisar de la Bruxelles, fie cu miniștri din România. Dar nivelul de expertiză, curaj și capacitate de integrare, legat de cele două mari reușite pentru România, a venit de la civili apăruți în peisaj la chemarea mea, amândoi pierzând bani și liniște pentru că au făcut asta. Amândoi reîntorși apoi la treburile lor. Fără pensii speciale. Și, în ambele situații, servicii secrete care și-au asumat lucruri pe care nu le-au făcut, au acționat habarnist, au mințit și au fugit de responsabilitate.

Astea sunt cazuri concrete, tangibile, trăite. Și nu sunt singurele, sunt doar cele mai spectaculoase. După asemenea pățanii, nimeni nu mă convinge că serviciile noastre sunt o rezervație de competență și de responsabilitate și că restul românilor trebuie supravegheați și trecuți strada de serviciile secrete.

La fel de convins sunt că, dacă în anumite cazuri izolate și extreme, serviciile pot îndeplini funcții ale unui stat modern (să zicem că sistemul lor IT pentru vaccinare s-ar califica pe motiv de criză), să faci din asta o obișnuință este nociv și România nu se va moderniza așa. Când am preluat dezvoltarea MySMIS, ambele decizii majore fuseseră deja luate: să fie un sistem megalomanic și să fie făcut de STS. Am jucat la impuse. Alternativa unei licitații nu era pe masă. Decizia lui Teodorovici, de a nu ieși pe o piață coruptă de Ghiță, a fost rațională. Dar soluția pe termen lung nu este să facă serviciile orice dezvoltare IT a statului, ci să deschizi piața, să faci licitații internaționale. Am pus în PNRR 500 de milioane de euro pentru *cloud*-ul guvernamental. Fără el, nu vom scăpa de drumuri între instituții. Până când statul român nu are o oglindă a sa în *cloud*, unde se pot

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

transfera informații (în loc să se mute pe hârtie informații de la o instituție la alta, plimbate de cetățeni).

De asta este *cloud*-ul în PNRR. Este mai mare decât era MySMIS, de câteva ori ca ordin de mărime. Și nu îl văd pe Burduja sau pe Boloș că se iau de gât cu Hellvig și urmașul lui Opriș, și oricum nu așa ar trebui să funcționeze. Piața s-a curățat. Oarecum. Dar soluția e la nivel internațional. Nu avem firme românești – nici măcar divizii românești de multinaționale ca să știe așa ceva. Soluția rațională este o procedură de cerere de oferte la nivel de firme foarte mari – nivel Amazon, Microsoft – care să arate că au făcut asta în alte țări. Vom face asta? Pariez că nu.

Prima OUG pe *cloud* din PNRR avea grijă să legifereze în detaliu ce rol au SRI și STS în *cloud*, dar nu zicea nimic util despre *cloud* în sine. Nimic din cerințele despre sistem cerute de jalonul din PNRR. Aia era urgența, să avem lege pentru ca „băieții" să fie siguri că au cheile, lacătul, proprietatea și desfăcătorul de bere de la *cloud*, restul erau detalii *to be decided*.

Are SRI o politică de slăbire a partidelor democratice, cum au avut Siguranța și serviciul Armatei în interbelic? Oare protejează partidele fascistoide în diversele lor încarnări (dintre care PRM și AUR sunt doar cele mai de succes) în virtutea unor valori comune, pe care statul profund crede că le reprezintă mai bine decât politicienii aleși, exact cum au făcut predecesorii lor interbelici cu legionarii și cu Partidul Național Creștin?

Adevărul e că nu am *smoking gun* aici și cred că a sta doar pe fapte dovedibile e singurul nostru avantaj într-o atmosferă paranoidă. Am intuiții puternice și argumente logice, pe care nu le voi dezvolta deloc pe larg, cum am făcut mai sus, unde erau fapte trăite direct, pe care le pot proba cu documente și martori. Cazul Dan Barna, cu toate rotițele sale explodate la fix și pe rând, îmi dă o puternică bănuială. Dacă vă întreb să îmi ziceți pe scurt despre ce a fost vorba, nu veți putea. Orice poveste importantă poate fi rezumată într-o frază. Adrian Năstase și-a inventat o avere pe numele mătușii. Ce a făcut Dan Barna exact? Stai, deci i-a dat fonduri europene soră-sii. Cum a dat, că nu era demnitar? Adică a făcut un proiect european el cu sora lui. Și? A luat bani ca să facă un atelier de croitorie. Și l-a făcut, a existat, a funcționat. Nimeni nu neagă asta. Ce a făcut Dan Barna? Nimic clar, nimic ce poate fi rezumat într-o frază, doar insinuări de context, măcinate deja de ani buni de instituții ale statului. Sunt multe detalii acolo despre cum s-a declanșat, cum s-a

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

împrăștiat, cum se porneau hârtii din instituții fix în momente-cheie ale alegerilor interne din USR. Cazul nu are logică fără o implicare a statului profund.

Și cât de simplu ar fi acum să dau niște nume, nu? Despre mine însumi s-a spus că sunt omul serviciilor de atâtea ori, încât cel mai simplu ar fi să mă răzbun și să spun același lucru despre ăia care au zis despre mine, mai ales că aș avea și argumente. Argumente și deduceri logice, nu dovezi. Și de fapt asta este victoria serviciilor secrete. Suspiciunea generală este exact starea de care au nevoie.

Atomizarea societății, incapacitatea civililor de a se asocia pentru că se suspectează unii pe alții că sunt pe ascuns de partea ailaltă – astea nu sunt întâmplări, ci tehnici de acțiune. Se vede în dosarele Securității. Exact asta face ca serviciile secrete să nu aibă nevoie să recruteze mulți dintre noi, ci doar câțiva bine plasați și apoi să răspândească mizeria despre toți. Acesta este alt mod prin care serviciile secrete reprezintă o cale de a bloca modernizarea, azi, acum în 2023. Nici măcar nu spun că au asta în scopul lor expres (habar nu am ce își zic ei la teambuildinguri când se discută despre misiunea organizației). E irelevant pentru argumentul meu dacă serviciile fac asta cu scop sau nu.

Această atmosferă descrisă mai sus erodează capitalul social la nivelul elitelor care decid, adică exact acolo unde se iau decizii vitale pentru modernizare. Poveștile de la guvernare se refereau la modalități directe în care organisme incompetente greșesc în proiecte de modernizare. Acum mă refer la ceva mai larg și indirect. Încrederea între oameni, senzația aceea că te poți lăsa pe mâna cuiva, că tragem toți la o căruță – adică ceea ce în științele sociale se numește „capital social" – este erodat de prevalența senzației că ești încurajat de oameni care servesc alt scop decât ce scrie pe cartea de vizită, că au alte butoane.

Capitalul social este un ingredient vital pentru modernizare, s-au scris biblioteci pe tema asta. Pur și simplu, după ce familia devine atomică și nu mai socializăm cu tot neamul permanent ca în premodernitate, când urbanizarea e predominantă și nu ne mai știm toți cu toți ca la țară, când valorile post-materiale sunt dominante și avem aspirații mai înalte ca țară, pur și simplu este vital să avem încredere unii în alții sau ne ia mama dracului pe termen lung. Nu poți să ai încredere dacă nu crezi că fiecare este cine zice că este. Modernizarea unei țări nu poate să semene cu jocul Mafia, jocul acela

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

unde unii sunt cetățeni (cei mai mulți) și alții mafioți (sunt mai puțini, dar doar ei se știu între ei și se organizează).

Și nu vom putea să avem încredere unii în alții câtă vreme ne bănuim între noi, deplin justificat rațional, că suntem securiști. Nu putem. Abia înțelegând asta, ne dăm seama că actuala stare de fapt este un atentat la siguranța națională, adică la viitor.

Reacțiile mele tranșante din ultima vreme legate de subiect, vin și pe fondul faptului că am realizat ce înseamnă proiectele de legi ale securității naționale, care au fost publicate de *G4Media*.

Nu doar că legile nu rezolvau nici una dintre problemele sistemice actuale. Nici o schimbare la aroganta lipsă de control parlamentar. Nici o schimbare la situația rușinoasă în care elita politică primește diplome de la servicii și de la Armată: zeci de politicieni, miniștri în funcție, parlamentari, europarlamentari și conducători de instituții, inclusiv din justiție, jurnaliști care au făcut studii în securitate la Academia Națională de Informații Mihai Viteazul sau la Colegiul Național de Apărare. La fel și unii dintre membrii comisiilor parlamentare de supraveghere a SRI, SIE sau de Apărare, ordine publică și siguranță națională. Când intrasem în parlament, în 2017, a venit, și la grupul USR, invitația, care presupun că este tipică: cine vrea să fie școlarizat. Mie mi s-a părut ridicol ca, după ce am absolvit London School of Economics, să mă școlarizeze ca demnitar niște instituții ale statului cu zero credibilitate academică. M-a bucurat enorm că asta a fost reacția întregului grup parlamentar USR, atunci abia intrat în parlament.

Proiectele de lege nu lămureau în nici un fel modul de folosire a mandatelor de interceptare, nici un pas măcar pentru a transparentiza și a putea urmări câte sunt date, ce se întâmplă cu ele. Nu există, până în prezent, nici un raport public dedicat modului în care serviciile de informații cheltuiesc bugetul și banii alocați activităților operative, ba mai mult, noile legi exclud fondurile operative de la orice control. În plus, nu există nici o evidență asupra modului în care se obțin și se cheltuiesc banii din resurse extrabugetare. Serviciile pot înființa și opera firme și nimeni nu știe pentru ce și ce fac cu banii. Din nou, nici o prevedere despre asta în proiecte.

În schimb, toate prevederile erau pro-servicii. Președintele țării devenea țar în stil rusesc peste servicii, lucrătorii de acolo erau intangibili pentru alte instituții, putând fi anchetați doar cu voie personală de la președinte, care și numea, el însuși, directorii SRI

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

și SIE. Iohannis și-a dorit să fie puțin Putin. Firmele și cetățenii căpătau o obligație legală de a deveni colaboratori.

Am scris raportul anterior menționat, asumat de către USR, prin care semnalam aceste probleme și propuneam câteva soluții. Un altfel de control parlamentar, pe modelele altor state UE, o reorganizare a serviciilor.

Dar cea mai importantă propunere este aceasta: „Interdicția legală de a folosi în operațiuni desfășurate pe teritoriul României firme deținute de servicii secrete și acoperiri în politică, justiție, presă, biserici sau în societatea civilă prin înființarea propriilor ONG-uri. Reglementarea tuturor activităților sub acoperire, inclusiv externe, astfel încât «acoperirile» să fie identități și activități simulate, adică false, după modelul legislațiilor din Noua Zeelandă și Italia, cu o durată în timp clar stabilită pentru durata operațiunii sub acoperire".

Cred cu tărie că orice discuție despre reforma serviciilor și a controlului lor civil, fără acest punct, nu va duce la schimbări. Trebuie să fim radicali pentru că situația e urâtă. Și trecutul serviciilor, și acțiunile directe ale serviciilor, și conștiința faptului că sunt prea implicate în politică, media, afaceri și instituții fac ca orice altceva decât această interdicție să fie apă de ploaie. Și, de fapt, aceasta este normalitatea.

Bun, și dacă ar exista o asemenea lege, ce s-ar schimba? Mai ales că o lege nu se aplică singură.

Și nici nu ar avea efect imediat. Nu îmi imaginez sute de oameni care predau afacerile, demisionează din ministere, ies din politică. Însă toate activitățile lor ilegitime ar urma să se desfășoare în clandestinitate. Instituțiile nu pot funcționa așa pe termen lung. Oamenii ăștia au nevoie de a acoperi legal activitățile. Protocoalele SRI-DNA au fost făcute pentru că ordinul lui Băsescu de a acționa în zona de anticorupție era prea slab juridic. Practic, SRI a zis procurorilor: dacă vreți să vă ajutăm, atunci trebuie să ne cereți voi, să facem un protocol, să pară că ne cereți voi.

Persoana umană individuală nu își va asuma pe termen lung să facă ceva ilegal doar pe ordin verbal. Orice operațiune lasă o urmă, urmele se văd în arhive. Vor intra în defensivă sau vor acționa reticent în acele zone, ne vom curăța mai lent decât ne așteptăm, dar începem de undeva. La un moment dat în viitor, nu departe, societatea va deschide arhivele acelea. Lucrătorii de azi din servicii trebuie să trăiască cu sentimentul că ce fac ei rămâne scris: operațiuni în

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

media, în afaceri, în politică, în instituții vor trebui explicate, inclusiv juridic. Această prezumție este începutul controlului real al societății.

Va fi pusă în pericol siguranța națională? Vom auzi acest refren pe toate mediile și din multe guri, unii agenți, alții naivi. Siguranța națională este pusă acum în pericol de către starea de fapt.

Răscruce

Noul liberalism românesc, care are finalizarea modernizării ca obiectiv principal, trebuie să își asume această politică antisecuristică: demilitarizarea instituțiilor democratice, controlul civil real asupra serviciilor secrete, interzicerea operațiunilor acestora în politică, media, instituții, societatea civilă și afaceri.

Și mai e ceva: eu cred că măcar o parte dintre lucrătorii din servicii își dau seama de această necesitate. Sunt convins că ei realizează că ce e acum nu poate funcționa într-o România modernă. Pur și simplu e altă lume, cu alte valori, alte obișnuințe. Nu poți construi România modernă cu legi ca în Rusia lui Putin. E altă lume, și diferența e tot mai dramatică. Nimeni nu le-a zis până acum: stop, până aici e bucata voastră, de aici decid cei care sunt votați de popor. Exact așa cum, până la USR, în 2017, nu le-a zis nimeni din parlament că nu vor să fie școlarizați de ei, ci, dimpotrivă, toate partidele se înghesuiau să facă asta. Dacă SRI vrea să fie de partea unei Românii moderne și democratice, atunci SRI va susține el însuși această propunere.

Post-concluzie: SRI și anticorupția

Am zis la un moment dat că una dintre sursele ideii că serviciile sunt eficiente este faptul că au contribuit la lupta anticorupție, la ordinul lui Traian Băsescu. Asta le-a făcut populare în bula celor care am susținut DNA, exasperați de decenii de stat bleg sau complice.

Trusturile de presă deținute de securiști condamnați penal pentru corupție – Voiculescu și Ghiță – au făcut mare caz de asta, ceea ce în această parte a dezbaterii a legitimat și mai mult serviciile.

Există percepția că cei care susțineam anticorupția am aplaudat automat implicarea serviciilor secrete. În 2014, am conceput o

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

metodologie de a evalua regulat DNA, Indexul Sustenabilității DNA[1], reluând un model de matrice instituțională pe care am aplicat-o anual, timp de 10 ani, pentru sustenabilitatea presei, cu Centrul pentru Jurnalism Independent. La lansarea din 2014, au participat Codruța Kövesi și Klaus Iohannis, atunci la primul său eveniment public ca președinte abia ales.

Paneliștii care acordau scoruri și comentau erau din zona de ONG-uri și presă care scria despre justiție. Voi cita ce am scris atunci:

> Chestiunea cooperării cu Serviciul Român de Informații a născut controverse în spațiul public, dar, lucru mai puțin cunoscut, și în interiorul DNA, și în alte instituții judiciare. Dilema de bază este: cât de mult ar trebui SRI să contribuie la dosarele penale instrumentate de DNA. Înainte de a aprofunda discuția, trebuie însă să precizăm că, potrivit cadrului legal, sunt două modalități diferite de colaborare între SRI și DNA:
>
> 1) serviciul tehnic de interceptare și urmărire.
> 2) furnizarea de informații și sesizări.
>
> 1) SRI este instituția care efectuează interceptări pentru întreg sistemul judiciar. DNA are un mic serviciu tehnic care poate efectua interceptări, dar numărul cazurilor face să aibă nevoie și de serviciul tehnic al SRI.
> 2) Din punct de vedere formal, SRI este obligat prin lege să sesizeze DNA în cazul în care află informații despre cazuri de corupție. Însă este la latitudinea SRI momentul în care face sesizarea și amploarea informării. Formal vorbind, nu ar trebui să existe diferențe în comportamentul SRI ca furnizor de informații, însă practica a arătat că există, și că actuala conducere a SRI a fost mai cooperantă decât precedentele.

Iar opiniile paneliștilor citați în raport sunt cam așa:

> Problema este informația pe care o extragi de acolo. Majoritatea dosarelor de la DNA sunt începute / construite pe sesizări SRI. Asta ce înseamnă mai departe? Că SRI face anticorupție în țara asta? Nu vreau să cad în extremă, să spun că nu trebuie să mai văd SRI în dosare, spun doar că e *far too much*. E prea mult cu ei. (*Jurnalist.*)
>
> Când nu-i ajutau SRI-ul, îi criticam că nu-i ajută. Acum când îi ajută, îi criticăm că-i ajută? (*Jurnalist.*)
>
> Ceea ce spun este că din totalul dosarelor anchetate de DNA, procentul în care SRI e implicat e mai mare ca în trecut, e prea mare, de fapt. Aveau dosare mari fără SRI: Năstase, Micky Șpagă, acum nu mai au. Noi nu știm cât din dosarul ăla a furnizat SRI-ul și cât a descoperit procurorul. Și e important de știut. (*Jurnalist.*)

1. „Reforma justiției și lupta anticorupție: Index-ul Sustenabilității DNA", Centrul Român de Politici Europene, 2014.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Am ales să citez ce scriam într-un raport de cercetare din 2014. Nici vorbă că implicarea SRI în anticorupție să fi fost unanim aplaudată. Și, din păcate, temerile aduse de partea sceptică a discuției s-au adeverit întru totul. Rata de condamnare a scăzut, există dovezi și declarații de implicare a lucrătorilor SRI mai mult decât era cazul. Asta arată că un instrument prost croit dă rateuri chiar și atunci când cineva bine intenționat îi cere să acționeze legitim. E evident acum că ar fi fost mai bine ca SRI să predea mijloacele de interceptare la DNA decât să le țină și să filtreze.

Dintre cei doi șefi legendari ai DNA – Morar și Kövesi – eu, care am făcut interviuri de cercetare extinse cu amândoi, pot să vă zic că au firi complet diferite, care i-au dus la decizii cu totul diferite pe acest subiect. Morar este rece, retras, timid și calculat, Kövesi este emoțională, expansivă, dar paradoxal tot timidă. Morar a pus permanent piedici extinderii SRI mai mult decât e plapuma în zona sa de activitate, ceea ce a făcut ca DNA să aibă cazuri mai puține, dar mai sigure. Mutat la CCR, Morar a acționat metodic pentru a delegitima și scoate în afara legii acțiunile SRI de acolo, ceea ce i-a împărțit pe foștii săi susținători în două tabere. Kövesi a vrut să îmblânzească monstrul, de unde fotografiile din sufrageria lui Oprea, dar și explozia de cazuri la DNA, de unde și popularitatea ei. Nu îi bănuiesc pe nici unul de lipsă de onestitate: pur și simplu au ajuns la concluzii diferite având același obiectiv. Îi respect în continuare pe amândoi. Problema e modul în care suspiciunile profunde și folosirea serviciilor secrete delegitimează acțiunea de autoprotecție a statului.

Cum ar fi fost mai bine? Să avem niște servicii care funcționeze în pătrățica lor, să nu aibă monopol *de facto* legat de interceptări, ci să poată face sistemul judiciar asta, să existe un control parlamentar real care să dea răspunsuri credibile.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

18. Uberizarea serviciilor publice. Educație și sănătate altfel

Dezbaterea născută în jurul serviciilor publice din România este aproape complet deturnată. Mă voi referi la cele mai importante dintre ele: educația și sănătatea. Educația și sănătatea nu sunt o marfă, piața nu poate da răspunsul singură când vine vorba de ele. Exclud aici spectrul radical libertarian al dezbaterii. În același timp, educația și sănătatea nu pot fi tratate doar în termeni de drept: sunt un drept, gata, s-a rezolvat. Ce anume s-a rezolvat? Stânga are această gândire magică: dacă le proclami ca fiind un drept, ele sunt asigurate la nivel decent. E clar că nu e așa.

Sănătatea și educația sunt servicii publice. Sunt servicii deoarece reprezintă un bun cu avantaje enorme pentru cel care le primește și pentru că au un cost pe care cineva îl plătește. Nu, ele nu pot fi un drept, așa cum este, de pildă, libertatea de exprimare. Nimeni nu plătește pentru libertatea ta de exprimare, dar cineva plătește pentru educația ta. Acel cineva poate fi: tu însuți, părinții tăi, cineva care oferă burse sau contribuabilii. La fel pentru sănătate. De aceea ele sunt un serviciu.

În termenii teoriei economice, sunt bunuri de care cineva beneficiază. Și educația, și sănătatea sunt bunuri a căror piață are uriașe externalități pozitive. O externalitate este modul în care o piață poate afecta restul societății. Gândiți-vă la poluare, care este exemplul clasic de externalitate negativă. Cineva produce ceva (o cutie de șampon), cineva cumpăra acel ceva și toți suportăm poluarea acestei tranzacții. Așa cum aerul curat este o externalitate pozitivă, din motive evidente și pe aceeași logică. Când e vorba de servicii, schema nu e atât de evidentă și ține de valori, iar valorile mele sunt clare: educația și sănătatea fiecăruia se cuantifică în bunuri publice la nivel de societate: cu cât suntem mai mulți educați și sănătoși, cu

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

atât este mai bine pentru fiecare dintre noi. Acesta este motivul pentru care ele sunt servicii publice.

Ce am făcut aici este să arăt fundamentele pentru o schemă liberală de analiză a celor două servicii publice, pentru că se vorbește îndeobște despre educație și sănătate în scheme învechite: stânga e bună și vrea educație și sănătate pentru toți, cu bani de la stat (= contribuabili); dreapta e rea și vrea ca educația și sănătatea să coste bani. Astea sunt prostii. Evident că educația și sănătatea au un preț. Acesta e un adevăr factual, nu o opinie de dreapta. Întrebarea este cine suportă nota de plată pentru ele, iar aici poate să intervină o diferență legitimă de valori.

Noi trăim într-un sistem distopic, unde valorile de stânga au eșuat, acum mulți ani, să ofere ce promit că oferă: educație și sănătate pentru toți, cu bani de la contribuabili. Soluția nu e să mergem spre extrema cealaltă, caricaturală, pe care nu o susține nimeni de fapt. S-a vehiculat ideea că USR vrea să privatizeze spitalele. Unde s-a pomenit asta și când? Ca să nu mai vorbim de faptul că nu ai ce face cu spitale cumpărate, din moment ce sunt unități de cost catastrofale din punct de vedere economic.

Dar și în cazul acestor două servicii publice apare veșnica falsă dezbatere: de stat versus privatizare. De altfel, este o metodă conștient manipulativă sau doar repetată pavlovian pentru a evita o dezbatere adevărată, care poate duce la soluții viabile. Și orice dezbatere reală nu poate evita constatarea de mai sus: sistemul a eșuat în a oferi promisiunea sa de bază, adică sănătate și educație pentru toți, pe banii statului.

Există astfel o ipocrizie enormă pe care ne facem că nu o vedem: se folosesc tertipuri pentru ca românii să nu aibă acces la serviciile pe care o lege mincinoasă le promite. Știm foarte bine că medicamentele compensate de stat sunt compensate doar primele cinci zile din lună, cât casele de asigurări județene (monopol de stat) au bani. Și acesta nu e singurul tertip când e vorba de medicamente: din 160 de medicamente noi, aprobate de Agenția Europeană a Medicamentului în 2017–2020, doar un sfert au fost introduse pe lista de medicamente compensate din România.[1] Asta e o șmecherie criminală: nu permitem să intre în România medicamentele nou descoperite, pentru

1. Asociația Română a Producătorilor Internaționali de Medicamente (ARPIM), citată de *G4Media*: „De ce nu au românii acces la medicamente de ultimă generație", 28 iulie 2022.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

că oricum nu avem bani nici pentru alea vechi. De câțiva ani încoace, în Marea Britanie este un uriaș scandal legat de faptul că sistemul lor de sănătate, care e mândrie națională, este gripat de enormele liste de așteptare, ajungând să stai luni de zile la rând pentru o operație banală. Acesta este un sistem scump și cu probleme, dar care nu e ipocrit și nu a colapsat încă. Nu e ipocrit pentru că trebuie să te programezi, intervențiile se fac în ordinea gravității și trebuie să aștepți. La noi nu e nici un sistem, nici o transparență. Fiecare, în funcție de ce doctor cunoaște, poate să se opereze imediat sau să meargă la privat. Sistemele noastre sunt bazate pe minciună și ipocrizie: nu, nu există educație și sănătate rezonabile pentru toți, fiecare se descurcă cum poate, fiecare e pe cont propriu.

De aici vine cumva a doua metodă de a devia dezbaterea: e despre bani. Sistemele sunt sărace, trebuie doar să alocăm mai mulți bani și se dreg. Argumentul meu aici nu ține de o perspectivă cinică: nu le dăm mai mulți bani pentru că, oricum, nu sunt bune. Dimpotrivă, sunt convins că, la nivel sistemic bugetar, cele două domenii trebuie mai bine finanțate. Este rușinos că România se află pe locul trei din UE ca procent/PIB alocat instituțiilor de forță (poliție, armată, servicii secrete), pe ultimul loc când e vorba despre educație și pe penultimul loc când e vorba de sănătate. Nu cred că e o surpriză pentru nimeni că am avut grijă ca băieții cu epoleți să consume, din resursele pe care le avem, un procent aproape campion în UE, pe când oamenii (majoritatea femei) din educație și sănătate, un procent codaș. Iată că acum avem și oglinda statistică europeană a ceea ce bănuiam. Iar când a depins de mine, am făcut exact invers decât trendul ăsta istoric păgubos. Din cele 29 de miliarde euro de la PNRR, 3,6 miliarde merg la educație (școli refăcute, digitalizare, abandon școlar, licee tehnologice - în ordinea cheltuielilor) și 2,5 miliarde merg la sănătate (spitale, digitalizare, în cea mai mare parte). Acestea au fost decizii conștiente, pe care le-am luat asumat. În documentul electoral lansat de PNL cu trei zile înainte de alegeri, educația avea 1,05 miliarde.

Pentru creșterea asta a trebuit să țin cu dinții în cadrul fostei coaliții de guvernare. La fiecare rundă de negocieri, oamenii erau tentați să mai ia de aici ca să dea la chestii mai ofertante din punct de vedere politic. Pentru cele peste trei miliarde de la educație am adus permanent argumentul: asta este prioritatea președintelui Iohannis, nu putem să îi tăiem. Iohannis nu avea habar, la început, cât pusesem la educație, apoi i-a plăcut. S-ar putea ca cele 3.000 de școli renovate, cele 5.000 de laboratoare IT, cele 1.200 de laboratoare

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

inteligente, cele 10 campusuri noi, tehnologice, făcute în parteneriat cu firme angajatoare, cei 200.000 de copii săraci ținuți la școală, care sunt obiectivele celor peste trei miliarde de euro din PNRR, să fie singurul efect concret și durabil al marelui proiect România Educată: a fost o pavăză politică pentru bugetul alocat de mine educației în PNRR.[1]

Deci sunt absolut de acord că, la nivel sistemic, noi, ca societate, trebuie să investim mai mult în educație și, când a depins de mine, am făcut asta. Fapte, nu vorbe. Dar sunt la fel de convins că, fără schimbări în interiorul sistemului, nu ne vom putea moderniza.

Aproape toate dezbaterile despre educație se duc în jurul programelor, numărului de ore, numărului de ani. Importante, fără discuție. Dar niciodată nu vorbim despre sistem în sine: cine are puterea, cine controlează, cum sunt stimulați oamenii. E ca și cum dezbatem la infinit despre culoarea caroseriei și avem zero interes pentru motor. Educația este și ea un furnizor de servicii publice, și exact această perspectivă lipsește.

Ministerul Educației este cel mai mare angajator unic din România: toți profesorii sunt angajați ai ministerului. Sunt evaluați pe baza unor grile inflexibile și completează niște hârtii pe care nu le citește nimeni. Foarte rar cineva nu ia evaluarea maximă. Există un spor de merit de 25% la salariu, care se ia pe baza unui dosar: arăți că ai făcut activități extracuriculare sau cursuri și îl iei. De fapt, completezi alte hârtii degeaba, iei sporul dacă ai relație bună la inspectorat. Nu există un stimulent pentru a fi bun la clasă. Profesorii depind doar de voința inspectorilor școlari, care sunt numiți de minister. Inspectoratele județene (numele le-a fost schimbat prin legile Educației recent adoptate, dar au rămas la fel în esență) angajează 1.800 de oameni, într-o țară unde e acută nevoie de profesori. Dacă ăștia 1.800 ar merge să predea la clase s-ar rezolva mare parte din deficitul de profesori calificați. Profesorii oprimați de Inspectorate constituie majoritatea în Consiliile de Administrație ale școlilor. Este un cerc vicios. Oricum, aceste CA-uri au atribuții foarte limitate. Deciziile privind bugetul se iau acolo doar fictiv, banii pentru clădiri și dotări sunt la primării, banii pentru salarii sunt la

1. Se poate verifica asta în documente, bugetul pe componente PNRR a plecat de la +40 de miliarde în forma inițială, din care urma să picăm sume în funcție de negocieri în Coaliție și de negocierile cu Comisia Europeană, care respingea diverse propuneri. Bugetul Educației a rămas cel fixat inițial, deși celelalte au scăzut pentru a ajunge la anvelopa finală de 29 de miliarde. Asta nu s-a întâmplat prin magie, cineva s-a luptat: eu și Sorin Câmpeanu, aliați neverosimili.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

minister. Directorii sunt numiți de inspectorate și, cum tot acestea controlează profesorii, școala e condusă de director și profesori, toți dependenți de sus. Sindicatele din educație au interes clar în menținerea acestui sistem masiv, sovietic: dacă s-ar împrăștia decizia la comunitate, ele ce ar face? Sindicatele au oameni ficși în minister, care nu se schimbă, pe care orice ministru știe că nu are voie să îi deranjeze.

Revenind la școli, primăriile nu pot decide mare lucru, decât să dea mai mulți bani, dacă au și dacă vor, dar doar pentru anumite categorii de cheltuieli materiale (dotări, clădiri). Dacă un primar vrea să mărească salariul profesorilor buni, care au rezultate la clasă, acest lucru este ilegal. Acest primar care finanțează școala (nu și salariile) are în legile proprii obligația de a o face, pe anumite standarde de cost, decise de minister. El poate numi doar unul dintre membrii CA-ului școlii. Expresia a semna „ca primarul" nu s-a inventat pentru situația asta, dar se potrivește la fix. În sănătate, situația e și mai haotică. Descentralizarea acolo s-a făcut mai aleatoriu, în funcție de ce spitale a apucat să ia de la Ministerul Sănătății, unele sunt la primării, altele la Consiliile Județene. Partea de salarizare și cea de evaluare nu sunt. Ca primar, poți investi, deci, în spitale pe anumite categorii de cheltuieli. E mai bună această descentralizare pentru că poți numi tu directorii de spitale, nu ca la directorii de școli. Unele spitale au rămas la Ministerul Sănătății, altele sunt la ministerele de linie, Transporturi, Apărare, Interne, și există și un spital al SRI. Fără nici o logică anume de politică publică, sunt spitale rămase așa de pe vremuri, țară pe pilot automat. Împărțirea local / județean / central nu s-a făcut pe niște criterii, așa că, mai ales în orașele mari, e în funcție de noroc dacă găsești un spital dotat sau modernizat sau nu. În general, cele rămase la Ministerul Sănătății sunt mediocru dotate și finanțate, iar cele de la local / județene ori sunt praf, ori sunt foarte bine modernizate. În funcție de bugetul și voința locală. Cum ziceam, depinde de noroc.

În tot acest hățiș, ce înseamnă când zicem să nu politizăm? În campania electorală din 2021, am promis desființarea inspectoratelor școlare și chiar am negociat asta pentru programul guvernului Cîțu. A fost imposibil să facem pasul spre aplicare. La fiecare ședință a coaliției unde lansam subiectul, apărea o formă de refuz fie de la un partener, fie de la celălalt.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Cine sunt aceste inspectorate și aceste Direcții de Sănătate Publică (DSP) care decid cam tot? Potrivit unui studiu[1] al Expert Forum, majoritatea șefilor DSP sunt numiți temporar și sunt schimbați la fiecare nou guvern. Delazero.ro[2] a descoperit că guvernul Orban, care a guvernat mai puțin de un an, a schimbat 85% din conducerile inspectoratelor. OK, să zicem că au făcut oamenii curățenie după PSD, nu? Pentru că aceasta este limita depolitizării: practic trebuie să guvernezi cu cei plasați acolo de guvernul anterior, care a politizat. Soluția reală este schimbarea butonului, numirile trebuie să meargă în jos, la comunitatea de părinți / profesori / autorități locale.

Nici o mirare deci că 60% dintre inspectorii școlari au participat apoi pe listele electorale ale PNL. Evident că știam astea când negociam desființarea inspectoratelor: nu era nici un mister, doar aveam și cifrele exacte.

Inspectoratele trebuie desființate și deciziile importante mutate la nivel de CA al școlii, decizii legate de bugetare, cariera și recompensarea profesorilor. Statul, doar la nivel central, ar trebui să mențină funcții de control și echilibrare, iar acestea pot să fie numiri politice: pentru că un guvern/ministru vine cu o viziune macro ce trebuie urmărită de această birocrație centrală.

Cum evaluăm educația ca serviciu pentru oameni? Care este stimulentul pentru un profesor să fie bun? Ce înseamnă a fi bun în actualul sistem? Am avut discuția asta de zeci de ori cu profesori extraordinari, unii dintre ei contrariați de ideea de a muta decizia la școli. Comparăm cu actualul sistem. De ce ești bun când ești bun? Pentru că te iubesc elevii, pentru că te apreciază părinții? Pentru că obții cu elevii tăi rezultate bune la teste obiective? Pentru că elevii tăi sunt bine pregătiți pentru nivelurile superioare de învățământ? Răspunsul este nu. Nici unul dintre aceste criterii nu contează, de fapt. Tu, ca profesor, îți iei salariul dacă completezi niște hârtii pe care, cel mai probabil, nu le citește nimeni, dar dacă nu o faci se vor sesiza și ai ratat primul prag de evaluare. Trebuie să ai o relație bună cu directorul și cu inspectorul, de care depinzi total. Și, oricum, nu vei fi plătit în plus, pentru că toți sunt plătiți la fel, pentru că obțin notă maximă la evaluare. Întreg sistemul este făcut pentru ca

1. Expert Forum, „Sănătatea temporară – Analiza numirilor de la CAS și DSP", 2022.

2. „Ministerul Candidaților: 60% din inspectorii școlari generali participă la alegeri pe listele PNL", 18 septembrie 2020.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

cei leneși, delăsători, să o ducă rezonabil, și pentru ca cei buni să fie buni, pentru că așa simt ei. Ba chiar, dacă sunt prea buni, strică piața și sunt luați la ochi. Vorbesc de cazuri concrete și multe.

Am citit un memoriu[1] către minister semnat de 1.025 de directori. Se plâng acolo oamenii că funcțiile de director rămân neocupate sau cei care le câștigă la concurs renunță ulterior. Un director cu gradul I, cu până la 40 de ani vechime, are un salariu net de 5.600 lei. Dacă nu ar fi director, ci doar profesor, ar avea salariul mai mare. Această aberație s-a produs pentru că legislația inflexibilă a rămas în urmă cu creșterile pentru directori. Se mai plâng directorii că trebuie să completeze foarte multe hârtii degeaba, că *de facto* concediul lor este de 25 de zile pe an, iar dacă nu ar fi directori ar avea 62 de zile. Mă întrebam citind: totuși cine este mulțumit de sistemul de educație? Părinții nu sunt, profesorii nu sunt, nici măcar directorii nu sunt. Mai rămâne ca ministrul educației să declare grevă. Este clar un aranjament suboptimal. Totul este masiv, un sistem mamut care vrea să reglementeze totul într-un loc, nici o posibilitate de a negocia la nivel de școală, de a stimula local. Toată lumea l-ar reforma, chiar și cei aflați pe poziții privilegiate, dar toată lumea crede că ar trebui reformat fără să se schimbe în esența sa centralistă, birocratică, inflexibilă. Zici că e URSS la începutul gorbaciovismului.

Într-un asemenea sistem, este aproape irelevant cine conduce ministerul: poate face schimbări, care nu vor fi implementate sau vor fi întoarse imediat ce se schimbă ministrul, pentru că sunt ușor de întors. Am avut unii dintre cei mai buni oameni din România din domeniu ca miniștri ai Educației: Funeriu, Miclea, Mircea Dumitru (care l-a avut consilier pe Bogdan Murgescu, istoricul citat în prima parte din această carte și căruia îi mulțumesc pentru îndrumările la cercetare). Deci nu e ca și cum miniștrii Educației au fost toți incompetenți sau răuvoitori. Mulți au fost, dar am avut și vârfuri intelectuale remarcabile acolo.

Uneori s-au făcut pași înainte. Funeriu și Mircea Miclea au lăsat posibilitatea ca profesorii să fie recrutați la nivelul școlii. Au intrat o generație de profesori așa în sistem. De atunci, a fost mereu o problemă cu ăștia, care nu aveau certificatul de titularizare națională.

1. Se găsește în acest articol: „Răspunsul umilitor primit de la Ministerul Educației de 1.000 de directori de școli care au trimis un memoriu cu probleme pe care le au în activitate: Ocuparea funcțiilor de conducere este opțiunea voastră, nu o obligație", *EduPedu.ro*, 22 martie 2023.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Ei erau aberația care se cerea tratată, nu sistemul în sine. S-a ajuns ca legea care îi integra în sistem să fie atacată la Curtea Constituțională. Este relevant pentru limitele reformei în sistem „URSS letargic". Bineînțeles, sub pojghița ultralegalist-centralistă, orice performanță se face pe sub masă. Am avut recent o discuție cu un director de școală genial. A schimbat o școală rurală în câțiva ani, a ajuns să se priceapă la fonduri europene, la legislație, la sponsorizări. Copiii fac multe activități extrașcolare, părinții se implică. Școala a început să schimbe comunitatea, satul acela renaște. Cum e posibil? Misterul se lămurește dacă știi unde să cauți: totul se face informal. Omul a învățat rapid păsăricile fiecărui inspector de specialitate, negociază cu ei norme sau jumătăți de norme didactice, s-a pus la dispoziție să fie locul model unde inspectorii aduc vizitatori de la centru. Cu primarul fie negociază, fie îl amenință că îi pune părinții în cap. Omul acesta era extraordinar, e genul care ar putea vinde nisip în Sahara, el ar reuși în orice sistem. De fapt, depune un efort imens pentru ceea ce ar trebui să fie banal într-un sistem normal. El ocolește sistemul pentru a face performanță, nu e nici ajutat, nici încurajat, dimpotrivă.

Reforma reală care ar schimba educația și ar face din ea un factor de modernizare, nu de stagnare, ar însemna desființarea sistemului sovietic actual. Înseamnă a schimba radical relațiile de finanțare și de putere din interiorul sistemului educației. În primul rând, trebuie să renunțăm la ideea că educația e un sistem despre care numai experții și profesorii au dreptul să vorbească.

Ce și câte materii să învețe copiii? Iată o dezbatere care consumă atâta energie. Răspunsul sovietic actual este: acele materii și atâtea câte e necesar pentru ca profesorii actuali, din fiecare școală, la decizia directorilor și a inspectorilor, să își facă normele didactice, astfel încât inspectorii și directorii să fie mulțumiți. Acesta este adevărul și dezbaterile macro sunt ridicole.

Sistemul e făcut de insideri, pentru insideri, iar insiderii cei mai puternici sunt cei cu conexiuni politice, care ajung în funcțiile supreme din lanțul trofic: inspectori, rectori, șefi de sindicate. Poate vă așteptați să zic ministru, dar să fim serioși. Un ministru care nu e tare deja pe lanțul trofic e neica nimeni.

„România Educată" nu avea cum să nu eșueze fără un mandat explicit de la șeful statului de a deranja toată relația de putere piramidal socialistă care controlează educația. Iar Klaus Iohannis este opusul unui președinte care ar fi dorit să deranjeze asta. Ceva absolut

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

similar e și la Sănătate: insideri peste insideri, care decid banii, carierele, evaluarea în mod piramidal socialist, criteriile de finanțare sunt cu totul obscure, complicate și urmează sistemul general: de sus în jos.

Cine lipsește din sistem? Dacă totul e decis de experți, de insideri, cine lipsește? Noi lipsim. Noi, pacienții, noi, părinții.

Dar cum am putea lăsa părinții și pacienții să decidă? Și iată forma supremă de dispreț față de popor – de autodispreț, de fapt, pentru că noi suntem părinții și pacienții. Fiecare e convins că el, personal, ar putea să decidă, dar ceilalți nu. Noi trebuie să avem cumva modelul finlandez, să fie școli bune pentru toți, tot aud. Când auzi de modelul finlandez, îți închipui că e ceva magic, care face ca Finlanda să fie primul stat la toți indicatorii de educație. Sunt acolo niște experți, niște inspectori, niște miniștri, niște sindicate, geniali toți, nepolitizați, care decid și iese bine, nu? Fals. Modelul finlandez constă în retragerea radicală a statului central din educație. Școlile sunt gestionate local, de către autorități locale și părinți. Unele sunt chiar firme. Ideea de a avea un inspectorat, care știe el ce profesori și ce materii sunt necesare, ar fi bizară. Statul central doar verifică ca mediile la teste standard internaționale să fie OK și intervine în cazuri de abuz.

Da, dar ăia sunt finlandezi, noi suntem români, nu putem, nu? Această formă de autoincapacitare e foarte răspândită și, până nu vom scăpa de ea, nu ne putem moderniza ca țară. Nu putem construi o țară modernă dacă avem mereu așteptarea ca insiderii sistemului să decidă mai bine decât românii. Și, până nu realizăm că sistemul e nefuncțional, tocmai pentru că a fost condus de oameni din sistem cărora le-am delegat decizia, pentru că nu avem încredere în români.

Și care este reacția românilor? Fug. Cei care pot fug de școli și de spitale. Am întrebat publicul de pe canalul meu de YouTube Mogul TV despre experiențele lor cu școli și spitale. Reacțiile au fost foarte diverse și interesante. Au fost mulți care s-au internat în spitale publice. Unii aveau experiențe dezastruoase acolo. Alții, nu puțini, aveau experiențe bune. Dar erau surprinși. Așteptarea lor era să fie dezastruos și se mirau că a fost decent. Suntem setați să fugim.

Când Tudor, fiul meu, a făcut vârsta de școală, am plecat de la prejudecata că părinții care își dau copiii la școli private fac o greșeală. Aceștia erau cei mai mulți din jurul nostru. E ilogic să dai 6.000–10.000 de euro pe an pentru școala primară, ziceam eu. Eram convins că e o modă, genul de greșeală colectivă pe care o fac oamenii

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

care nu pun lucrurile în perspectivă. Când a venit vremea școlii, prejudecata mea a fost clară: o să meargă la școala de stat de lângă casă. Era o școală bună, lângă Cișmigiu, micuță, cu doar două clase întâi. Am aflat că una dintre învățătoare e foarte tare și cealaltă e OK. Am nimerit la cea foarte tare, fără să facem nimic. Mă simțeam tare deștept.

Dintr-un copil foarte calm și stăpân pe sine, Tudor se transformase: venea acasă plâns, avea cutiuța cu mâncare nedeschisă și era convins că ceva e în neregulă cu el. Am aflat peste câteva zile de ce: nu putea să o deschidă singur și nu voia să roage pe nimeni. Învățătoarea cea foarte bună a început să ne sugereze că copilul are rămâneri în urmă. Motivul aparent era că nu voia să coloreze în chenar, de la grădiniță fusese obișnuit să deseneze fantezist pe foaie, ce voia el. A început să insiste că are nevoie de mai mult. Dumnezeule, era clasa zero, copilul învățase singur să citească acasă, eu fusesem convins că va avea probleme că a demarat prea repede, nu invers. Ne-am dat seama și care era buba reală, de ce avea Tudor de „recuperat": învățătoarea avea un *afterschool*, o afacere a ei, unde lăsai copilul după ore și îl luai seara, când terminai jobul. Doar că noi nu aveam nevoie de *afterschool* și nu îl înscrisesem. A fost momentul în care Oana, mama lui Tudor, a decis să încheie experimentul meu social pe propriul copil: școala era gratis, dar *afterschool*-ul învățătoarei era peste 3.000 de euro pe an. Dacă adăugăm peste 1.000 de euro/an pentru lecțiile de engleză și franceză pe care urma să le înceapă, devenea mai logic să scăpăm de toată această mizerie în care cineva ne șantaja pe pielea stabilității emoționale a copilului și să îl ducem la o școală privată. Ceea ce am și făcut.

Relația de putere dintre noi și învățătoare era disproporționată – nu aveam nici o metodă de a reacționa, nu doar atunci, ci în general. Angajatorul ei era Ministerul Educației, evaluatorii erau Inspectoratul și directorul, reprezentantul părinților în CA era foarte probabil să fie cineva foarte interesat de propriul copil, nu de binele tuturor, cum e și rațional să fie: cum te adaptezi la acest sistem? Devii parte din el. Dar nu ai voturi, că, dacă ai mobiliza părinții să impună regulile tale, ai un singur vot și majoritatea e la profesori. Plus mizerabilul stimulent al cuiva care are X elevi la clasă, dar unii dintre ei îi aduc venit suplimentar la *afterschool* și alții nu, oare va face diferențe de tratament? Deci ar fi trebuit să duc o cruciadă în timpul căreia Tudor urma să fie la dispoziția acestei persoane câteva ore pe zi sau să plătesc o șpagă mascată. Am ales să fug la privat. Eu eram

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

cel prost. Ceilalți acționaseră rațional. Pur și simplu, oamenii din jurul meu nici nu încercaseră. Și, discutând cu ei, mi-am dat seama că liniștea și avantajul de a fi într-o poziție de decizie și a fi tratați ca niște oameni care știu ce e bine pentru copilul lor era motivul real: la privat ești băgat în seamă, chemat lunar la discuții cu profesorii, primești toate detaliile posibile. Adică ce ești? Ești un client.

A fost recent o discuție în spațiul public când Andra Berceanu, directorul executiv al Federației Părinților și Aparținătorilor Legali (FePal), a scris pe Facebook că un magazin online vinde un produs de 236 de lei: „Set cadou pentru profesoare". Creat pentru profesoare „pretențioase și elegante". FePal este Federația de părinți pornită de colega mea de la DPP al USR Corina Atanasiu, care, pusă într-o situație asemănătoare mie, nu a fugit, ci s-a bătut. A fost aleasă în CA, a creat asociații de părinți peste tot în România, a creat o federație a asociațiilor de părinți. Nu e ca și cum fermentul implicării civice nu există în școlile de stat. Zeci de mii de părinți activi și interesați. „Finlandezii" sunt printre noi, finlandezii și românii reacționează la fel, doar regulile jocului sunt diferite: complet în favoarea lor în Finlanda, complet în defavoarea lor în România. Cum ar arăta un sistem care să creeze la nivel de școală o comunitate a binelui din cei mai interesați de soarta copilului? O metodă agregată de evaluare a profesorilor unde aprecierea părinților să conteze, alături de dosarele actuale. O stimulare a profesorilor, financiară și de carieră, care să fie legată de îmbunătățirea performanțelor elevilor la teste standard. O protecție reală a profesorilor față de abuzuri și a elevilor față de abuzuri ale profesorilor. Directorul trebuie să fie un lider care are și putere de decizie, și de stimulare, dar să și răspundă / să fie ales de comunitatea din jurul școlii.

Teoretic, noi avem pentru educație un instrument suprem al controlului: banul urmează elevul. Dar acest principiu liberal mărinimos a fost aplicat în mod sovietic și golit de sens. Școala are bugetul făcut după elevi, dar normele didactice, materiile, numărul de clase și de elevi e stabilit de inspectorate. Școala e cea unde ești arondat. Deci ce alege părintele, cum exact urmează banul elevul? Este o formă fără fond. Nu există o competiție între școli, alta decât cea care se poartă prin corupție și șmecherii administrative: la școlile bune se vine din afara zonei de locuire, se face mutație pe buletin. Cât costă școala din România? 10.500 de lei pe an cheltuie statul cu un elev acum, aproximativ 2.100 euro per elev/an. Cât îi costă în mod real pe părinți educația „gratuită" a copiilor lor? Corina Atanasiu a

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

întrebat părinții din asociații și au rezultat niște estimări medii, pe care le publicăm aici pentru prima dată. Am inclus cheltuieli cu meditații, despre care am fost asigurat că intră la categoria „musai" și doar pentru un singur an de la finalizarea unui ciclu, deși mulți părinți încep mai devreme. Sunt estimări conservatoare și este media anuală, în fapt sunt ani cu costuri mai mari decât alții. Conform estimării noastre, școala „gratuită" costă părinții 3.800 de euro anual (anii cu meditații sunt mai scumpi, ceilalți mai ieftini, e o medie). Asta dacă vrei ca, la final, copilul să prindă un liceu bun. Dacă adunăm cei 2.100 de euro pe care îi pune bugetul de stat cu cei 3.800 de euro pe care îi pun părinții din buzunar, rezultă aproape costul unei școli private. Nu ai însă nici unul dintre avantajele de acolo: postura de client care poate cere calitate, tu alegi școala cum vrei, fără mită sau învârteli administrative, fără cadouri pentru profesori. Pe de altă parte, cei mai săraci dintre români nu au nici o șansă să se descurce în acest sistem, unde capitalul de relații și capitalul de bani trebuie să fie amândouă puse la bătaie pentru a avea șanse de admitere la licee decente.

Ideea că banul urmează elevul ar trebui să însemne fix asta: dacă statul român poate cheltui 2.100 de euro pentru fiecare elev, atunci familia să primească cupoane educaționale de această valoare. Piața școlilor trebuie deschisă. Autoritățile locale trebuie să poată deschide școli proprii – și eventual să decidă suplimentarea bugetului per elev la nivel local. Competiția tembelă de schimbat borduri între primari ar putea deveni competiție pentru educație prin finanțare directă a calității, ceea ce acum nu se poate legal. Școlile devin comunități organizate local, cu părinți și autorități, iar contractele și stimulentele profesorilor se decid acolo. Școlile ar trebui să aibă patrimoniu propriu, Ministerul Educației este cel mai mare deținător de clădiri din România.[1]

Combinația banii la oameni și comunitate + flexibilitate se va traduce printr-o școală de calitate. Competiția va duce la extinderi ale școlilor bune, la restrângeri sau închideri ale celor proaste. Scopul banilor publici este să avem copiii educați, nu să menținem toate persoanele juridice actuale cu numele de școală. Pentru familiile care au nevoie, acest sistem transparent de alocare a resurselor permite

1. Ministerul Educației a sabotat sălbatic legile USR privind accesul copiilor în curtea școlii. A trebuit să votăm legea de două ori în parlament după ce ministerul a atacat-o la CCR.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

suplimentarea fondurilor pe criterii sociale – mergând până la dublarea lor, ceea ce ar permite familiilor sărace să poată spera la acces la școli bune, nu să fie captive unor școli slabe.

Apoi, trebuie să facem o reformă a guvernanței, a cine ce decide în școală. Consiliul de Administrație al școlilor trebuie să aibă o majoritate formată din părinți și din reprezentanți ai autorităților locale.

Și dacă te uiți pe istoricul acestei probleme, nu în Finlanda, ci în România, te crucești de ce sistem avem. În prima lege modernă a educației din România, școlile erau conduse de un comitet format din preot și doi notabili, oameni răsăriți ai comunei, și peste ei trona consiliul local/municipal. După Marea Unire, în 1919, se reorganizează, consiliul școlilor e compus din: primar sau un delegat al lui, preotul, învățătorul, patru locuitori dintre fruntași, aleși de cetățeni. Fiecare comună contribuie, prin lege, cu 14% din venituri ordinare și extraordinare la școală, iar orașele cu 10%.

În 1948, dispare această legătură în care comunitatea conduce școala și se proclamă școala ca fiind autocondusă teoretic, dar condusă de sus, de fapt. În legea comunistă, dispar comitetele școlare și apare Serviciul de îndrumare și control. Este stabilită poziția de putere a inspectorilor școlari. Din totalul membrilor consiliilor școlare 2/3 vor fi cadre didactice.

Epoca Iliescu nu a întors România la tradiția comunitară, ci la tradiția comunistă. Sistemul de „îndrumare și control" rămâne valabil până în 2023 și post 2023 prin sinistrele legi ale lui Klaus Iohannis.

În marea lor majoritate, primarii îi numesc formal ca reprezentanți în CA-urile școlilor pe diverși funcționari din primărie, care au zero interes (nu e ceva plătit, nici măcar per ședință) și nu participă niciodată la ședință. Alegerea unui părinte de către părinți e la fel de formală, din motivul anunțat anterior: de ce ai depune efort să fii ales ca să devii un vot în minoritate perpetuă? Și de ce te-ai comporta ca un client pretențios dacă furnizorul tău decide oricum ce vrea el, dar copilul tău e pe mâna lui câteva ore în fiecare zi? De ce se dau cadouri la profesori de către grupurile de părinți? Toți sunt nemulțumiți, dar de ce să faci scandal? Depinzi complet de ei și copilul tău depinde de ei, nu faci experimente pe pielea lor. Am auzit contraargument: părinților vrei tu să le dai influență, ăia care dau cadouri? Mai țineți minte povestea cu mama și șpaga la doctori? Acesta este un alt obicei care pare că are o cauză culturală, dar e de fapt o decizie rațională în sine: nu riști cruciade perdante pe pielea copilului tău.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Mai mulți primari ai USR au lansat o practică care să dea sens reprezentantului lor în CA-uri. Au făcut anunțuri publice și au organizat interviuri: cine vrea să mă reprezinte, dintre cetățeni, în CA-ul fiecărei școli, „trimiteți detalii despre dvs., facem un interviu și mă reprezentați". Un primar de municipiu a numit în CA-uri oameni de afaceri locali care au dorit să se implice în educație. Am făcut[1] o serie de interviuri cu acești oameni numiți de primari USR să îi reprezinte. Concluzia generală e că sunt destul de dezamăgiți de experiență. Câteva dintre motivele invocate:

– deciziile din CA sunt deja reglate prin diverse acte normative, decizii mici gen transferurile elevilor sau mici achiziții domină agenda;
– CA este decorativ și nimeni nu reușește să își facă treaba cum trebuie, directorul nu-și face norma de predare, personalul administrativ e foarte prost plătit, ceea ce înseamnă că atrage resursă umană de proastă calitate.

Avem, pe scurt, o situație în care un CA dominat de insideri ai școlii, nu de clienți, va decide nimicuri. Puterea reală, asupra banilor și carierelor, este mai sus. Acești oameni care au venit cu entuziasm la apelul unui primar se află în aceeași situație ca cea a reprezentantului părinților: sunt izolați.

De ce nu se vorbește măcar despre toate astea când discutăm despre reforma educației? Pentru că suntem captivi mental într-o lume în care noi nu contăm. Statul știe mai bine decât părinții, nu? Acest filon filozofic anti-iluminist este substratul de idei al acestui URSS educațional.

Ar fi efecte negative dacă am duce decizia la comunitate? Mai puține decât fricile pe care le aud când zic ideile astea. Ar fi unele comunități care ar avea de suferit? Acesta ar fi un rol legitim pentru guvernul central. Să balanseze situația. O prietenă, care se ocupă cu integrarea școlară a unor copii cu dizabilități a protestat vehement când a auzit ideile astea. Părinții nu vor dori copii cu probleme în școlile lor, mi-a strigat de peste masă, foarte nervoasă. Și acum ce se întâmplă, i-am răspuns, cu cine te lupți? Se luptă cu profesorii, cu inspectorii și, da, cu unii părinți. Adică sistemul de stat, care ar trebui să fie apărătorul acestor copii, îi instigă de fapt

1. Colega mea Corina Atanansiu, de la Departamentul de Politici Publice USR, a conceput micro-cercetarea și a făcut interviurile.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

pe părinți contra lor. A recunoscut că am dreptate. Educarea părinților este soluția și intervenția antidiscriminare atunci când e cazul punctual.

Am avut și în cercul foarte apropiat dezbaterea asta. Oana cu asta se ocupă: lucrează în comunități extrem de sărace ca să aducă copiii la școală. E vorba de romi horahai, comunități de romi turci, în care adulții nu vorbesc românește. A reușit, mergând după ei prin noroaie, să integreze zeci de copii la școală, copii complet uitați de sistem. Fiecare copil la școală înseamnă discuții lungi cu părinții, organizare comunitară la firul ierbii. După ce i-a înscris la școală, a avut surpriza să descopere că școala și inspectoratul refuzau să mărească numărul de locuri, pentru ca acei copii să plece. Apoi au făcut un formular tip prin care părinții semnează că își retrag copiii de la școală. Părinți analfabeți altfel, după ce fuseseră convinși de Oana să ducă copiii la școală, acum ca prin farmec „înțelegeau" formulare tip de retragere. Pur și simplu, birocrația școlară manifestă un rasism extrem și o dorință de a scăpa de acei copii. Nimic nu mă convinge că în aceste cazuri extreme e mai bine pentru comunitate să se ocupe Măria sa Statul. În schimb, pentru a evita pericole prezumate, care pot fi ușor urmărite și atenuate de un Minister al Educației reformat, ne condamnăm pe toți să fim sclavi ai unui sistem suboptimal.

În ce privește partea de sănătate, experiența personală a fost complet diferită de cea cu școala. Nici măcar nu voiam să mai încerc la stat. De la fotbalul din copilărie, m-am ales cu o deviație de sept severă. Acum vreo 10 ani, o doctoriță de la o clinică privată mi-a spus că e o problemă gravă și că va trebui s-o rezolv până la 50 de ani. M-a speriat rău, dar am uitat după două săptămâni. 50 de ani păreau departe. Doar că dormeam din ce în ce mai prost. Când am fost să mă vaccinez, cu toți membrii din guvernul Cîțu, am vorbit cu o doamnă doctor de la Spitalul Militar și despre problema mea veche. Săptămâna următoare, m-am întors la ei pentru o reevaluare: au constatat același lucru. Operația clasică însemna tăiat nasul, pus la loc, trei zile în pat. La cât munceam, nu îmi imaginam trei zile de pauză, așa că iar am ignorat. Știam că o operație la un spital privat costă 3.000–5.000 de euro, dar nici spitalul Militar nu îmi inspira încredere. Spre norocul nasului meu, Klaus Iohannis și Eduard Hellvig au decis să ne scoată de la guvernare. Cum aveam mai mult timp liber, mi-am propus să rezolv și situația asta. Aflasem că în sistemul privat intervenția de care aveam nevoie se făcea și noninvaziv. Așa

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

că am căutat-o pe prima doctoriță care mă diagnosticase. Doamna doctor mi-a explicat că ea e mai de modă nouă, că e una dintre cele cinci persoane din România care au făcut un master în SUA și a studiat legătura dintre somn și ureche/nas și că, înainte de orice operație, am nevoie de analize și monitorizare. Deja mă gândeam la cum o să mă coste o avere. Decisesem că merg pe mâna ei, așa că am întrebat-o direct cât o să trebuiască să plătesc. Mi-a zis că e gratis dacă am asigurare de stat, ceea ce nu aveam, că tocmai eram între joburi, dar urma să rezolv. Dar m-a intrigat cu totul. Istoriile pe care le auzisem erau tocmai pe dos: medicii de la stat te cheamă să te opereze în clinici private. Mi-a zis că ea doar la stat operează, că un privat nu și-ar permite echipamentele alea șmechere. Mi-a descris în detaliu ce urma, până la cum arată spitalul public, adică rezonabil, cu răbdare și empatie, și-a dat seama că eram panicat la ideea de anestezie.

„Vă operați, stați câteva ore și plecați acasă", mi-a mai spus ea. Și am ajuns la buba mare: „Dar, știți, e o problemă, eu nu pot, nu vreau să dau șpagă". „E OK, că eu nu iau șpagă. Avem salarii bune acum, câștig câteva mii de euro pe lună." Peste trei săptămâni de analize, am fost operat într-un spital public din București. Asistentele recrutate de medicul meu aveau aceeași școală de bună practică, deci am scăpat de stresul de a „unge" pe cineva. Doamna doctor mi-a mărturisit apoi că nu m-a recunoscut și că așa se poartă cu toți pacienții săi, s-a prins cine sunt când i-a zis soțului că a venit unul să-i pună în vedere că nu îi dă șpagă. A întrebat-o cum mă cheamă și a zis: „Ăsta e ăla de la USR". Și iar am picat de prost, ca și cu școala, dar în sens invers, căci am avut o surpriză plăcută la stat, de care fugeam din principiu.

Pentru clasa de mijloc din România, fuga de serviciile publice a devenit o normalitate. E un exod și, dacă nu schimbăm ceva, se va agrava. Și este un semn de subdezvoltare. Deși poate părea invers – o clasă de mijloc care are bani să aleagă –, de fapt, este un semn că începem să ne blocăm într-o epocă de modernizare nefinalizată.

Există un punct de inflexiune în viața țărilor, un punct în care poți merge spre un destin modern sau spre un destin mexicano-rusesc. Foarte multe țări ratează acest punct, unele decad, altele rămân prinse într-un echilibru fragil, în aer: nici nu înaintează, nici nu se întorc definitiv. Când societatea o ia înaintea statului și când statul este prea puternic, esențial este ce se întâmplă cu clasa de mijloc.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Clasa de mijloc există peste tot, cu cât e mai mare și mai puternică politic, cu atât țara e mai stabilă, mai modernă și mai democratică.

În viziunea sociologului Barbu Mateescu, lucrurile arată cam așa: un destin mexicano-rusesc înseamnă că un procent de 15%–25% din populație trăiește mulțumitor, nu are de rezolvat problema cu ce mănâncă sau unde locuiește mâine. Dar simte că ce e în jur nu e firesc. Serviciile publice sunt proaste, instituțiile nu sunt organizate să-i fie bine cetățeanului, care nu e tratat ca un client, ci ca un șerb fără alternativă. În genere, viața poate fi bună și plăcută. Poți vedea filmele de afară în cinematografe ca în străinătate, comanzi pizza sau mâncare chinezească sau mâncare tradițională în prezentare modernă de la o mulțime de restaurante. Dar viața nu constă în filme și pizza, mai ales dacă ai copii și trebuie să îi dai la școală, dacă ai nevoie de medic, dacă ai de câștigat un proces sau dacă, pur și simplu, ai o opinie și vrei să participi politic. Atunci apare în scenariul mexicano-rusesc o ruptură între clasa de mijloc și restul societății. Apar școli separate (unde plătești, dar sunt moderne), apar spitale separate (unde plătești, dar ai servicii de calitate). Apar partide separate. Care sunt prea firave ca să schimbe de fapt ceva. România se îndrepta fix spre acest scenariu: o societate care se modernizează rapid, dar care nu se organizează politic. De ce? Pentru că fiecare crede că e doar problema sa. Cazul Colectiv ne-a lovit pe mulți în plex. A fost un moment în care iluzia unei vieți moderne într-un stat nemodern s-a destrămat. Aflate în fața unor modele, societățile au de ales. Organizarea politică a clasei de mijloc pentru a cuceri și moderniza statul este povestea esențială a României în acest moment.

Nu știu dacă mai ții minte cum erau taxiurile din România înainte de 2015, când a intrat Uber pe piața de aici. Licențe puține, prețul cartelizat – șoferii aveau stimulent să ia multe curse rapid și nici un fel de stimulent de a fi politicoși, de a respecta regulile, de circulație sau de bună creștere. Era zero mecanism prin care clientul avea vreo influență asupra a ce câștiga șoferul – cu excepția bacșișului, dar oricum cei mai mulți și-l opreau singuri, pentru că nu ofereau rest din principiu. Era ceva obișnuit să fie grobieni, isterici, mașinile să fie niște hârburi jegoase și periculoase, și fiecare cursă o aventură. Dacă aveai noroc găseai și câte un șofer civilizat, dar era o chestiune de noroc. Nici măcar nu erau o majoritate de șoferi cu comportament urât, dar erau destul de mulți, încât șansa să ai parte de o experiență neplăcută era destul de mare. Cu alte cuvinte, până

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

în 2015, taxiurile din România semănau într-un fel cu școlile și cu spitalele publice din România.

Apoi a venit Uber, care a avut un ingredient magic: butonul cu steluțe. Fiecare șofer primește un rating de la 1 la 5 stele de la fiecare client – și fiecare client are un rating. Dacă șoferului îi scade punctajul sub 4 steluțe pe un număr agregat mare de curse, atunci nu mai primește comenzi. Iată o cuantificare imediată a politeții și a relaționării civilizate. Imediat ce a venit Uber, am renunțat la taxiuri. Devenisem un client frecvent. Acum câteva luni, când mi s-a părut că Uber exagerează cu creșterea tarifelor, am luat un taxi de pe o aplicație. Taxi din acela galben, *old style*, cu licența de la primărie. Acum au mai multe aplicații. Care funcționează ca Uber: plătești cu cardul, e cu steluțe, prețul e mai mic sau egal sau doar puțin mai mare decât la Uber, dar e mereu același (așa e legea aplicabilă lor). De atunci merg doar cu taxiurile. Efectul în câțiva ani ale concurenței și ale ratingului a fost major: alți oameni sau aceiași, dar cu comportament schimbat. Asta este ceea ce eu numesc aici „uberizare": puterea încredințată clientului.

La sănătate este mult mai simplu decât vă imaginați. Pentru că deja dăm steluțe. Cei care v-ați internat în ultimii ani într-un spital de stat ați primit un șir de SMS-uri la care puteți răspunde simplu. Ești întrebat cât de mulțumit sau de nemulțumit ești de serviciile medicale, medici, asistente, dacă ți s-a cerut șpagă, dacă era curat în spital, dacă ai primit explicații despre tratament etc.

Încă mai văd din când în când pe câte cineva pe Facebook care e entuziasmat: ce chestionar tare au cei de la spital! Semn că omul nu s-a internat recent la un spital public, pentru că acest chestionar este din 2016, introdus de către Vlad Voiculescu. Bun, deci avem un feedback sistematic, deja vorbim de sute de mii de cazuri în șase ani, deci sistemul funcționează.

Din păcate, nu. Nimeni nu face nimic cu aceste date, ele sunt stocate și atât. Sunt publicate în format deschis pe site-ul guvernului, pentru că așa au fost gândite. Îmi pare rău să vă dezamăgesc pe cei care ați respirat puțin un aer de normalitate când le-ați primit. Vă rog să continuați să răspundeți onest și la timp la chestionar când îl primiți. Această bază de date este o comoară și, la un moment dat, vor veni și pașii următori – un guvern cu viziune în finanțarea sănătății va folosi acest feedback și va fi important atunci să existe baza de date la zi. Singurul om de care știu eu că se uită la datele astea

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

este Oana Geambașu.[1] Oana nu avea legătură cu sănătatea până nu a născut o fetiță cu o malformație foarte gravă la inimă. A trecut prin teroarea unui sistem care nu credea că trebuie să facă ceva. Cu o ambiție fantastică, s-a bătut cu sistemul, a ajuns cu copilul în America. A făcut campanie de strâns fonduri de la public. A ajuns să facă un masterat în politici de sănătate la Harvard și acum tocmai a început un doctorat executiv la Harvard tot despre politici de sănătate. Înainte de Harvard, în 2016, a fost consilieră la cabinetul ministrului Vlad Voiculescu și a participat la creionarea chestionarului de mai sus. Ea îmi spune că este ceva absolut normal, banal, subînțeles în toată lumea că feedbackul pacientului contează la evaluarea medicilor și a spitalelor.

Asta era ideea inițială și la noi: de aceea l-am introdus. Era primul pas spre normalitatea în sistem, spre a distribui stimulentele și finanțarea ținând cont de ce spune clientul. Tehnic, este ușor de făcut: nici măcar nu e nevoie de o lege, ci de un ordin al Casei Naționale de Asigurări de Sănătate, care să modifice contractul-cadru, adică modul în care banii publici de la sănătate sunt împărțiți la spitale și secții.

Știți cum se plătesc banii acum? În funcție de TCP (tarif per caz ponderat). Iată încă un sistem perfect teoretic: fără influență umană, banii se distribuie în funcție de TCP. Fiecare procedură medicală are un TCP și primește o sumă de bani – dar ele sunt destul de contraintuitive. Operațiile, de pildă, sunt clasate pe o grilă rămasă în urmă. Operațiile care altădată erau ieftine, dar echipamentele s-au schimbat și s-au scumpit, sunt decontate la tarif vechi. Iată un efect pervers: statul te încurajează să nu folosești proceduri noi, noninvazive, inevitabil mai scumpe, trebuie să operezi pe stil vechi. Altfel aduci pierderi spitalului unde lucrezi. E doar un exemplu. Dacă sună a URSS care suprareglementează maniacal detalii și inevitabil nu poate reglementa totul, așa și este. Un asemenea sistem ar funcționa dacă acest TCP ar fi făcut de niște genii care ar avea toată informația la zi și ar fi ajustat permanent. Bine, unele teorii spun că URSS ar fi funcționat dacă era condusă de inteligența artificială, nu de partidul comunist. Ceea ce eu nu cred. E ceva profund defect în finanțarea sănătății și defect într-un mod care are efecte sistemice și perverse.

1. Ulterior discuției noastre, Oana mi-a trimis o postare pe Facebook a unui domn Dragoș Vană, care a făcut o hartă a șpăgii din spitale prelucrând datele de răspuns la chestionare de pe site-ul guvernului.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Acest TCP s-a făcut pe o analiză din 2010 și de atunci a mai fost actualizat doar prin intervenții punctuale din burtă ale miniștrilor. Unul era pediatru, așa că spitalele cu secție de copii au TCP mai mare, indiferent dacă vorbim de adulți. Există și diferențe între categorii de spitale. Spital universitar versus spital neuniversitar. Nu contează pacientul sau costul real, cât contează ce titulatură are spitalul în nomenclator. Ca și directorul de școală genial de mai sus, medicii buni și sufletiști trebuie să facă artificii ca să nu le falimenteze secțiile: performanța se face pe metode informale și cu efort personal.

Și cine lipsește din povestea asta? Clienții.

Nu voi intra în detalii și propuneri tehnice. Dar un TCP ajustat cu steluțele, care se centralizează din SMS-uri ar putea fi o soluție. Un spital sau o secție care ratează un prag de X% nemulțumiți pentru curățenie intră în procedură specială de analiză, cu posibilitatea de a suspenda finanțarea. Cu posibilitatea unor spitale bine cotate să preia secții de la altele, practic că extinzi spitalele bine conduse și apreciate de public luând capacități de la cele prost cotate. Aplicat de un număr minim de cazuri, evident, ca să știm că avem masă critică de feedback.

Odată ce suntem deschiși la ideea că feedbackul pacienților este element de finanțare / management în sistem, posibilitățile sunt multe. Și creșterea fondurilor de sănătate absolut obligatorie ar avea efect. De altfel, avem un jalon în PNRR pentru o politică națională de evaluare a personalului medical. Ministrul sănătății (care acum când scriu e un dinozaur sinistru PSD-ist care bate orice record de lene, probabil că sănătatea va pierde cei mai mulți bani din PNRR) trebuie să dea un ordin în 2023 care „va asigura dezvoltarea și implementarea unui cadru coerent de recunoaștere diferențiată a meritelor profesionale și a recompensei lor respective, pe baza unor indicatori legați de performanță, care includ, printre altele, ratele de complicație, ratele mortalității și nivelurile de satisfacție ale pacienților". PNRR-ul bagă nivelul de satisfacție a pacienților la evaluarea profesională. Revoluția liberală înseamnă om cu om, pe tot terenul.

Răscrucea

Avem nevoie de un pact între români, între pacienți / părinți și medici / profesori. Acest pact „bani contra atenție la public" este oferta noului liberalism pentru medicii și profesorii noștri. Sunt absolut convins

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

că cei pricepuți, cei sufletiști, cei dedicați vor înțelege logica asta. O alianță a binelui între profesorii buni și părinții interesați, care să respingă abuzurile birocrației de sus. O alianță a binelui care să respecte medicii și asistentele care tratează oamenii bine. Nu am inventa roata, am aduce România la un standard minimal de modernizare. Doar așa putem evita un scenariu rusesc-mexican și despărțirea României în două, între cei puțini care caută salvarea separat și cei mulți care nu vor avea niciodată servicii publice decente.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

19. Autonomizarea tuturor românilor

Cu toții ținem minte sărăcia abjectă din anii ’90, care era altfel de sărăcie decât cea din anii ’80. Înainte de Revoluție, exista o luptă pentru supraviețuire în care toți eram aproximativ la fel. Împrietenirea mamei cu o vânzătoare de la Alimentara, de la blocul 1, ne-a ridicat standardul de viață o perioadă. Stăteam în blocul 7 – erau blocuri de 10 etaje a câte 4 scări, toate la fel, numerotate de la 1 la 7. Eram afară la joacă și mama apărea pe geam spunându-mi să fug la alimentară. Ceea ce și făceam. Eram printre primii care ajungeau acolo, pentru că mama primise un telefon de la prietena ei vânzătoare – eu eram la coadă înainte să ajungă mașina cu marfă. Tot urma îmbulzeala obișnuită, dar prindeam ceva. De neimaginat azi că ne-am putea trimite copiii șapte blocuri mai încolo la Jocurile Foamei. Era o sărăcie unde existau bani, dar nu aveai pe ce să îi cheltui.

În anii ’90, după primii doi ani de acalmie, când visul comun era să avem și bani, dar și ce cumpăra, totul s-a prăbușit. Proprietatea de stat nu a fost vândută, ci a fost furată de FSN-securiști: acum puteam cumpăra cam orice, dar nu mai erau bani. Familia mea a început diverse forme de nomadism – întâi mutatul parțial la țară, unde primisem înapoi pământul: 2,5 hectare împărțite în trei parcele, în trei colțuri opuse ale satului. Munca la câmp, în soare, este înnebunitoare și cred că asta mi-a dat o ambiție cu scop imediat: să scap de munca în praf și soare. Am început să muncesc devreme, în facultate. Era un motiv bun să nu merg la sapă și din ce câștigam plăteam oameni cu ziua să meargă ei în locul meu. A doua formă de nomadism parțial a fost plecarea tatei în Germania, la muncă pe șantier acolo. Am descoperit mai târziu că eu și Dan Barna am avut ceva comun în copilăria anilor ’90: telefonul săptămânal de la tata din Germania. Convorbirile internaționale erau enorm de scumpe.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Anii ’90 au fost un deșert care a arătat îngrozitor pentru fiecare, dar cu experiențe relativ comune. Apoi, treptat, o mare parte din populație a depășit acea etapă. Din discuțiile mele cu amicii, toți avem amintiri pe etape, oarecum similare. De pildă, nimeni nu își imagina până prin 2004 că poți cumpăra o casă în România. În anii ’90, creditarea aproape că nu exista, iar „bănci“ erau niște chestii pe care le furau oamenii lui Iliescu și securiștii ca să devină businessmeni și de unde generalii de armată își luau credite preferențiale ca să își cumpere case. Apoi, în câțiva ani, a devenit ceva comun să îți iei credit și să cumperi un apartament. Ce e interesant e că, în generația mea, fiecare e convins că acesta e un parcurs al lui strict individual: un job la o multinațională care permite creditarea. Or asta nu e deloc așa. A fost posibil pentru tine pentru că creditarea a devenit posibilă odată ce economia bancară – cumpărată de bănci mari austriece și franceze – s-a pus pe picioare și a început să lucreze cu populația generală, inflația a scăzut, nu prin minune, ci prin măsurile de restructurare luate de CDR și continuate de Adrian Năstase – cam ce numesc eu pachetul economic liberal adus, *by default*, de integrarea europeană. Desigur că e meritul tău individual că ai muncit, ai avut curaj să iei credit, că ai făcut alegeri bune. Dar alegerile astea ale tale, mutate 10 ani mai devreme în perioadă de hiperinflație și când băncile erau „suverane“ – adică jefuite de români de-ai noștri –, nu te ajutau să îți cumperi prima ta casă, te ajutau maxim să nu fii sărac. Meritul individual trebuie mereu pus în lumina oportunităților oferite de societate.

Ții minte că am scris mai sus că modernizarea și ridicarea economică ne-au influențat foarte diferențiat și că aceasta este una dintre sursele care instalează acea spirală a tăcerii care zice că țara este praf. Că cei care o duc bine cred că o duc bine doar pentru meritul lor, iar cei care o duc rău sunt așa doar din cauza altora.

Vom face aici pasul logic mai departe. Cred că politicile publice ale României trebuie diferențiate între câștigătorii și perdanții tranziției. Am încercat să fac asta în activitatea mea publică, dar nu am avut niciodată ocazia să descriu logica macro a poziției mele. Din cele trei pachete de politici pe care le-am demarat când am intrat consilier de stat la guvern în 2015[1], primul era clar dedicat celor pe care statul trebuie să îi lase în pace, să își atingă potențialul. Celelalte

1. Debirocratizare („Comisia de Tăiat Hârtii“); Pachetul Anti-sărăcie și Pachetul „Clasa de Mijloc la sate“.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

două erau dedicate unor categorii vulnerabile. La astea aș mai adăuga principiile pe care m-am bazat la creionarea capitolului despre pensii din PNRR, care acum când scriu asta este un imens cartof fierbinte pe masa guvernului.

Sunt trei zone demografice puternic legate cu sărăcia, cu cei care nu sunt câștigători ai acestui boom de modernizare despre care am tot vorbit:

a) oamenii săraci[1]
b) mediul rural (și ocuparea în agricultură)
c) pensionarii

Le voi discuta pe rând în acest capitol.

Cred că politicile publice pentru toate aceste categorii trebuie să plece de la un obiectiv major de țară: autonomizarea. Extinderea sferei de autonomie față de stat și de rețelele care îl controlează. Scoaterea tuturor românilor din starea de dependență este alt obiectiv de la fondarea României moderne pe care trebuie să îl urmărim sistematic: problema încă persistă.

Amartya Sen, laureat al Premiului Nobel pentru Economie, a scris o carte care se numește *Development as Freedom* („Dezvoltarea ca libertate").[2] Teza sa principală este că oamenii săraci au nevoie, pe lângă resurse materiale, și de libertate. Formele lor de dependență prelungite în lumea modernă sunt cele care nu le permit nici lor și nici societăților din care fac parte să facă progrese. Cred că e momentul să recunoaștem, ca liberali, cum este și Sen, că puseul de modernizare prin care România a trecut în ultimele două decenii a lăsat mulți oameni în urmă. Și nu e vorba doar de bani, este o formă mai perversă și mai greu de combătut: dependența.

În toate cazurile pe care le voi discuta aici, veți vedea că este vorba despre un refuz al birocrației și al elitei politice de pradă de a adopta reforme de bun-simț, care ar scoate românii din dependența față de ei. Este un amestec de gândire premodernă și interes de a menține controlul. În toate cazurile discutate aici, vorbim despre intervenții eșuate ale Uniunii Europene de a îndrepta politicile României spre

1. Aș putea să mă maimuțăresc și să folosim alt termen, pentru că „sărac" începe să nu mai fie la modă. Până când limba română va adopta un termen mai potrivit, îl folosesc pe acesta, cu mențiunea că nu e nimic peiorativ când îl folosesc: dimpotrivă, activitatea mea în acest domeniu și activitățile personale cred că sunt argumente că tratez subiectul cu empatie.

2. Amartya Sen, *Development as Freedom*, Alfred A. Knopf, New York, 2000.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

decență și spre autonomizare individuală. Modernizarea tinde să eșueze pentru că pune în pericol controlul feudal al elitei de pradă asupra unor categorii vulnerabile de populație. Vorbim, așadar, de cazuri unde modernizarea de sus și din afară și-a atins limitele, și fără un motor intern nu vom face pași înainte. Scopul acestui fragment e să vă conving să fiți parte din acest motor intern. Liberalism modern fără politici anti-sărăcie, rurale și pentru pensionari nu poate exista. Toate sub obiectivul de țară major: extinderea autonomiei individuale.

Politici reale anti-sărăcie

În primul rând, trebuie să disipăm o legendă foarte provincială care bântuie România politică: anume că liberalismul nu se ocupă de săraci și că orice grijă față de săraci te face un om de stânga. Am avut de-a face cu acest argument mult mai mult decât mă așteptam la guvernare, în relația cu PNL. Mulți oameni puternici din PNL îmi spuneau că nu ne ocupam de problemele astea. Care? Astea sociale, noi suntem cu dezvoltarea. Ideea că „dezvoltare" înseamnă să torni betoane și să ignori oamenii de pe lângă ele face ravagii în administrație. Atenție: am întâlnit-o des și la oameni din PSD. Aici nu e o problemă cu PNL ca liberali, pentru că nu sunt liberali, așa cum nici PSD nu e un partid social democrat, ambele sunt organizații premoderne în esența și valorile lor, iar empatia este o valoare a modernității. Doar că PNL folosește mândru la modul tâmp retorica că a te ocupa de probleme sociale te face de stânga, făcând astfel de râs ideea de liberalism. Pe când PSD folosește o retorică de stânga și se declară de stânga, dar are zero politici sociale moderne, doar forme feudale de prelungire a sărăciei, la care revin.

Ideea că a fi liberal înseamnă să te uiți la săraci cum mor de foame și să ridici tâmp din umeri, zicând eventual că, na, piața nu a fost bună cu ei, e o caricatură. Fondatorul filozofic al liberalismului anglo-saxon, John Locke, a fost solicitat de rege să propună îmbunătățiri la legea de protecție a săracilor (Poor Law). În 1697, a publicat memorandumul său cu propuneri, unde cere pedepse aspre pentru oficialii însărcinați cu aplicarea legislației săracilor, protecție socială am spune astăzi. Tot acolo Locke spune că a avea mâncare, haine și căldură ar trebui să fie ceva subînțeles pentru toată lumea. Nu ești liberal dacă ignori problema sărăciei, ești doar sălbatic. Liberalismul

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

are o lungă tradiție a grijii pentru ameliorarea condiției săracilor, iar sistemul modern de asigurări sociale a fost introdus în Marea Britanie de către Partidul Liberal la începutul secolului XX. De altfel, liberalismul, cu încrederea sa în rațiune și în Om subînțelege ideea că nu te poți baza pe un om care nu are nevoile de bază acoperite. Liberalismul are problema sărăciei pe agendă, nu cea a redistribuirii. Și aici este borna importantă între a despărți dreapta de stânga și motivul pentru care liberalismul nostru este un curent de dreapta: respingem redistribuirea de dragul redistribuirii. Este și motivul pentru care susținem vehement cota unică. În primul rând, pentru că este etică (fiecare plătește o parte egală din venit, iar cel care câștigă mai mult plătește mai mult: 16% din 10 lei e mai puțin decât 16% din 100 de lei) și, în al doilea rând, pentru că asigură o colectare mai eficientă, lucru de care România are absolută nevoie. Politici sociale liberale nu înseamnă să iei de la X și să dai lui Y pentru că statul trebuie să egalizeze. Politici sociale liberale înseamnă ca Y să fie ajutat să își atingă autonomia și potențialul său de persoană umană. În acest cadru de interpretare, putem înțelege de ce USR – cel mai modern partid de dreapta din mainstreamul politic – are cele mai consistente politici anti-sărăcie. Lucru vizibil în documentele partidului – manifestul publicat anterior, programele de guvernare de la europarlamentare, prezidențiale și parlamentare.

Cred că încă suntem marcați mental de modul în care clasa de mijloc s-a desprins din sărăcia anilor '90. Acea convingere puternică a amicilor mei că totul a ținut doar de munca și efortul lor individuale. În plus, în anii '90, eram toți săraci. Politicienii au rămas acolo mental: trebuie să promiți la toți bani de la stat. O ciupeală acolo, să simtă omul ceva. Și adevărul e că funcționează. Sau nu? Dumneavoastră v-ați bucurat când s-a mărit alocația pentru toții copiii?

Am observat asta și în familia mea extinsă, la o chestiune destul de simplă. Am început acum vreo opt ani să ajut regulat o familie compusă din bunică și doi nepoți, din Budila, Brașov. Am promis că revin la povestea asta. Întâmplarea a făcut ca atunci când umblam după acte pentru a lua alocația lui Tudor să mă găsesc la Budila, cu o muncă de teren. Budila este o comună care are primăria într-un frumos conac unguresc, refăcut recent pe bani europeni, și are un ghetou imens lângă comună; case și colibe unde trăiesc câteva mii de oameni, majoritate romi. Am dat de Elisei, care aștepta la grădiniță unde tocmai fusesem să văd cum merge programul local „Fiecare copil la grădiniță". Un ONG oferea părinților 50 de lei pe lună

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

cu condiția să dea copiii la grădiniță. Elisei avea cinci ani atunci și era un copil foarte inteligent, care creștea în condiții îngrozitoare, doar cu bunica și sora. Ne-am întâlnit apoi prin sat și cu bunica Ioana, am stat de vorbă. Ar trebui să auziți cum e să crești doi copii doar cu alocațiile lor, fără nici o altă formă de venit (nici măcar alte ajutoare sociale, pentru că bunica nu are dreptul pe legislația românească foarte formalistă – mama și tatăl nefiind prezenți, ceea ce era mult mai bine decât dacă ar fi fost, din motive pe care nu le dezvolt). Mă frământa ideea asta cu alocația, apropo de așteptări și nevoi. Atunci alocația lui Tudor era 80 de lei, o sumă care pentru noi nu însemna mare lucru. Mi-am zis: pentru Elisei ar fi practic o îmbunătățire imensă. Așa că am început să le trimit lunar alocația pe care o primeam de la stat pentru Tudor. Ulterior, am început să dau anunțuri de ziua mea pe Facebook, unde prietenii pot dona pentru această familie. Anul trecut, am reușit tot din donații să le construim o casă. Pe scurt, am devenit implicat mai mult decât m-aș fi gândit și se vede o constantă îmbunătățire. Aveam în minte și studiile despre sărăcie care demonstrează că stresul zilei de mâine la oamenii prinși în capcana sărăciei e atât de apăsător încât le limitează alegerile bune pe termen lung. Este și motivul pentru care îndemn pe toată lumea care vrea să se implice să sprijine prin intervenții permanente. Copiii săraci nu mănâncă doar de Crăciun, când este un val de donații pentru ei. Există un ecosistem de ONG-uri și în România care au programe permanente de reducere a acestui stres existențial imediat. Ce constat în jurul meu, aproape ca o regulă de fier, este că generațiile în vârstă din familia mea extinsă manifestă o empatie foarte scăzută față de acești oameni. „Dar părinții unde sunt? Păi… uite… Ah, păi să îi ia poliția.“ Cu variante de rasism: „Ah, sunt țigani, mă gândeam eu…“ Chiar și când le explici oamenilor o poveste care în sine e luminoasă, precum niște copii în situație foarte dificilă care, cu resurse puține, au rezultate remarcabile la școală și tu garantezi pentru asta, tu, ruda lor, oamenii tot găsesc metode să își închidă creierul față de o eventuală empatie. Evident, se adaugă o neînțelegere funciară a motivelor mele: nu e treaba ta. Generațiile de vârsta mea sau mai tinere au cu totul altă atitudine. Evident, s-ar putea să mă înșel și să nu fie reprezentativ statistic, dar sunt convins până la proba contrarie că dezvoltarea empatiei în afara cercului familial este parte din modernizarea noastră ca națiune.

Ghetoizarea sărăciei este un alt motiv pentru care empatia este încă în proces de răspândire. Am văzut personal cazuri de oameni

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

care au fost duși în comunități sărace (parte a unor programe de-ale unor ONG-uri, de pildă iei angajați de la companiile care donează pentru programele de intervenție în comunități): la dus, aveau o atitudine disprețuitoare față de săraci, iar la întoarcere, după ce stăteau câteva ore de vorbă cu oameni reali, cu copii, cu bunici, aveau o cu totul altă abordare, deveneau voluntari sau începeau să colecteze donații de la cunoscuți.

Cei mai mulți dintre noi întâlnesc sărăcia în forme individualizate și ușor de explicat individual: deci nu pare că trebuie să te gândești la comunități sau la o problemă generală care să te preocupe – oameni ai străzii, de pildă. Ghetoizarea sărăciei reale este un fenomen ce ține de schimbare: cum nu mai suntem toți săraci, cei cu adevărat săraci sunt împinși în zone de ghetou. Asta este o problemă care va bântui România în anii care vin. Un raport[1] comandat de Ministerul Dezvoltării și publicat în 2022 a recenzat 393 de așezări informale, unde trăiesc 71.965 de oameni. Raportul spune el însuși că cifrele sunt subestimate, pentru că, de fapt, se bazează pe ce raportează primăriile. Așezare informală este un termen scorțos pentru ghetou – iar cele mai multe dintre acestea sunt în mediul rural. Dacă nu ai fost în unul, e greu de imaginat. Locuințele sunt cocioabe, actele de proprietate nu există, cine are casă de cărămidă cu două camere și cablu tv este între cei care o duc bine. Spațiul este îngrozitor de înghesuit, muzica dată tare omniprezentă, intimitatea nu există, copiii cresc în noroaie. Potrivit studiului de mai sus, în 75% din cazuri oamenii trăiesc din ajutoare sociale, munca cu ziua și alocațiile copiilor. 22% dintre locuitori nu au nici un fel de școală, iar în ghetourile urbane procentul este dublu, semn că la țară mai ajung la școală (de obicei unica școală din comună), pe când, în orașele mici, nivelul de acces la servicii publice e mai rău. Probabil că cifra reală de oameni care trăiesc așa este de câteva sute de mii.

De când am intrat în zona publică, am urmărit tematica sărăciei pentru că îmi pasă de problemă. Așa am simțit eu că las ceva în urmă. Am luat-o din două puncte de analiză: țintele pe care România le stabilise pentru Agenda Lisabona a UE și modul de folosire a banilor europeni pentru zona socială. Din ambele unghiuri, cercetând mai multe cazuri, am ajuns la concluzia că poate nu e nicăieri mai evident și mai tragic gradul de retard al statului român decât în zona

1. „Raport privind așezările informale din România", iunie 2022, Ministerul Dezvoltării, Lucrărilor Publice și Administrației.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

politicilor sociale. Ca și senzația că România nu este o țară guvernată în sens modern, ci doar ținută pe pilot automat de birocrați care decid să nu schimbe nimic și de politicieni mulțumiți să fie în demnități. Și când vine vorba de social, nu vorbim de oportunități ratate, ci de suferință reală. Sunt trei cazuri pe care le voi discuta și urmări în timp: programele 1) „Fiecare copil la grădiniță"; 2)„Școală pentru toți", continuată în prezent prin PNRR; și 3) legea venitului minim de incluziune. Toate trei au fost în 2021 înaintea alegerilor parlamentare câte un angajament USR la guvernare, de care m-am ținut când am revenit ministru.

Cele trei cazuri vin și din convingerea mea profundă că o politică liberală anti-sărăcie trebuie să urmărească în paralel două obiective: pentru adulți și familii, activarea; pentru copii, ținerea la școală. Sărăcia din România a devenit clar intergenerațională – adică dacă ești sărac șansele sunt enorme ca și copilul tău să fie sărac – și acest cerc vicios poate fi rupt doar prin educație. Educarea este cel mai puternic predictor al ieșirii din sărăcie: a sta la școală crește șansele să ai un job care să te scoată de acolo.

Agenda Lisabona a fost un efort masiv al UE de a stabili indicatori de dezvoltare. Între aceștia, erau rata de sărăcie și abandonul școlar, ultimul rămânând încăpățânat pe ultimele locuri din UE. Practic, UE era pe final cu Agenda Lisabona și abandonul școlar din România nu mișca deloc. Din afara guvernului, părea ceva de neînțeles: avuseserăm bani europeni pentru asta, avusesem diverse reforme instituționale, agenție pentru copii – tot meniul european. Ce nu aveam era însă dorință reală în instituțiile de stat să facă ceva. A fost șocant pentru mine să constat când am intrat la guvern că legea „Fiecare copil la grădiniță" nu era aplicată. Fiecare copil la grădiniță era de mulți ani un program al ONG-ului OvidiuRo. Lucrau în comunități foarte sărace din România, încercând că aducă copiii săraci la grădiniță. Lipsa de creșe și de interes pentru a aduce copiii la grădiniță este considerată una dintre cauzele principale ale abandonului școlar. Pur și simplu, copiii care pierd etape de dezvoltare cognitivă în copilăria preșcolară nu pot ține apoi pasul cu școala. Ceea ce par banalități pentru copiii celor care vor citi aceste rânduri – faptul că cerul e albastru și că ce zboară e o pasăre – rămân mistere pentru copiii din ghetouri care stau în noroaie. Pentru ei, grădinița, chiar una de stat obișnuită, este pasul spre altă lume. Acestea erau premisele cu care OvidiuRo făcea campanii masive de strângere de fonduri (SMS-uri, gale anuale) și avea aceeași intervenție în câteva zeci

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

de comunități (între care și Budila, unde făceam eu voluntariat): familia primea 50 de lei pe lună cu condiția să trimită copilul la grădiniță. Intervenția socială condiționată de un comportament dezirabil este un mod modern de intervenție – și e criticată de stângiști, care cred că a condiționa este greșit. Este o prostie, funcționează. Pe lângă bani, OvidiuRo făcea implicare comunitară adevărată: consiliere cu părinții, umblat prin curți, pus la punct cataloagele de prezență, pentru că nu ținea nimeni pe bune prezența la grădiniță anterior și directorii se cam codeau, aveau cazuri de prezență fictivă doar pentru a avea normele pentru educatori. Printr-o sarabandă politică și absurdă și plină de sens, acest program al unui ONG a devenit politică națională. OvidiuRo a cerut unor Consilii Județene să finanțeze intervenții, unii președinți de CJ-uri au fost de acord, dar nu era clară baza legală. Avem acest sistem idiot în România în care atribuțiile instituțiilor sunt amănunțit trecute în legi și, dacă nu scria acolo că pot finanța asta, unora le era frică de Curtea de Conturi. Așa că OvidiuRo a început o campanie de lobby pentru a schimba legea, pentru a permite CJ-urilor finanțarea. Atât de mult le-a plăcut parlamentarilor proiectul, încât mai mulți, de la mai multe partide, au zis: dar de ce să nu finanțăm asta de la buget, dacă avem câteva zeci de comunități unde vedem că participarea la grădiniță a explodat, de ce nu facem în toată România asta? Deci nu că permitem CJ-urilor să finanțeze, dăm lege că guvernul e obligat să finanțeze aceste tichete pentru grădiniță, condiționate de prezența copiilor. Și așa, în entuziasm transpartinic, Parlamentul României votează legea „Fiecare copil la grădiniță“. Până acum, avem o poveste de țară modernă: un ONG se ocupă de o problemă gravă, societatea donează, politicul preia tema, prin consens dăm o lege. Nici măcar nu e o lege cerută de UE sau finanțată de UE, nimeni de la UE nu s-a gândit că asta ar putea mișca celebrul indicator pe abandon școlar în România, deși aveam dovezi din teren că funcționează. Ce poveste frumoasă! Uite că se poate. Eu asta credeam atunci, urmărind subiectul doar ca om care făcea voluntariat.

Doar că nu așa stăteau lucrurile cu adevărat. Și acum urmează partea aia cu statul retardat. Cu ochii pe indicatorii din Strategia Lisabona și cu Maria Gheorghiu, președinta OvidiuRo, care bătea la ușa domnului consilier de stat, aflu că în anul care trecuse de la votarea legii nu se întâmplase literalmente nimic. Legea nu se aplica pentru că nu existau norme de implementare. Normele de implementare sunt o molimă a administrației din România, sunt zeci de

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

legi care stau neaplicate pentru că nici un minister nu are chef să scrie normele de implementare. Nu există nicăieri în Constituție sau în vreo lege anume că legile nu se aplică dacă nu au chef funcționarii din ministere să le scrie norme, dar așa se întâmplă. Dacă vi se părea că Guvernul României – social-democratul modern Victor Ponta – se agita să aplice rapid legea ca să nu lase încă un an să treacă cu zeci de mii de copii care puteau fi la grădinițe și nu erau, vă înșelați. Am început să mă interesez. Desigur, când se sună de la Cancelarie prin ministere se produce ceva vâlvă, ca în orice sistem care rămâne țarist în esența sa. Se sună de la Moscova, se stă drepți și se raportează. Ca să nu pară că e o pasiune personală, am adăugat că trebuie să raportez implementarea măsurilor pentru Strategia Lisabona (ceea ce era adevărat în esență, chiar făceam asta, dar eu decisesem că politica asta poate avea efecte pe indicatorul din Lisabona). Pe scurt, erau toate condițiile macro să ne mișcăm: interes de la Cancelaria „țarului" plus ceva interes UE.

Și aici urmează combinația de Kafka și Caragiale. Am început să fiu invadat de adrese de la ministere. În esență, Ministerul Muncii spunea că nu a făcut nimic cu legea aia și nici nu are de gând, din următoarele motive… și urma o pagină de trimiteri la legi și HG-uri. De chestia asta cu grădinițele trebuie să se ocupe Ministerul Educației, că acolo sunt grădinițele. Adresa era semnată de patru funcționari, trei directori și doamna ministru – a noastră, tehnocrată. Paralel, am citit și adresa de la Ministerul Educației, care argumenta tot pe lung, și cu multe trimiteri legale, nu doar că nu a făcut nimic și că nici nu are de gând să facă, pentru că, acei copii nefiind la grădiniță, nu e problema lor. Dacă ar ajunge la grădiniță atunci da, dar câtă vreme nu sunt, și fiind vorba de considerente sociale, e evident că Ministerul Muncii trebuie să se ocupe de normele de aplicare. Și această adresă avea toate semnăturile ierarhic corespunzătoare.

Și așa am descoperit în primele două săptămâni de mandat, legat de o problemă despre care credeam că se va rezolva dând două telefoane, secretul ascuns al administrației românești: se depune o cantitate enormă de energie pentru a demonstra că altcineva trebuie să se ocupe. Cum am zis, zona de afaceri europene era în portofoliul meu. Guvernarea europeană modernă presupune aproape permanent gândire și acțiune trans-sectoriale și pe multiple niveluri de guvernare.

De pildă, nu poți avea o politică și acțiuni pentru calitatea aerului dacă nu ai măsuri de la Ministerul Mediului (două agenții din subordine), dacă nu corelezi cu fondurile europene, de la alt minister, cu

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

acțiuni care ar trebui făcute de Ministerul Dezvoltării și dacă nu ai angrenate primăriile și consiliile județene. Dacă vi se pare că miroase urât acolo unde trăiți, aflați că problema nu e rezolvată și vine în esență din acest mod de lucru al statului retardat. Nu coordonează nimeni și nu are nimeni pe agendă politica asta, cu excepția unora, slabi politic și instituțional, care trebuie să raporteze la UE, care UE ar trebui să ne amendeze drastic cu sute de mii de euro pe zi dacă și-ar pune Comisia mintea cu noi. Comisie care ne finanțează prin PNRR și alte fonduri europene măsuri de combatere a poluării aerului. Și aș putea scrie o întreagă carte despre interacțiunea UE – ministere pe bani și politici. Un alt exemplu tragic-haios: în timp ce premierul hipster Victor Ponta făcea mare caz că și-a cumpărat mașină hibrid, România nu făcea nimic de mai mulți ani legat de infrastructura pentru mașini electrice. Și am strâns un dosar mare cu adrese schimbate de MAE, Ministerul Energiei și Ministerul Transporturilor în care, în logica descrisă mai sus, Energia informa MAE că nu el trebuie să se ocupe de stațiile de încărcare pentru mașini electrice, ci Transporturile. Și invers. Ani întregi a pierdut România cu cele două ministere aruncând de la unul la altul pisica. În PNRR, am făcut altfel, un fel de licitație: vreți bani din PNRR, vă pun bani pentru X dacă luați la pachet și stațiile electrice, adică bani pentru ele și angajament că le faceți. Deocamdată, prin PNRR, România are o țintă de 30.000 de stații de încărcare până în 2030, pe care și dacă le facem vom fi codași la densitatea rețelei în UE. Anterior PNRR, ținta asumată de statul român era că vom face 500. În cea mai mare țară ca suprafață din regiune și în plin boom al electrificării în transport.

Acest mod de lucru nu e specific României, există o literatură bogată despre efectul faptului că fiecare instituție e de capul ei. Cu politicieni proști, care se schimbă des, apare chiar și o latură pozitivă. Dat fiind rolul de coordonare trans-sectorială pe care l-am avut prin demnitățile executive, am ajuns să cunosc personal mulți directori din alte ministere, având chiar discuții umane cu ei, la prânz sau la țigară. După ce treceau de șocul inițial că un ministru stă la țigară cu ei – obișnuința e că miniștrii români fumează la ei în birou, chiar dacă e lege că nu ai voie să fumezi în clădiri publice –, auzi frecvent și partea lor de poveste: miniștri care se schimbă des și vin cu idei de rachete nucleare, care nu cunosc nimic nici din minister, nici din domeniul de activitate, care uită repede de rachete și cheamă directorii doar pentru intervenții preferențiale pentru careva sau vreo firmă. Deci, când descriu faptul că România este condusă de birocrați,

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

nu vă imaginați o cabală sinistră. Imaginați-vă niște oameni profund adaptați la sistem, supraviețuitori, dar care țin totul pe pilot automat. Știind tot ce știu acum despre administrația noastră, din interior și de la vârf, mă încearcă angoasa că de ce totuși lucrurile nu se prăbușesc. Cum de funcționează orice în țara asta? Aici este explicația. Pilotul automat.

Însă pe pilot automat nu poți finaliza modernizarea unei țări. Dacă ești pe pilot automat, e imposibil să ai combinația de politici bune, interesul politic înțeles ca interes public și stat proactiv. Pe pilot automat nu poți construi o rețea extinsă de stații de încărcare mașini electrice, motiv pentru care vom ajunge în câțiva ani să avem insule de transport electric, exclusiv în marile orașe, unde privații s-au mișcat, fără a te putea deplasa între ele cu electrice. Pe pilot automat nu poți avea un stat proactiv care să scoată copiii din noroaie și să îi ducă la grădiniță. Pe pilot automat nu poți duce mai departe modernizarea României.

Adresele caragialo-kafkiene între Cancelarie, Ministerul Muncii și Ministerul Educației sunt parte din această poveste. Am făcut un ocol filozofic ca să înțelegeți contextul. În acel caz, s-a rezolvat cu mine acționând pe post de vijelie și apăsând butonul „țarist": sun la cei doi miniștri, le zic că fac de râs România și nu e acceptabil – ambii nu păreau că știu despre ce e vorba, ei semnează zeci de adrese pe zi (greșeală de începător, așa te ține birocrația ocupat), dar se vor interesa. Amândoi se interesează și revin, preluând ca guguștiucii retorica birocrației: nu noi, ceilalți trebuie să se ocupe. Intervenție la prim-ministru, care se enervează și el, eu din nou pe fir țanțoș cu directiva: în două săptămâni să fie gata normele de implementare, sau așteptăm demisiile. Evident, nu se rezolvă doar cu amenințare, așa că îi invit pe toți directorii implicați la guvern, stau cu ei și arbitrez detalii, le aduc cafea și gogoși de la Starbucks și avem normele de implementare, și mecanismul începe să funcționeze în 2016, cu impact în anul școlar 2017. Conform datelor înregistrate în sistemul informatic de la Ministerul Educației, în rândul copiilor eligibili, prezența la grădiniță a crescut de la sub 50% la 62% în 2017 și la 71% în 2018. Tocmai bine să le spună primarii PSD oamenilor că domnul Dragnea le dă bani pentru grădiniță.

După experiența asta, zic hai să mai luăm și alți indicatori de sărăcie să vedem dacă mai avem *quick wins*. Le-am organizat în Pachetul anti-sărăcie, care, în esență, avea două tipuri de intervenții: eliminarea rapidă a unor prostii birocratice care aveau impact

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

legat de problema sărăciei și o încercare de a cheltui fondurile europene mai bine. Adică ce se putea face cu zero impact bugetar, că nu aveam bani la bugetul național. La fiecare pas a fost o luptă cu un stat complet dezinteresat de soarta săracilor. Aveam zeci de mii de copii fără identitate. O măsură din pachet s-a numit chiar așa: „Nici un copil fără CNP". În lege, pentru ca un copil să primească CNP, părinții trebuiau să aibă domiciliu. Ministerul de Interne se opunea la orice schimbare. Nu vedeau o problemă că erau zeci de mii de copii care existau în realitate, dar nu și pentru statul român: nu puteau fi înscriși la școală, la grădiniță, la nimic. Ei voiau să aibă toți un domiciliu, să le fie ușor polițiștilor să îi găsească. Ceea ce era o iluzie: oamenii se luau unii pe alții în spațiu, și oricum nu îi găseau polițiștii. Asta era o lege care mergea în comunism, unde eram toți ușor de legat de o adresă. Ce te faci însă în realitatea descrisă mai sus, în raportul de la Ministerul Dezvoltării? Ce te faci când ai sute de ghetouri unde nimeni nu are o formă de proprietate formală? Și, oricum, vorbim de părinți analfabeți, cu care nu vorbește nimeni, care habar nu au că ar trebui să găsească o rudă cu o proprietate de care să se roage să le facă buletin. Dar astea nu erau problemele MAI. Aveam nevoie de avizul MAI pentru OUG, care nu se dădea. Ajung la celebrul Petre Tobă, de care mă rog să schimbe poziția ministerului, dar nu o face. Tot prin nervi de la șeful guvernului s-a rezolvat și asta. Dar nu așa ar trebui să funcționeze, cu presiune de sus și cu eforturi considerabile pentru fiecare pas micuț, cu un dezinteres total al oamenilor care sunt plătiți permanent pentru asta.

„Școală pentru toți" are o poveste asemănătoare, deși eram într-o poziție mult mai bună, aceea de ministru la fonduri europene, deci aveam banii la mine și puteam să pun condiții. Veneam după experiența cu POSDRU, din bugetul european 2007–2014. POSDRU a fost o oroare din motivul pe care îl tot repet: un stat retard pe pilot automat, complet dezinteresat de obiective majore de *policy*, și care primește brusc patru miliarde de euro pentru resursa umană. Fabricile de diplome POSDRU au fost consecința. În 2016, am găsit în stare avansată bugetul european 2014–2023. Comisia ceruse îmbunătățiri masive și unele fuseseră făcute. Pe problematica sărăciei și a abandonului școlar, nu destul. A fost și motivul pentru care am oprit ghidurile lucrate în minister – o excepție față de decizia mea majoră de a da drumul la programe așa cum le găsisem.

Ca să înțelegeți cum se gândiseră Ministerul Fondurilor și Ministerul Educației să combată abandonul școlar, totul era gândit pe

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

obiective de impact foarte înguste. De genul: trebuie să dăm un milion de rechizite. Trebuie să dăm 500.000 de ghiozdane. Trebuie să asigurăm transport școlar pentru 300.000 de elevi. Cum facem asta? Lansăm un ghid: cine vrea rechizite, să aplice aici. Apoi lansăm alt ghid: cine vrea ghiozdane, să aplice aici.

La finalul programului, am fi distribuit toate astea și pariez că am fi avut impact minimal. Dar totul ar fi fost ușor de făcut și de urmărit pentru școli și pentru Ministerul Educației (acest minister are o direcție specială care se numește OI, organism intermediar, și doar asta face: consumă banii europeni pentru educație). Păi s-au dat în total X ghiozdane? Da. S-au dat rechizite? Da. Misiune îndeplinită, am făcut absorbție. Am rezolvat cu abandonul școlar? Nu, dom'le, al naibii indicator, e căpos și nu se mișcă, sigur oamenii sunt de vină că nu vin copiii la școală, doar noi am făcut absorbția.

Am oprit asta și am luat-o invers. Câți copii vrem să ținem la școală? Cum se ține un copil sărac la școală? Unde găsim copiii săraci? Cine poate face asta? Toate aceste întrebări au produs uriașe scurtcircuite și în MFE, și la OI Educație. Unele dintre cele mai încuiate și anti-educație persoane întâlnite de mine în viață au fost directoarele de la OI Educație. De altfel, cu niște replici rasiste la adresa romilor și discriminatorii față de oamenii săraci la un nivel revoltător.

Am decis că toate ghidurile vor fi rescrise, banii vor merge către asocieri în jurul unei școli (primăria, biserica, un ONG – oricine poate face muncă la firul ierbii), fiecare proiect va avea pe fișa de analiză câți copii vulnerabili sunt în școală și de ce anume au nevoie. Pe niște costuri standard, dintr-un meniu aleg ce au nevoie (X rechizite, Y haine, am adăugat și consiliere psihologică pentru copii și părinți). La final, raportăm numărul copiilor săraci ținuți la școală. Evident, nu am făcut astea singur, am luat consilieri oameni care lucrează pe teren, la proiecte private cu impact real legat de abandon.

Doamnele de la OI Educație au fost la început mirate, apoi scandalizate. Banii UE pe educație erau ai lor și aveau deja aranjamentele făcute, nu poate ministrul fondurilor să schimbe. Evident că puteam. Mi s-a transmis voalat că o să mă ia DNA că fac abuz de funcție. O altă mare problemă a fost către ce școli să meargă banii ăștia. Moda POSDRU era să lansezi pur și simplu apeluri, bani din elicopter, fără țintă. Inevitabil, banii ajungeau la școlile și liceele de calitate din marile orașe, care aveau oameni pregătiți să scrie proiecte. Chiar și banii anti-sărăcie. Acolo unde era cea mai mică nevoie de ei. Am decis ca acest apel de proiecte să fie deschis doar către școli

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

vulnerabile. Dar cum le definim pe astea? Statul român habar nu avea unde e risc de abandon. Doamnele de la OI Educație îmi legaseră șireturile, a fost un moment de triumf, gata, nu se poate, nu avem metodologie să știm care școli sunt vulnerabile. Csf ncsf. Deși asta ar fi fost treaba lor să pregătească din timp, aveau salarii mai mari decât miniștrii. Spre norocul meu, la dezbaterile publice pe care le-am organizat (mereu fac dezbateri publice pe bune, chiar sunt utile), o doctorandă care conducea o organizație de romi, Laura Greta Marin, a zis că asta este teza ei de doctorat: a luat diverse date oficiale și a agregat un indice de vulnerabilitate pentru abandon școlar. Am verificat și era complet și folosea date existente public, așa că am dat un ordin de ministru că acela este indicatorul oficial folosit pentru apelul de proiecte. Noul ministru de la educație, Mircea Dumitru, a înțeles din prima buba și conceptul și a marșat. Am numit noul ghid care reunea toate fondurile UE pentru abandon „Școală pentru toți" și mi-am propus să fac totul ireversibil cât mai stau ministru. Aveam ședințe dese pe subiect. Am deschis apelul de proiecte și l-am închis și am început evaluarea proiectelor în cele șase luni cât am fost ministru. Un record pentru un ciclu complet: analiză, consultare pe idee, consultare pe ghid, lansare, închidere. Proiectele depuse urmau a fi evaluate și nu exista nici un pretext legal de desființare a programului. A venit PSD și a durat doi ani doar să evalueze proiectele. Au început efectiv în teren în 2018. 129 de proiecte în toată țara, cu un target de 58.000 de copii în stare vulnerabilă ținuți la școală.

Oarecum asemănător cu Fiecare copil la grădiniță, care a devenit politică națională după un pilot foarte mare, Școală pentru toți a fost un pilot mare pentru Programul Național de Reducere a Abandonului Școlar (PNRAS). Asta este o bucată din PNRR de 500 milioane de euro, care oferă granturi de aproximativ 200.000 de euro școlilor vulnerabile, urmând ca școlile să aleagă dintr-un meniu de cheltuieli. Totul ar trebui să fie simplu, proiectele depuse de școli ar trebui să aibă câteva pagini. În realitate, Ministerul Educației a complicat procesul cât a putut în ceea ce privește implementarea. Am organizat multe ateliere de lucru cu directori de școli, care s-au adus unii pe alții la atelierele făcute de USR – cu întrebarea timidă, știți, eu sunt pus de PNL, pot și eu? –, unde Corina Atanasiu i-a învățat să facă proiectele, să gestioneze fluxurile financiare. Ministerul Educației a avut zero campanie de informare, ba chiar i-a speriat pe mulți informându-i prompt că, dacă e vreo neregulă, vor răspunde cu averea personală. Lucru și fals, și crud de spus unor oameni, dintre care cei mai mulți

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

nu au gestionat proiecte, pentru că nu a ajuns picior de ban european în școlile lor. Statul retard în acțiune. Și, totuși, PNRAS se târâie înainte, Comisia Europeană ține la el, și pentru că românii de acolo, care lucrează tehnic pe subiectul educație, știu că acesta e cel mai mare efort făcut de statul român pentru a ține copiii la școală și vor și ei să lase ceva în urmă. Dacă sunt trezit din somn cu lampa în ochi și pus să răspund la întrebarea dacă a meritat să intru în politică, răspunsul meu ar fi: doar pentru Școală pentru toți și PNRAS, și tot a meritat.

Aceste eforturi au venit pe un fond unde singurii care se agită pe tema abandon școlar sunt o serie de ONG-uri social-educaționale și USR. Nu putem considera o politică consistentă, ceea ce face ca orice progres să fie obținut cu mari și nenaturale eforturi, să fie precar în timp și evoluția să fie doar în salturi norocoase. Partidelor vechi nu le pasă de temă, iar birocrația nu face nimic în afară de pilot automat. Zeci de mii de copii sunt anual pierduți pe drum de orice statistică. Dezinteresul statului român față de abandonul școlar este șocant, pentru că reprezintă o excepție și față de spiritul european, și față de istoria noastră. În România interbelică, cu toate problemele ei, statul era mult mai activ în a aduce copiii la școală. Dacă copilul lipsea de la școală, directorul era obligat să cheme preceptorul, care putea să dea amenzi. Și chiar dădeau (banii erau venit extra la bugetul școlii). Iar această bucățică de realitate s-a păstrat în Basarabia până azi, când Republica Moldova are un stat mai activ decât România pe subiect. Anul trecut, au avut 224 (nu e greșeală) de copii în abandon la o populație de 295.000 de elevi. Copiii care nu vin la școală sunt problema școlii – această idee simplă nu este aplicată în România. Ba chiar tot încercăm să fardăm realitatea și să scăpăm de rușine, manipulând indicatorii statistici. În pachetul de legi numit „România educată" propus de PNL nu e nici o măsură concretă pentru abandon, în afară de a schimba indicatorul de raportare.

Povestea celei mai mari reforme în politicile sociale votată de Parlamentul României după 1989

Bărbatul fumează liniștit pe capra unei căruțe. E mai tânăr decât mine cu vreo zece ani ca vârstă, dar arată cu 10 ani mai bătrân. Are trei copii, un cal, o căruță și o casă din cărămidă – nu are acte de proprietate pe ea, nimeni nu are în ghetou, dar poți să zici că asta

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

chiar arată a casă: două camere, acoperiș de tablă, gard. Casa și calul îl plasează în categoria celor mai avuți oameni din comunitate. Și îmi face în trei minute cea mai convingătoare demonstrație că politica de asistență socială a României este un eșec monstruos. Scena asta se petrecea acum vreo opt ani, deci ignorați cifrele, urmăriți ideea. Cum a fost munca la Brașov?, întreb eu. Brașovul este la 20 de km distanță, dar pare o lume aparte. Copiii din Budila nu ajung acolo niciodată, în majoritatea lor. Când l-am dus pe Elisei de un Crăciun pe strada pietonală din Brașov țopăia și se uita la tot: la lumini, la cățeii din lesă, la pomii de Crăciun cu o curiozitate cumva extraterestră. Și, totuși, oamenii din Budila lucrau la Brașov, cei mai mulți la spații verzi. Nu au calificări – să te ții de profesională măcar trebuie să ai bani de navetă la Brașov, să te țină cineva cu ambiție câțiva ani de școală. Puțini au. Singurele joburi la care au acces sunt cu salariu minim. „Domnu', îmi zice omul din căruță, am fost la muncă, la spații verzi. Aveam 800 de lei salariu. Lipseam de acasă, mă costa naveta cu microbuzul vreo 100 pe lună, mă costa mâncarea să iau la mine, veneam acasă, ăștia toți că dacă le-am adus ceva ciocolată. Îi mai bătea câte unu pe stradă, eu eram plecat. Nu aveam cum să am grijă de cal. Nu m-am mai dus pentru că acum am ajutoarele sociale, vreo 300 de lei pentru toți. Muncesc cu calul la români, e muncă grea, dar fac 50 de lei pe zi și mai mult, mă caută ei. Mai iau lemne din pădure și le vând, aduc și acasă să facem foc. Și stau cu ei. Dacă mă duc la Brașov la servici, pierd ajutoarele și cu toate cheltuielile nu rămân cu mare lucru." Dau din cap așa cum dai când rămâi fără replică. Omul avusese o logică impecabilă, calcul rațional sec. A sta acasă în context nu înseamnă a nu munci: cine e de la țară știe ce muncă e pe lângă o gospodărie sau să mergi cu calul la câmp. Să ții de un cal la prașilă e mai consumator de energie decât pe bandă la sală – vă zic eu, că le știu pe amândouă. Așa cum să țopăi atent ca să nu te calce calul cu copitele pe teniși e mai provocator decât *pilates*. E vorba, deci, despre a munci așa versus a munci în economia formală, cu program, salariu, pensie și asigurare de sănătate. Combinația salariu minim versus cal, căruță, muncit cu ziua și furat lemne din pădure face ca decizia rațională să fie la limită de luat. Era un caz relevant pentru categoria de oameni săraci care ar putea să muncească în economia formală, dar pentru care e cu totul rațional să nu o facă. Sărăcia în muncă este mai mare în România decât în orice alt stat din UE, asta înseamnă numărul de oameni care au job în economia reală, și tot sunt săraci.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Dar există o soluție. Un principiu care e majoritar în statele UE, care e modern și a transformat politicile de asistență socială de prin toată lumea. Principiul spune că omul sărac nu trebuie pus în fața unei alegeri dramatice între job și ne-job. Trebuie să fie un continuum în care statul rămâne cu plasa de siguranță în jurul individului, ajutându-l pe acesta să lucreze, să se educe și să avanseze spre venituri mai mari.

În acest moment, calculul rațional muncă prost plătită versus muncă informală este debalansat pentru muncă informală. Soluția este logică și simplă: omul din Budila trebuie să muncească formal și în același timp să mențină o parte din ajutorul social. Salariul mic plus o parte din ajutor social ar trebui să meargă în paralel până când familia atinge un nivel de venit: cu cât crește salariul, cu atât scade ajutorul social, scopul final fiind ca familia să ajungă la un nivel de venit formal decent, când se renunță de tot la plasa socială.

Acest principiu se numește în România venitul minim de incluziune (VMI). Se vorbește despre el de multă vreme. Prin 2013–2014, Banca Mondială a lucrat cu Ministerul Muncii la un studiu complex unde zicea cam ce v-am scris eu mai sus, dar în limbaj de lemn și cifre. BM a scris și un proiect de lege care trecea România de la sistemul vechi de ajutoare sociale spre VMI. Ministrul muncii (PSD, guvern Victor Ponta, ministrul Rovana Plumb) a zis „mulțumim frumos", a băgat proiectul într-un sertar, și acolo a rămas. Comisia Europeană scria în rapoartele sale de țară an după an că sistemul social din România este stupid la modul arătat mai sus – bine, ei ziceau diplomatic, însă asta era ideea –, dar că se lucrează la introducerea marii reforme VMI. Indicatorii de sărăcie ai României pe Agenda Lisabona se mișcau relativ bine, adică rata de sărăcie tot scădea. Dar era efectul natural al capitalismului: *trickle down effect* se numește efectul prin care bunăstarea coboară pe scara socială și dezvoltarea economică scade numărul de săraci. A ne baza doar pe *trickle down economy* pentru a scoate oamenii din sărăcie înseamnă a admite faptul că binele în România se face mereu în ciuda statului și în opoziție cu statul, nu cu ajutorul său. Sau ca să zic altfel: prosperitatea se duce în jos pe scara socială în capitalism, dar statul trebuie să ajute, nu să blocheze fenomenul.

Citind rapoartele Comisiei, credeam că VMI este după colț și urmează. Ajung la guvern în 2016 și mă caută unul dintre oamenii care lucraseră în proiectul cu Banca Mondială, disperat că nu se mai întâmpla nimic. Așa descopăr că nici vorbă că VMI urma să se întâmple,

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

proiectul stătea în sertar la ministerul care se ocupă de sărăcie. Vorbesc cu premierul, îl conving că e important, zice că să mă ocup. Trec proiectul prin guvern și îl trimitem în parlament. Sun la parlament, nu se certaseră încă tehnocrații cu PSD. Zic acolo: domnul președinte Zgonea, ne facem de râs, domne', cum explicăm noi la UE că stăm cu VMI la sertar? Nu se întâmplă nimic. Mă întâlnesc cu omul în aeroport întâmplător și vorbim mai pe larg despre VMI și ce înseamnă el. Nu știu dacă l-am convins pe fond sau a mers argumentul că e cu UE, dar, în două săptămâni, parlamentul român a votat legea VMI fără nici o opoziție. Uau, citesc în presă și am un moment de reflecție: uite, măi, că funcționează raționalitatea în politică, trebuia cineva să scoată de la sertar și să bage pe circuit. A trecut legea, gata. Și mă iau cu altele ale mele.

Să vă spun un secret: în fiecare an, în decembrie, toate guvernele dau un OUG care amână intrarea în vigoare a unui purcoi de legi. Parlamentul votează diverse chestii, se laudă cu ele și apoi guvernul zice: nu, nu o aplicăm pe asta anul viitor. Uneori chestia asta e o salvare de la diverse mizerii pe care le votează parlamentul. De pildă, au votat o lege care creează pensii speciale pentru primari. Legea este în vigoare și, în fiecare an, guvernul dă un OUG prin care schimbă articolul cu data intrării în vigoare. Astfel, PSD-PNL pot spune primarilor că ei vor să le dea pensii speciale, dar nu încep plata pentru că USR face scandal (ceea ce e adevărat, facem scandal în fiecare an și cerem respingerea legii, nu doar amânarea!). Guvernul din 2017 dă un OUG prin care legea VMI este amânată. În 2018, la fel. În 2019, la fel.

Care e faza? Legea este votată din 2016 de parlament, dar nu se aplică. În fiecare an, Comisia Europeană scrie o recomandare de țară către România să înceapă să o aplice. De ce nu se întâmplă? Inițial, a fost problema cu sistemul IT. Ministerul Muncii, la nivel de funcționari, era ferm convins că VMI, schimbând cu totul modul de procesare a cazurilor de ajutor social, are nevoie de un sistem informatic complicat. OK, e cumva de înțeles, deci nu putem începe din 2017 pentru că nu avem sistemul informatic. Dar apoi? Apoi, în fiecare an, făceam interpelări parlamentare și mi se răspundea că nu se poate din cauza sistemului informatic. Am început să-mi dau seama rapid că e o scuză. În primul rând, sunt convins că, dacă un ministru dorea, se putea face rapid (cu „băieții", eventual: vedeți episodul descris în capitolul referitor la desecurizare). Dar oricum nu începuse nimeni să lucreze la el, nici măcar un plan, niște cerințe, darămite

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

o licitație. Efectiv, timp de cinci ani, nu s-a întâmplat nimic cu legea votată de parlament. În acest timp, un partid care pretinde că e social-democrat nu dorește aplicarea unui principiu testat în toată lumea ca având efecte pe ieșirea din sărăcie.

După IT, a mai venit argumentul cu impactul bugetar. Adevărul e că VMI are un impact bugetar imediat, care e greu de calculat din afară, dar pe care nimeni din guvern nu îl calculează. Oricum, vorbim de un ordin mic de mărime. Sunt absolut convins că impactul bugetar va fi mai mic decât cel ieșit din calculul contabil, pentru că, dacă politica asta e bine aplicată, va fi un efect de intrare pe piața muncii formale a unor oameni, va aduce impozite la stat, deci indirect ieșirea din economia gri și intrarea în cea formală va face socotelile statului să iasă pe plus. Același argument a fost adus legat de cota unică de cei care au susținut public acea măsură la vremea ei și am avut dreptate: a adus mai mulți bani la stat, deși părea că efectul va fi negativ. Apoi, aș vrea să avem această discuție în mod public și larg – un eventual impact bugetar al VMI versus alte cheltuieli angajate de statul român. Dar adevărul e că tema e obscură presei și opiniei publice – pentru că e cu săraci, iar aceștia nu sunt activi politic sau vizibili pe agendă. Practic, Ministerul Muncii la nivel de birocrație nu are chef să aplice VMI. Cumva similar cu povestea cu abandonul școlar: Ministerul Muncii se vede pe sine ca un distribuitor de bani. Și a da bani pe sistemul actual e simplu: faci dosar, iei bani. A urmări cazurile, a flexibiliza și calcula o pantă de scădere a ajutorului social pentru fiecare familie este mai complicat, și oricum de ce să o facem, nu?

Aceasta este opoziția de la nivel birocratic, care face ca tema să fie mereu omorâtă înainte de a deveni subiect politic major. Apoi vine o zonă unde reintrăm în povestea mare a drumului României de la feudalism la modernitate. Primarii folosesc ajutoarele sociale ca pe un mijloc de presiune și manevră. Ei fac dosarele sociale care aduc plățile: în multe ghetouri oamenii sunt convinși că primarii le dau banii din mărinimie și sunt convinși că, dacă îi supără cu ceva, nu îi vor mai primi. Convingere bazată pe experiența lor directă sau a altora. VMI presupune o schimbare de optică – în primul rând că ar trebui urmărită evoluția fiecărui caz în acel sistem informatic, deci marja de manevră a primăriei scade. Chiar scopul VMI, acela de a schimba postura de asistat social, este unul care scoate din aria de arbitrar niște oameni. Da, sunt absolut convins că aceasta este cauza

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

mai profundă a acestui blocaj: feudalismul de la baza societății, faptul că primarii vor pierde un mijloc de control.

Aplicarea legii VMI a fost în programul de guvernare al USR pentru parlamentare, este unul dintre cele 40 de angajamente USR la guvernare. USR e singurul partid care are o politică anti-sărăcie coerentă și clară ca măsuri.

La negocierile pe programul de guvernare PNL-USR-UDMR duse câteva zile la Vila Lac, PNL a avut o reacție vehementă contra includerii în program. Dar nu era ceva foarte coerent sau clar. Pur și simplu, singurul om care mai rămăsese din partea PNL la discuțiile pe programul de guvernare după ce ministerele fuseseră împărțite avea o puternică prejudecată contra a tot ce însemna social. A decis el că VMI e o chestie de stânga marxistă a USR și că el se opune. Discuția era complet imbecil formulată, fără nici un argument, se vehiculau doar etichete. Și, mai ales, eram convins că asta era doar o fentă: îmbrăcăm ideologic un interes al PNL de a prelungi starea de fapt cu butonul de arbitrar la primari.

Dimpotrivă, a activa oamenii și a urmări încadrarea în muncă, scoaterea din economia informală în cea formală e un principiu liberal clar. Practic, VMI a fost una dintre cele patru teme pe care nu ne-am înțeles și le-am amânat pentru o discuție la nivel de lideri de partide (celelalte erau: zero taxe pe salariul minim – pe care din nou PNL o considera, din motive bizare, ca fiind de stânga; cum împărțim redevențele gazelor din Marea Neagră și cum organizăm Banca Națională de Dezvoltare). Dan Barna, Dacian Cioloș și toată echipa USR de atunci s-au bătut pentru VMI, care astfel a trecut în programul de guvernare al coaliției PNL-USR-UDMR, cu o notă legată de impactul bugetar, pe care eram convins că urma să ne certăm, dar măcar am fi avut discuția transparentă și cu opțiunile pe masă: bani pentru VMI versus alte cheltuieli.

Apoi a venit PNRR. Fiind recomandare de țară a Comisiei Europene, VMI trebuie inclusă în PNRR ca reformă sau să explici într-un capitol separat motivele pentru care nu o incluzi. În PNRR, inițial făcut de Marcel Boloș și PNL în decembrie 2021, nu apărea și nici nu era explicat de ce – evident că asta ar fi blocat ulterior negocierile cu Comisia. Nici nu mi-am pus problema că aș face un PNRR fără VMI inclus acolo. Spre șocul meu, discuția de la Vila Lac se repeta cam în aceiași termeni cu PNL, deși fusese trecută în programul de guvernare. Toate explicațiile mele că e inclusă în recomandările de țară se loveau de un zid: e de stânga că e cu săraci. Ba chiar, într-o

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

variantă de negociere cu Comisia Europeană, agreasem că vom finanța din PNRR impactul bugetar din primii ani de aplicare a VMI. Deci făcuserăm din VMI o politică cu zero impact pe buget (repet convingerea mea că oricum era așa, dar ca să fim siguri puneam în PNRR ca linie de finanțare suma estimată ca pierdere la buget. Dacă aveam dreptate, banii din PNRR rămâneau la buget, pentru că jalonul era bifat, România ar fi câștigat oricum).

Această variantă a căzut la una dintre discuțiile din coaliție despre bugetul PNRR, când tot trebuia să reducem din proiectele incluse. Argumentul a fost că, dacă tot acceptaseră să fie VMI în PNRR (era deci o concesie făcută către USR, deși fraza din PNRR era fix cea negociată deja în programul de guvernare comun), măcar să nu fie cu bani, că îi folosim la altele. Le-am explicat că asta înseamnă că un eventual impact bugetar va fi de la bugetul național atunci și că VMI oricum rămâne obligație ca reformă în PNRR. Că ar putea decide orice ei, liderii coaliției, că, oricum, eu nu mă duc la Comisie să negociez neincluderea VMI în PNRR după ce: a) făcuserăm să treacă legea în parlament; b) ne angajaserăm electoral noi, USR, pentru ea; c) mai negociasem odată cu ei și găsisem o formulă, aveam în programul de guvernare; și mai ales d) era o măsură logică și bună pentru România. Discuția a fost cu demisia mea pe masă. Din nou, liderii USR m-au susținut. A rămas varianta că VMI rămâne ca angajament de reformă în PNRR, dar fără buget (adică, în loc să plătim din PNRR, vom plăti de la buget impactul).

Intrarea în vigoare a VMI este obiectul mai multor jaloane din PNRR: să fie date normele de aplicare ale legii în vigoare în trimestrul 3 din 2022, să fie făcut sistemul informatic care este descris în funcțiile sale de bază în jalon, să fie apoi corelat VMI cu serviciile de ocupare (practic, statul să devină activ și în a căuta locuri de muncă pentru acești oameni) și de educație (programele de tip „A doua șansă", care trimit adulții la școală pentru a finaliza studiile). Practic, statul român ar trebui să devină, când e vorba de sărăcie, dintr-o masă amorfă care le dă oamenilor ajutoare, le dă ștampilă de șomer și îi ignoră din punct de vedere educațional, un mecanism de încurajare și asistare a acestor categorii. Deocamdată, fără să fie necesar, în 2022 au mai adoptat o dată legea în parlament, cu ajustări mici. Iar în ultimul articol au scris că aplicarea începe în… 2024. Foarte probabil, Comisia Europeană nu va accepta această amânare pentru că e o formă de a trișa jalonul PNRR: adoptăm ceva, dar zicem că începem mai încolo. Ne-am angajat să începem aplicarea, nu să continuăm

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

să ne facem că o să facem. Și iar se vor bloca niște bani din PNRR (și) pentru asta. Saga continuă. Feudalism versus modernitate, lupta corp la corp pe tot terenul.

Agricultura: clasa de mijloc ca obiectiv de țară

Țineți minte din partea istorică a acestei cărți importanța agriculturii în economia românească de dinainte de război. Taxarea agriculturii era principalul venit al statului. La un moment dat, în procesul de modernizare, toate țările trec printr-o curbă în ce privește ruralul și agricultura: de la o majoritate a oamenilor care trăiesc în spațiul rural la o majoritate urbană. Și de la impozitarea agriculturii care reprezintă principala activitate economică la subvenționarea agriculturii, care ajunge să reprezinte un procent infim în PIB.

Această curbă s-a produs în România în timpul regimului comunist, care și în acest punct a fost un proiect întârziat. Am ieșit din comunism cu 40% din populație în mediul rural, ceea ce era enorm, chiar comparativ cu alte state comuniste. Părinții mei și părinții multora dintre noi au fost dintre cei mutați de comuniști de la sat la oraș – și, probabil, fără această urbanizare, nu s-ar fi întâlnit la București o fată din Dâmbovița cu un băiat originar din Buzău, crescut la casa de copii din Bușteni, ca să apar eu. Generațiile din comunism au memoria acestei urbanizări care a avut proporții istorice, dar, din nou, sub rata de urbanizare prin care au trecut alte state în același timp, fără acel tam-tam propagandistic. Agricultura modernă angajează puțini oameni, deci a avea o parte mare din populație ocupată în agricultură este un indicator de modernizare întârziată. Există mitul că subvenționarea agriculturii în UE se face pentru că Franța a cerut asta pentru fermierii săi, la fondarea Uniunii. Ceea ce e adevărat doar parțial: asta explică de ce subvenționarea agriculturii se face prin bugetul UE și nu se face de către fiecare stat în parte. Altfel, cum spuneam, subvenționarea agriculturii se face în toate statele modernizate, și în SUA, și în Japonia. Sunt motive ce țin de istorie, de frica de foamete, de modul de luare a deciziilor de politici publice.

România s-a aliniat ea însăși cu politicile agricole moderne prin intrarea în UE, am scăpat practic de zbateri care puteau fi costisitoare. Politica Agricolă Comună (PAC) este ea însăși o politică care a trecut prin reforme majore. O treime din bugetul UE merge spre

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

subvenții agricole (pilonul I al PAC) și fondurile de modernizare care se dau pe bază de proiecte (Pilonul II al PAC).

Problema istorică a suprapopulației rurale care a bântuit istoria noastră s-a rezolvat natural. Astăzi nu mai vorbim despre ea. S-a transformat în problema inversă: depopularea zonei rurale, mai ales prin migrația externă. Urmașii țăranilor care s-au răsculat la 1907 după câteva decenii de sărăcire prin fragmentarea terenurilor și creșterea populației nu se mai răscoală pentru că sunt în Italia și Spania. Verii și verișoarele mele de la țară sunt acolo: ei măcelari, ele cameriste – meseriile cele mai des întâlnite.

Mi se poate zice: la câte miliarde de euro consumă de la UE ruralul și agricultura din România, ar fi culmea să ai și aici ceva de bombănit. Adevărul e că bombăn pe tema asta de ceva ani, pentru că sunt convins că România cheltuie foarte prost banii europeni pentru mediul rural. Unul dintre primele rapoarte făcute la Centrul Român de Politici Europene se numea: „O țară și două agriculturi – România și Reforma Politicii Agricole Comune a UE"[1]. L-am scris împreună cu Lucian Luca, un cercetător de la institutul de specialitate al Academiei care stătea pe un munte de date statistice. Oricum te uitai la ele, ieșea tot ideea din titlu: noi nu avem o agricultură, avem două. Una foarte mică și fărâmițată și una mare. Când zic mare, zic foarte mare. Unele dintre cele mai mari ferme din UE sunt în România. Am publicat atunci pentru prima dată în România date despre distribuția subvențiilor agricole – reacția ministerului a fost să ne amenințe că ne dă în judecată. Acum ministerul are obligația, prin regulamentul european, de a publica aceste date și o face cât mai ferit cu putință. Când am publicat, se vedea că erau unele firme conectate politic care luau de la stat mii de hectare în concesiune și primeau pe ele subvenții europene mai mari decât plăteau redevențe statului – o afacere genială. Și, dincolo de această formă de corupție, structura proprietății în sine arăta că 1% din ferme dețin 50% din suprafața agricolă. Știți cu ce seamănă asta? Cu România din 1905. Cea indicată în prima parte a cărții. Desigur, acum nu mai avem mari moșii ale boierimii, ci familii ca cea a secretarului general al PSD, Paul Stănescu, care deține aproape jumătate din județul Olt – prin firme pe numele celor doi frați Stănescu și fiilor lor. Sau mari trusturi de investiții care au cumpărat pământ – în general nu poți să cumperi

1. Lucian Luca, Cristian Ghinea, Centrul Român de Politici Europene, Policy Memo nr. 4, 2009.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

și să consolidezi asemenea suprafețe fără ca statul să nu lucreze pentru tine, cu birocrația de rigoare. Subvențiile agricole fac aceste ferme uriașe care sunt profitabile prin natura lor și mai profitabile. Bun, dar care e problema, dacă subvenția europeană se dă pe suprafață: cine are suprafața mai mare ia mai mult, nu? Da, e legal.

E însă normal să ne întrebăm de ce subvenționăm firme atât de mari, care oricum sunt profitabile pentru că sunt tehnologizate și exportă cereale – mai ales că este alegerea noastră ca stat. Politica Agricolă Comună lasă la decizia fiecărui guvern național să pună un plafon maxim de 100.000 de euro/an subvenție. Această politică se numește plafonare. România s-a luptat la Bruxelles ca această plafonare să nu existe. Comisia propusese să fie obligatorie, dar intervenția unui grup de state, între care și România, a făcut ca ea să devină doar opțională (atenție: dacă se plafonau sumele pentru fermele foarte mari, banii nu erau pierduți de către România, se putea realoca către cele mici). România refuză să aplice plafonarea opțională.

La cealaltă extremă, avem o agricultură foarte fărâmițată. Unde subvenția are efect de înghețare: oamenii nu vând terenul ca să încaseze subvenția. Și uite așa UE reproduce fără să vrea greșeala lui Kogălniceanu de stimulare a non-pieței de terenuri. Ce ne lipsește în România, azi ca și în trecut, este agricultura de mijloc. Cea care poate scoate din sărăcie populația rămasă în rural. Fermele foarte mari au un efect minor de antrenare socială. Județele care au cea mai mare suprafață ocupată de ferme foarte mari sunt și campioanele sărăciei rurale: Ialomița, Brăila, Vaslui, Olt, Teleorman. Harta de mai jos prelucrează date din 2012 și aș paria că, în cei 10 ani trecuți, corelația dintre ferme mari și sărăcie s-a menținut.

Ce ne trebuie pentru a reduce sărăcia rurală este consolidarea clasei de mijloc – același principiu al autonomizării despre care vorbesc în acest capitol. Acesta a fost firul roșu al analizelor făcute la CRPE despre felul în care cheltuim banii europeni pentru zona rurală. De altfel, așa m-am cunoscut cu Dacian Cioloș: eram exasperat că la Ministerul Agriculturii găseam zero deschidere la aceste idei, pentru că, acolo, niște oameni care au ieșit ingineri agricoli acum câteva zeci de ani cred că misiunea lor este să asigure un număr de boabe la hectare, având de fapt zero interes față de cum arată ruralul ca zonă de locuire și dezvoltare. Politicile rurale în România sunt strict agricole. Exasperat, am scris la Comisie și s-a nimerit ca exact atunci cabinetul Cioloș să deseneze reforma PAC. Așa au ajuns idei ale noastre în pachetul de opțiuni la îndemâna statelor membre. Dat fiind

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

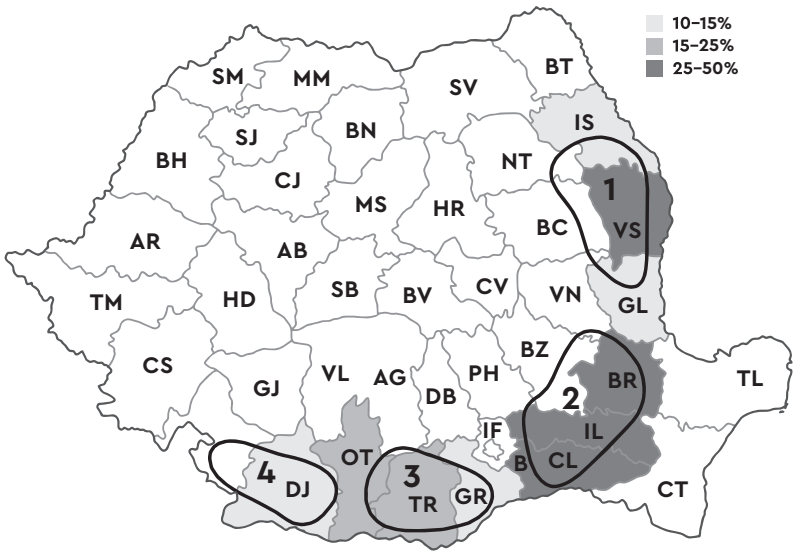

Fig. 12 Harta distribuției marilor exploatații agricole (pondere exploatații peste 2.000 ha) și a zonelor de sărăcie rurală extremă[1]

că erau opționale, ele nu au fost aplicate în România, deși le gândiserăm pentru România și au fost băgate în meniu de un comisar român. De pildă, ideea de a continua să plătim subvenția bătrânilor care vând pământul (continuând renta viageră pe care am avut-o înainte de a intra în UE), astfel deblocând piața de terenuri. Guvernul Ponta a făcut tot ce a putut pentru a nu implementa această idee în România. Sau ideea de a finanța activitățile comunitare de creare a asociațiilor agricole. Un efort de cercetare și lobby pe mai mulți ani cu efect mare în a pune ideile noastre în Politica Agricolă a UE și cu efect minor în a ajunge să fie preluate în România.

Povestea cu asociațiile agricole e cu totul relevantă pentru starea domeniului și pentru a arăta punctele în care se blochează lucrurile. Fundația Româno-Americană (RAF) avea un program de finanțare a unor asociații agricole – practic finanța un ONG să meargă în comunități rurale și să asiste la crearea unor asociații. Efectele erau spectaculoase. Erau fel de fel de scandaluri atunci că produsele românești nu ajung în supermarketuri. Și chiar așa era, dar nu din motivul pe care îl vehiculau presa și partidele, și anume că supermarketurile

1. Sursa informațiilor: P.I. Otiman, „Structura agrară actuală a României – o mare (și nerezolvată) problemă socială și economică a țării", *Revista română de sociologie*, vol. 23, Iss. 5/6, (2012), pp. 339–360.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

străine sunt haine. Era o problemă de logistică. Supermarketurile aveau nevoie de cantități mari, la date fixe și calitativ constante. Agricultorii români din agricultura mică nu puteau să facă asta. Ca să ia produse românești, ar fi fost nevoie de zeci de contracte mici. Așa aveam varză din Ungaria și mere din Polonia. Soluția sistemică era ca fermierii mici să se asocieze și asociația să facă contractarea, livrarea etc. O asociație din Apahida reușise să intre într-un lanț de supermarketuri de unde scosese varza din Ungaria. Și zău că nu inventam apa caldă: în Olanda, 100% din producție este vândută prin asocieri, în Franța e peste 50%, iar în România era atunci 1%. Fermierii ăia polonezi care vindeau mere în România nu erau niște corporații, erau tot fermieri, dar asociați. Rolul meu și al echipei mele în povestea asta era să documentăm de ce unele dintre proiectele finanțate de RAF mergeau, de ce altele eșuau (erau și din astea!) și cum am putea să învățăm lecții pentru politici naționale mai bune. Sondaje, interviuri de cercetare, multe discuții prin minister și consultări. Am plecat la drum cu prejudecata că asocierea nu merge la români pentru că sunt traumatizați de CAP-uri. Cei cărora le spuneam că lucrez la asta aveau aceeași reacție: du-te, mă, că oamenii sunt reticenți când aud de CAP-uri. Interviurile și consultările cu mai mulți fermieri mi-au demontat cu totul mitul ăsta. Foarte rar zicea câte unul de CAP. Era o amintire veche. Ei înțeleseseră că asocierea nu are legătură cu CAP-ul, nu le lua nimeni pământul, fiecare lucra pământul său, se făceau la comun programarea, contractarea, marketingul. Mai degrabă la minister trebuia să explic că nu e vorba de CAP.

Rezistența la asociere avea motive mult mai pragmatice: în primul rând, dubla impozitare. Dacă fermierul Nelu vindea mere la piață, statul îi lua TVA (dacă îi lua, economia gri era alt motiv să stea singuri, dar acolo nu erau alte soluții). Dacă Nelu se asocia cu Marin și Costel și făceau asociația și brandul „Mere de Conțești", atunci statul român le lua TVA pentru merele date de ei la asociație. Apoi asociația vinde, alt TVA. Era multă rezistență în guvern să scoatem aberația asta – am reușit foarte greu. Dar, mai ales, neîncrederea socială era un motiv, lipsa de obișnuință de a lucra cu alții și lipsa unui organism comunitar care să intermedieze capitalul de încredere – statul român nu există în rural. Prezența acelui ONG finanțat de RAF făcea minuni, dar mai ales metodologia folosită: adunat oamenii, vorbit, făcute regulile, selectarea celor dornici și asistența inițială.

În același timp, statul român cheltuia bani europeni pentru asociere. Știți cum? Fermierii care aplicau pentru fonduri europene (proiecte

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

individuale) primeau puncte în plus dacă aduceau o hârtie că sunt membri într-o asociație. Foarte simplu de aplicat pentru birocrație: uite, aduci adeverința și îți dăm puncte în plus ca să îți iei tractor sau ce mai vrei tu. Desigur, asta a creat o piață de adeverințe. Au apărut asociații agricole doar pentru a da aceste adeverințe. Am demonstrat asta simplu luând lista de asociații de la minister și punând un intern să sune la numerele de telefon. Punctele fuseseră date, banii cheltuiți și aproape nici o asociație nu răspundea la telefon și nu mai depunea bilanț contabil, semne că erau moarte. Politica statului român de a aplica principiul european al asocierii era o rușine. În acest timp, presa este isterizată că de ce nu vând fermierii în supermarket și PSD / PDL aveau concurs de depus proiecte de legi idioate în parlament, unele periculoase, altele inutile, în cel mai bun caz. Iar eforturile RAF erau singurele care funcționau și duceau la asocieri viabile.

Am reușit să scoatem dubla taxare, am propus să avem o altfel de măsură de finanțare pentru bugetul european 2014–2020. Ideea de bază de investiție comunitară (cineva care să stea să pună oamenii să vorbească, să sădească fermentul de capital social) a fost foarte reticent și parțial preluată. Să dăm bani la ONG-uri? Este un reflex adânc întipărit în statul centralizat, care nu are nici o problemă să plătească Camere Agricole, adică birocrația, care nu fac nimic, sau să arunce cu bani din elicopter pe consultanță agricolă prin contracte mamut către firme care nu ajung niciodată la țară. Ideea e să nu fie eligibile niște entități care se numesc ONG. Le putem zice oricum, ideea e că cineva trebuie să facă această activitate.

Cam asta era atmosfera când mă cheamă Dacian Cioloș la guvern. Din păcate, programul operațional era deja făcut (spre deosebire de Ministerul Fondurilor, care le avea blocate pe ale lui, Ministerul Agriculturii fusese mai harnic și finalizase negocierile cu Comisia și nu se blocase în sistemul IT, cel făcut de STS: spre norocul lor, erau pe alt regulament european, cu alte reguli, alt trib și la Bruxelles). Așa că am pornit discuția să ajustăm, fiind sigur că, în acest caz, Comisia Europeană ar fi acceptat niște schimbări pentru că porneau de la niște critici pe care le făcuse ea însăși la ce propusese România (adică Comisia Europeană unde era Dacian Cioloș încercase să facă România să preia unele dintre ideile astea, le preluase doar parțial, iar acum guvernul condus de el venea și mai renegocia programul ca să le bage pe toate). Așa am ajuns să lansez un document de poziție numit: „Viziunea Guvernului României pentru dezvoltarea clasei

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

de mijloc la sate“[1]. Documentul încă este pe site-ul guvernului – semn că ori a rămas aceeași viziune, ori nu mai există una de atunci.

Planul nostru includea o serie de măsuri despre cum să folosim mai bine banii europeni, deci avea zero impact pe bugetul național. Măsurile nu erau doar agricole, ci mergeau spre servicii (educație, sănătate), creditare[2] adecvată, asociere. Viziunea despre o clasă de mijloc consolidată ar însemna practic ca măcar acum România să facă ce descrie Bogdan Murgescu că au făcut țările occidentale, când au pornit pe drumul dezvoltării: clasa de mijloc ca obiectiv de țară. Mai jos, reproduc sinteza pachetului gândit atunci, care rămâne valabil ca viziune politică:

Tabel sintetic cu obiectivele pachetului „Clasa de mijloc la sate“

Situația actuală	Unde vrem să ajungem	Exemple din acest pachet care răspund nevoii
73% dintre fermieri trăiesc în exploatații de subzistență, 97% din totalul de 3.000.000 de fermieri nu sunt eligibili în Programul Național de Dezvoltare Rurală, așa cum a fost aprobat de fostul guvern.[1]	Fermierul are toate mijloacele necesare să-și întrețină familia (câștigă din agricultură comparabil cu valoarea medie a altor ramuri economice).	Un Plan Național de Dezvoltare Rurală mai accesibil micilor fermieri și micului întreprinzător: coborârea pragului de eligibilitate de la 8.000 de euro producție standard[2] la 4.000 de euro, lărgind baza potențialilor beneficiari de la 61 de mii la 374 de mii. Măsuri specifice din PNDR: 6.3[3]. Sprijin pentru dezvoltarea fermelor mici. 6.2. Start-up non agricol.

1. Cancelaria Guvernului, 2016, autori: Niculina Tâlvar, Daniela Giurcă, Cristian Ghinea, Tudor Rareș Pop.

2. Un alt mit e că țăranii nu iau credite pentru că îi împiedică mentalitatea. Cercetările noastre contrazic asta: pur și simplu nu există produse de creditare pentru ei. BNR pune condiții atât de stricte, încât băncile mari nu merg acolo, iar fermierii care iau credite o fac de la IFN-uri cu dobânzi mari. Instrumente financiare din banii europeni, prin care statul ar garanta cu fonduri europene creditele, ar duce creditarea în rural, dar Ministerul Agriculturii nu știe ce înseamnă instrumente financiare.

1. Textul este din 2016: în acest caz, guvernul Ponta.

2. Producția standard (PS) a unui produs agricol (vegetal sau animal) este valoarea medie monetară a producției agricole la prețul de la poarta fermei, în euro pe hectar sau pe cap de animal. Un coeficient regional pentru fiecare produs este aplicat ca o valoare medie pe o perioadă de referință (cinci ani). Suma tuturor producțiilor standard pe hectar de cultură și pe cap de animal pentru o fermă este o măsură a dimensiunii economice, exprimată în euro.

3. Cifrele din această coloană sunt trimiteri la măsurile din Pachet, organizate pe mai multe capitole.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Situația actuală	Unde vrem să ajungem	Exemple din acest pachet care răspund nevoii
Cei mai mulți lucrează într-o economie de tip informal, nu au asigurări medicale.	Membrii familiei sunt angajați formal în fermă sau raportează venituri din fermă care aduc asigurări sociale și medicale.	Angajarea membrilor familiei la ferme proprii (mai ales tinerii din categoria vulnerabilă 16–24 de ani). Măsuri pentru schimbarea de generații în agricultură.
1% dintre fermieri sunt membri ai unei asociații (față de peste 50% media UE si peste 90% în statele cele mai dezvoltate). Studiile arată că reticența la asociere nu este cauzată în așa de mare măsură de mentalitate, cât de alegerile economice pe care oamenii sunt obligați să le facă: nu se asociază dacă asta înseamnă dublă impozitare.	Fermierul este membru într-o asociație prin care achiziționează input-uri agricole (semințe, îngrășăminte) și prin care vinde producția sau o procesează pentru a-i crește valoarea.	Măsuri de stimulare a asocierii pentru ieșirea pe piață: a) Eliminarea dublei impozitări și alte politici fiscale. Măsuri specifice din PNDR: b) 9.1. Grupuri de producători. c) 16.4 Cooperarea pe lanțuri scurte – încurajarea asocierilor care vând local produse cu valoare adăugată. Informare și formare profesională, consiliere, adaptată nevoilor fermierilor mici și medii.
Lipsesc instrumentele financiare dedicate fermelor mici și medii și/sau dobânzile practicate sunt prohibitive (cei mai mici/săraci producători din România plătesc cele mai mari dobânzi pentru credite operaționale).	Fermierul are acces la credite pentru dezvoltare și cofinanțare, la dobânzi echivalente cu celelalte ramuri economice. Instrumente de microcreditare pentru micii fermieri.	Instrumente financiare: Grant + credit pentru: – cofinanțarea proiectelor din PNDR la dobânzi avantajoase – creditarea unor proiecte ce nu pot fi finanțate din PNDR (din cauza pragului de eligibilitate sau din cauza epuizării fondurilor alocate) la dobânzi avantajoase – microcreditare din fonduri naționale pentru fermele de subzistență
Marginalizarea și lipsa accesului la servicii de bază, precum educație și sănătate, afectează semnificativ calitatea vieții în mediul rural și reduc șansele de ieșire din sărăcie.	Fermierul are condiții si servicii apropiate de cele oferite de mediul urban (școală, servicii de sănătate etc).	Centre de sprijin pentru servicii adresate populației rurale și mic urbane. Corelarea cu dimensiunea rurală a Pachetului Anti-sărăcie asumat de guvernul Cioloș, care vizează creșterea accesului la servicii medicale și de educație în zona rurală.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Aceste propuneri au fost lansate cu mare pompă de prim-ministru, împreună cu mai mulți miniștri, la Ciugud, în primăvara lui 2016. Apoi au fost ignorate de Ministerul Agriculturii, în ciuda insistențelor mele și ale lui Dacian Cioloș. Dialogul cu Comisia Europeană pentru modificarea programului a mers greoi și a fost sabotat de minister cât să aștepte finalizarea guvernării tehnocrate. Încercările mele, devenit ministru la fonduri europene, care nu avea în subordine și fondurile europene pentru zona rurală, de a solicita urgentarea, stârneau gelozii și lupte teritoriale din partea colegului de la Agricultură, un tehnocrat altfel priceput, dar tipic pentru birocrația sectorială (destul de similar ca discuția despre copiii absenți de la grădiniță care nu erau nici ai Ministerului Educației, nici ai Ministerului Muncii – spațiul rural nu e al Ministerului Agriculturii).

Ce am reușit să fac din tot pachetul a fost, paradoxal, tot de la Ministerul Fondurilor, pentru că era un mic program unde banii de la Agricultură trebuiau să fie suplimentați din Fondul Social al UE, gestionat de MFE în România. Este vorba despre fondurile gestionate de Grupurile de Acțiune Locală (GAL). Sunt convins că Grupurile de Acțiune Locală au un potențial fantastic și că ele sunt soluția pentru a revigora intervențiile în rural. GAL-urile sunt asocieri între primării, firme și ONG-uri care au fost create prin fonduri europene și care lucrează pe o linie de finanțare dedicată lor la nivel european. Ele pot umple acel gol comunitar care există la țară, acolo unde statul român nu vrea și nu poate să intre. În 2016, am reușit să schimb grila de punctaje de finanțare a GAL-urilor (în acord cu asociația lor), astfel încât GAL-urile să facă pe lângă proiecte strict agricole și proiecte de educație, abandon școlar, anti-sărăcie și asocieri agricole. Efectele au fost spectaculoase. Câțiva ani mai târziu, multe GAL-uri au devenit promotori de dezvoltare și schimbare comunitară. Așa cum alte GAL-uri nu au făcut asta, acolo unde primarii nu vor, e greu. Dar, per total, e un succes, o eliberare a energiilor comunitare. Asta deși au fonduri limitate și sunt sabotate permanent de birocrația nou creată a statului care gestionează fondurile UE pentru rural. Un exemplu flagrant în care statul sugrumă comunitatea, cu bani europeni.

Din 2016, când am venit la USR, partidul are ca prioritate să facă din GAL-uri un instrument puternic pentru zona rurală. Am propus chiar să canalizăm mai multe fonduri europene prin ele, luând de la birocrația de stat. Două dintre cele 40 de angajamente de guvernare cu care am mers în campania electorală se referă la

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

GAL-uri și la asocieri agricole. Prezența la guvernare în 2021 nu e la fel de fructuoasă pe acest subiect. Angajamentele USR la guvernare au fost incluse la negocieri în programul de guvernare al coaliției PNL-USR-UDMR. Nu știu cum să adaug din nou că programele de guvernare nu contează în România pentru partidele vechi, și faptul că negociasem ceva nu a contat absolut deloc pentru colegul de la Agricultură. Am încercat o finanțare a GAL-urilor pentru obiectivele comunitare din PNRR, dar nu a funcționat. Aici triburile de la Bruxelles sunt mai degrabă de vină, DG-ul care lucra la PNRR a zis că ideea mea va fi preluată de DG-ul de pe agricultură, ceea ce evident că nu s-a mai întâmplat când PSD a preluat ministerul Agriculturii.

PSD revenit la guvern a negociat bugetul rural 2020–2027 cu o tentativă de a ignora complet fermele mici și mijlocii. Ministrul PSD Adrian Chesnoiu era un tipic reprezentant al sindromului capturii statului de către birocrația politizată. Fost polițist, se prezenta ca expert pe agricultură pentru că partidul îl pusese șef la agenția care dă subvențiile. Partidul, adică Paul Stănescu. Apoi a devenit deputat de… Olt, județul aproape deținut de familia Stănescu. Acesta e un peisaj care seamănă enorm cu ce se întâmpla pe la 1880, cu boierul stăpân de județ care își pune omul ministru, care apoi îi sporește averea. Diferența e că banii sunt europeni.

Comisia Europeană a amenințat[1] că respinge Planul României (17 miliarde pentru 7 ani) dacă se continuă cu avantajarea doar a

1. Câteva citate din observațiile Comisiei, care se găsesc bine ascunse pe site-ul Ministerului Agriculturii: „Comisia consideră că există încă posibilități de îmbunătățire a distribuirii plăților directe, astfel încât să fie mai echitabilă (în special de la fermele mai mari la cele de dimensiuni mici și mijlocii, eventual utilizând plafonarea și degresivitatea plăților)", p. 2; „În plus, România ar trebui să explice motivul pentru care degresivitatea și plafonarea plăților nu fac parte din strategie, deși în analiza SWOT este recunoscut ca punct slab faptul că fermele mici și mijlocii au venituri mai mici și că, până în prezent, sprijinul sub formă de plăți directe a fost distribuit inegal în România (0,27 % dintre beneficiari au primit 31% din plățile directe în 2019)", p. 7; „Chiar dacă analiza SWOT recunoaște drept un punct slab faptul că fermele mici și mijlocii reprezintă marea majoritate a fermelor din România (aproape 2,5 milioane de ferme dețin mai puțin de două hectare fiecare, alte 660.000 de ferme dețin între 2 și 5 hectare) și că accesul pe piață pentru aceste ferme este foarte dificil sau, în unele regiuni, inexistent, sprijinul pentru investiții din cadrul OS2 pare să fie direcționat către marile întreprinderi comerciale", p. 8. Link direct accestat la data de 6 februarie 2023: https://www.madr.ro/docs/dezvoltare-rurala/plan-national-strategic/2022/obs-CE-PNS-2023-2027-RO.pdf.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

fermelor mari, iar tot anul 2022 s-a negociat pentru a atenua tendința oligarhică a guvernului României (Chesnoiu a fost schimbat pentru că e anchetat de DNA). Pe scurt, politicile agricole ale României sunt grotesc de oligarhice, dezinteresate de obiective de dezvoltare reală și folosesc banii europeni pentru a omorî fix ce are nevoie spațiul rural: fermieri autonomi și dezvoltare comunitară. Ca și mai sus, lupta dintre feudalism și modernitate, corp la corp pe tot terenul.

Criza PNRR – pensii, un alt mod de a menține oamenii în dependență

Activitățile despre care scriu sunt legate de un fir roșu pe care l-aș defini simplu: finalizarea reformelor pentru o Românie normală. Exemplele pe care le tot dau sunt legate de modalități de intervenție pe bani europeni, pentru că de asta m-am ocupat, pe astea le știu. Sunt cu totul relevante în context pentru că scopul fondurilor europene este modernizarea, dar, în practică, sistemul feudal deturnează scopul. Schimbările aduse de integrare nu sunt însă doar despre bani europeni, ci și despre reforme promise și apoi deturnate. Sau lăsate undeva la jumătatea drumului. Nicăieri nu este mai clar acest lucru decât în cazul pensiilor. Tema pensii – atât cele speciale, cât și cele normale – va domina agenda publică în anul 2023, pentru că banii din PNRR, de care guvernul va avea disperată nevoie pentru a finanța toate șantierele care vor umple țara și pe care le tot lansează, sunt legați de aceste reforme.

Reforma pensiilor în România a început acum mai bine de zece ani și avea la bază o idee simplă: demografia României nu mai permite ca sistemul actual să plătească pensii decente din veniturile sale. Fondul de pensii este finanțat de contribuțiile salariaților actuali. Ideea unora că banii de pensie plătiți la stat există undeva și statul îi ține și ți-i dă mai târziu este un mit. Statul ia de la angajații actuali și dă pensionarilor actuali. Cum populația îmbătrânește și sunt tot mai puțini români, acest sistem intră în criză. Nu e România prima țară care pățește asta, ci este un trend mondial. Când a fost inventat sistemul, de către Bismarck în Germania, erau 5 salariați la un pensionar. Doar că există o mare diferență între modul în care statele gestionează această criză. Iar România este un gestionar dezastruos.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

România a făcut precedenta reformă doar pentru că avea nevoie de bani de la FMI și Comisia Europeană ca să treacă peste faliment ca țară, pe vremea crizei economice gestionată tâmp de Călin Popescu Tăriceanu. În esență, reforma asta ne cere să facem treptat trecerea de la pensii pe acest sistem descris mai sus numit după acronimul englezesc PAYG[1] spre un sistem în care fiecare angajat își investește banii într-un fond și îi primește de acolo înapoi la pensie. Abia atunci s-ar întâmpla ceea ce mulți români cred că există acum: banii tăi sunt puși deoparte și ți-i iei înapoi. Așa au fost împărțiți banii de pensii în cei trei piloni de care sigur ați auzit:

Pilonul 1: sistemul vechi de pensii, unde pun angajații bani și sunt distribuiți pensionarilor.

Pilonul 2: o parte din contribuția la pensii obligatorie este pusă deoparte în fonduri gestionate de companii, foarte reglementate de către stat. Acolo se adună niște bani care sunt investiți și se returnează la pensie către fiecare.

Pilonul 3: cine dorește o pensie mai mare contribuie în plus și banii aceia sunt deduși din impozit, într-o limită (care trebuia crescută, și nu a mai fost).

Această tranziție trebuia făcută treptat, astfel încât în fiecare an să crească contribuția la pilonul 2. La pilonul 1, oricum a apărut un deficit care e acoperit în fiecare an de la bugetul de stat (aproximativ 3 miliarde de euro – cam cât o autostradă în fiecare an).

Acest plan, care salva sistemul de pensii din România și acorda o șansă la pensii decente în viitor, a fost sabotat imediat ce guvernul s-a schimbat. Luasem banii de la FMI și Comisie. Scăpasem. Așa că am dat o țeapă. USL, imediat ce a venit, a stopat creșterea contribuției la pilonul 2, așa că acela a rămas rahitic. Suprareglementarea fondurilor de pensii de la piloanele 2 și 3 este absurdă: de pildă, nu aveau voie să se digitalizeze, așa încât toate dosarele trebuie ținute pe hârtie. Este un jalon în PNRR că statul român, celebra ASF cu oameni plătiți enorm, trebuie să schimbe asta. Este ridicol totuși să ajungem la asemenea detalii, dar s-a dovedit necesar. Statul ar face orice să saboteze Fondurile de pensii, pentru că PSD are ca plan de 10 ani să le naționalizeze și să ia banii de acolo la buget. Tocmai au dat o lege care face viața imposibilă gestionarilor de fonduri de pensii. Am atacat legea la CCR sperând că se vor trezi, CCR a respins

1. PAYG (*pay as you go*): angajatul actual plătește pentru pensionarul actual.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

sesizarea USR. Aproape cert Comisia va cere refacerea legii. Normele de prudențialitate pentru Fonduri sunt exagerate pentru orice standard – nu au voie să investească decât în anumite active. Sunt absolut de acord cu reglementarea și cu limitările: nu putem lăsa fondurile de pensie să meargă spre active riscante. Dar, prin natura sa, sistemul are o motivație perversă: de fapt, statul obligă fondurile de pensie să plaseze o mare parte din bani doar în titluri de stat, adică să împrumute Ministerul de Finanțe. Face asta printr-un mecanism foarte tehnic și obscur prin care definește categoria de plasamente sigure obligatorii astfel încât doar titlurile de stat se încadrează acolo. Apoi PSD vine și spune că fondurile de pensii nu produc suficient profit și că ar trebui naționalizate. Un stat ostil reformei pe termen lung a pensiilor, un jaf plănuit și organizat de PSD sub mai multe guverne.

În negocierile pe PNRR cu Comisia Europeană, am observat cât de speriați sunt cei de acolo de acest subiect, despre care nu vorbim în România. Adică nu vorbim din această perspectivă, că altfel este concurs între PSD și PNL care promit măriri de pensii. Comisia vede că, în fiecare an, deficitul de la pensii crește și că tranziția spre sistemul bazat pe investiții individuale este și întârziată, și sabotată. Demografia agravează problema pe zi ce trece și orice amânare e criminală. Este guvernarea ca o petrecere cu lăutari de care am vorbit anterior: totul e să câștige următoarele alegeri, viitorul nu contează.

Comisia Europeană consideră pe bună dreptate această problemă ca o bombă bugetară. De ce e asta treaba Comisiei? La Comisie și FMI am cerut bani acum câțiva ani, când statul era aproape de faliment. Tot acolo vom cere și la falimentul care se prefigurează acum. Modul în care a venit PSD înainte de alegeri și a promis creșteri de pensii de 40% i-a îngrozit. Este motivul pentru care tema pensiilor este atât de proeminentă în PNRR. Recomandări de țară în fiecare an pe subiect trebuiau acoperite, zero șanse să avem PNRR fără reforme acolo.

Am tot spus acest lucru public și privat celor care au condus România după ce a căzut alianța PNL-USR. Isteria publică creată de limita de cheltuieli de 9,4% din PIB a fost menită doar să creeze un țap ispășitor – adică eu – pentru că PSD nu avea bani să crească pensiile cu 40%, cum promisese în campania electorală. De fapt, 9,4% a fost un succes diplomatic al meu și al lui Florin Cîțu. E loc destul de creștere a pensiilor imediat și spațiul fiscal crește odată cu PIB, cu a cărui creștere nominală se laudă chiar guvernul.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

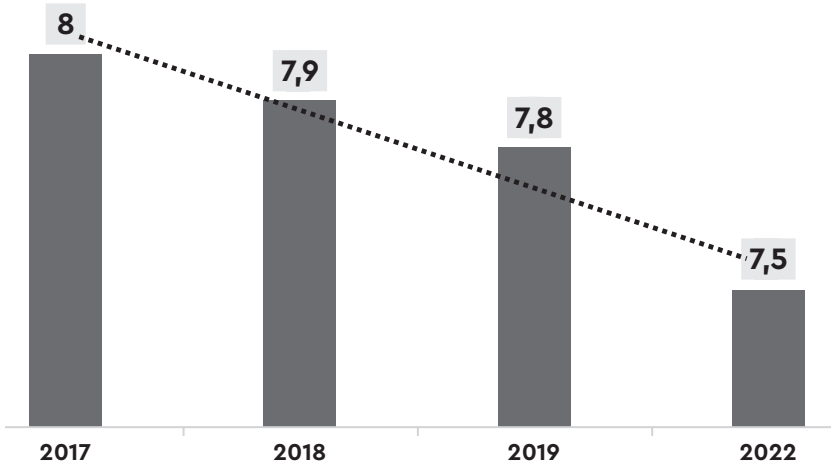

Fig. 13 Alocare procent din PIB pentru pensii[1]

De fapt, și aici, ca și la politicile anti-sărăcie și cele rurale, sunt absolut convins că partidele vechi au o agendă feudală ascunsă: dependența. Sistemul falimentar care e alimentat ad-hoc și în funcție de alegeri de la bugetul de stat dă politicianului român acel moment de fiori în care vine la TV și zice: vă mărim pensia cu X. Televiziunile plătite tot de ei pregătesc momentul: titlul mare cu „Ciolacu va face anunțul crucial pentru milioane de pensionari" sau „Ciucă dă vestea cea mare"… Acest mecanism ieftin, în care pensionarii depind de voința stăpânilor, este tot o formă feudală de dependență. PNRR impune să legiferăm o formulă matematică fixă prin care pensia să crească automat (o combinație între inflație, creșterea economică și creșterea veniturilor bugetare. Dacă acest mecanism ar fi existat în 2022, pensiile publice ar fi crescut cu mai mult decât a anunțat guvernul, cu obișnuitul balet: Ciucă a promis o sumă, Ciolacu a zis mai mult, s-au certat aparent pe subiect și apoi a venit Iohannis și a promis și mai mult. Pensia publică își erodează valoarea în timp, la care se adaugă și inflația, mai nou. Ce vrem noi este să stabilizăm valoarea lor și să pregătim viitorul. Este evident că există o gaură creată de trecerea de la P1 la P2 și P3. Am propus, ca angajament USR la guvernare, ca o parte din redevențele companiilor de stat (și mai ales pentru gazele extrase din Marea Neagră) să fie investite

1. Sursa: Sorin Ioniță, Expertforum (www.facebook.com/sorin.ionita.16), Eurostat.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

direct în conturile de la P2 și P3 ale românilor. Astfel, banii urmau să lucreze în economie și să alimenteze tranziția spre pensii stabile. Discuția asta a fost tensionată la negocierea programului de guvernare, unde am avut o decizie de compromis ca o treime din redevențele din Marea Neagră să meargă în fondurile de pensii (de la 50% cât era propunerea din angajamentul electoral al USR). Legea nu a fost trecută prin parlament cât am fost la guvernare, în ciuda cererilor noastre repetate. Am înțeles ulterior că statul român profund decisese să amâne decizia până ce americanii de la Exxon se plictisesc să aștepte și renunță. A fost o mare „victorie" strategică a tribalismului economic: s-au cărat americanii din Marea Neagră. Apoi a început războiul și a rămas să exploatăm cu Romgaz, care nu are nici tehnologia, nici fondurile necesare, deci împrumută enorm să lucreze doar pe riscul său, în zonă apropiată de un război. Le-am arătat noi la americani. În legea dată de PSD-PNL nici urmă de redevențe vărsate la fondurile de pensii: totul merge la buget… de unde vor distribui stăpânii pensionarilor după cum au chef.

Răscruce

Am descris aici pe larg moduri complexe în care elita de pradă a României menține mecanisme feudale care îi afectează pe cei mai săraci dintre români. Au creat o capcană imensă, unde puterea se auto-reproduce prin mecanisme de dependență. Politicile anti-sărăcie nu funcționează pentru că cele care ar schimba realitatea ar reduce dependența. La fel politicile rurale și de pensii. Miza liberalismului nostru este extinderea libertății, prin autonomizarea acestor români ținuți în relații de tip feudal în esența lor. Ca și în deceniile care au urmat creării României moderne, nu putem construi o țară dezvoltată cu zone sociale atât de vaste încă dependente.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

20. Acționari la lumea liberă

Nu ar trebui să subestimăm importanța istorică a faptului că regimul Ion Iliescu s-a aliniat spre finalul său la ceea ce cereau inițial adversarii săi mai slabi, pe care îi ridiculiza la început: integrarea euro-atlantică. Falimentari moral și economic, după ce au încercat toate soluțiile proaste și după ce s-au asigurat că ei vor deține butoanele și averile, feseniștii au marșat și au construit consensul. Acum, ni se pare că acel consens pro-occidental este ceva natural în România, uităm isteriile anti-occidentale din primii ani de după revoluție, anii când am pierdut startul.

Tocmai pentru că nu este un dat natural, ci unul construit politic, la fel de bine se poate deconstrui. Ceea ce se și întâmplă. AUR este un simptom al deconstruirii consensului nostru civilizațional, care va continua cu sau fără AUR. Consensul va fi înlocuit de o stare mult mai des întâlnită în viața națiunilor: lupta politică dusă pe vectori geopolitici (vest/est) și pe valori civilizaționale (lumea liberă/autarhismul fascist).

Faptul că bule imense de opinie din România găsesc înțelegere față de Rusia în invazia Ucrainei este șocant pentru noi, dar are explicația în acest fenomen. În lumea consensului, ideea că inamicul nostru tradițional invadează un vecin al nostru ar trebui să ducă la un nou consens: de condamnare. Întâmplător, tocmai acel vecin ne face un serviciu istoric despre care nu prea vorbim: pentru prima dată de la Cantemir încoace nu avem graniță comună cu imperiul expansionist rus. Deci consensul ar trebui să continue legat de tema invaziei și din motive de inteligență geopolitică: evident că, după Ucraina, am urma noi.

Și, totuși, consensul s-a dus. O opinie banală, auzită permanent, e cea potrivit căreia vina e împărțită, că și NATO s-a extins în ograda

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

lor și i-a deranjat pe ruși. Povestea asta[1] cu Rusia agresată de extinderea NATO am auzit-o la multe conferințe internaționale la care am participat înainte de viața mea politică. Era un fel de „curluntrism" intelectual: să zici că toți sunt de vină, și Rusia a greșit, dar clar că și NATO, că, na, ce a căutat să se extindă? Vorbărie academică unde scopul e să pari neutru pentru că sunt în sală oameni din multe țări, deci nu e cazul să pari că ții cu careva, destul de plicticoasă, de altfel. Noi, ăștia care veneam din țările care făcea obiectul trocului (români, polonezi, baltici), reacționam nervos spunând: Da' pe noi nu ne întrebați? Ideea sferelor de influență legitime, a ogrăzilor, înseamnă pentru noi că trebuie să fim sclavi la ruși din principiu. Că altfel se enervează, suferă și vor reacționa isteric, dar cumva legitim, că nu am stat cuminți.

Perspectiva asta aparent „neutră" e ușor de susținut când e vorba despre realități îndepărtate. Este o resemnare: popoarele mici trebuie să fie în ograda unora mari, ăia se înțeleg între ei, asta e. Să auzi asta de la academici americani sau francezi e una. Să auzi teoria asta la televizor în România e complet paradoxal. Pentru că, de fapt, discuția nu e despre alții, e despre noi. Noi am fi o ogradă a Rusiei. Povestea adevărată e că NATO și lumea liberă, în general, nu au agresat Rusia. Ba chiar mai mult, extinderea NATO către Est s-a făcut reticent. S-a făcut cu frâna pusă și s-a făcut la cererea disperată a țărilor de aici. Suntem în NATO pentru că am vrut cu disperare și pentru că niște circumstanțe istorice de atunci au făcut să fim (țineți minte ce am scris mai sus despre Blair). Nu era nimic stabilit sau clar: am fost refuzați inițial de NATO. Când ne uităm cum stau copiii ăia din Ucraina la mamele lor în brațe când e alarmă aeriană (ca și când ne uităm la excelentul film norvegian *Narvik* de pe Netflix, unde un copil e traumatizat de bombe), dacă ni se pare că astea sunt ficțiuni sau situații din alte lumi, e doar pentru că ne simțim protejați în NATO. Unde nu ne-a băgat nimeni cu forța, ci am dorit cu disperare să intrăm. O disperare pe care acum o uităm convenabil. Florin Călinescu și ProTV făceau tombolă, sute de mii de oameni trimiteau cărți poștale pro NATO: Pro vest. Era o isterie, o disperare a rămânerii pe afară. NATO se extindea. După secole de războaie, în care Rusia invada regiunea asta, vedeam cum polonezii, cum maghiarii, cum cehii urmau să intre în NATO și noi rămâneam pe afară.

1. Acest fragment are o versiune video pe canalul de YouTube Mogul TV, intitulată: „Suntem în ograda Rusiei?"

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Și chiar am rămas pe afară. România nu a intrat în primul val al extinderii NATO.

Bunica mea îmi povestea cum străbunicul a luat calul și fetele și au trăit în pădure o vreme, ca să nu pățească ceva la venirea Armatei roșii eliberatoare. Rusia a invadat teritoriile românești de 10 ori în ultimii 250 de ani. Doar gândiți-vă puțin: toate generațiile de români de dinaintea părinților mei aveau amintiri directe ale unei invazii rusești. Disperarea era normală, poporul ăsta avea instinct istoric de supraviețuire.

Dar memoria nu funcționează automat pe termen lung și fiecare generație își reface mental lumea sa proprie. Odată obținută protecția, pare că e ceva natural: granița noastră e beton armat și rușii nu ar îndrăzni niciodată, nu așa cum e granița aia a Ucrainei, unde… Și aici urmează un șir lung de banalități din propaganda rusească, ajutate de faptul că nu știm aproape nimic despre cel mai mare vecin al nostru: Ucraina. Ucrainenii au avut stat medieval înaintea noastră, au avut limbă scrisă și cultură bisericească avansată înaintea noastră. Singura deosebire de esență este că, la momentul când expansiunea rusească a ajuns la ei, ucrainenii erau parte dintr-un imperiu mult mai slab: republica polono-ucraineană, pe care muscalii au distrus-o ușor. La noi, imperiul a întâmpinat rezistența mai solidă a unor imperii încă puternice, habsburgic și turc. Așa ei au fost încorporați și au oscilat mereu între răscoale și cooperare, iar noi am fost teatru de război. Nu e nimic predeterminat în scenariul România stat independent și Ucraina popor supus rușilor.

Și asta crede și Vladimir Putin, pentru că el vrea toată ograda înapoi. La 21 ianuarie 2022, cu trei săptămâni înainte de invadarea Ucrainei, Rusia cerea oficial retragerea NATO din România și din toate statele din estul Europei. Aceasta este cererea oficială a Imperiului Rus. Un nou tratat de securitate în Europa, o nouă mare înțelegere între ruși și americani, unde Europa de Est este dezarmată. Acela e un moment la care cărțile de istorie se vor întoarce.

Boris Bondarev, un diplomat rus atunci la Geneva, povestește[1] ce șocant a fost să primească această cerere pe care urma să o înmâneze americanilor, dar dă și detaliul foarte important că totul a venit de la Kremlin direct, nu pe traseul obișnuit diplomatic. Pur și simplu țarul Putin a dorit ca la bătrânețe să înceapă un nou Mare Joc, ca

1. Boris Bondarev, „The Sources of Russian Misconduct: A Diplomat Defects From the Kremlin", *Foreign Affairs*, noiembrie/decembrie 2022.

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Rusia să primească bucata ei de Europă înapoi. Nu s-a întâmplat asta pentru că Ucraina a rezistat. Și pentru că încă rezistă.

Sunt români (mulți) care nu cred asta. Care cred că, dimpotrivă, suntem colonie a Occidentului. Că ne-au cotropit americanii, englezii, francezii, slovenii și ceilalți. Că nu e o deosebire de natură între invaziile rusești și extinderea NATO în care ne-am aruncat cu disperare. Ei cred că Rusia doar echilibrează lucrurile și vom deveni suverani, suveraniști ajutați de Rusia. O formă de cretinism colectiv să crezi că imperiul vrea să te elibereze. Fix acel imperiu, cu aceleași idei și metehne, de care am scăpat la limită când părinții fondatori au făcut România modernă.

Aceasta este o bătălie pe care trebuie să o ducem. Iar acești români trebuie să primească eticheta pe care o merită. Sunt stridenți, sunt încurajați de televiziuni care își transformă agenda lor tradițională anti-liberală în o agendă pro-rusească, pentru că bătălia e și despre valori. Se creează o nouă spirală a tăcerii, unde a fi pro-occidental, a fi fidel proiectului României moderne te face „sexo-marxist", „soroșist", „globalist" etc. Dimpotrivă, dacă susții proiectul imperialist al Rusiei ești „patriot", ești „suveranist". Ca de obicei, orice război politic începe cu confiscarea cuvintelor și sucirea sensurilor. De aceea, trebuie să spargem spirala tăcerii și trebuie să revendicăm patriotismul. Pentru că noi suntem cei care continuă proiectul care a făcut România. Ei sunt cei care continuă proiectul imperial care atunci s-a opus creării României, unității României, modernizării României.

Secolul al XIX-lea a fost o bătălie între iluminism/modernizare și forțele conservatoare ale imperiilor europene. România s-a născut pe falia asta și a căzut pe partea bună a ei. Așa cum Georgia sau Armenia au căzut pe partea proastă a ei. Am mai spus anterior că nu e o coincidență istorică că poporul român a intrat în istorie ca o adunare de indivizi care au drepturi și decid ceva, nu ca o colectivitate abstractă invocată retoric, atunci când curentul de idei raționalist-iluminist s-a aflat în ofensivă la nivel european. Atunci când Imperiul Rus a avut aici putere de decizie, a decis sistematic susținerea la putere a forțelor care doreau să nu se schimbe nimic. Cred că ar trebui să schimbăm numele bulevardului Kiseleff, dar nu pentru că a fost rus, ci pentru că prezența sa acolo dă o impresie greșită asupra proiectului rusesc de atunci. Un om în esență bun și care a încercat să raționalizeze ceva din ordinea conservatoare pe care o instaura. Dar proiectul din care făcea parte era sinistru: înglobarea în imperiu și în ordinea non-iluministă. Doar eșecul din războiul

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Crimeii a blocat acest fir alternativ al istoriei noastre să devină realitate. S-a întâmplat doar în Basarabia. Influența europeană în România a însemnat mereu o avantajare a forțelor reformiste, de la pașoptiști la partidele care doreau stat de drept după 2007. Este și motivul pentru care, la fiecare puseu de fascism pre-electoral, PSD devine și oleacă anti-european. Proiectul național românesc a fost liberal, modernizator și european în esența sa. Kissinger spunea că „istoria este memoria statelor", iar noi am lăsat numele acelor oameni pe străzi, dar am șters esența proiectului lor din cărțile de istorie.

Această esență capătă o cu totul altă greutate în lumea care tocmai se naște după invazia rusească în Ucraina. Și este motivul pentru care găsiți atâta istorie în cartea asta. Teoria mea este că revenim la o „normalitate" istorică de care ne dezobișnuiserăm: războaiele imperiale rusești în preajma noastră. Timothy Snyder[1] descrie expansiunea rusească în toate direcțiile ca fiind o necesitate a modului în care a fost construit acel stat: mașinărie de acaparat pământuri și de jaf redistribuit pe o ierarhie social-militară. Acest mecanism are nevoie de cuceriri permanente pentru a nu se gripa. Nu produce valoare, comerț, modernizare, ci „produce" cuceriri. Nu e un *bug* al imperiului, ci un *feature*, cum ar zice un IT-ist: nu o anomalie, ci o trăsătură de bază. Aș adăuga că, atunci când nu mai are ce cuceri, urmează stagnarea și prăbușirea. Nu e întâmplare că Imperiul Rus s-a prăbușit de două ori într-un secol – în 1917 și 1991 –, după perioade de stagnare când nu mai cucerise ceva de multă vreme și elita de pradă sărăcea. Întrucât Putin nu mai avea nimic de oferit rușilor și mașinăriei de pradă, a reluat expansiunea acum.

Când eu plasez România (de care Snyder nu se ocupă) în acest discurs istoric, ies din perspectiva care tratează istoria țării ca fiind deconectată de lumea din jur. Rusia nu a avut și nu are ceva cu noi în mod particular. Hai să nu ne răsfățăm. Istoria nu este o luptă între români și ruși, istoria acestei regiuni este o luptă între un vis imperialist, între o atitudine rasistă și dominantă și multe popoare care au încercat să scape. Mașinăria militară de cucerit s-a întins în Siberia pentru că Rusia era în contact cu Occidentul la vestul său și putea cumpăra arme moderne, pe care le-a folosit împotriva

1. Informațiile despre mașinăria imperială rusească și istoricul expansiunii sale sunt de la Timothy Snyder, atât articole recente provocate de război, dar mai ales cartea sa *The Reconstruction of Nations* și cursul său de istoria Ucrainei de la Yale, care e disponibil pe YouTube („The Making of Modern Ukraine").

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

populației băștinașe, fix cum spaniolii au cucerit America de Sud cu avantajul armelor de foc. Asta se întâmpla înainte de Petru cel Mare. 500 de popoare și 120 de limbi. A ajuns până la Pacific. S-a blocat de China, cu care a semnat un tratat. Ulterior, a participat la împărțirea Chinei de către puterile imperiale europene, luând o regiune imensă. Cu care a rămas până azi, spre deosebire de celelalte imperii care au plecat. Astfel, singura putere care a acaparat teritorii chineze în epoca expansiunii coloniale și care încă le mai deține este chiar Rusia.

Revenind la Petru cel Mare, acesta cucerește zona baltică. Dacă vă uitați pe hartă, mașinăria de cucerit atinsese oceanele în vest și est și China/Persia pe partea asiatică, la sud. Mai avea o singură direcție de expansiune: în sudul european și caucazian, în jurul Mării Negre. Adică aici la noi, pe cele două laturi ale „lacului rusesc". Aici intervine episodul povestit anterior, cu intrarea Ucrainei în imperiu. Apoi a urmat bătălia de la Stănilești, unde expansiunea a fost oprită temporar. După momentul Stănilești, Rusia s-a mai întins în Caucaz și a stabilizat treptat cucerirea Ucrainei și apoi a nordului Mării Negre și a Crimeii. Ceea ce a Numit Ecaterina II și numește Putin azi Noua Rusie. Mulți putiniști îl cred pe Putin că Noua Rusie desemnează o zonă veșnic rusească, etern rusească, care se cere legitim întoarsă Rusiei. Ecaterina avea un proiect explicit colonial și numele spune asta, fix în epoca aceea apărea Noua Anglie (care desemnează încă geografic partea de nord-est a SUA), Noua Franță care desemna Canada până le-au luat-o englezii într-un război, Noua Zeeleandă, numită așa de olandezi după regiunea lor Zeeland. Așa erau vremurile atunci, imperiile se extindeau, nu existau noțiunile de suveranitate și drepturi ale popoarelor. Cine crede că Rusia are drepturi legitime în Noua Rusie ar trebui să susțină că Franța se poate război legitim cu Canada, sau olandezii cu maorii. Ca să nu mai zic că poate vor și turcii bucăți din Noua Turcie pe unde e acum Bulgaria sau România. Nimeni nu susține asta. Rusia este o rămășiță a epocii imperiilor.

Diferența între încorporarea Crimeii în 1783 și a Basarabiei în 1812 este de fix 29 de ani. Și acolo nu era picior de rus atunci. Așa că cine zice că Rusia are drepturi istorice naționale inalienabile asupra Crimeii trebuie să justifice cumva de ce expansiunea imperială este legitimă acolo și creează drepturi până azi, și expansiunea imperială în Basarabia e diferită.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Toate acestea s-au întâmplat într-o epocă a imperiilor, o epocă în care Anglia își făcea un imperiu colonialist în Africa, în Orient, în India. Germania, Franța, toți aveau visuri imperiale. Însă acele imperii s-au terminat. Astăzi este de neimaginat că Anglia ar putea să bombardeze Nigeria, de pildă, sau multe orașe din Africa, așa cum bombardează rușii Groznîi, sau Kievul sau Mariupol, doar pentru că oamenii ăia vor să fie liberi. Este de neimaginat ca restul lumii să mai facă ceea ce face Rusia. Rusia este un imperiu brutal care a rămas cu logica asta în care „dacă nu te supui, te bombardez".

După cum s-a văzut, am fost de multe ori la un fir de ață de a fi parte din acest imperiu. Invazia Ucrainei, a unui stat enorm, suveran, recunoscut ca atare chiar de Rusia, întoarce ceasul istoric la acea epocă. Cererea lui Putin ca americanii să se care din Europa și să negocieze cu el o nouă împărțire a lumii nu este ceva neobișnuit, este fix spiritul în care imperiile împărțeau hărțile în trecut. Este „normalitatea" istorică europeană în sensul că cea mai mare parte a istoriei continentului așa au funcționat lucrurile. Putin nu cere drepturi naționale, nu cere „suveranism", trebuie să fii idiot să crezi asta. Putin cere drepturi imperiale în mod explicit. Acea lume la care vrea să ne întoarcă Putin este lumea preliberală. Liberalismul și ideea de drepturi ale popoarelor au făcut posibile națiunile europene. Întoarcerea la ordinea imperială, sub masca drepturilor popoarele, este cea mai grozavă manipulare a istoriei și a logicii: dreptul românilor de a adera la NATO, pe care l-au exercitat cu disperare, ar trebui să fie negat pentru că Rusia are dreptul la ograda sa aici la noi. Este imperialism pur, și asta trece drept „suveranism".

Proiectul imperial nu poate fi vândut ca atare. Putin nu poate să spună: eu vreau să vă iau în ogradă. Proiectul imperial rusesc spunea în secolul al XIX-lea că apără societatea de ideile sucite ale… liberalismului. Rusia s-a proclamat jandarmul ordinii conservator feudale după Tratatul de la Viena. Acum se repetă povestea, Rusia se proclamă apărătoarea Bisericii, a tradiției, a familiei tradiționale, ne apără de LGBT.

De fapt, Rusia atacă ordinea liberală în care românii au drepturi ca oameni reali, ca națiune compusă din indivizi raționali. Rusia proclamă și va proclama că știe ce vrea „națiunea" română, așa cum a proclamat că știe ce vrea națiunea ucraineană, iar cine nu e de acord e nazist.

Revin la consensul de care vorbeam la început. A fost un oportunism de moment al sistemului securist-fesenist. Au ancorat România

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

în vest pentru că așa erau vremurile. Nu era alternativă. Lumea se schimbă sub ochii noștri și va exista „alternativă". Intrăm într-un nou război rece, cu Rusia și cu China aliniate să distrugă ordinea liberală. China s-a modernizat adoptând bucăți din pachetul liberal economic, nu și din cel politic. Speranța unei modernizări și a unei creșteri pașnice a Chinei este tot mai iluzorie. Războiul din Ucraina este la nivel global un front dintr-un război (să sperăm rece) care se va duce mai mult în Asia. Pentru că Rusia, sărăcită, dictatorială, epuizată demografic, e un pigmeu față de China. Acolo, se stabilizează sub Xi prima dictatură personală de după Mao, sistemul colectiv de conducere a eșuat. Dictatura lui Xi este tribalistă, isterică și caută să contureze un proiect civilizațional alternativ la democrația liberală. Care e același ca al lui Putin. Deși fiecare dictator vrea să scornească ceva original – ba o cale rusească, ba o cale chineză, ba o cale tadjică sau o cale uzbekă –, de fapt e tot același ying și yang: om versus colectiv, libertate versus tribalism, democrație versus elucubrație.

Susan Shirk descrie într-o carte recentă[1], cu multe detalii din funcționarea Partidului Comunist și a statului chinez, cum echilibrul fragil al conducerii colective a alunecat spre dictatura personală, urmată aproape natural de agresivitate externă și tribalism ideologic, ca mijloc de raliere a poporului generic în spatele dictatorului. Aș zice că e același mecanism ca la Hitler, ca la Stalin, ca la Ceaușescu. Nu e nimic nou: butoanele pe care le ai de activat sunt cam aceleași, iar dacă decizi că libertatea nu e o opțiune trebuie să biciuiești colectivismele și agresivitatea din ce în ce mai mult. În viitorul apropiat, războiul rece cu China se va transforma în război comercial, și blocurile economice se vor realinia. Deja se vede asta în tendința naturală a țărilor din Pacific de a se înarma militar și de a se alia economic contra Chinei. Când a decis să întoarcă istoria la epoca imperiilor, Putin chiar a crezut propria propagandă, că Occidentul e slab și decadent, că armata sa de paradă secătuită de corupție este o mașinărie de șoc și groază, că Rusia poate să își ia ograda înapoi ușor. A eșuat. Dar asta nu înseamnă că lumea revine la situația de dinainte. Războiul a accelerat declanșarea viitorului rece. Și noi suntem pe falie. Când zic că suntem pe falie, are un sens fizic, geografic. La est, Moldova e vulnerabilă, la sud-vest Serbia va juca în cealaltă tabără.

1. Susan L. Shirk, *Overreach: How China Derailed Its Peaceful Rise*, Oxford University Press, Oxford, 2023.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

Întrebarea de 1.000 de puncte: dacă ar fi fost acesta peisajul, Iliescu și Năstase ar mai fi dus România spre Vest? Eu nu mă simt confortabil condus de un sistem care ne-a ancorat în UE din oportunism de moment. Pentru că oportunismul de moment se poate suci.

Consecințele pot fi fatale pentru România și pentru continuarea proiectului nostru de modernizare. Am demonstrat în această carte că adoptarea pachetului liberal-democrat prin integrarea europeană a fost declanșatorului unui nou val de modernizare, care a depășit ca ordin de mărime orice am trăit în istoria noastră. Asta s-a întâmplat pentru că am intrat într-un cadru instituțional puternic. Și aici nu vorbesc de abstracțiuni geopolitice. Vorbesc de gunoiul ăla de la mine de la țară, de lanțurile de producție europene asigurate de piața unică care fac din România un motor industrial european. Vorbesc de cum s-a schimbat România în ultimii 20 de ani. Vorbesc despre o creștere fără precedent a standardului de viață pentru foarte mulți români. Motoarele modernizării noastre depind nu doar de apartenența noastră la spațiul liberal, ci și de cât de sănătos este acest spațiu.

România nu este condusă în sensul adevărat al cuvântului, România este guvernată pe pilot automat de birocrație. E evident că apartenența noastră la UE și NATO a intrat în rutina pilotării automate. Suntem acolo, dar ținem capul la cutie. Nu e treaba noastră cum funcționează astea două, noi stăm în colț, mormăim bosumflați. Trumpismul a zdruncinat încrederea tuturor că lumea liberă are o ancoră în SUA. Răspunsul lumii libere va fi că fiecare țară trebuie să fie o ancoră. Fiecare acționar. Nu am senzația că suntem acționari pe bune la *lumea liberă* în conflictul care urmează.

Vedeți jenanta poziție a României de a nu informa despre ajutorul acordat Ucrainei. Este reflexul capului la cutie, că nu se știe, lăsăm portițe deschise dacă se schimbă geopolitica. Uniunea Europeană, NATO – cu tot ce înseamnă ele, libertățile economice și politice, comerțul liber, investițiile – nu există de la natură. România condusă de băieții ăștia se comportă permanent ca un beneficiar mofturos și reticent, nu ca un stâlp, nu ca un acționar. Libertățile asigurate de cadrul liberal-democrat, de UE și de NATO în forma lor de acum, reprezintă un imens bine personal pentru români. Pentru noi, românii, ca indivizi cu drepturi. Veșnica văicăreală frustrată și impotentă, că ba ne pune UE să facem aia sau că ne costă ailaltă la NATO, e o modalitate a unei elite de paradă de a da vina pe alții pentru eșecurile proprii. Prăbușirea euro-optimismului, atent indusă de televiziunile

exemplar digital oferit de Cristian Ghinea și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

sponsorizate și capturate de politicieni și de instituțiile de forță, reprezintă un pericol structural și un atentat la bunăstarea românilor. Elita de pradă din PSD-PNL va începe să joace la două capete pentru că, de fapt, integrarea europeană a încurajat drepturile românilor și a limitat puterea elitei de a jefui poporul. Nu e nimic de mirare de aici, e același tipar prin care marii boieri fugeau peste graniță, la Cernăuți și la Brașov, când controlul lor slăbea, și cereau țarului să intervină.

Tensiunea dintre poporul cu drepturi și feudali nu se schimbă în esența sa. Feudalii realizează că jocul la două capete îi ajută să mențină controlul și să continue rețelele politice de scurs resurse publice la clientelă, la „scutelnici". AUR joacă deja în partida rusă. Politica din România se va stabiliza în jurul a trei poli ideologici în următoarele trei decenii: sistemul, fascismul și liberalismul. Ne vom alia cu bucăți din sistem, cum am făcut și în 2021, pentru a participa la guvernări și pentru a împinge agenda anti-feudală înainte, cât putem, unde putem. Acesta nu e un sprint, ci un maraton. „Locul nostru este însemnat printre națiile care alcătuiesc republica europeană. Avem datoria de a-l cuceri", spunea Ion Brătianu când România încă nu exista. Aș zice că avem locul nostru deplin, trebuie să facem ca republica europeană să aibă în nația noastră un stâlp. Misiunea liberalismului nostru e să avansăm în politicile din România sistematic agenda anti-feudală și eliberatoare. Modernizarea României va continua cu cât extindem sfera de libertate și autonomie pentru fiecare român. Și să impregnăm politica externă și europeană a României cu valori, să proclamăm că suntem în lumea liberă pentru că vrem, pentru că e bine pentru români și suntem gata să fim acționari deplini. Așa vom continua ce au început cei care au făurit România.

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro

exemplar digital oferit de **Cristian Ghinea** și 1848 Comunitatea Liberală
www.comunitatealiberala.ro